

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET

Dragana D. Janković

**KONTRASTIVNA ANALIZA MODALNIH
ADVERBIJALA U ENGLESKOM I SRPSKOM
JEZIKU**

doktorska disertacija

Beograd, 2023.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Dragana D. Janković

**CONTRASTIVE ANALYSIS OF MODAL
ADVERBIALS IN ENGLISH AND SERBIAN**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2023

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Драгана Д. Јанкович

**КОНТРАСТИВНЫЙ АНАЛИЗ
МОДАЛЬНЫХ НАРЕЧИЙ В АНГЛИЙСКОМ
И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ**

Докторская диссертация

Белград, 2023

Mentor:

dr Ivana Trbojević-Milošević, vanredni profesor, Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu

Članovi komisije:

Datum odbrane:

Izjave zahvalnosti

Veliku zahvalnost dugujem mojoj mentorki, dr Ivani Trbojević-Milošević, za svu pomoć, usmerenje i razumevanje prilikom izrade ove disertacije, za sve preneseno znanje kao i za strpljenje koje je imala tokom svih ovih godina.

Želela bih takođe da se zahvalim mojoj porodici - sestri, bratu, ocu, mužu, svekrvi i snajki bez čije pomoći i podrške ne bih uspela da završim ovaj rad. Hvala Vam što ste bili tu kada mi je bilo potrebno ohrabrenje, da me pogurate da ne odustanem, da mi pričuvate Boleta.

Hvala mom Boletu što postoji.

Mojoj RR za svaki savet, u svako doba dana (i noći).

Hvala najboljim roditeljima na svetu, koji su sve dali da izrastemo u dobre i sposobne ljude.

Hvala mom ocu, koji je uvek bio tu da me sasluša, podrži i nađe rešenje.

I na kraju, najveću zahvalnost dugujem mojoj mami, jer ništa od ovoga ne bi bilo moguće bez nje. Njen glas u glavi me je gurao da završim, kao i uvek.

Evo, majko, konačno sam završila.

Ovo je za tebe, volim te.

U Beogradu, 2023. godine.

Dragana D. Janković

KONTRASTIVNA ANALIZA MODALNIH ADVERBIJALA U ENGLSKOM I SRPSKOM JEZIKU

Sažetak

Modalnost predstavlja neiscrпно tlo za analizu jezika, koje nastavlja da privlači pažnju lingvista širom sveta. Od sedamdesetih godina prošlog veka interesovanje za modalnost ne jenjava, počevši od Kratzer (1977) i prve detaljne analize koju je sproveo Palmer (1979). Prve analize modalnosti su se fokusirale na modalne glagole (Palmer 1979; Boyd and Thorne 1969; Diver 1964; Ehrman 1966), a pregled glavnih tendencija u pristupu analize modalnosti sprovedli su Palmer (2001), Papafragou (2000), Frawley (2006), Simon-Vanderbergen i Aijmer (2007), Portner (2009), Cornillie and Pietrandrea (2012), Narrog (2012), Nuyts i van der Auwera (2016). Vremenom se fokus istraživanja postepeno pomerao ka modalnim pridevima i priložima (Simon-Vanderbergen i Aijmer 2007; Tarano 2008; Van Linden 2012), a pojavila su se i istraživanja o upotrebi modalnih priloga kao diskursnih markera (Aijmer 2013, Traugott 1995).

Cilj ovog rada je kontrastivna analiza modalnih adverbijala u engleskom i srpskom jeziku na planu forme i značenja. Uzevši u obzir da adverbijali obuhvataju različite konstrukcije, od priloga, priloških sintagmi do klauza, cilj je bio da se pruži uvid u to na koji način se različita modalna značenja mogu izraziti uz pomoć adverbijalnih konstrukcija u engleskom i srpskom jeziku, te koliko su te konstrukcije slične, odnosno različite. Lyons (1977), Palmer (1979), Portner (2009), Papafragou (2000) i dr. dele modalno značenje na epistemičko, deontičko i dinamičko, te su ta tri domena značenja uzeti kao osnova za analizu. Najširu oblast za analizu predstavljalo je polje epistemičke modalnosti, a u analizu su uključena sva tri njena podtipa: epistemičko značenje verovatnoće i mogućnosti, epistemičko značenje izvesnosti i evidencijalno značenje. Dat je pregled adverbijalnih konstrukcija koje se koriste pri izražavanju pomenutih modalnih značenja i u engleskom i u srpskom jeziku. Fokus je stavljen na priloge kao na najveću grupu adverbijalnih izraza koji nose modalno značenje, kao i na njihova primarna i sekundarna značenja. Pošto adverbijali nemaju isključivu svrhu modifikacije rečenice, nego i manjih jezičkih celina, pružena je i kontrastivna analiza modalnih adverbijala u engleskom i srpskom jeziku kao modifikatora imeničkih, pridevskih i priloških sintagmi.

Korpus nad kojim je sprovedeno istraživanje sačinjen je iz primera preuzetih iz *British National Corpus* (BNC) i *Corpus of Contemporary American English* (COCA) za primere na engleskom jeziku i *Korpusa savremenog srpskog jezika* (SrpKor) za primere na srpskom jeziku.

Ključne reči: modalnost, modalni adverbijali, epistemička modalnost, deontička modalnost, dinamička modalnost

Naučna oblast: nauka o jeziku

Uža naučna oblast: modalnost, sintaksa

UDK broj:

THE CONTRASTIVE ANALYSIS OF MODAL ADVERBIALS IN ENGLISH AND SERBIAN

Abstract

Modality represents an inexhaustible ground for language analysis, which continues to attract the attention of linguists worldwide. Since the 1970s, interest in modality has not diminished, starting with Kratzer (1977) and the first detailed analysis carried out by Palmer (1979). The first analyses of modality focused on modal verbs (Palmer 1979, Boyd and Thorne 1969, Diver 1964, Ehrman 1966), and the overview of the main tendencies in the approach to modal analysis was conducted by Palmer (2001), Papafragou (2000), Frawley (2006), Simon-Vanderbergen and Aijmer (2007), Portner (2009), Cornillie and Pietrandrea (2012), Narrog (2012), Nuyts and van der Auwera (2016). Over time, the research focus gradually shifted towards modal adjectives and adverbs (Simon-Vanderbergen and Aijmer 2007; Tarano 2008; Van linden 2012), and studies on the use of modal adverbs as discourse markers also emerged (Aijmer 2013, Traugott 1995).

The aim of this paper is a contrastive analysis of modal adverbials in English and Serbian in terms of form and meaning. Since adverbials encompass various constructions, from adverbs and adverbial phrases to clauses, the goal was to provide insight into how different modal meanings can be expressed through adverbial constructions in English and Serbian, and how similar or different these constructions are. Lyons (1977), Palmer (1979), Portner (2009), Papafragou (2000), and others divide modal meaning into epistemic, deontic, and dynamic, and these three domains of meaning were taken as the basis for the analysis. The broadest area for analysis was the field of epistemic modality as all three of its subtypes: epistemic meaning of probability and possibility, epistemic meaning of certainty, and evidential meaning, were included in the analysis. An overview of adverbial constructions used to express these modal meanings in English and Serbian was given. The focus was on adverbs as the largest group of adverbial expressions that carry modal meaning, as well as their primary and secondary meanings. As adverbials do not have the exclusive purpose of modifying sentences, but also smaller linguistic units, a contrastive analysis of modal adverbials in English and Serbian has been provided, as modifiers of noun phrases, adjectival phrases, and adverbial phrases.

The corpus used in the study consists of examples taken from the *British National Corpus* (BNC) and the *Corpus of Contemporary American English* (COCA) for English language examples, and the *Corpus of Contemporary Serbian Language* (SrpKor) for Serbian language examples.

Key words: modality, modal adverbials, epistemic modality, deontic modality, dynamic modality

Scientific field: linguistics

Scientific subfield: modality, syntax

UDC number:

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1.1. Predmet, cilj i hipoteze istraživanja	1
1.2. Metodološki pristup istraživanju	2
1.3. Organizacija rada	3
1.4. Definisanje modalnosti u engleskom jeziku	4
1.4.1. Tipovi modalnosti	5
1.4.1.1. Epistemička modalnost	5
1.4.1.1.1. Epistemička modalnost i evidencijalnost	7
1.4.1.1.1.1. Tipovi evidencijalnog značenja	8
1.4.1.1.1.2. Epistemička modalnost, evidencijalnost, i diskurs	9
1.4.1.2. Deontička modalnost	10
1.4.1.3. Dinamička modalnost	11
1.4.1.3.1. Problemi u definisanju volitivne modalnosti	12
1.5. Modalnost u srpskom jeziku	12
1.5.1. Tipovi modalnosti u literaturi na srpskom jeziku	13
1.5.2. Načini izražavanja modalnosti u srpskom jeziku	17
1.5.2.1. Modalni glagoli	17
1.5.2.2. Drugi glagoli kao nosioci modalnosti u srpskom jeziku	20
1.5.2.3. Modalna upotreba glagolskih vremena	22
1.5.2.4. Drugi načini izražavanja modalnosti u srpskom jeziku	24
2. Adverbijali u engleskom i srpskom jeziku	26
2.1. Definisanje pojma <i>adverbijal</i>	26
2.2. Adverbijali u engleskom jeziku	30
2.2.1. Adjunkti	30
2.2.1.1. Gramatičke realizacije značenja adjunkta	30
2.2.1.1.1. Prostorni adjunkti	30
2.2.1.1.2. Vremenski adjunkti	32
2.2.1.1.3. Procesivni adjunkti	34
2.2.1.1.4. Referencijalni adjunkti	35
2.2.1.1.5. Kontigentni adjunkti	35
2.2.2. Subjunki	36
2.2.2.1. Subjunki šire orijentacije	36
2.2.2.1.1. Subjunki stava	36
2.2.2.1.2. Subjunki učtivnosti (<i>courtesy subjuncts</i>)	37
2.2.2.2. Subjunki uže orijentacije	37
2.2.2.2.1. Subjunki kao elementi vezani za fraze i klauze	37
2.2.2.2.1.1. Subjekatski subjunki	37
2.2.2.2.1.2. Subjunki glagolske sintagme i predikacije	38
2.2.2.2.1.3. Subjunki vezani za odnose u vremenu	38
2.2.2.2.2. Emfatični subjunki (<i>emphasizers</i>)	39
2.2.2.2.3. Intenzivirajući subjunki	39
2.2.2.2.4. Subjunki fokusiranja	41
2.2.3. Disjunki	41
2.2.3.1. Disjunki stila	41
2.2.3.2. Disjunki sadržaja	42

2.2.4.	Konjunktivi	43
2.3.	Adverbijali u srpskom jeziku	45
2.3.1.	Značenje socijativnosti	45
2.3.1.1.	Značenje instrumentalnosti	47
2.3.1.2.	Mesno značenje	49
2.3.1.2.1.	Značenje mesta ili pravca	49
2.3.1.2.2.	Značenje direktivnosti i nedirektivnosti	51
2.3.1.2.3.	Značenje različitih statičkih aspekata prostornih odnosa	52
2.3.1.3.	Vremensko značenje	53
2.3.1.3.1.	Neposredna vremenska lokalizacija	53
2.3.1.3.1.1.	Vremenska lokativnost	53
2.3.1.3.1.2.	Vremenska ablativnost/adlativnost/perlativnost	54
2.3.1.3.1.3.	Kvantifikacija vremenskog odnosa	55
2.3.1.3.2.	Posredna vremenska lokalizacija	56
2.3.1.3.2.1.	Posredna vremenska lokalizacija koja označava samo vremensku lokalizaciju	56
2.3.1.3.2.2.	Posredna vremenska lokalizacija sa značenjem vremenske lokalizacije i kvantifikacije	57
2.3.1.4.	Uzročno značenje	57
2.3.1.5.	Značenje cilja i namene	59
2.3.1.6.	Kvalifikativno značenje	60
2.3.1.6.1.	Značenje poređenja	63
2.3.1.7.	Značenje količine	65
3.	Modalni adverbijali u engleskom i srpskom jeziku	67
3.1.	Modalni prilozi ili modalne rečice	67
3.2.	Modalni adverbijali u engleskom jeziku	69
3.2.1.	Pregled klasifikacija značenja engleskih modalnih adverbijala u literaturi	69
3.2.2.	Sumiranje klasifikacija značenja modalnih adverbijala u srpskom jeziku	71
3.3.	Predložena klasifikacija modalnih adverbijala u ovom radu	71
4.	Kontrastivna analiza modalnih adverbijala u engleskom i srpskom jeziku	72
4.1.	Epistemički modalni adverbijali u engleskom i srpskom jeziku	72
4.1.1.	Modalni adverbijali za označavanje verovatnoće i mogućnosti u engleskom jeziku – realizacija	73
4.1.1.1.	Modalni prilozi za označavanje verovatnoće i mogućnosti u engleskom jeziku	73
4.1.1.1.1.	Alternativna značenja priloga za izražavanje verovatnoće i mogućnosti	76
4.1.1.1.2.	Korelacija modalnih glagola i priloga za izražavanje verovatnoće i mogućnosti	78
4.1.1.2.	Priloške sintagme	79
4.1.1.3.	Predloške sintagme (prepositional phrases)	81
4.1.1.4.	Klauze	81
4.1.2.	Modalni adverbijali za izražavanje verovatnoće i mogućnosti u srpskom jeziku	82

4.1.2.1.	Modalni prilozi za izražavanje verovatnoće i mogućnosti u srpskom jeziku	82
4.1.2.2.	Priloške sintagme	87
4.1.2.3.	Fiksni izrazi	87
4.1.2.4.	Klauze	88
4.2.	Modalni adverbijali u engleskom i srpskom jeziku za izražavanje verovatnoće i mogućnosti – zaključak	88
4.2.1.	Modalni adverbijali za označavanje izvesnosti (<i>certainty</i>) u engleskom jeziku	91
4.2.1.1.	Modalni prilozi za izražavanje značenja izvesnosti (<i>certainty</i>) u engleskom jeziku	92
4.2.1.1.1.	Dodatna analiza osnovnog značenja nekih modalnih priloga za označavanje izvesnosti	94
4.2.1.1.2.	Alternativna značenja modalnih priloga za označavanje izvesnosti	96
4.2.1.1.3.	Korelacija modalnih glagola i priloga za označavanje izvesnosti	98
4.2.1.2.	Priloške sintagme	99
4.2.1.3.	Predloške sintagme	99
4.2.1.4.	Klauze	100
4.2.2.	Modalni adverbijali za izražavanje modalnog značenja izvesnosti u srpskom jeziku	100
4.2.2.1.	Modalni prilozi za izražavanje značenja izvesnosti	100
4.2.2.1.1.	Alternativna značenja modalnih priloga za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti	101
4.2.2.2.	Priloške sintagme	102
4.2.2.3.	Fiksni izrazi za izražavanje modalnog značenja izvesnosti	102
4.2.2.4.	Klauze	102
4.2.2.5.	Modalni adverbijali u engleskom i srpskom jeziku za označavanje izvesnosti – zaključak	103
4.2.3.	Epistemički emfatični prilozi u engleskom jeziku	104
4.2.4.	Epistemički emfatični prilozi u srpskom jeziku	105
4.2.5.	Epistemički emfatični prilozi u engleskom i srpskom jeziku – zaključak	106
4.2.6.	Modalni adverbijali za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti u engleskom jeziku	106
4.2.6.1.	Modalni prilozi za izražavanje evidencijalnosti	106
4.2.6.1.1.	Dodatne analize nekih modalnih priloga za izražavanje evidencijalnosti	108
4.2.6.1.2.	Korelacija modalnih glagola i priloga za označavanje evidencijalnosti	110
4.2.6.2.	Priloške sintagme	111
4.2.6.3.	Predloške sintagme	111
4.2.6.4.	Klauze	112

4.2.7. Modalni adverbijali za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti u srpskom jeziku	112
4.2.7.1. Prilozi za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti	112
4.2.7.2. Priloške sintagme za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti	113
4.2.7.3. Predložke sintagme za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti	113
4.2.7.4. Klauze	113
4.2.8. Modalni prilozi za označavanje evidencijalnosti u engleskom i srpskom jeziku - zaključak	113
4.3. Modalni adverbijali i deontička modalnost u engleskom jeziku	115
4.3.1. Izražavanje deontičke modalnosti uz pomoć kolokacija modalnih glagola i modalnih priloga	116
4.3.1.1. Modalni prilozi i učtivost	118
4.3.1.2. Adverbijalne konstrukcije za označavanje učtivosti u engleskom jeziku	119
4.4. Modalni adverbijali i deontička modalnost u srpskom jeziku	119
4.4.1. Adverbijalne konstrukcije za iskazivanje učtivosti u srpskom jeziku	120
4.5. Modalni adverbijali za izražavanje deontičke modalnosti u engleskom i srpskom jeziku – zaključak	121
4.6. Modalni adverbijali i dinamička modalnost u engleskom jeziku	123
4.6.1. Konstrukcije sa adverbijalnom funkcijom za označavanje dinamičke modalnosti	125
4.7. Modalni adverbijali i dinamička modalnost u srpskom jeziku	125
4.8. Modalni adverbijali i dinamička modalnost u engleskom i srpskom jeziku – zaključak	125
4.9. Modalni adverbijali u službi modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova	125
4.9.1. Modalni adverbijali u službi modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova u engleskom jeziku	125
4.9.2. Modalni adverbijali u službi modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova u srpskom jeziku	128
4.9.3. Modalni adverbijali u engleskom i srpskom jeziku u službi modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova – zaključak	130
5. Zaključak	131
6. Literatura	135
Prilog 1	140
Prilog 2	145
Biografija	163

1. Uvod

1.1. Predmet, cilj i hipoteze istraživanja

Modalnost obuhvata mnoštvo značenja poput mogućnosti, nužnosti, sposobnosti, obaveze, dozvole i nefaktualnosti, a njeno mesto pri definisanju treba tražiti na preseku gramatike, semantike i pragmatike. Lyons (1977: 45) predlaže da se na modalnost gleda kao na „stav govornika prema stvarnosti“, dok Bybee et al. (1994: 176) tvrde da modalnost predstavlja gramatikalizaciju subjektivnih stavova i mišljenja govornika.

Od sedamdesetih godina prošlog veka interesovanje za modalnošću ne jenjava, počevši od Kratzer (1977) i prve detaljne analize koju je sproveo Palmer (1979). Prve analize modalnosti su se fokusirale na modalne glagole (Palmer 1979, Boyd and Thorne 1969, Diver 1964, Ehrman 1966, Jenkins 1972), a pregled glavnih tendencija u pristupu analize modalnosti sprovedi su Palmer (2001), Papafragou (2000), Frawley (2006), Simon-Vanderbergen and Aijmer (2007), Portner (2009), Cornillie and Pietrandrea (2012), Narrog (2012), Nuyts i van der Auwera (2016).

Gramatike engleskog jezika (Quirk et al. 1985; Huddleston, Pullum et al. 2002; Greenbaum, 1996) navode da se adverbijalni elementi umnogome razlikuju od ostalih elemenata rečenične strukture, a da se te razlike posebno vide u spektru semantičkih uloga, sklonosti da se više adverbijala nađe u istoj rečenici, različitim vidovima realizacije i pozicije u rečenici i njihovoj fleksibilnosti u procesuiranju informacija i povezivanju teksta. Semantička i gramatička uloga adverbijala u rečenici su usko povezane, stoga analizi adverbijala treba pristupiti povezujući ova dva nivoa analize. Semantička uloga nije vezana za jednu gramatičku funkciju; na primer, vremensko značenje može biti izraženo i adjunktima i subjunktima. Quirk et al. (1985: 440) navode sedam glavnih kategorija semantičkih uloga, među kojima je i modalnost koja se dalje deli na emfazu, aproksimaciju i restrikciju. Huddleston, Pullum et al. (2002), sa druge strane, navode rečenice gde adverbijali imaju modalno značenje, ali ne navode koje je modalno značenje u pitanju. *The Oxford English Grammar* (1996: 142) objašnjava razliku između adverba (priloga) kao vrste reči i adverbijala kao rečenične službe, ali ne i njihovo modalno značenje.

Sa druge strane, gramatike srpskog jezika (Stevanović, 1986,1989; Stanojčić i Popović, 2002; Piper i Klajn, 2017), kada je u pitanju značenje priloga i priloških sintagmi, uglavnom razlikuju vremensko, mesno, uzročno, količinsko, načinsko (gde je modalno značenje spomenuto samo u okviru odnosa vršioca radnje prema vršenju radnje), zatim značenje cilja, namene, sredstva, koncesije, izuzimanja i dr. U kontekstu modalnog značenja, prilozi i priloške konstrukcije se usputno pominju bez jasne klasifikacije. U delu *Sintaksa savremenog srpskog jezika – prosta rečenica* (Piper et al 2005) navode se podtipovi modalnosti poput modalnosti realnosti/irealnosti, deontičke modalnosti, optativne modalnosti, subjektivne modalnosti, epistemičke modalnosti, imperceptivne modalnosti, metajezičke modalnosti, aksiološke modalnosti i ekspresivne modalnosti. Adverbijali se spominju kao jedan od načina izražavanja nekih od pomenutih tipova modalnosti.

Ivana Trbojević Milošević (2004) u delu *Modalnost, sud, iskaz*, u poglavlju „Modalni prilozi, pridevi i izrazi na marginama sistema“, daje pregled nekih adverbijala koji nose modalno značenje, navodeći da „koliko god da je istraživanje modalnosti najčešće vezano za istraživanje

modalnih glagola – pogotovu onih koje po analogiji sa engleskim, nazivam centralnim – to ne znači da je značaj drugih sredstava manji“ (2004: 168).

Piper i Klajn (2013: 311) adverbijale definišu kao „drugostepene rečenične članove koji odgovaraju na pitanja o mestu, pravcu, vremenu, uzroku, cilju, uslovu i nekim drugim okolnostima u kojima se ostvaruje neka radnja ili stanje“. Ni ovde modalno značenje kao takvo nije jasno definisano, niti nijanse značenja koje može da obuhvati. Sa druge strane, adverbijali, posebno oni sa značenjem modalnosti, predstavljaju snažno sredstvo modifikacije značenja rečenice. Uz pomoć njih možemo da vidimo stav govornika prema realnosti, kao i da pojačamo „modalnost“ modalnih glagola.

Primarni cilj ove teze je da kroz kontrastivnu analizu na nivou forme i značenja pruži sistematičan pregled i analizu modalnih adverbijala u engleskom i srpskom jeziku, da bi se na kraju uporedilo do koje mere su date konstrukcije slične, odnosno različite.

U srpskom jeziku postoji vrlo oskudna analiza modalnih adverbijala koja ih uglavnom svrstava u *rečce dodatnog komentara* (Stevanović 1986, 1989; Stanojčić i Popović 2002; Piper et al. 2005; Piper i Klajn 2017), te bi ovakva vrsta analize svakako obogatila proučavanje jezika i doprinela dubljem razumevanju jezičkih konstrukcija koje nose značenje modalnosti, kako u engleskom, tako i u srpskom jeziku.

Teorijski okvir u ovoj disertaciji biće mešoviti, jer je „pristup opisivanju fenomena modalnosti spoj logičkog („opredeljenje prema istinitosti propozicije“), kognitivnog („princip metaforičke ekstenzije“) i deiktičkog („princip epistemičke deikse“) (Trbojević-Milošević, 2004: 177). Stoga će primarni pristup analizi biti kombinovani, odnosno strukturalno-semantičko-pragmatički model, jer se na taj način najpotpunije mogu opisati adverbijalne konstrukcije.

1.2. Metodološki pristup istraživanju

Istraživanje modalnih adverbijala u ovom radu zasniva se na analizi primera preuzetih iz *British National Corpus* (BNC) i *Corpus of Contemporary American English* (COCA) kada je u pitanju engleski jezik i *Korpusa savremenog srpskog jezika* (SrpKor) kada je u pitanju srpski jezik. Kod određenih primera za koje nije postojao izvor iz korpusa korišćeni su alternativni onlajn izvori u vidu onlajn publikacija novina.

Svi primeri preuzeti iz korpusa daju uvid u sva tri tipa modalnosti koje su ispitivane (epistemičke, deontičke i dinamičke). Primeri iz korpusa su u oba jezika podeljeni pre svega prema tipu modalnosti koju predstavljaju, a zatim prema tipu konstrukcija kojima se izražavaju data značenja.

Analiza primera iz korpusa će se sprovoditi na tri nivoa: prevashodno na semantičkom nivou jer je osnovni cilj da se kontrastiraju sve adverbijalne konstrukcije koje nose određena modalna značenja; zatim na sintaksičkom, da bi se sprovela analiza konstrukcija (za koje smo odredili da nose modalno značenje) na nivou forme; i, na kraju, na pragmatičkom nivou, jer „učitavanje“ modalnog značenja u bilo koju konstrukciju zavisi od konteksta, odnosno situacije koja je opisana u iskazu koji se analizira.

Kada se govori o teorijskom kontrastiranju dva jezika, postoje tri zaključka do kojih se može doći: 1) da su pojave koje se analiziraju u jezicima koji se kontrastiraju identične, gde bi se

govorilo o apsolutnoj podudarnosti; 2) da uglavnom postoje sličnosti između dva jezika koji se kontrastiraju, gde govorimo o delimičnoj podudarnosti; 3) da postoje razlike između dva jezika koji se kontrastiraju, gde govorimo o apsolutnoj nepodudarnosti. Ovi odnosi podudarnosti i nepodudarnosti mogu se ustanoviti na tri plana i to na semantičkom, formalno gramatičkom i pragmatičkom. Sa stanovišta analize modalnih adverbijala engleskog i srpskog jezika predviđamo da će se na planu forme, značenja i funkcije pokazati delimična podudarnost.

1.3. Organizacija rada

U prvom delu rada daćemo opšti pregled teme i objasniti njenu relevantnost za nauku o jeziku. Potom ćemo obrazložiti ciljeve rada i polazne hipoteze da bismo se osvrnuli i na izabranu metodu naučnog istraživanja, naime, kontrastivnu analizu kombinovanog tipa. Kontrastivna analiza se fokusira na nalaženje sličnosti i razlika u podsistemima dva ili više jezika koja se porede, sa ciljem da se dostigne dublje razumevanje njihove prirode. Porede se podaci tih jezika da bi se uspostavili obrasci koji će odrediti da li su jezici tipološki slični ili ne. Ovaj rad biće zasnovan teorijskoj kontrastivnoj lingvistici, a oslanjaće se, kao što je već rečeno, na kombinovani istraživački model.

Sam rad započecemo teorijskim pregledom modalnosti, sa fokusom na tipove modalnih značenja. Tu ćemo pružiti teorijski okvir i generalni pregled izabrane oblasti, obrazloživši osnovne postulate, postojeću literaturu i dosadašnja istraživanja relevantnih autora na engleskom jeziku (Palmer 2001; Bybee and Fleischman (eds.) 1995; Facchinetti et al. 2003; Palmer 2001; Papafragou 2000; Frawley 2006; Simon-Vanderbergen and Aijmer 2007; Portner 2009; Cornillie and Pietrandrea 2012; Narrog 2012; Nuyts i Van der Auwera 2016). Zatim ćemo pružiti pregled literature koja uključuje analizu modalnih značenja i konstrukcija na srpskom jeziku, među kojima se nalaze *Sintaksa savremenog srpskog jezika* (Piper et al. 2005), *Modalnost, sud, iskaz* (Ivana Trbojević-Milošević, 2004), zatim dela Milke Ivić (1978, 1981), Irene Grickat (1962, 1983), Piper i Klajn (2017).

U drugom delu rada bavićemo se adverbijalima uopšteno, analizom i pregledom konstrukcija i njihovom značenjem kako u engleskom jeziku, tako i u srpskom. Kao osnovnu literaturu za pregled značenja i konstrukcija adverbijala u engleskom jeziku koristiceemo *A Comprehensive English Grammar* (Quirk et al. 1985) i *The Cambridge Grammar of the English Language* (Huddleston, Pullum et al., 2002). Kada je u pitanju srpski jezik, za prikaz značenja i konstrukcija koje čine adverbijale u srpskom jeziku koristiceemo više gramatika srpskog jezika (Stevanović, 1986, 1989; Stanojčić i Popović 2002; Piper et al. 2005; Piper i Klajn 2017). Na ovaj način predstaviceemo spektar značenja koje adverbijali nose i njihovu ulogu u značenju rečenice.

U trećem delu rada daćemo pregled klasifikacije modalnih adverbijala u dosadašnjoj literaturi u engleskom i srpskom jeziku, te razgraničiti pojmove „prilog“ i „rečca“.

Četvrti, najobimniji deo rada, bavi se poređenjem načina realizacije modalnog značenja kroz adverbijalne konstrukcije. Tako će se videti na koje se sve načine različita modalna značenja mogu iskazati kroz adverbijale u engleskom i u srpskom jeziku i do koje mere su ti načini slični, odnosno različiti, na planu forme, značenja i funkcije.

U zaključku ćemo pružiti rezime celokupne analize i videti da li su polazne hipoteze dokazane ili ne. Navešćemo i u koje svrhe se pružena analiza može koristiti, kao i koji uticaj može imati na buduća istraživanja.

1.4. Definisanje modalnosti u engleskom jeziku

Modalnost predstavlja jednu od najsloženijih kategorija za analizu, a definisanjem i opisom ove kategorije bavili su se mnogi lingvisti (Lyons, 1977; Palmer, 1973, 1977, 1979, 1986; Coates, 1990, 1983; Leech 2006, 1980; Martin i White 2005; Hoyer 1997; Nuyts 2006, 2016; Simon-Vandenberghe and Aijmer 2007; Portner 2009; Narrog 2012).

Nuyts (2016: 31) navodi da se koncept modalnosti koristi na različite načine u literaturi. Tvrdi da se u nekim slučajevima koristi u širem smislu kao bilo kakva modifikacija stanja stvari od strane govornika, dodajući da je takva upotreba koncepta modalnosti najčešća u filozofiji (Perkins 1983: 6; Palmer 1986: 9). Sa druge strane, postoji i druga definicija koncepta modalnosti, uža, koja referira na semantičko polje šireg domena, koje je komplementarno semantičkim domenima poput vremena i vida. Nuyts navodi da ovakva „vague characterisation“ odražava problem na koji lingvisti nailaze, a to je činjenica da je, za razliku od kategorija vremena i vida, koje su jasno definisane koherentnim semantičkim terminima, kategoriju modalnosti teško definisati i razgraničiti jednostavnim terminima. Dodaje da je i Bybee (1994:176) navela da je „možda nemoguće dati sažet opis pojmovnog domena modalnosti“.¹

Narrog (2012: 5) takođe navodi da postoje dva pristupa definisanju modalnosti. Jedan uključuje termine poput „stava govornika“ i „subjektivnosti“, dok drugi uključuje „faktualnost“, „aktualnost“ odnosno „realnost“ (*factuality, actuality, reality* 2012: 5). Međutim, on tvrdi da prvi pristup nije precizan, jer ako bi se definicije koje uključuje pojmove „stav govornika“ ili „subjektivnost“ uzele u razmatranje, bilo bi nemoguće izdvojiti jedinstvenu gramatičku kategoriju, a čak ni definitivan set kategorija koje bi se mogle povezati sa takvom definicijom. Stoga on predlaže da se modalnost može prikladnije opisati uz pomoć termina „faktualnost“, te daje predlog svoje definicije:

„Modalnost je lingvistička kategorija koja se odnosi na fakutalni status propozicije. Za propoziciju kažemo da je modalizovana ako je označena kao neodređena u odnosu na svoj fakutalni status, odnosno ni pozitivno ni negativno fakutalna.“ (Narrog 2012: 6)²

Narrog dalje navodi da su sličan pristup modalnosti imali Lyons (1977), koji je koristio termin *factivity*, zatim Palmer (1986) koji pominje *factuality* i *realis vs. irrealis* (2001), Portner (2009) koji koristi termin *reality*, zatim Papafragou (2000) koja koristi *actuality*.

Portner, sa druge strane definiše modalnost kao „lingvistički fenomen gde gramatika dozvoljava da se nešto kaže o, ili na osnovu situacija, koje ne moraju biti realne“³ (2009:1).

Sam Palmer (2001: 5) navodi da, iako se isprva može činiti da se modalnost u suštini bavi time da li je propozicija istinita ili ne, takva definicija ne može biti zadovoljavajuća. Dodaje da je Lunn (1995: 430) dala bolju argumentaciju u korist toga da bi osnovna dihotomija u slučaju modalnosti trebalo biti „asertivnost“ naspram „neasertivnosti“. Ona navodi da propozicija može

¹ “it may be impossible to come up with a succinct characterisation of the notional domain of modality“Bybee (1994:176)

² “Modality is a linguistic category referring to the factual status of a proposition. A proposition is modalized if it is marked for being undetermined with respect to its factual status, i.e. neither positively nor negatively factual.“ (Narrog 2012: 6)

³ “the linguistic phenomenon whereby grammar allows one to say things about, or on the basis of, situations, which need not be real“ (Portner 2009: 1)

biti neasertivna iz tri razloga: 1) ako govornik sumnja u njenu istinitost, 2) ako je propozicija nerealizovana i 3) ako je propozicija pretpostavka.

Bybee i Fleischman (1984: 2) tvrde da je modalnost semantički domen koji pripada elementima značenja koja se izražavaju u jeziku. Ona pokriva širok spektar značenjskih nijansi: zapovest, nameru, mogućnost, obavezu i dr., čija je zajednička karakteristika dodavanje sloja značenja najneutralnijoj semantičkoj vrednosti propozicije.

U *Modality in Grammar and Discourse* (1984:2) Bybee i Felischman navode da se modalnost može izraziti na različite načine: morfološke, leksičke, sintaktičke ili intonacijske i da ti načini nisu međusobno isključivi.

Ono što je jako bitno, a što su Bybee i Fleischman naznačile, je činjenica da su mnoge funkcije modalnosti utkane u kontekst društvene interakcije, te stoga ne mogu biti adekvatno opisane bez uključivanja konteksta i interaktivnog diskursa. Koje ćemo značenje izvući iz izrečenog, odnosno da li ćemo iskaze percipirati kao modalne ili ne, zavisi i od konteksta.

Leo Hoyer (1997: 18) navodi da Halliday (1970: 322) prepoznaje važnost potencijalnog međusobnog uticaja između verbalnih i neverbalnih elemenata modalnosti, gde modalni glagoli predstavljaju verbalne forme, a prilozi poput *possibly* i *certainly* neverbalne. Hoyer takođe zaključuje da:

„Kada je prirodni jezik i kontekst autentične jezičke upotrebe u pitanju, jezik srećom ne mora biti tako precizan. Dvosmislenost samo postaje problem kada se rečenice dekontekstualizuju ili kada se kontekst u potpunosti ignoriše. Pragmatika je odličan lek protiv pretencioznosti ambivalentnosti!“ (2005: 322)⁴

1.4.1. Tipovi modalnosti

Bybee i Fleischman (1995: 4) navode da se naše razumevanje modalnosti zasniva na modalnoj logici (grani filozofije jezika), odnosno razlici između deontičke i epistemičke modalnosti. Epistemička modalnost je povezana sa konceptima mogućnosti i izvesnosti istinitosti propozicije, i stoga je povezana sa znanjem i verovanjem (Lyons 1977: 793). Deontička modalnost, sa druge strane, bavi se izvesnošću i mogućnošću činova „performed by morally responsible agents“ (Lyons 1977: 823)

Narrog (2012: 8) navodi da se modalnost semantički može deliti *ad infinitum*, „u zavisnosti od stepena detaljnosti semantičke analize koja se sprovodi“. Navodi sledeće tipove modalnosti: epistemičku, deontičku, teološku, preferencijalnu, željnu (*boulomaic*), situacionu, egzistencijalnu i evidencijalnu. Palmer (1979), Portner (2009), Nuyts (2001, 2006), Cornillie and Pietrandrea (2012) navode i dinamičku modalnost.

U većini istraživanja (Nuyts 2001; Van Linden 2012) ističe se da se u analizi jezika uglavnom razlikuju tri tipa modalnosti: epistemičko, deontičko i dinamičko.

⁴ "in the terms of natural language users and the contexts of authentic language use, language fortunately, does not have to be so cut and dry. Ambiguity only seems to become an issue once sentences are de-contextualized or where context is ignored altogether. Pragmatics is an excellent antidote to the pretensions of ambivalence!“ Hoyer (2005: 322)

1.4.1.1. Epistemička modalnost

Nuyts (2001:21) epistemičku modalnost definiše kao procenu mogućnosti da se određeno hipotetičko stanje stvari ostvari, da se trenutno dešava, ili da se desilo u nekom mogućem svetu koji služi kao podloga da se procena desi. Onaj koji vrši procenu je obično sam govornik, a govornik može preneti i nečije reči, odnosno nečiju procenu. Dakle, epistemička modalnost se tiče procene verovatnoće da je određeno stanje u stvari istinito, ili da je bilo ili će biti istinito ili neistinito u kontekstu mogućih svetova koji su uzeti u obzir. A ova procena verovatnoće se nalazi na skali („epistemičkoj skali“) koja se proteže od sigurnosti da stanje stvari važi na jednom kraju, do sigurnosti da stanje stvari ne važi na drugom kraju.

Nuyts (2001: 23) dalje navodi da epistemička modalnost nije samo lingvistička kategorija:

„Epistemička modalnost nije izričito lingvistička kategorija. Procene stepena istinitosti stanja stvari u svetu se nesumnjivo neizostavan sastojak bilo koje vrste ljudske percepcije i radnje, kao što je i verodostojnost ljudskog razumevanja sveta ključna za njegovo/njeno adekvatno funkcionisanje u njemu (i, u krajnjoj liniji, za njegov/njen opstanak). Stoga, epistemičke procene su verovatno osnovna kategorija ljudske konceptualizacije generalno gledano, koje se rađaju iz metarepresentacionih operacija visokog nivoa nad znanjem, u kojem govornik poredi svoje pretpostavke o stanju stvari sa svim drugim informacijama o svetu koje su mu/joj dostupne i koje smatra relevantnim za pomenuto stanje stvari. Stoga njihova analiza verovatno ne može biti ograničena samo na puki lingvistički opis, nego bi takođe zahtevalo bavljenje konceptualnim sistemima iz kojih potiču.“⁵ (Nuyts 2001: 23)

Nuyts dalje navodi da se analiza epistemičkog značenja uglavnom fokusirala na jedan tip jezičkih izraza, modalne glagole, ali da se epistemička modalnost može izraziti različitim jezičkim formama, kako gramatičkim, tako i leksičkim (2001: 29). Navodi da se epistemička modalnost može izraziti uz pomoć modalnih priloga (1), modalnih prideva kao delova predikata (2), predikata koji izražavaju stanje svesti (3) i, naravno, modalnih glagola (4).

- 1) Maybe/probably/certainly ...they have run out of fuel.
- 2) It is possible/probable/likely/certain... that they have run out of fuel.
- 3) I think/believe... they have run out of fuel.
- 4) They may/might/must ... have run out of fuel.

Definisanje epistemičke modalnosti kao stepena govornikove uverenosti u tvrdnju može se naći u Coates (1990), Bybee et al. (1994), Nuyts (2001). Lakoff (1973: 491) navodi da, kada je u pitanju jezik, istina nije apsolutni koncept, nego podložna gradiranju. Nuyts takođe deli ovo mišljenje (2001: 21).

⁵ “Epistemic modality is not a specifically linguistic category. Estimations of the degree to which states of affairs are true of the world are no doubt an essential ingredient of any kind of human perception and action, as the veridicality of a human’s understanding of the world is critical for his/her adequate functioning in it (and, ultimately, for his/her survival). So, epistemic evaluations are probably a basic category of human conceptualization in general, emerging from high-level metarepresentational operations over knowledge, in which the performer compares his/her assumptions about a state of affairs to whatever other information about the world (s)he has available and considers relevant to the state of affairs. Hence, an investigation of them can probably not be limited to a purely linguistic description, but will also require a concern with the conceptual systems from which they derive.“ (Nuyts 2001: 23)

Boye (2012:22) takođe daje opis epistemičkog značenja kroz kvantitativnu skalu. On opseg epistemičkog značenja pokriva terminom epistemičke potpore (*support*), gde navodi da se na epistemičkoj skali nalaze tri stepena epistemičke potpore: potpuna potpora (*full support*), delimična potpora (*partial support*) i neutralna potpora (*neutral support*). Potpunu potporu definiše kao deo skale sa najjačom vrednošću, koja nosi značenje najveće sigurnosti; delimičnu potporu definiše kao deo skale koja ima značenje verovatnoće, sumnje, neuverenosti u tvrdnju; dok neutralnu potporu definiše kao deo skale koja ima značenje mogućnosti.

Ovako raščlanjavanje epistemičkog značenja od velikog je značaja kada je u pitanju opisivanje sekundarnih načina izražavanja modalnosti, u ovom slučaju, adverbijala. Da bi se sistematično naveli, potrebno je napraviti sveobuhvatnu sistematizaciju značenja koja ulaze u opseg epistemičke modalnosti.

Tradicionalno, anglosaksonska literatura, kao što je navedeno, posmatra epistemičku modalnost kao deo jedne superkategorije u koju još spadaju deontička i dinamička modalnost. Nuyts (2001: 26) se, međutim, sa takvom klasifikacijom ne slaže. Iako ih neki lingvisti povezuju na jedan ili na drugi način⁶ i, iako se Nuyts slaže da jesu na neki način povezani i značenski isprepletani, ne smatra da treba da se posmatraju zajedno. Ističe da se epistemička modalnost razlikuje od dinamičke i deontičke po tome što je potpuno orijentisana prema govorniku. Slaže se da postoje zajednički elementi u sve tri modalnosti, ali da se ti zajednički elementi mogu naći u nekoliko drugih jezičkih kategorija, tako da ne mogu služiti za grupisanje ove tri modalnosti. Navodi da Perkins (1983) tvrdi da navedene modalnosti predstavljaju stanje stvari koje se dovodi u vezu sa određenim domenima znanja (vezanog za prirodne zakone, društvene norme i konvencije, te racionalnih principa).

1.4.1.1.1. Epistemička modalnost i evidencijalnost

Evidencijalnost se definiše kao kategorija koja opisuje govornikovo znanje koje dolazi od spoljnog izvora informacija ili dokaza (Palmer 2001: 8). U slučaju engleskog jezika, to obično znači da su neki drugi ljudi preneli informaciju govorniku (5), ili da je govornik formirao zaključak na osnovu nekog očiglednog dokaza (6):

- 5) *Reportedly*, the boy was not seriously injured.
- 6) Nobody is answering. She *must have left* before we came.

Aikenvald (2004: 4) definiše evidencijalnost kao kategoriju koja uključuje markiranje izvora informacija. Takođe je jasno protiv stava gde se na evidencijalnost gleda kao na potkategoriju epistemičke modalnosti. Po njoj, evidencijalnost treba posmatrati odvojeno od epistemičke modalnosti, jer se evidencijalnost bavi načinom na koji se do informacije dođe, a ne nužno stepenom govornikove uverenosti u tačnost informacije koja se prezentuje izjavom.

A u tome se i ogleda mimoilaženje u mišljenju onih koji se bave odnosom epistemičke modalnosti i evidencijalnosti – oni koji smatraju da evidencijalnost ipak uključuje i stepen govornikove uverenosti u tvrdnju, smatraju je delom epistemičke modalnosti i obrnuto – oni koji

⁶ Ovde Nuyts (2001:26) navodi da Talmy (1988) tvrdi da da postoji dinamički element u sva tri tipa modalnosti, a da Perkins (1983) navodi da su sve tri modalnosti povezuju stanje stvari sa domenima znanja (koje uključuje poznavanje zakona prirode, društvenih pravila i normi i racionalne principe delovanja).

smatraju da na evidencijalnost ipak treba gledati kroz prizmu izvora informacije, smatraju da je evidencijalnost potpuno odvojena kategorija.

Ipak Cornielle and Pietrandrea (2012) smatraju da tako tvrd stav, koji isključuje epistemičko značenje, ne dolazi bez ograničenja. Na taj način se podriva uloga leksičkih markera izvora informacije, koji su prisutni u mnogim evropskim jezicima.

Chafe (1986) predlaže da se na epistemički sud gleda kao na jedan sloj značenja unutar evidencijalnosti, te da evidencijalnost predstavlja kategoriju koja objedinjuje ne samo izvor znanja, nego i različite stavove govornika.

Što se tiče engleskog jezika, Nuyts (2001) zaključuje da su gotovo sva istraživanja u anglofonim studijama epistemičke modalnosti i evidencijalnosti opisivala te dve kategorije kao povezane i teške za razdvojiti do tačke da „neki oblici mogu biti i epistemički i evidencijalni“.

De Haan (1999: 87) zaključuje da, iako se i epistemička modalnost i evidencijalnost bave dokazima, razlikuju se po tome šta sa tim dokazima rade. Epistemička modalnost procenjuje dokaze, te na osnovu te procene pripisuje nivo uverenosti u govornikovu tvrdnju, dok evidencijalna prihvata da ima dokaza za govornikovu tvrdnju, ali „odbija da ih tumači na ijedan način“.

1.4.1.1.1. Tipovi evidencijalnog značenja

Boye (2012: 89) pominje da je Aikhenvald u svom radu (2004: 300-301) pomenula vintu jezik koji je tridesetih godina prošlog veka imao evidencijalni sistem koji se sastojao od pet članova: 1) vizuelni, 2) ne-vizuelni senzorni, 3) inferencijalni zasnovan na logici, 4) inferencijalni zasnovan na ličnom iskustvu i 5) preneseni (*reported*⁷). Međutim, među navedenima, dva su imala i epistemičku nijansu značenja. Na primer, vizuelni evidencijali impliciraju jaku ličnu odgovornost govornika, dok preneseni evidencijali potpuno isključuju odgovornost govornika prema istinitosti izjave. Dvadeset do trideset godina kasnije, ostala su samo dva tipa evidencijala: vizuelni, koji se vezivao za potpunu uverenost, i preneseni, koji nosi potpuno suprotnu konotaciju nesigurnosti. Stoga je takav sistem više poslužio za obeležavanje epistemičkih razlika nego za diferenciranje epistemičkog značenja.

Aikhenvald je u novijim radovima (2018: 13) uvela sistem od šest semantičkih parametara gramatikalizovane evidencijalnosti koji uključuju sledeće tipove evidencijala: vizuelne, ne-vizuelne senzorne (sluh, miris, ukus, ređe dodir), inferencijalne (zasnovan na vidljivom ili opipljivom rezultatu), pretpostavke (zasnovane na logičkom razmišljanju i znanju), prenesene izjave (prenesene informacije bez indikacija o izvoru), citirane izjave (prenesene informacije sa poznatim izvorom).

Sistematizovanja evidencijalnog značenja su različita. Plungian (2001: 352, 353) u svojoj klasifikaciji evidencijalnih vrednosti navodi dihotomiju direktnih i indirektnih dokaza. Direktno dokaze deli na vizuelne i nevizuelne, zatim nevizuelne deli na senzorne i endoforične. Indirektno dokaze deli na zaključivanje i rasuđivanje. Zaključivanje dalje deli na sinhronijsko i retrospektivno.

Što se tiče povezanosti modalnosti i evidencijalnosti, Plungian (2001:354) navodi da se značenja evidencijalnosti i epistemičke modalnosti preklapaju kada se „procenjuje verovatnoća

⁷ Lični prevod

P“ („the probability of P is evaluated“). Po njemu, činjenica da se dovodi u pitanje verovatnoća da je P istinito, implicira da govornik nema neposredno znanje o propoziciji; marker epistemičkog značenja sadrži više osobina evidencijalnosti kada je pomenut i izvor govornikove tvrdnje. Ovde dodaje da to mogu biti i *a priori* i *a posteriori* dokazi.

Plungian (2001: 355) dalje navodi da se u epistemičkom markeru uvek može videti nijansa evidencijalnosti, suprotno ne mora da važi: nisu svi evidencijali nosioci modalnog značenja, zato što ne impliciraju epistemički sud. Ovde pominje i problematiku balkanskih jezika: pouzdanost informacija obično zavisi od načina na koji se do informacije došlo: vizuelne informacije se smatraju najpouzdanijim, dok se prenesene informacije smatraju najnepouzdanijim. Balkanski sistemi pokazuju da, što je posredniji izvor informacije, to je informacija nepouzdanija. Ovakve sisteme Plungian naziva „modalizovanim evidencijalnim sistemima“ (*modalized evidential systems*).

Još jedan važan termin koji koriste različiti istraživači (Rozumko 2019; Aikhenvald 2006) je nagađanje (*conjecture*). Rozumko (2019: 45) navodi da izrazi nagađanja uključuju manje oslanjanja na dokaze i logičko zaključivanje nego inferencijalni izrazi. Ona povezuje ovaj termin sa prilozima poput *seemingly*, *apparently* i *presumably*. Aikhenvald (2006: 324) izraze nagađanja tretira kao epistemičko proširenje inferencijalnih izraza. Nama će biti korisni u daljem radu za formiranje sveobuhvatnog sistematičnog pregleda modalnih značenja adverbijala u engleskom, a pogotovo u srpskom, gde takav pregled ne postoji. Izrazi nagađanja uključuju manje oslanjanje na dokaze i dedukciju nego inferencijalni izrazi, a više epistemički sud.

Faller (2002: 9) tvrdi da postoji dovoljno argumenata za pravljenje razlike između kategorije evidencijalnosti i epistemičke modalnosti, ali da postoje instance kada se ove dve kategorije preklapaju. Iako postoje sličnosti, Faller tvrdi da su indikacije o govornikovom izvoru informacija i govornikovom stavu prema istinitosti propozicije dva potpuno različita koncepta. Ako se pretpostavi da je uvreženo mišljenje da epistemička modalnost uključuje govornikov sud koji se tiče neophodnosti ili mogućnosti istinitosti propozicije, jasno je da je evidencijalnost različit koncept. Kao najbitnije dokaze, Faller navodi metodološke razloge: u pravom evidencijalu je utkano značenje tipa izvora informacije, za razliku od impliciranja.

Međutim, Faller (2002: 9) i dalje ne negira činjenicu da se ta dva značenja mogu preklopiti, čak, naprotiv, smatra da ipak može doći do njihovog preklapanja u konceptu inferencije. Po njenim rečima, inferencija je vid stečene informacije kroz rezonovanje. Sa druge strane, inferencija takođe uključuje govornikov stav o tome da je propozicija istinita. Pošto nije moguće odvojiti jedno od drugog, Faller zaključuje da je inferencija podtip i evidencijalnosti i epistemičke modalnosti.

Tipovi evidencijalnog značenja koji su navedeni biće potrebni za klasifikaciju modalnih adverbijala, koja će takođe uključivati i neke podtipove evidencijalnog značenja.

1.4.1.1.2. Epistemička modalnost, evidencijalnost i diskurs

Rozumko (2019: 47) tvrdi da analize epistemičke modalnosti imaju tendenciju da šire svoj opseg i da se fokusiraju na pragmatička svojstva modalnih izraza i njihovih funkcija u diskursu. Navodi da White (2003: 280), iako je tradicionalno uvreženo mišljenje da epistemički markeri izražavaju govornikov stav, tvrdi da stavovi „funkcionišu interaktivno“. Uz ovakav pristup počelo se na modalnost gledati kao na koncept koji ostavlja prostor za medijaciju između različitih mišljenja. Rozumko navodi da je takav „interaktivan“ opis modalnosti povezan sa stavom da je

jezik u svojoj suštini dijaloške prirode. Govornici uvek referiraju na ono što je prethodno rečeno, i predviđaju reakciju svoje potencijalne publike. Tako gledano, jezik tumači društvene uloge i veze.

Rozumko navodi da generalno postoji saglasnost među lingvistima da ukazivanje na izvor informacija nije jedini razlog zašto govornici koriste evidencijalne markere (2019: 48). Navodi da se evidencijalni markeri koriste kako bi „status nečijeg znanja bio vidljiv u diskursu (Mushin 2013: 628), a ne samo da signalizira izvor informacija. Njihova upotreba se često dovodi u vezu sa socio lingvističkim i sociokulturnim faktorima, kao što je odgovornost za tvrdnje, autoritet i pravo na informaciju. Povezanost evidencijalnosti i autoriteta ističe i Almeida (2012).

Fox (2001: 182) demonstrira da govornikova odluka da definiše iskaz kao preneseni ili ne, zavisi od toga kome se obraća, odnosno društvenim odnosima između govornika i sagovornika. Tu ističe da ako govornici imaju izbor, u nekom smislu, između toga da ne koriste markiranje ili da ga otvoreno koriste, treba utvrditi kada ne koriste markiranje, a kada da. On predlaže da je markiranje evidencijalnosti povezano sa autoritetom, odgovornošću i povlašćenošću (Fox, 2001: 182).

Fox dodaje da se evidencijalni markeri ne koriste uvek da prikažu izvor informacija, već da „dovode u pitanje, podrivaju, osporavaju, podržavaju, itd. jedni druge u pogledu autoriteta, prava ili odgovornosti.“ („challenge, undermine, countrechallenge, support, etc. one another’s claim to authority, entitlement or responsibility“) (2001: 185).

1.4.1.2. Deontička modalnost

Deontička modalnost je tradicionalno bila povezana sa konceptom dozvole i obaveze. Van Linden je dao pregled analize deontičke modalnosti i šta je sve rečeno na tu temu. Prvo je naveo primere koje je Lyons dao, a u kojima se koriste modalni glagoli u deontičkom značenju:

- 7) You must open the door. (Lyons 1977: 832)
- 8) You may open the door. (Lyons 1977: 832)

U primeru (7), govornik nameće slušaocu obavezu da se otvore vrata, ili da je slušalac u obavezi da ih otvori, a da je tu obavezu nametnuo neki neodređeni autoritet. Sa druge strane, u primeru (8), govornik daje dozvolu slušaocu da otvori vrata. Van Linden navodi da je širu definiciju dao Verstraete (2005), koji smatra da deontička modalnost služi da se izrazi značenje stepena poželjnosti da agens izvrši neku radnju. Pod pojmom agens se misli na osobu kojoj je data dozvola ili je pod obavezom da nešto učini. Ova definicija i dalje uključuje izraze gde je dozvola data, a obaveza nametnuta. Diver (1964: 343) navodi da kontekst znatno utiče na to da li ćemo iskaz posmatrati kao obavezu nametnutu od strane govornika, ili kao na verovatnoću da će se događaj desiti, da bi se sagovornik ubedio da se događaj desi, gde govorimo o „davanju preporuka“.

Skorija istraživanja modalnih glagola predlažu da se napravi razlika između obaveze i dozvole na jednoj i poželjnosti na drugoj strani, ideja koju je već obradio Kiefer (1997). Van Linden navodi primere koje su koristili Nuyts, Byloo i Depeveen da pokažu ovu razliku (2005:18):

- 9) A: And you are going to bring your poems or what?

B: Yes, because I have such a hard time deciding what I am going to take. I have to pick out three, and they *should* relate to each other to some extent, in my opinion, and it can't be too sinister I think.

- 10) Sir, It was poignant and entirely *fitting* that the nation should fall silent for one minute on Sunday to demonstrate its sympathy for Dunblane's awful loss; and how striking it was that supermarkets, stations and sports stadiums suspended their business at the time. (report 18/03/1996; 13/03/1996 a massacre took place in Dunblane, Scotland) (CB, times).
- 11) Taking such an approach was entirely necessary because of the growing extent of the problem. ... It was also *important* to raise the public awareness of the claims situation. Remember at the end of the day it is the taxpayer who foots the bill. (CB, sunnow).
- 12) There is no pre-contract available in Scotland. I have written to both the SFA and the Scottish League pointing this out. ... We also *deplore* that a person not involved in the affairs of this club gave advice to the player.

U ovim primerima govornici iskazuju stepen moralne poželjnosti određenog stanja stvari, ali ne daju dozvolu niti nameću obavezu. Stoga Nuyts, Byloo and Diepeveen (2005: 18) klasifikuju deontičku modalnost kao kategoriju stava u kvalifikacionom domenu i kao potpuno drugačiju od značenja obaveze i dozvole. Koriste proširenu definiciju moralnosti, gde ona ne uključuje principe društva, već lične norme osobe koja izražava stav.

Van Linden postavlja pitanje ako se izrazi koji imaju značenje dozvole i obaveze isključe iz kategorije deontičke modalnosti, šta ostaje, odnosno koje značenje deontička modalnost iskazuje? Nuyts, Byloo i Diepeveen (2005) predlažu termin direktivno značenje, koje je ilokucionni tip značenja. Po njima, pojmovi dozvole i obaveze uključuju plan akcije (stimulisanja ili destimulisanja nekoga da učini nešto), i samim tim predstavljaju pojmove unutar govornih činova. Da bi uspostavili vezu između direktivne rečenice i deontičkog značenja, pozivaju se na uslov iskrenosti kod direktiva koje je postavio Searle, odnosno mentalno stanje koje se nalazi iza davanje dozvole ili nametanja obaveze. Navode da su u tom slučaju direktivi „inspirisani“ deontičkim sudom (Nuyts, Byloo i Depeveen 2010 : 18,24).

Van Linden navodi da, iz kognitivne perspektive, postoji fundamentalna razlika između dimenzije direktivnosti i deontičkog značenja. Deontičko značenje, kao kategorija stava, pripada domenu kvalifikacije stanja stvari, a taj domen je baza za ljudsku konceptualizaciju: kvalifikacione kategorije su centralne dimenzije našeg kognitivnog sistema koje služe da se skladišti i obrađuje znanje o svetu. Direktivnost, sa druge strane, nije kvalifikaciona kategorija, nego ilokucionni pojam, sa primarnom funkcijom u interaktivnom sistemu jezika.

Nuyts, Byloo i Diepeveen (2010: 32) lociraju deontičku modalnost i direktivnost u različitim komponentama sistema za obradu informacija: konceptualna naspram ilokucione komponente. Van Linden zaključuje da je konceptualna definicija deontičke modalnosti koju predlažu Nuyts, Byloo i Diepeveen previše široka da bi mogla da opravda podatke koji su dati.

1.4.1.3. Dinamička modalnost

Portner (2009) uključuje dva podznačenja dinamičke modalnosti: volitivnu i kvantifikacionu. Lingvisti tipično definišu koncept dinamičke modalnosti kroz modale koji označavaju sposobnost, dispoziciju i slično. Međutim, on smatra da se nije dovoljno obraćala pažnja na izučavanje razlike između volitivnih i kvantifikacionih modala, pa se nekad nevolitivni, kvantifikativni modali smatraju dinamičkim. Da bi rešio ovaj problem, Portner je stavio sva

značenja pod termin „dinamički“, dok koristi termin „volitivni“ za užu kategoriju koja uključuje najprominentnije tipove dinamičke modalnosti, pogotovo modale za izražavanje značenja sposobnosti (2009: 175).

Portner navodi da volitivna modalnost uključuje značenja sposobnosti (*ability*), mogućnosti (*opportunity*) i dispozicije (*disposition*), te navodi sledeće primere (2009: 135):

- 13) John can swim.
- 14) Mary can see the ocean.
- 15) He will come if you ask him.

U primeru (13) je označena govornikova unutrašnja sposobnost, dok je u primeru (14) označena specifična situacija u kojoj se govornik nalazi. U primeru (15) se sugerše da subjekat ima volju da dođe.

Portner navodi da Palmer (1986) i jos neki lingvisti isključuju volitivne modale iz polja modalnosti, jer smatraju da se njima ne iskazuje ni subjektivnost, niti performativnost. Portner, sa druge strane, smatra da su to ipak modali i za to navodi dva razloga. Prvi je činjenica da dozvoljavaju da se govori o neaktuelnim mogućim svetovima, što bi u semantičkom smislu ipak značilo da su modali. Drugi razlog je, kako kaže, da se ne slaže sa ocenom da ne nose nikad performativno značenje.

1.4.1.3.1. Problemi u definisanju volitivne modalnosti

Portner zaključuje da, iako je lako prepoznati osnovne primere volitivne modalnosti, stvari postaju dosta nejasnije kada se uzmu u obzir primeri (2009: 197):

- 16) *John can fear his teacher.
- 17) A student can fear his teachers.
- 18) Mary can understand French.
- 19) It can snow on Mt Jade.

Portner ovde navodi da sama činjenica da je primer (16) negramatičan sugerše da volitivno *can* nameće neku vrstu zahteva na subjekat. Data su objašnjenja da subjekat mora biti agens ili uzrok događaja koji je opisan u rečenici. Tu Portner vidi problem, jer, ako je tako, zašto je onda primer (17) gramatičan?

Dalje navodi da je glavni problem prethodnih analiza volitivne modalnosti postavljanje jasne granice između volitivnih i kvantifikacionih modala. Ali kada se pozabavimo tematikom, postaje jasno da primeri koji se teško uklapaju u okvire volitivne modalnosti zapravo predstavljaju kvantifikacione modale.

1.5. Modalnost u srpskom jeziku

Srpski gramatičari (Stevanović 1986, 1989; Stanojčić i Popović 2002, Piper i Klajn 2017, Piper et al. 2005) imaju tendenciju da modalnost definišu kao lični stav govornika prema propoziciji. Piper et al.(2005) u delu *Sintaksa savremenog srpskog jezika* definišu modalnost na sledeći način:

„Modalnost je kvalifikacija koju govorno lice daje o svom iskazu i/ili o situaciji koja je njime označena. Gramatička i leksička sredstva modalne kvalifikacije u svakoj rečenici

predstavljaju funkcionalnu celinu. Modalna značenja su raznovrsna, ne samo prema stepenu i obliku gramatikalizovanosti njihovog izraza, nego i prema njihovim užitim sadržajima. Gramatičko jezgro modalnosti je kategorija načina, koja je jedna od centralnih kategorija, kako u morfologiji glagola, tako i u sintaksi jer je obavezna za svaku gramatički pravilnu rečenicu. Modalnost, pored gramatičkih oblika, ima i oblike koji su slabije gramatikalizovani. Jedno od čestih leksičko-gramatičkih sredstava izražavanja modalnosti jesu modalni glagoli (moći, smeti, hteti, morati...) i značenjski slične lekseme (npr. moguće, nužno, zabranjeno i sl.)“ (Piper et al. 2005: 636)

Dalje se uvode pojmovi modalne određenosti i modalne neodređenosti iskaza. Modalni glagoli se upotrebljavaju u funkciji modalne neodređenosti, ali se dalje objašnjava da to ne znači da u takvom iskazu nema modalnosti kao kvalifikacije iskaza od strane govornog lica, nego znači „da je govorno lice odlučilo da iskaz kvalifikuje kao modalno neodređeno“.

„Modalni sadržaj rečenice je poseban semantički predikat u značenjskoj strukturi rečenice, koji je kao modalni okvir nadređen onome delu rečeničnog sadržaja koji se njime kvalifikuje. Tako se u rečenici modalnim okvirom „ja verujem“ (20), kvalifikuje semantički sadržaj „ja ću doći“. Modalni okvir naziva se i modus, a sadržaj koji se njime kvalifikuje naziva se diktum“ (Piper et al. 2005:637):

20) *Verovatno* ću doći.

Trbojević (2005), sa druge strane, u svom delu *Modalnost, sud, iskaz* kritikuje tendenciju domaćih lingvista da sve iskaze koji izražavaju lični stav govornika stavljaju pod modalnost, kad god distinkcija između modalnog i nemodalnog postane nemoguća na osnovu realizovane/nerealizovane radnje.

Ali Trbojević (2004: 121) takođe priznaje da postoje zapažanja domaćih lingvista koja su u skladu sa novijim teorijama modalnosti. Tu posebno ističe Stevanovića, koji, po njenom mišljenju, „daje nadu da će se shvatanje modalnosti osloboditi pogrešnog shvatanja da sve što je subjektivno mora biti i modalno“.

Pri analizi problematike definisanja modalnosti u srpskom jeziku, Trbojević dalje navodi citat D. Sesar gde se navodi da pojam modalnosti i dalje ostaje slabo razjašnjen, jer razumevanje iste i dalje „operira tradicionalnim psihologijskim instrumentiranjem i ne uvodi definicije pojedinih modalnih tipova i kategorija na osnovi relevantnih jezičkih distinktivnih obeležja“. (Trbojević 2004: 122).

Trbojević, u skladu sa opšteprihvaćenim definicijama u literaturi (Kratzer 1977; Lyons 1977; Palmer 1979; Papafragou 2000; Portner 2009) navodi da sprovodi svoju analizu „polazeći od definicije epistemičke modalnosti kao stava govornika/subjekta klauze prema istitnitosti propozicije“ (2004:124).

1.5.1. Tipovi modalnosti u literaturi na srpskom jeziku

Kao što se može videti iz prethodnog poglavlja, srpski gramatičari definišu modalnost kao širi pojam nego što je to slučaj u slučaju u literaturi na engleskom, dok tipove modalnog značenja različito karakterišu.

Modalnost se u *Gramatici srpskog jezika* Stanojčića i Popovića (2002) pojavljuje na više mesta, ali o tipu modalnog značenja govore u delu gde opisuju modalne glagole, kada pominju

značenja *zapovesti, zahteva, molbe i želje* (2002:305), značenja koja pominje i Stevanović (1986, 1989).

Piper et al. (2005) modalnost kao kategoriju dalje dele na **modalnost realnosti/irealnosti, deontičku modalnost, optativnu modalnost, subjektivnu modalnost, epistemičku modalnost, imperceptivnu modalnost, metajezičku modalnost i aksiološku modalnost.**

Piper et al. (2005: 637) **modalnost realnosti/irealnosti** nazivaju još i modalnošću u užem smislu, te navode da se odnosi na „predstavljanje propozitivnog sadržaja rečenice kao realnog ili odsustvo takve kvalifikacije“. Modalna sredstva u rečenici služe da se sadržaj predstavi u vidu situacije koju govorno lice vidi kao nešto realno, ostvareno, odnosno što jeste ili nije u procesu ostvarivanja, te nešto čija realnost nije izvesna jer potencijalno pripada i domenima mogućeg, nužnog, uslovnog, hipotetičkog i slično. Daju sledeće primere da objasne svoju tvrdnju:

- 21) Jovan može da sluša predavanje.
- 22) Jovan bi slušao predavanje.
- 23) Jovane, slušaj predavanje.
- 24) Ako bi Jovan slušao predavanje, bolje bi razumeo problem.

Dodaju da modalno značenje u užem smislu obuhvata značenje određene realnosti, odnosno neodređene realnosti. Primarno modalno značenje određene realnosti karakteristično je za rečenice s predikatom u indikativu, dok je primarno modalno značenje neodređene realnosti karakteristično za rečenice s predikatom u imperativu, potencijalu, optativu, kao i za rečenice s nekim modalnim glagolom ili sa značenjski sličnom neglagolskom leksemom u predikatu.

Navode da su najčešći modalni glagoli i njima značenjski bliske modalne reči i izrazi *moći, trebati, morati, smeti, hteti, želeći, zabraniti, biti u stanju, biti dužan, biti obavezan, biti dozvoljen, biti zabranjen* i sl.

Dalje se navodi da imperativ, optativ i potencijal sa jedne strane, i indikativ sa druge strane, ne označavaju pravu paralelu između realnosti i irealnosti, jer oni mogu označavati i realne situacije (25), dok oblici indikativa mogu označavati irealne situacije (26) (2005: 638):

- 25) On bi ujutru *došao* na kafu.
- 26) *Hoćemo* li ih ikad više *videti*?

Deontičku modalnost Piper et al. (2005: 638) definišu kao necesitativnu ili obligatornu modalnost, kao rečenicu koja poseduje deontički izraz koji označava potrebu ili obavezu, odnosno neizbežnost i sl. Dodaje se da se deontička modalnost najčešće iskazuje modalnim glagolima *trebati, morati* ili *smeti* (27), ali da se može izražavati i neglagolskim sredstvima (28):

- 27) On *treba* da se leči.
- 28) Očigledno *je potrebno* da se on leči.

U okviru deontičke modalnosti oni prave razliku između značenja direktne obligatornosti, gde je „subjekat neposredno kauziran na određeni postupak“ (29) i indirektne obligatornosti „gde je subjekat kauziran na određeni postupak preko posrednog kauzatora (30):

- 29) *Moraju* da se povuku ispred neprijatelja. (Piper et al. 2005: 638)
- 30) *Moraju* da prijave učešće. (Piper et al. 2005: 638)

Kada je reč o optativnoj modalnosti, Piper et al. (2005: 642) navode da, iako postoji uvreženo mišljenje da se optativna modalnost svodi na tek nekoliko izraza, oni u suštini i nisu tako malobrojni. Pa, pored onih standardnih poput *Živeli! Dobro došli! Proklet biio!*, optativni izrazi obuhvataju i konstrukcije sa radnim glagolski pridevom upotrebljenim bez pomoćnog glagola, u funkciji iskazivanja „govornog lica da se sagovorniku nešto lepo ili ružno dogodi“. Npr. *Zdravi bili! Bog ti platilo! Crkla da Bog da! Đavo ga odneo!*

U optativnu modalnost Piper et al.(2005: 642) uključuju i rečenice sa konstrukcijama *da + prezentski oblik*, npr. *Da zlo ne čuje, Da vam se sve želje ispune, Nek ti je živo i zdravo!*

Dodaje se da se optativnost može iskazati i upotrebom glagola želeći u predikatu ili neke reči sličnog značenja:

- 31) Želim vam da se srećno vratite.
- 32) Pozdravljam vas sa željom za srećan povratak.

Piper et al.(2005: 643) **subjektivnu modalnost** smatraju modalnošću u širem smislu.

„Subjektivna modalnost se odnosi na sva ona značenja kvalifikacije koju govorno lice daje svojem iskazu, u kojima je na razne načine istaknuto da je to kvalifikacija govornog lica (mada govorno lice stoji iza svake modalne kvalifikacije), npr. značenja korisnosti onoga o čemu je reč (33), značenja verovatnoće da je realno ono o čemu je reč (34), značenja da govorno lice nije izvor informacije za ono o čemu je reč (35), ili da govorno lice može isto to i drukčije, određenije imenovati“ (36) (2005: 643):

- 33) Ona je, *srećom*, došla.
- 34) Ona je, *možda*, došla.
- 35) Ona je, *veli*, došla.
- 36) Primorani su na kooperativnost, *tj.* na poslušnost.

Piper et al. subjektivnu modalnost dele na potkategorije poput **epistemičke, imperceptivne, metajezičke, aksiološke i ekspresivne modalnosti**.

Kada je u pitanju **epistemička modalnost** Piper et al.tu preuzimaju opšteprihvaćenu definiciju epistemičke modalnosti gde se ista definiše kao „stepenovana kvalifikacija uverenosti govornog lica u istinitost onoga što je označeno iskazom“ (2005: 643). Za iskazivanje epistemičke modalnosti koriste se različite modalne reči i izrazi poput *bez sumnje, svakako, sigurno, naravno, verovatno, možda, teško da je*, itd:

- 37) Ona je, *svakako*, došla.
- 38) Ona je, *verovatno*, došla.
- 39) Ona je, *možda*, došla.
- 40) *Teško da je* i ona došla.

Ovde dodaju da se u ovakvim modalnim rečenicama mogu uočiti različiti stepeni distanciranosti govornog lica od istinitosti propozitivnog sadržaja, koja je prisutna čak i kad se naglašeno ističe uverenost govornog lica u istinitost iskaza. Kao razlog tome se navodi činjenica da bez obzira koliko se ističe realnost iskaza, to i dalje predstavlja procenu realnosti, a ne realnost kao takvu, te samim tim pripada modalnom okviru (2005: 644):

- 41) Ona *sigurno* dolazi.

42) Ona dolazi.

Za razliku od primera (42), gde govorimo o stanju stvari kako jeste, u primeru (41) se iskazuje uverenje da će neko doći, ali ne i činjenično stanje. Samim tim primer (41) ulazi u okvir modalnosti, u ovom slučaju, epistemičke modalnosti.

Dalje se navodi da postoje različiti funkcionalni kriterijumi za diferenciranje oblika izražavanja epistemičke modalnosti, pa tako značenje visokog stepena uverenosti u tvrdnju može prikazati ocenu o realnosti propozitivnog sadržaja na osnovu **mentalnog iskustva** (43), ili na osnovu **perceptivnog iskustva** (44):

43) Ona je, *po svemu sudeći*, došla.

44) Ona je, *očigledno*, došla.

„Imperceptivna modalnost, ili kraće, imperceptivnost, predstavlja takav vid modalnosti u okviru kojeg se sadržaj iskaza kvalifikuje u svetlu činjenice da govorno lice nije izvor informacije koja se iznosi. Prema takvom načinu autorizovanja sadržaja propozicije, koje često ima elemente distanciranosti govornog lica u odnosu na realnost propozitivnog sadržaja, imperceptivnost je bliska epistemičkoj modalnosti.“ (Piper et al. 2005: 645)

Kao što vidimo iz definicije, Piper et al. evidencijalnu modalnost, odnosno evidencijalnost imenuju kao imperceptivnu modalnost. Naziv je možda drugačiji, ali suština ostaje ista, informacija koja se nalazi u propoziciji ne dolazi „iz prve ruke“, stoga se govornik distancira od istinitosti iste uvođenjem izraza koji će to i pokazati.

Da bi se istaklo da je u pitanju informacija „iz druge ruke“, navodi se da se u srpskom koriste posebna sredstva, *vele*, *kažu*, *priča se* i sl. (2005: 645):

45) Ona će, *veli*, doći.

46) Sutra se, *kažu*, ne radi.

47) Ovo je, *navodno*, popravljeno.

Piper et al. (2005: 646) **metajezičku modalnost** nazivaju i modalnost razumljivosti, jer označava „kvalifikaciju razumljivosti iskaza“, odnosno „ocenu koje govorno lice daje o adekvatnosti forme iskaza njegovom sadržaju i mogućnostima sagovornika da iskaz pravilno razume“. Zato se uvode izrazi koji preciznije objašnjavaju sadržaj od onih koji su već upotrebljeni, poput *drugim rečima*, *drukčije rečeno*, *to jest*, *prema tome*, *na primer*, *naime* itd.:

48) On se bavi entomologijom, *tj.* naukom o insektima.

Modalnost ovakvog iskaza leži u tome što on „kvalifikuje adekvatnost sadržaja propozicije njegovoj jezičkoj realnosti, odnosno ima se u vidu pragmatički faktor: komunikativna sposobnost sagovornika da razume iskaz“ (2005: 647)

Aksiološka modalnost, Piper et al. (2005: 647) definišu kao „ocenu govornog lica da li se datim iskazom saopštava nešto što je dobro ili nije dobro, korisno, poželjno itd“. Izrazi koji se u srpskom jeziku koriste za izražavanje aksiološke modalnosti uključuju *srećom*, *hvala Bogu*, *avaj*, *na žalost*, i sl.:

49) Ona, *srećom*, dolazi.

50) Ona, *na žalost*, dolazi.

51) To su oni, *prokleti bili*, učinili.

Piper et al. (2005: 647) navode da **ekspresivnu modalnost** možemo uočiti kada govorno lice ima i emotivni odnos prema propoziciji, a takav odnos je naglašen ubacivanjem posebnih izraza poput uzvika, rečca i drugih reči sa „primarnom ekspresivnom funkcijom“:

52) *Jao*, što je ovo lepo.

53) Pomeri se, *bre*, napred.

54) To su *lopurde*.

Uz ekspresivnu modalnost često ide subjektivni stav o sadržaju propozicije kao nečem što je dobro ili loše. Dakle, ne opštim predstavama dobrog ili lošeg, već osećaja samog pojedinca koji procenjuje datu propoziciju. Navodi se dalje da se ekspresivnost izražava i čitavim iskazima i frazeologizmima:

55) Nije nego!

56) Ma šta mi reče!

57) Baš me briga!

58) Kako da ne!

59) Ma kakvi!

1.5.2. Načini izražavanja modalnosti u srpskom jeziku

1.5.2.1. Modalni glagoli

Gramatike srpskog jezika (Stevanović 1986; Stanojčić i Popović 2002; Piper et al. 2005; Piper i Klajn 2017) kao osnovni vid izražavanja modalnosti pominju modalne glagole.

U odeljku *Rečenice sa složenim predikatom (modalna i fazna konstrukcija)* (2002: 52) Stanojčić i Popović navode da postoje dva tipa nepotpunih glagola, odnosno „glagola nepotpunog značenja“, a to su **modalni glagoli**, od kojih navode da su najznačajniji *morati*, *moći*, *hteti*, *smeti* i *trebati*. Dodaju da ovakvi glagoli modalizuju značenje glagola sa kojim se kombinuju, odnosno da pokazuju da se data situacija „ne iznosi kao realna“, nego kao situacija koja se mora, može, hoće i sl. realizovati. Ovde daju dva primera:

60) Ivan je kupio karte za bioskop.

61) Ivan *je hteo da kupi* karte za bioskop.

Stanojčić i Popović takođe pod modalne glagole u nekim situacijama svrstavaju i glagole kojima se iskazuje zapovest, zahtev, molba, i sl., poput *zapovedati*, *narediti*, *zahtevati*, *tražiti*, *moliti*, *predlagati* i sl. i glagole kojima se iskazuje želja i sl., poput *želeti*, *žudeti*, *voleti*, kao i razne druge glagole poput *nameravati*, *planirati*, *nastojati*, *truditi se*, *pokušavati* i sl. (2002: 305)

U analizi predikata Piper i Klajn (2017: 283) pominju modalni analitički predikat koji u svom sastavu ima neki od **modalnih glagola** *moći*, *trebati*, *morati*, *smeti* i dr, ili **modalne izraze** poput *moguće je*, *potrebno je*, *neophodno je* (62, 63, 64, 65)

62) *Mora se* izdržati.

63) *Neophodno je* izdržati.

64) *Ne smeju se* bacati otpaci.

65) *Zabranjeno je* bacati otpatke.

Dalje se objašnjava da „modalni glagoli imaju modalno značenje irealnosti, koje izražavaju kao značenje mogućnosti, potrebe i neophodnosti“. Dodaje se da su oni „semantički nepotpuni

iako nisu upotrebljeni zajedno s nekim punoznačnim glagolom, čije značenje modifikuju i izvode izvan okvira realnosti“. Navode primer rečenice:

66) Svi *rade* bolje.

Gde se predikat *rade* shvata kao nešto realno. Ali kada se uvede modalni glagol:

67) Svi *moraju da rade* bolje.

realnost značenja tog punoznačnog glagola „više nije izvesna“.

Prema Piperu i Klajnu (2017: 284), modalni glagoli se međusobno razlikuju po stepenu desemantizovanosti. Navode da su **modalni glagoli u užem smislu** poput moći *trebati morati, smeti* i *hteti* izrazitije desemantizovani, odnosno „više gramatikalizovani“, dok su **modalni glagoli u širem smislu** poput *želeti, žudeti, mariti, naložiti, dopustiti* i dr, manje desemantizovani, a više leksikalizovani.

Ovakve glagole nepotpunog značenja i Stevanović (1989: 37) naziva **modalnim glagolima** i u njih ubraja *moći, morati, trebati, vredeti, smeti, umeti*, a predikate koji su sastavljeni od modalnih glagola, odnosno „glagola nepotpunog značenja“ koji zahtevaju dopunu u vidu infinitiva ili prezenta sa veznikom *da* naziva složenim glagolskim predikatima.

Piper i Klajn daju nešto detaljniju analizu glagola *trebati* (2017: 164-166). Tu se pominju različita modalna značenja koja se mogu uvesti ovim glagolom, pre svega necesitativno i deontičko. Pod „necesitativnim“ *trebati* podrazumeva se značenje potrebe koji neko ima za nečim a pod „deontičkim“ *trebati* podrazumeva se značenje nužnosti da se nešto učini.

Dalje se navodi da se necesitativno *trebati* može upotrebiti lično (68) i bezlično (70) (2017: 164):

68) *Trebaju* mi lekovi.

69) *Treba* mi još vode.

Kordic (2002: 187) navodi da pri inferencijalnoj upotrebi glagol *trebati* izražava „govornikovo procenjivanje realnosti nekog događaja kao vrlo vjerovatnog“:

70) *Treba* da su već tamo.

Kada govori o infinitivu (1989: 761), Stevanović navodi da su glagol *hteti*, kao i glagol *želeti* modalni, te da cele zavisne rečenice koje im slede čine modalnim. Dodaje da je infinitiv zapravo dopuna modalnih glagola nepotpunog značenja i da je njegova upotreba tu modalna.

Videli smo da Piper et al.(2005) analiziraju upotrebu modalnih glagola kroz različita modalna značenja, te navode da se modalno značenje realnosti/irealnosti može izraziti modalnim glagolima *moći, trebati, morati, smeti, hteti, želeti, zabraniti*, a deontička modalnost modalnim glagolima *trebati, morati* ili *smeti*.

Trbojević (2004: 155) navodi da su modalni glagoli tretirani na „neodređen, nedefinisan, način“. Tu navodi neophodne uslove koje glagol mora ispunjavati kako bi se u nastavku njenog rada nazivao modalnim. Ti uslovi uključuju da:

modalni glagol nema samostalno leksičko značenje, da semantički potencijal modalnih glagola obuhvata pojmove nužnosti i mogućnosti, odnosno obaveze i dozvole u punoj skali njihovih vrednosti, kao i pojam dinamičke sposobnosti, te da se modalni glagoli u strukturi iskaza ponašaju kao modifikatori propozicije (tj. operatori) (Trbojević 2004: 155)

Kao centralne nosioce epistemičkog značenja u srpskom jeziku navodi modalne glagole *morati* i *moći*, dok glagole *trebati*, *smeti*, *hteti* i *umeti* naziva „epistemičkim perifernim modalima“.

Pri analizi glagola *morati*, Trbojević navodi da je jasno da je on nosilac „jakog epistemičkog suda, gde locirana i referentna tačka konvergiraju, tj. govornik iznosi najviši mogući stepen pozitivnog opredeljenja prema istinitosti propozicije koji se može izraziti modalnim glagolima“ (2004: 156):

71) *Mora* da sam prenaglio.

72) Ti *mora* da si naša.

Trbojević ovde povezuje Piperovu pseudo-apodikticku upotrebu glagola *morati* koja, zapravo, predstavlja epistemičku modalnost (71,72), dok deziderativna upotreba predstavlja deontičku modalnost (73,74) (2004: 157):

73) Naši *moraju* pobediti jer su izrazito bolji.

74) *Moraš* da pobediš.

Glagol *moći* Trbojević takođe naziva centralnim epistemičkim modalnim glagolom, jer

„u svom semantičkom domenu sadrži logičke pojmove mogućnosti (ali i dozvole), kao drugi član logičke dihotomije nužnost/mogućnost (ali i obaveza/dozvola). Osim toga, ovaj glagol pokriva i pojam dinamičke mogućnosti, dakle sposobnosti ili umeća da se nešto čini. Drugim rečima, glagol *moći* se ponaša kao operator i epistemičke i korenske (tj. deontičke i dinamičke) modalnosti“ (2004: 159).

Napominje se da takve slučajeve engleski razlikuje parafrazama *It is possible that* za pokazivanje epistemičkog značenja i *It is possible for someone to* da bi se izrazilo dinamičko značenje. Parafraza koju Trbojević koristi za proveru epistemičkog značenja izraza je „*Moje premise (i dostupni dokazi) me ne sprečavaju da zaključim...*“

Ovakva vrsta parafraze korisna je u određenim slučajevima gde postoji poteškoća u razlikovanju epistemičke i dinamičke modalnosti.

Modalni glagol *moći* se može zameniti izrazima *moguće je + da klauza* (75) i bezličnim formama *može se + infinitiv* (76) i *može biti + da klauza* (77):

75) *Moguće je* da će ipak doći.

76) *Može se lako desiti* da prođu i obrnutim smerom na najbrži i najgadniji način.

77) Karter: Znači to je bilo više onako, mislim, psihološka stvar.

Vini: *Može biti*. Ne znam.

Kada je glagol *trebati* u pitanju, njegovo primarno značenje potpada u spektar slabije deontičke modalnosti; međutim, on može imati i značenje epistemičke modalnosti. Trbojević dodaje ovde da je to epistemičko značenje ipak slabije od epistemičkog značenja koje izražava glagol *morati*, ali koje je jače od glagola *moći*. Primeri koji navodi dokazuju njenu tvrdnju. Naime, ona primer:

78) To mora da je moj muž.

parafrazira kao „moje premise i neposredni dokazi me primoravaju da zaključim“, dok primer:

79) To treba da je moj muž.

parafrazira kao „moje premise me obavezuju da zaključim... ali dokazi mogu opovrgnuti moj zaključak“. Dodaje da se ovakvim primerom a i parafrazom koja uključuje glagol „obavezivati“ ističe epistemička distanca koju govornik ima prema propoziciji *to je moj muž* (2004: 160).

Iako glagol *smeti* ima pretežno deontičko značenje davanja dozvole i, iako u svom potvrdnom obliku on nije nosilac epistemičke modalnosti, to se ne može reći za njegov negativan oblik, za koji Trbojević navodi da ipak ima nijansu epistemičke modalnosti. Kao potvrdu svoje tvrdnje daje sledeći primer (2004: 164):

80) To *ne sme* biti istina.

Ovakav primer, po njoj, može se parafrazirati na sledeći način: „moje premise su pouzdane i primoravaju me na suprotan zaključak od propozicionog sadržaja“.

Primer:

81) To *ne bi smelo* biti istina.

parafrazira ovako: „iako su moje premise pouzdane, primoravaju me na suprotan zaključak od propozicionog sadržaja, ostavljam mesta za mogućnost da budu opovrgnute“.

Dalje Trbojević navodi sporadične upotrebe perifernih modalnih glagola *hteti* i *umeti*, koji prevashodno izražavaju volju i sposobnost, pa samim tim spadaju pod korensku modalnost. Međutim, ti sporadični primeri koje ona navodi pokazuju da ova dva glagola mogu imati upotrebu koja ima egzistencijalno značenje, a koja se može i epistemički intepretirati (82, 83) (2004: 164):

82) Ta infekcija *hoće* jako da se pogorša u vlažnim uslovima.

83) Ta infekcija *ume* jako da se pogorša u vlažnim uslovima.

Kako napominje, u ovim primerima se glagol *hteti* i *umeti* mogu zameniti glagolom *moći*, te to može služiti kao potvrda toga da ipak nose epistemičko značenje.

1.5.2.2. Drugi glagoli kao nosioci modalnosti u srpskom jeziku

Stanojčić i Popović pominju da se u voljnim (voluntativnim) izričnim rečenicama koriste glagoli koji nose modalno značenje (2002: 305), navodeći da su takve rečenice modalnog karaktera, jer „ne označavaju realnu situaciju, nego situaciju čija se realizacija naređuje, zahteva, želi planira i sl.“, i navode da se najčešće njima dopunjavaju razni modalni glagoli, odnosno glagoli koji pokazuju „lični stav prema realizaciji radnje“:

- **Glagoli kojima se iskazuje zapovest, zahtev, molba**, i sl., poput *zapovedati, narediti, zahtevati, tražiti, moliti, predlagati* i sl., (tada se voljne rečenice nazivaju imperativnim izričnim rečenicama) (84)
- **Glagoli kojima se iskazuje želja** i sl., poput *želeti, žudeti, voleti* (željne ili optativne izrične rečenice) (85)
- Razni drugi glagoli poput *nameravati, planirati, nastojati, truditi se, pokušavati* i sl. (86)

84) Marko je *zahtevao* od Ivana da mu vrati ploče.

85) Marko je *želeo* da studira medicinu.

86) Marko je *pokušao* da nađe karte za utakmicu.

U prethodnom poglavlju smo istakli da Piper i Klajn (2017: 284) navode glagole poput *želeći, žudeći, mariti naložiti, dopustiti* i dr., koji su manje desematizovani, a više leksikalizovani, koje nazivaju **modalnim glagolima u širem smislu**.

U odeljku gde vrše podelu dopunskih rečenica prema komunikacijskoj funkciji (2017: 497), navode da se dele na izrične, voljne i zavisnoupitne. Kada je reč o voljnim rečenicama, navodi se da je „semantička specifičnost“ voljnih rečenica **modalno značenje zapovesti, molbe, želje** i sl. Stoji da postoje dve podvrste voljnih rečenica, a to su imperativne i željne rečenice.

Kada su imperativne rečenice u pitanju, one mogu u predikatu upravnog dela imati i glagol koji nije u imperativu i kojim se neko posredno podstiče na vršenje izvesne verbalne radnje: *javiti, kazati, obavestiti, moliti, naložiti, narediti, predlagati, reći, tražiti*, i sl.

87) Pera je *tražio* da mu se javiš.

Kod željnih rečenica (optativne rečenice), u predikatu se nalazi glagol sa značenjem želje da se izvrši radnja iskazana predikatom klauze: *želeći, žudeći, voleti, čeznuti*.

88) Ivana *bi volela* da joj majka napravi za rođendan tortu.

Dodaje se da postoje i voljne rečenice u čijem su predikatu upravnog dela glagoli sa drugim modalnim značenjima: *nameravati, nastojati, planirati, težiti, truditi se* i sl.

Glagole poput *želeći, hteti, žudeći* ili *čeznuti*, ili izrazi sličnog značenja, npr. *imati želju, biti željan, venuti od čežnje* Piper et al. stavljaju pod pojam šire shvaćene optativnosti, gde priključuju i iskaze sa željnim značenjem, pre svega, rečenice u čijem su predikatskom delu glagoli (2005: 642):

89) *Imam jaku želju* da se vratim kući.

90) *Željan je* kuće.

91) *Čezne* za kućom.

Pri analizi glagola koji nose modalno značenje Trbojević (2004: 165) navodi i nefaktivne glagole, kojima govornik „naznačava stepen svog opredeljenja prema istinitosti propozicije, ali ne donosi kategorički sud o bilo kojem od dva moguća krajnja svojstva“. U nefaktivne glagole spadaju glagoli *verovati i misliti*.

Trbojević ovde daje komentar da, ako se na epistemičku modalnost gleda kao što je ona tumači u svom radu, jasno je da nefaktivni glagoli predstavljaju uobičajena sredstva za označavanje epistemičke modalnosti. Stoga primeri poput (92, 93) (2004: 165):

92) *Mislim* da je to moj muž na vratima.

93) *Verujem* da je on odličan stručnjak.

označavaju epistemičku distancu, te su stoga nosioci epistemičke modalnosti.

Dalje se navodi glagol *znati*, ali u odričnom obliku, koji uz upitni oblik *da li* koji se pridodaje, uvodi klauzu koja predstavlja propoziciju. Ta kombinacija, prema Trbojević, opisuje epistemičku distancu, te je pravi primer iskaza koji nosi epistemičku modalnost (2004: 167):

94) *Ne znam da li azot mrzne na sobnoj temperaturi.*

Kada su u pitanju nefaktivni glagoli, Trbojević opisuje specifičnost glagola *izgledati* i *činiti se*, jer se u radovima koji se bave faktivnošću, odnosno nefaktivnošću u srpskom jeziku, oni ne pominju. Ona navodi da su primeri u kojima se navode ova dva glagola epistemički sudovi, koji „podrazumevaju distancu od istinitosti propozicionog sadržaja“. Stoga primeri (95, 96), prema Trbojević, predstavljaju primere *evidencijala* (2004: 168):

95) *Izgleda da će Lacio pobediti Partizan.*

96) *Čini se da je bila neka silueta na prozoru.*

1.5.2.3. Modalna upotreba glagolskih vremena

Kada se radi o upotrebi **prezenta** za iskazivanje modalnosti, Trbojević navodi da srpski jezik obiluje takvim primerima pa navodi Stevanovićeve primere (2004: 126):

97) *Čini mi se da nameravate nešto kazati.* (M. Lalić, Lelejska gora 12)

98) *Tako, valjda, biva u starosti.* (B. Ćosić, Pokošeno polje, 78)

Dalje ih parafrazira na način koji dokazuje da je, zaista reč o epistemičkoj modalnosti. Tako primer (97) parafrazira na sledeći način:

„Na osnovu podataka koji su dostupni mojim čulima zaključujem da nameravate nešto da kažete, ali je moj zaključak podložan verifikaciji.“

Dok primer (98) parafrazira na ovaj način:

„Znanja koja posedujem o svetu me ne sprečavaju da donesem zaključak da tako biva u starosti, mada je moj zaključak podložan verifikaciji.“

Trbojević navodi i modalnu upotrebu gnomskog prezenta koju pominje i Stevanović u primerima:

99) *Jaki zubi i tvrd orah slome.*

100) *Po jutru se dan poznaje.*

gde bi parafraza glasila da jaki zubi mogu da slome tvrd orah i da se po jutru može poznati dan. Međutim, Trbojević napominje da ovde Stevanović ne pravi razliku između dva tipa modalnosti koje ove dve rečenice jasno pokazuju. Naime, u prvoj rečenici je jasno prisutna dinamička modalnost, dok je u drugoj prisutna epistemička modalnost.

Kad je u pitanju **perfekat**, Trbojević navodi da se u srpskim gramatikama navodi dosta modalnih značenja koja se iskazuju njime i da, ako se uzme uvrežena definicija modalnosti kao stava govornika prema neostvorenoj radnji, perfekat može označavati uslovnu radnju, stanje ili zbivanje (101), hipotetičku radnju (102) i imperativnu radnju (103). Primere je uzela iz Stanojčić i Popović (1997: 379):

101) *Da je on na vreme otišao u policiju, to se nikada ne bi desilo.*

- 102) Sedaj u kola i brzo po lekara, oboje *smo nastradali!*
103) *Da nisi pisnula!*

Navodi da Stevanović suptilnije razgraničava modalne upotrebe prezenta u imperativnoj/optativnoj službi, koncesivnim rečenicama, kondicionalnim rečenicama, modalnoj upotrebi za pretpostavku ili uverenost u ono što se perfektom kazuje, gnomskim izrazima, u konstrukcijama sa pridevom glagola *biti* i infinitiva nekog drugog glagola, u konstrukcijama s futurom glagola *biti* i radnim pridevom drugog glagola. Međutim, navodi da većina ovih „modalnih“ upotreba perfekta zapravo ne označava epistemičku modalnost i da jedini tip perfekta koji to čini jeste epistemička modalnost sadržana u kondicionalnim ako-klauzama, kojima govornik „iskazuje svoju nesigurnost u istinitost propozicija“ (primeri preuzeti iz Trbojević 2004: 128):

- 104) Sudi pravo, efendi kadijo! Ako li mi pravo *ne sudio*, da bog dadne dana ne živio. (nar. pesma)
105) *Ako te je prevarila*, ti ćeš poslednji saznati.

Kad je **aorist** u pitanju, pored vremenskog značenja, on može imati i modalno, gde Trbojević pominje primere iz gramatika Stanojčića i Popovića (1997: 383) i Stevanovića (1979: 651). Međutim, jedini primer koji prihvata da je modalan je primer (106) (2004: 134):

- 106) *Bežite, izgibosmo!*

Aorist u ovom primeru, po Trbojević, označava svršenu radnju, gde se postiže da ceo izraz dobije modalnu nijansu značenja epistemičke bliskosti. Dodaje da se ovaj efekat postiže samom činjenicom da je glagol svršen, te tu dodaje da je takav slučaj i sa perfektom, te da bi bilo korisno dalje proučiti relaciju svršenost glagola : modalnost.

Što se tiče modalnog značenja **futura I**, smatra da nema potrebe da se futur I „po svaku cenu smesti u sistem glagolskih vremena“, te da nema razloga zašto bismo ga smatrali indikativnim, kad je on u svojoj suštini modalan, jer radnja nije realizovana, te ne postoje garancije da će se ona izvršiti, postoji samo „lično uverenje govornika ili subjekta u izvesnost obistinjenja radnje iskazane glagolom koja predstavlja propozicioni sadržaj, dakle, propoziciju“ (2004: 139).

Trbojević dalje navodi niz primera iz drugih gramatika koji se pominju kao nosioci modalnog značenja, ali prihvata da su jedini pravi „modalni“ primeri (107) i (108) (2004: 140):

- 107) *Ama ko te pita daš li ti. I glavu će ti uzeti.*
108) *Jer bogami ćeš noćas poginuti* od studeni.

Kada je u pitanju **futura II**, Trbojević navodi tendencije iz više izvora da se futur II predstavi ne kao oblik glagolskog vremena, već načina, jer epistemičku deiksu izražava i u zavisnim i u nezavisnim rečenicama. Tvrdi da je u uslovnim rečenicama sa futurom II jasno da je u pitanju epistemička modalnost, iako su srpski gramatičari ovu upotrebu nazivali gramatičkim vremenom. Ali, pošto postoji momenat gde „govornik procenjuje izvesnost ostvarenja događaja koji predstavlja propozicioni sadržaj“ i pošto je „govornikovo opredeljenje prema istinitosti tog propozicionog sadržaja podjednako pozitivno i negativno“, možemo izvesti epistemičko značenje futura II. Epistemička modalnost se, dakle, „krije u nekoj vrsti presupozicije“ (2004: 109, 110):

- 109) *Ako sutra bude padala* kiša, propašće nam priredba na otvorenom.

Sa druge strane, **potencijal**, sam po sebi, ne dovodi u pitanje svoju modalnu suštinu, tj. da pripada kategoriji glagolskog načina. Međutim, ovde Trbojević dodaje jedno zapažanje Milke Ivić. Naime, u citatu Milke Ivić (1981: 16-17) stoji da se upotreba potencijala može proširiti i na kakvo htenje, molbu, savet i napomenu, a da upotrebu potencijala u tom slučaju opravdavamo „željom da se ublaži nepovoljan utisak nametanja nečeg svog drugome“.

Ovakva upotreba potencijala, navodi Trbojević, slična je upotrebni distalne forme modalnih glagola u engleskom jeziku, jer se njime ostvaruje „epistemička distanca koja se pretače u pragmatičku i tumači kao učtivost“:

110) Ja *bih* kafu.

111) Ja *bih* to mogla da uradim.

1.5.2.4. Drugi načini izražavanja modalnosti u srpskom jeziku

Kada su u pitanju drugi načini izražavanja modalnosti gotovo sve gramatike navode reči poput *možda, verovatno, valjda, zbilja, nipošto, dakako* i sl. Stanojčić i Popović ove reči (2002: 128), svrstavaju u rečce za izražavanje ličnog stava, odnosno modalne rečce.

Piper i Klajn (2017) navode isto. Naime, u odeljku koji se bavi rečcama (2017: 215) navodi se da različite vrste stava prema radnji – potvrđivanje, isticanje, neizvesnost, sumnju, suprotnost itd. – iskazuju rečce srodne prilozima, kao što su *samo, jedino, baš, upravo, taman, možda, valjda, ipak, međutim, doduše, čak, štaviše, bar, barem, ionako, zbilja, naime, inače, uostalom, najzad*.

Pominju i „rečenične dodatke“ (2017: 315), fakultativne rečenične članove, odnosno delove rečenice koji su manje ili više izdvojeni, i koji se osećaju „kao da su naknadno dodati, ali koji su u smisaonoj vezi sa rečenicom, koju proširuju dodatnom informacijom o nekom rečeničnom članu, ili o rečenici u celini“.

Za **uvodne izraze** se napominje da određuju u celini deo rečenice koja im sledi, a da najčešće imaju **modalno značenje**:

- **Pretpostavke** – *možda, verovatno, teško da...*
- **Istinitosti** – *zaista, stvarno, nesumnjivo...*
- **Pozitivne ili negativne ocene** – *hvala Bogu, srećom, nažalost...*
- **Izvoru informacije** – *navodno, vele, kažu, po njemu...*
- **Komentara strukture izraza**: *drugim rečima, to jest*
- **Značenje skretanja pažnje na iskaz koji sledi** – *znaš, vidi, pazi, slušajte, shvatite...*
- **Značenje kvalifikacije uobičajenosti neke situacije** – *kao i uvek, kao i obično, kao što je red..*

Navode se i **modalni atributi** (2017: 441) *stvarni, istinski, izmišljeni, prividni, tobožnji, navodni*, koji imaju opšte značenje realnosti i irealnosti onoga što je označeno imenicom pomoću koje je uobičen imenski izraz. Modalni atributi se obično upotrebljavaju posle deiktičkog atributa (112) ili posle prisvojnog atributa (113):

112) ...prvi *stvarni* uspeh

113) ...njegov *stvarni* uspeh

Stevanović (1986: 383) takođe navodi **modalne rečce**, kojima se iznosi lični stav, tj. subjektivni odnos prema onome što se iznosi rečenicom među čije delove se unose te rečce:

- 114) Lađa je, *dakako*, pristala u luku iste te večeri.
115) Stari Radan je bio, *zaista*, dobar čovek
116) Mi ćemo se, *svakako*, na ovo pitanje ponovo osvrnuti.
117) On, *nesumnjivo*, zna za to.

Stevanović ovde daje objašnjenje da se u svim navedenim primerima i sličnim primerima s modalnim rečicama „iznosi da je ono bilo ili jest, ili će biti tako kao što se dotičnim rečicama kaže – prema shvatanju, prema mišljenju onoga ko govori. U njima govorno lice iznosi ono što se njemu čini sumnjivo, neverovatno, nesumnjivo, nesporno, neminovno itd“ (1986: 383).

Navodi da se u modalne rečice ubrajaju reči poput *verovatno, možda, valjda, dakako, zaista, zbilja, svakako, nipošto, nesumnjivo, jamačno, naravno, nesporno, neminovno* itd. Dodaje da se za obeležavanje ličnog stava u onome što se iskazuje, odnosno za označavanje modalnosti, upotrebljavaju i celi modalni izrazi poput: *bez sumnje, van sumnje je, nema sumnje, nema kakvog spora, razume se* i sl. Ali pošto to nisu pojedine reči, on zaključuje da to ne mogu biti modalne rečice, odnosno rečice uopšte.

Pri opisivanju tipova modalnosti u srpskom jeziku smo već naveli da Piper et al. (2005) navode modalne rečice poput *bez sumnje, svakako, sigurno, naravno, verovatno, možda, teško da je, po svemu sudeći, očigledno* za iskazivanje epistemičke modalnosti; izraze poput *vele, kažu, priča se* za izražavanje imperceptivne modalnosti; izraze *drugim rečima, drukčije rečeno, to jest, prema tome, na primer, naime* za izražavanje metajezičke modalnosti; izraze *srećom, hvala Bogu, avaj, na žalost*, i sl. za izražavanje aksiološke modalnosti; zatim izraze *Nije nego!, Ma šta mi reče!, Baš me briga!, Kako da ne!, Ma kakvi!* za izražavanje ekspresivne modalnosti.

Trbojević (2004: 170), sa druge strane, umesto termin „rečice“ koristi termin „modalni prilozi“. Taj termin preuzima od Milke Ivić, koja ih prva tako naziva, preuzimajući termin iz engleske literature. Dodaje da je karakteristično za modalne priloge da izražavaju **pojam stepena**, a za predstavnike takvih priloga uzima ***teško, možda, verovatno i sigurno***, gde svaki od njih izražava

„različit stepen govornikovog opredeljenja prema istinitosti propozicije, tj. obistinjenju propozicionog sadržaja. Izraženo terminima teorije o modalnosti, kao epistemičkoj deiksi, svaki od ovih priloga markira različitu epistemičku distancu između referentne i locirane tačke: najmanju distancu markira prilog *sigurno*, a najveću *teško*“ (2004: 170).

U priloge fakticiteta, Trbojević ubraja priloge *stvarno, zbilja, odista, uistinu, zaista*. Ovakvi prilozi potvrđuju faktivnost propozicije, te ih ona ne smatra pokazateljima epistemičke modalnosti. Međutim, navodi da mogu funkcionisati uz modalne priloge kao pojačivači njihovog značenja. Uz pomoć njih se iskazuje „tvrđenje, asercija o postojanju modalnosti“ (2004: 171).

Kao prilog koji se izdvaja od ostalih zbog svog „semantičkog dejstva“ Trbojević navodi prilog *navodno*, koje neki lingvisti svrstavaju u priloge komentara, dok se Trbojević sa tim ne slaže jer nije u vezi sa ostalim priložima komentara, koji nose značenje posebnog stava prema propoziciji. Imajući u vidu shvatanje epistemičke modalnosti kao stava prema istinitosti propozicije, Trbojević za prilog *navodno* tvrdi da govornik tu ne iznosi svoj sud, već da prenosi reči drugih. Samim tim dovodi u sumnju istinitost propozicije i udaljava se od nje. Pošto postoji distanca od istinitosti propozicije, odnosno ograđivanje od iste, može se smatrati vrstom

epistemičke modalnosti. Uz prilog *navodno* u ovakvom značenju mogu stajati izrazi *kažu*, *kaže se*, *priča se* (2004: 172).

Na kraju Trbojević spominje i izraze sa imenicama *istina* i *činjenica*, koji „impliciraju faktivnost propozicije“, a zatim i izraz sa modalnim pridevom *moгуće* za izražavanje nefaktivnosti propozicije (2004: 172).

2. Adverbijali u engleskom i srpskom jeziku

2.1. Definisanje pojma *adverbijal*

Da bismo kasnije u radu jasno naznačili koja modalna značenja imaju adverbijali, moramo se prvo pozabaviti time šta sve adverbijal podrazumeva na nivou forme, funkcije i značenja. Ova tri nivoa su usko povezana i ne može se, na primer, govoriti o funkciji adverbijala a da se ne uzme u obzir i njegovo značenje.

Na samom početku potrebno je napraviti razliku između termina prilog i adverbijal.⁸ **Prilozi** (*adverbs*) su heterogena vrsta reči poput ostalih glavnih vrsta reči kao što su imenice, glagoli i pridevi. Oni funkcionišu na različite načine, uglavnom modifikujući druge elemente rečenične strukture kao što su pridevi, drugi prilozi, pa čak i cele rečenice, ali njihova najčešća funkcija je modifikacija glagola u rečenici.

Adverbijal, sa druge strane, predstavlja rečeničnu funkciju koja stoji uz ostale rečenične funkcije poput subjekta, predikata, objekta i drugih. Adverbijalni element rečenične strukture može biti realizovan širokim spektrom jezičkih struktura, od prostih formi koje sadrže samo jednu reč do kompleksnih jedinica koje se sastoje iz više reči, pa čak i rečenica.

Prema *Comprehensive Grammar of the English Language* (CGEL) (Quirk et al., 1985: 478), adverbijalni elementi se značajno razlikuju od drugih elemenata rečenične strukture na planu semantičke uloge, sklonosti da se više puta pojave u istoj rečenici, formi realizacije, pozicije u rečenici, karakterističnih gramatičkih funkcija kao i na planu fleksibilnosti u upotrebi pri procesuiranju informacija. *The Oxford Grammar of English* (Greenbaum, 1996: 70) navodi da se osnovne strukture mogu proširiti adverbijalima, koji su proizvoljni konstituenti rečenice. Oni ne predstavljaju dopune, jer njihovo postojanje u rečenici nije zavisno od glavnog glagola i rečenica bi i bez njih i dalje imala smisla. Sa druge strane, oni su bitni za prenošenje informacije u kontekstu i u tom smislu ne mogu biti izostavljeni iz rečenice a da se ne promeni njen informativni značaj.

Ovde se pravi i jasno definisana razlika između priloške sintagme (*adverb phrase*), predloške sintagme (*prepositional phrase*), ili drugih jedinica koje funkcionišu izvan drugih rečeničnih elemenata (naime, gramatički su odvojeni od njih) i onih koje funkcionišu unutar drugih rečeničnih elemenata (gramatički su njihov deo)⁹:

- 1) The girl was dressed *very beautifully*.
- 2) I keep a spare bicycle *in the garage*.
- 3) She *really* is an intelligent child.
- 4) I saw a *very beautifully* dressed girl.
- 5) I keep the bicycle *in the garage* well oiled.

⁸ Ovu distinkciju je, možda, potrebnije naznačiti kada govorimo o literaturi o adverbijalima u engleskom jeziku, jer dolazi do mešanja pojmova prilog i adverbijal.

⁹ Primeri su preuzeti iz CGEL (Quirk et al., 1985)

6) She is a *really* intelligent child.

Stoga Quirk et al. (1985: 478) jedinice *very beautifully, in the garage* i *really*, nazivaju adverbijalima u primerima 1, 2 i 3, ali ne i u primerima 4, 5 i 6, gde gramatički funkcionišu kao delovi sintagmi koje kao celina realizuju druge elemente rečenične strukture.

Adverbijali u engleskom jeziku mogu se konstruisati uz pomoć raznih rečeničnih struktura kao što su priloške sintagme, imeničke sintagme, predloške sintagme, nefinitne i finitne klauze.

Adverbijale u srpskom jeziku čine adverbijalne (priloške) odredbe i dopune. Međutim, za razliku od engleskog jezika, gde svaki tip adverbijala ima posebno značenje, u srpskom jeziku adverbijalne odredbe i dopune ne razlikujemo samo po značenju, već i po funkciji i statusu koje imaju u rečenici.

Piper et al.(2005: 493) navode da se dopunjavanje odnosno komplementacija određenih sadržaja reči ili izraza:

„ogleda u njihovoj međuzavisnosti, što se ispoljava prvenstveno na sintaksičkom planu. To je zapravo jedan vid zavisnog sintaksičko-semantičkog odnosa koji se uspostavlja između dva člana sintagme ili rečenice – upravnog i dopunskog – dakle, između reči ili izraza koje treba ispuniti, tj. dopuniti smislom i druge, zavisne reči ili klauze koje imaju ulogu dopunjivača. U poziciji upravne reči, glagolskog, ili glagolsko-imeničkog izraza, mogu biti i semantički nepotpune i punoznačne reči i izrazi, a u poziciji zavisnog dela javljaju se različite vrste dopuna koje doprinose strukturno-semantičkoj završenosti, celovitosti date sintaksičke veze, ili su to određene gramatičke, morfološke kategorije i oblici imenskih reči koji vrše funkciju nekog rečeničkog člana, odnosno zauzimaju određenu sintaksičku poziciju u prostoj rečenici... O dopunjavanju sadržaja navedenih vrsta reči govori se ne samo na planu proste nego i na planu složene rečenice sa zavisnim, subordiniranim sintaksičkim odnosom, kada imamo dopunsku klauzu koja može biti kondenzovana nominalnim, imeničkim dopunama“ (Piper et al. 2005: 493)

Kao što se može videti, dopunjavanje se može vršiti na različitim sintaksičkim nivoima, što će nam kasnije pomoći u analizi modalnih adverbijala, odnosno u njihovom pozicioniranju u rečenici.

Dopune Piper et al. (2005: 495) definišu kao jedinice koje dopunjuju sintagme ili složene rečenice i koje se nalaze uz upravni član. Dalje se navodi da je obično glagol taj koji se nalazi u poziciji upravne reči, odnosno da se taj odnos može predstaviti kao V+D, a da se zavisan član takvog odnosa naziva dopunska glagolska ili adverbialna sintagma.

Dodaje se da podela dopuna zavisi od „širih jezičkih principa“, te da ih je moguće tumačiti sa različitim aspektata, semantičkog, morfološkog, funkcionalnosintaksičkog, kao i sa pragmatičkog. U tumačenju modalnih adverbijala će nam, kao najznačajniji, biti ipak pragmatički kriterijum, jer modalnost povezuje različite dimenzije jezika da bi se prenelo značenje.

Adverbijalne dopune, poput obaveznih adjunkata predikacije u engleskom (koje ćemo kasnije pomenuti), predstavljaju obavezan deo rečenice. One dopunjuju glagol čije značenje bez njih ne bi bilo potpuno, a njihov izostanak bi doveo u pitanje gramatičnost rečenice. Semantički potencijal određenih glagola uslovljava njihovo pojavljivanje. U funkciji adverbijalnih dopuna mogu se naći prilozi, priloške sintagme i imenski izrazi sa različitim predlozima.

„Njihova opšta semantika zadata je rečju uz koju stoje (a to je, recimo, značenje mesta, cilja ili putanje kretanja, pa vremena odigravanja ili trajanja radnje zatim načina i dr.), dok za identifikaciju svakog tipa dopune služe određene priloške anafore kao i kod odredaba. Na osnovu toga utvrđujemo i njihovu sintaksičku funkciju u rečenici. Njihova pozicija je obično fiksirana, kontaktna i postponirana u odnosu na glagol.“ (Piper et al. 2005: 498)

Postoje različite situacije u kojima se upotrebljavaju adverbijalne dopune. Adverbijalne dopune koje se nalaze uz glagole kao što *su stajati, stanovati, ponašati se, nalaziti se, trajati, boraviti, vredeti, nasloniti se* i dr., koji su jednovalentni, neprelazni i nepunoznačni, imaju ulogu dopune značenja, odnosno, ovakvi glagoli bez njih ne bi mogli da se ostvare u ulozi gramatičnog predikata.¹⁰

Realizacija adverbijalnih dopuna u rečenici nekad je uslovljena kopulativnošću glagola, odnosno time da li glagol samostalno može ostvariti puno značenje ili ne. Neki glagoli u određenim situacijama traže dopunu, u nekim ne¹¹:

- 7) a) Jasmina živi u *Parizu*.
b) Ona baš ume da živi.¹²
- 8) a) Izvadio je pištolj *iz torbe*.
b) Izvadila je karte *za voz*.
- 9) a) Ta ogrlica vredi *mnogo*.
b) Vredi se potruditi.

Kao što vidimo, u primerima 7a, 8a, 9a, u pitanju su dopune glagola *živeti* (negde), *izvaditi* (odnekud), *vredeti* (koliko), dok u primerima 7b, 8b, 9b, to nije slučaj. Kod nekih glagola, poput glagola u primeru 8a, možemo videti dva različita tipa dopune. To su takozvani *glagoli kompleksne rekcije* koji imaju dve vrste dopuna, obično imenskih, od kojih je jedna obično u akuzativu bez predloga. Mnogi takvi glagoli sa prefiksima *pri-* i *iz-* traže kako imenicu u funkciji direktnog objekta, tako i adverbijal sa mesnim značenjem.

Sa druge strane nekada na prisustvo adverbijalne dopune utiče leksička semantika imenice. Naime, Piper et al. (2005: 532) navode da *glagoli stavljati, položiti, vaditi, podići, uneti, izneti, prostrti* i dr. uključuju ne samo obaveznu objekatsku, već i mesnu dopunu, ali da izbor imenice

¹⁰ Sa druge strane, Piper et al. (2005: 531) navode da postoje punoznačni, neprelazni, stativni glagoli kao što su *ležati, stajati, sedeti, visiti* i dr., uz koje se prilozi i imenski izrazi na sintaksičkom planu definišu kao odredbe; međutim, na semantičkom planu su to dopune „implicirane glagolske predikacije *nalaziti se*, a u krajnjoj liniji, priloški predikativi u sastavu kopulativnog predikata sa glagolom *jesam*“:

Jasna leži na krevetu → *Jasna se nalazi na krevetu.* → *Jasna je na krevetu.*

Zatim se navode glagoli kretanja (*krenuti, poći, stići, doći, ući, izaći, popeti se, sići*), kod kojih nije neophodna upotreba izraza sa mesnim značenjem, pošto je isto određeno govornom situacijom. Međutim, smatra se da je mesna komponenta bitna jer je uvek prisutna komponenta boravka na nekom mestu pre nego što se negde krenulo i zauzimanja određenog položaja u prostoru, pošto se završi kretanje. Zaključak je da se i ti glagoli svode na „neposrednu lociranost“, što se u srpskom jeziku izražava mesnim padežom ili prilogom. Na taj način se daju jasnije informacije o udaljenosti mesta od govornog lica, kranjem odredištu i putanji kretanja.

¹¹ Primeri 7b, 8b i 9b preuzeti su iz *Sintaksa savremenoga srpskog jezika*, Piper et al., dok su primeri 7a, 8a i 9a lični primeri.

koja će imati funkciju objekta utiče na promenu značenja glagolske lekseme i njenu rekciju. U prvom slučaju adverbijalna dopuna će biti obavezna, u drugom ne Piper et al, (2005: 532):

10) *Položio je daske na pod.*

11) *Položio je ispit.*

Adverbijalne dopune se takođe koriste kada glagoli sami po sebi imaju nepotpuno značenje u određenom kontekstu. Tako, na primer, Piper et al. navode da dopune za kvalifikaciju radnje bliže značenjski određuju način na koji se subjekat odnosi u društvenom kontekstu, vrednujući samog subjekata ili način na koji on doživljava stvarnost (2005: 499):

12) *Ona se ponaša prirodno.*

13) *Proveli su se loše.*

Međutim, u *Normativnoj gramatici srpskog jezika* (2017: 301,302) Piper i Klajn navode neglagolske dopune, „predložko-padežne konstrukcije ili bespredložki padežni oblici koji dopunjuju značenje imenica (14), prideva (15) i priloga (16):

14) *Podneće zahtev za penziju.*

15) *Bili su verni jedno drugom.*

16) *On trči brže od svoje braće.*

Sintaksička pozicija dopuna je, kao što je već navedeno, fiksirana, jer je njihovo pojavljivanje, za razliku od priloških odredaba, uslovljeno vezom sa glagolima čije značenje treba da dopune, a njihovo prisustvo neizostavno.

Sa druge strane, Piper et al.(2005: 511) definišu **adverbijalne odredbe** kao

„imenske reči i izraze u zavisnim padežima slobodne (bez predloga) i vezane (s predlozima) forme, uz različite glagole pojavljuju se i u ulozi fakultativnih rečeničnih članova. Njima se referiše o raznim okolnostima, uslovima, motivima, smetnjama i sličnom, u kojima se, odnosno pod kojima se realizuje označena radnja. To su priloške odredbe ili neobavezni determinatori glagolskog predikata, a upotrebljavaju se da bi informaciju potpunije kontekstualno odredili. Njihovu pojavu diktiraju prevashodno komunikativni razlozi. Za razliku od dopuna čija je pojava u rečenici uslovljena leksičkim sadržajem određene grupe glagola, priloška odredba može stajati uz bilo koji glagol, kako prelazni, tako i neprelazni. Kao takva, odredba je neobavezni, ispustivi deo rečeničnog ustrojstva, tzv. predikatski dodatak.“ (Piper et al. 2005: 511)

Ovoj definiciji treba dodati samo da i u srpskom jeziku adverbijalnu funkciju mogu imati i klauze. Adverbijali daju dodatne informacije koje svojim odsustvom ne menjaju gramatičnost rečenice, niti menjaju „semantičko diferenciranje“ same radnje, a ni glagol ne utiče na strukturu i oblik ovog rečeničnog člana. Položaj adverbijala u srpskom jeziku je neuslovljen.

Piper et al.dalje navode obrazac po kome se adverbijali uključuju u rečenicu¹³:

/Subj/ + P(←V) + /Obj/ + PO (←Adv, ØN, Prep N, Det N, kao N)

i daju sledeće primere:

¹³ Piper et al., 512

- 17) *Pred več* prvi meci počese padati, baš *na suprotnoj strani*, u dvorište kraljevog dvorca.
 18) Osim rođaka u kuću su *još dugo vremena* dolazili i prosjaci.
 19) Ispruženim šakama grčevito steže uzicu.
 20) Kao avet se beleo.

Pored imenskih izraza, imeničkih sintagmi i priloga, adverbijalnu funkciju imaju često i glagolski pridevi i glagolski prilozi. Oni uglavnom služe kao kondenzatori određenih rečeničnih značenja (Piper et al. 2005: 513):

- 21) *Neopažen*₂ uvukao se u kuću ↔ Uvukao se u kuću *a da ga niko nije opazio*.

2.2. Adverbijali u engleskom jeziku

Quirk et al. (1985) navode da postoje četiri kategorije gramatičkih funkcija adverbijala u engleskom jeziku: adjunkti, subjunkti, disjunkti i konjunktivi, dok Huddleston, Pullum et al. (2002) koriste samo termin adjunkt. Svaka od ovih gramatičkih funkcija ima širok spektar značenja i biti ostvarena kroz gorepomenute rečenične strukture. U narednom delu rada bavićemo se tipovima funkcija koje su naveli Quirk et al. (1985) i Huddleston, Pullum et al. (2002) uzimajući, pre svega, u obzir njihovo značenje i način realizacije tog značenja.

2.2.1. Adjunkti

Quirk et al. (1985: 504) navode da su adjunkti najbliži drugim rečeničnim elementima, poput subjekta, objekta i dopuna, jer jedini mogu biti konstituentni deo klauze. Adjunkti modifikuju ili na neki način proširuju značenje rečenice.

Adjunkti se razlikuju po centralnosti i postoje obavezni adjunkti predikacije (*obligatory predication adjuncts*) (22), koji su, poput objekta, neophodna dopuna glagolu, zatim fakultativni adjunkti predikacije (*optional predication adjuncts*) (23), koji se javljaju uz glagole, ali su ti glagoli potpuni i bez njih, i rečenični adjunkti (*sentence adjuncts*) (24), koji se odnose na celu rečenicu i čije prisustvo nije nikad gramatički neophodno, te se mogu pomerati između inicijalne i krajnje pozicije u rečenici bez posledica na stilistiku ili značenje same rečenice (1989: 513):

- 22) John lived *in London*.
 23) She found her wallet *in her old bag*.
 24) I had found the letter *by searching carefully*.

2.2.1.1. Gramatičke realizacije značenja adjunkta

Quirk et al. (1985: 479) razlikuju sedam glavnih kategorija semantičkih uloga kao što su **adjunkti prostora** (sa značenjem položaja, pravca i razdaljine), **adjunkti vremena** (sa značenjem položaja u vremenu, trajanja, frekvencije i vremeske relacije), **procesivni adjunkti** (sa značenjem načina, sredstva i agentivnosti), **referencijalni adjunkti**, **kontigentni adjunkti** (sa značenjem uzroka, razloga, svrhe, rezultata, uslova i koncesije), **adjunkti modalnosti** (sa značenjem emfaze, aproksimacije i restrikcije), **adjunkti stepenovanja** (sa značenjem amplifikacije, umanjivanja i mere).

2.2.1.1.1. Prostorni adjunkti

Quirk et al. (1985: 514) navode da se prostorni adjunkti ostvaruju kroz priloške i predložke sintagme, te klauze, i to, kao što je rečeno, sa značenjem položaja, pravca i razdaljine.

Adjunkti sa značenjem prostora obično idu sa statičnim glagolima:

25) He was sleeping in *his bedroom*. (predložka sintagma)

Ali mogu stajati i uz glagole koji označavaju kretanje:

26) They are strolling *in the park*. (predložka sintagma)

Sa druge strane, adjunkti za pravac u sebi mogu i ne moraju sadržati lokativno značenje:

27) They drove *westwards*. (adjunkt koji se ostvaruje kroz prilošku sintagmu koja ne uključuje lokativno značenje)

28) She walked *down the hill*. (adjunkt koji se realizuje kroz predložku sintagmu koja, pored značenja pravca, uključuje i lokativno značenje)

Značenje distance može biti uže i šire. Uže značenje se izražava adjunktima predikacije, a Quirk et al. (1985: 514) navode da, što se tiče gramatičke realizacije, može biti izraženo samo kroz imeničke sintagme.

29) They ran *two miles* in ten minutes.

30) We climbed *a further thousand feet* before dusk.

Šire značenje distance može takođe biti izraženo uz pomoć imeničkih sintagmi, u kojem slučaju se opet radi o adjunktima predikacije:

31) We hurried *a few miles* and then rested.

32) They had travelled *a long way* and were exhausted.

Međutim, takođe se mogu koristiti i predložke sintagme, a u tom slučaju adjunkti mogu biti ili adjunkti predikacije (33) ili rečnični adjunkti (34):

33) We hurried *for a few miles* and then rested.

34) *For the next two miles*, the road had a very poor *surface*, making speed impossible.

Dalje se navodi da pored upotrebe imeničkih sintagmi za neke adjunkte predikacije sa značenjem distance, prostorni adjunkti se najčešće nalaze u formi predložkih sintagmi koje uz date imeničke sintagme označavaju prostorne odnose. U slučajevima kada se lokacija mora detaljnije istaknuti, može se koristiti imenička sintagma u funkciji postmodifikatora (1985: 515):

35) I saw Joan *at the office at which her father works*. (Quirk et al. 1985: 515)

36) I saw Joan *at the place where her father works*. (Quirk et al. 1985: 515)

Kada imenica u imeničkoj sintagmi ima malu semantičku vrednost (37), ona se obično izbacuje a ceo adjunkt se onda izražava *where*-klauzom:

37) I saw Joan *where her father works*. (Quirk et al. 1985: 515)

Klauzalna realizacija je posebno zgodna u primerima gde je lokacija neodređena:

38) They must go *where we sent them*. (Quirk et al. 1985: 515)

Kao i njeni skraćeni oblici:

39) Keep the keys *where convenient*. (Quirk et al. 1985: 515)

Pozicija u odnosu na živa bića (posebno ljude), može biti izražena predloškim sintagmama sa *with*:

40) She is staying *with her brother*. (Quirk et al. 1985: 515)

Postoje brojni prilozi koji označavaju prostorne odnose. Neki od njih se mogu koristiti i kao deo predloških sintagmi, a i kao deo priloških sintagmi. A većina se može koristiti i u značenju položaja i u značenju pravca (Quirk et al. 514 - 525):

Aboard, about, above, abroad, across, ahead, aloft, alongside, anywhere, around, ashore, astern, away, back, behind, below, beneath, between, beyond, down, downhill, downstairs, downstream, downwind, east, eastward i drugi izrazi sa sufiksom *-ward, elsewhere, everywhere, far, here, hereabouts, home, in, indoors, inland, inshore, inside, locally, near, nearby, north, nowhere, off, offshore, on, opposite, out, outdoors, outside, overboard, overhead, overland, overseas, somewhere, south, there, thereabouts, through, throughout, under, underfoot, underground, underneath, up, uphill, upstairs, upstream, west, within*.

Neki izrazi označavaju pravac, ali ne i položaj:

After, along, aside, before, by, downward(s), forward(s), inward(s), left, outward(s), over, past, right, round, sideway(s), skyward(s), upward(s)

2.2.1.1.2. Vremenski adjunkti

Huddleston, Pullum et al. (2002: 694) ističu da postoji dosta sličnosti između prostornih i vremenskih adjunkta, ali i dosta razlika, među kojima je najveća ta da se vreme izražava ne samo uz pomoć imeničkih, predloških i drugih sintagmi, već i gramatičkom kategorijom vremena. Vremensko lociranje događaja je analogno prostornom lociranju i, poput njegovog prostornog parnjaka, elementi vremenskog lociranja su uglavnom adjunkti (41), ali uz nekoliko glagola, oni imaju status priloške dopune, orijentisane ili prema subjektu (42), ili prema objektu (43).

41) I read your thesis *last week*. (adjunkt) (Huddleston, Pullum et al. 2002: 694)

42) The staff meeting is *tomorrow*. (dopuna orijentisana prema subjektu) (Huddleston, Pullum et al. 2002: 694)

43) I've arranged a meeting *for Tuesday at ten*. (dopuna orijentisana prema objektu) (Huddleston, Pullum et al. 2002: 694)

Samo mali broj glagola ili glagolskih idioma ide uz dopune sa značenjem položaja u vremenu: *be, happen, live, occur, take place, arrange, fix, keep, put, schedule*.

Obavezni adjunkti predikacije se javljaju uz glagol *to be* gde se subjektom referira na neki događaj (44, 45) (Quirk et al. 1985: 526-555)

44) The wedding was *on Thursday*.

45) The concert is *from seven till nine*.

Quirk et al. navode da, kao što glagol *live* u smislu stanovanja ide uz obavezni prostorni adjunkt, tako isti glagol u značenju „biti živ“ ide uz obavezni vremenski adjunkt (1985: 526):

46) Shakespeare lived *from 1654 to 1616*.

Glagoli poput *last* idu uz obavezni adjunkt trajanja.

47) The concert lasts *two hours*.

Vremenski adjunkti postaju adjunkti predikacije kada glagol nema drugu dopunu:

48) The guests arrived *in the early evening*.

Međutim, kada postoji alternativni vid dopune, većina vremenskih adjunkta zauzima rečeničnu funkciju:

49) She is coming for a tutorial *this afternoon*.

Quirk et al. navode da nijedan drugi tip adjunkta nema toliko različitih načina gramatičke realizacije kao vremenski adjunkti. Posebno treba izdvojiti imeničke i predloške sintagme.

Imeničke sintagme se koriste u formiranju adjunkta sa značenjem položaja u vremenu (50), trajanja (51) i frekvencije (52) (Quirk et al. 1985: 526 - 555):

50) We were in France *last year*.

51) They lived *several years* in Italy.

52) She writes an article or a review *every month*.

Huddleston, Pullum et al. (2002: 695) daju spisak imenica koje u sklopu imeničkih sintagmi nose značenje položaja u vremenu: *Sunday, Monday, morning, afternoon, evening, day, night, week, month, year, instant, moment, second, minute* i druge.

Huddleston, Pullum et al. (2002: 696) zatim daju pregled tipa dopuna predloških sintagmi:

a) Predloške sintagme koje uzimaju imeničke sintagme kao dopunu

Glavni član ovih sintagmi mogu biti sledeći predlozi: *after, ago, at, before, between, by, during, in, into, on, since, toward(s)*:

53) I spoke to her *before the meeting*.

54) We are leaving *in three weeks*.

b) Predloške sintagme koje uzimaju klauzu kao dopunu

Glavni član ovih sintagmi mogu biti sledeći predlozi: *after, as, as soon as, before, once, since*:

55) I want to leave *before it gets dark*. (Huddleston, Pullum et al. 2002: 696)

56) We'll invite you over *once we are settled in*. (Huddleston, Pullum et al. 2002: 696)

c) Predloške sintagme koje uzimaju nefinitne dopune (57) ili dopune (58) gde je glagol izostavljen

Glavni član ovih sintagmi mogu biti predlozi *after, before, between, on, once, since*:

57) *On hearing them return*, he hid under the bed. (Huddleston, Pullum et al. 2002: 696)

58) *Once in bed* they usually fall asleep pretty soon. (Huddleston, Pullum et al. 2002: 696)

d) Predloške sintagme koje ne uzimaju dopunu

Glavni član ovih sintagmi mogu biti predlozi *after, before, beforehand, since*:

59) I have seen her several times *since*. (Huddleston, Pullum et al. 2002: 696)

Pri formiranju vremenskih adjunkta najčešće se koriste priloške sintagme čiji su glavni članovi sledeći prilozi: *yesterday, today, now, then, tomorrow, currently, earlier, early, formerly, immediately, late, lately, later, nowadays, recently, soon, subsequently* i drugi:

60) John arrived *earlier*. (Huddleston, Pullum et al. 2002: 698)

e) Predložke sintagme uvedene sa *when, while* i *whenever*:

61) I bought the car *when I received my first salary*.

62) You can leave *whenever you like*.

63) *While waiting for the bus* I read the paper.

U formiranje vremenskih adjunkta uključene su i klauze sa prezent i past participom (2002: 699):

64) *Driving along the highway*, we passed a long line of lorries.

65) *This done*, he walked off without another word.

Huddleston, Pullum et al. (2002: 699) primećuju da u klauzama ovoga tipa u funkciji adjunkata, priroda realizacije nezavisne klauze u odnosu na glavnu nije jasno naznačena, već se za određivanje značenja moraju uključiti pragmatički procesi.

2.2.1.1.3. Procesivni adjunkti

Kao što je već naznačeno, u procesivne adjunkte spadaju **adjunkti za način, sredstvo i agentivnost**. Sledeće primere su Quirk et al. uzeli kao ilustraciju (1985: 556):

Adjunkti za način mogu biti izraženi na sledeće načine:

66) He always writes *in a carefree manner*. (predložka sintagma)

67) My little boy loves dressing up *cowboy-style*. (imenička sintagma¹⁴)

68) She spoke to him *coldly*. (priloška sintagma)

69) You should write *as I tell you to*. (klauza)

Huddleston, Pullum et al. (2002: 720) uvode stepenovanje kao poseban tip značenja, navodeći da postoje primeri koji jasno odvajaju to značenje od adjunkta načina:

70) He sang rather *badly*. (adjunkt načina)

71) He *badly* misrepresented my position. (adjunkt stepenovanja)

72) She answered the question *perfectly*. (adjunkt načina)

73) I *perfectly* understand your reasoning. (adjunkt stepenovanja)

Takođe izdvajaju nekoliko podgrupa adjunkta stepenovanja (2000: 721):

a) **Maksimalnu** (*maximal*)

74) I *absolutely* reject that suggestion.

¹⁴ Iмениčke sintagme se, u ovom slučaju, mogu proširiti i formirati predložke sintagme:

They were walking single file through the wood. (in single file)

- b) **Multalnu** (*multal*)
75) I *much* regret confiding in her.
- c) **Umerenu** (*moderate*)
76) I *rather* like that idea.
- d) **Paukalnu** (*paucal*)
77) I had modified it *slightly*.
- e) **Minimalnu** (*minimal*)
78) I doubt whether he understood it *at all*.
- f) **Aproksimativnu** (*approximating*)
79) I *nearly* made a serious mistake.
- g) **Relativnu** (*relative*)
80) I trusted her *enough to let her borrow the file*.

Quirk et al. izdvajaju posebnu grupu adjunkta koju nazivaju *adjuncts of means*, koja u srpskom jeziku značenjski takođe potpada u grupu priloških odredbi za način (primeri 81, 82, 83).

Ovakvi adjunkti, te **adjunkti sredstva** (84) i **agentivni adjunkti** (85), poput adjunkta za način, mogu biti izraženi uz pomoć predloških sintagmi, imeničkih sintagmi (gde važi isto kao za adjunkte za način da se mogu proširiti uz pomoć predloga) i priloških sintagmi:

- 81) She spoke *from notes*.
- 82) I'd like to send this parcel *air mail*. (*by* air mail)
- 83) These linguistic units were separated *intonationally*.
- 84) You can cut that bread *with a knife*.
- 85) He was killed *by a terrorist*.

Quirk et al. dalje daju objašnjenje da se adjunkti za način često mogu protumačiti kao adjunkti sredstva i obrnuto, što se može videti i kroz primer (86) (1985: 559):

- 86) He examined the specimen *microscopically*.

Ako tumačimo *microscopically* u primeru (86) kao adjunkt za način, dobili bismo značenje „detaljno“, a ako bismo ga tumačili kao adjunkt sredstva, onda bi značenje iste reči bilo „uz pomoć mikroskopa“. Ako prethodno nije jasno naznačeno kontekstom na koje značenje se u tekstu misli, potrebno je pojasniti tako što će se značenje načina „pojačati“ stepenovanjem, na primer, *quite microscopically*, a značenje sredstva predloškom sintagmom *with a microscope*.

2.2.1.1.4. Referencijalni adjunkti

Quirk et al. navode da se referencijalni adjunkti formalno realizuju uz pomoć izraza čija je osnovna funkcija realizacija drugih tipova adjunkta (1985:563):

- 87) They are realized *formally*. (referencijalno značenje bi ovde bilo „što se tiče forme“)
- 88) He greeted the bishop *formally*. (značenje načina bi ovde bilo „u skladu sa formom“)

Ovo značenje se češće ostvaruje kroz subjunkte i disjunkte nego adjunkte, a kada se realizuje kroz adjunkte, onda su to pre rečenični adjunkti, nego adjunkti predikacije. (Quirk et al. 563)

2.2.1.1.5. Kontigentni adjunkti

Kontigentni adjunkti ostvaruju se u značenjima razloga, namere i koncesije (1985: 564).

Ajunki razloga se ostvaruju kroz predloške sintagme (gde su obično glavni članovi sintagme *because of, on account of, for fear of* itd.) (89) i klauze (90):

89) She returned home *because of his insistence*.

90) She returned home *because he insisted*.

Predloške sintagme koje se upotrebljavaju za izražavanje **adjunkata svrhe** se uglavnom uvode predlogom *for*.

91) How many actors will you need *for this production*?

Ovaj tip adjunkta se izražava takođe i nefinitnim klauzama uz pomoć *in case, in order to, lest, on account of, so, so as*:

92) She has gone alone to her room *so as to study for her exams*.

Adjunkti koncesije se uvode predloškim sintagmama kao što su *despite, in spite of, notwithstanding, albeit, although* i *though*¹⁵:

93) He won the race *in spite of/despite his injured leg*.

2.2.2. Subjunki

Quirk et al. (1985: 566) definišu subjunkte kao adverbijale koji imaju podređenu ulogu u odnosu na konstituentne članove klauze i imaju širu i užu orijentaciju. Kada se subjunkt odnosi na celu klauzu, onda ima **širu orijentaciju**, a kada se vezuje za neki element klauze, onda ima **užu orijentaciju**. Subjunki šire orijentacije se dele na **subjunkte stava** i **subjunkte učtivosti**, dok se subjunki uže orijentacije dele na **subjunkte vezane za fraze i klauze**, **emfatične subjunkte**, **intenzivirajuće subjunkte**, i **subjunkte fokusiranja**.

2.2.2.1. Subjunki šire orijentacije

2.2.2.1.1. Subjunki stava

Quirk et al. (1985: 568) navode da se subjunktima stava, kao što sam naziv kaže, izražavaju stavovi i tačke gledišta.

Prilozi u priloškim sintagmama koje izražavaju ovo značenje uglavnom su izvedeni od prideva na koje se dodaje sufiks *-ly* (94), ili imenica na koje se dodaje sufiks *-wise* (95):

94) *Economically*, it is urgent that the government should act more effectively on aid to developing countries.

95) *Weatherwise*, we are going to have a bad time this winter.

Svi prilozi koji se koriste za formiranje subjunkta stava imaju odgovarajuće participne klauze sa *speaking* koje ih mogu zameniti: *visually – visually speaking*, kao i odgovarajuće predloške sintagme u konstrukciji *from a [adjective] point of view* koje imaju istu funkciju: *morally – from a moral point of view*.

¹⁵ Dopune *although* i *though* mogu biti finitne ali i nefinitne klauze, u kojem slučaju imaju status predloških sintagmi (Quirk et al 1985 : 565):

- a) *Though an American citizen*, he has never lived in the States. (predloška sintagma)
- b) *Although he is an American citizen*, he has never lived in the States. (finitna klauza)

2.2.2.1.2. Subjunktivi učtivosti (*courtesy subjuncts*)

Subjunktivi učtivosti se uglavnom formiraju uz pomoć male grupe priloga koji se koriste u ustaljenim frazama za izražavanje ljubaznosti i prikladnosti (1985: 569):

96) He *kindly* offered me a ride.

U ovu grupu priloga spadaju i *cordially, graciously, please*¹⁶, *thank you/thanks*.

Subjunktivi učtivosti se od adjunkta razlikuju po tome što su ograničeni na medijalnu poziciju osim u imperativnim klauzama:

97) *Kindly* leave the room. *Leave the room, *kindly*.

2.2.2.2. Subjunktivi uže orijentacije

2.2.2.2.1. Subjunktivi kao elementi vezani za fraze i klauze

2.2.2.2.1.1. Subjekatski subjunktivi

Quirk et al. (1985: 573) napominju da se i drugi rečenični elementi mogu naglasiti ako se rečenični adjunkt pomeri sa finalne na inicijalnu ili medijalnu poziciju. Na taj način sužavamo značenje adverbijala i on sad umesto rečeničnog postaje subjekatski, odnosno, svojim značenjem bliže opisuje neko svojstvo subjekta. Ovo je posebno primenljivo na adverbijale koji nose značenje načina. To najbolje ilustruje sledeća dva primera:

98) Leslie greeted the stranger *casually*. (Quirk et al. 1985: 573)

99) *Casually*, Leslie greeted the stranger. (Quirk et al. 1985: 573)

Naime, u primeru (98), *casually* se odnosi na način na koji je Lesli pozdravio stranca, dakle adverbijal ovde bliže određuje radnju, dok u primeru (99) isti adverbijal bliže određuje subjekat u procesu vršenja radnje.

Da bi adverbijal bio orijentisan ka subjektu, on se mora izvesti od prideva koji bi mogao biti deo imenskog predikata, stoga bi adverbijal iz primera (98) mogao, pretvaranjem u pridev, postati deo imenskog predikata:

100) Leslie was *casual*. (Quirk et al. 1985: 573)

Naravno, ovo nije moguće sa svim adverbijalima, jer nisu svi adverbijali u inicijalnoj poziciji orijentisani ka subjektu.

101) *Accidentally*, Mark broke the glass.

Pošto nije moguće reći **Mark was accidental*, iz ovog primera je jasno da je u pitanju rečenični adverbijal, jer se modifikuje značenje cele rečenice.

Kao što vidimo, subjekatski subjunktivi utiču na karakterizaciju subjekta u odnosu na proces ili stanje koje je opisano predikatom. Većina ovih subjunkta su adverbijali za način, i uglavnom se formiraju uz pomoć priloških i predloških sintagma.

¹⁶ Please je specifičan ne samo po tome što je nepravilan, već i po tome što nema drugu funkciju do ove prozaične.

Quirk et al. (1985: 574) navode da postoje dve vrste subjekatskih subjunkta: *opšti i voljni*.

U **opšte subjekatske subjunkte** spadaju konstrukcije širokog spektra značenja:

102) *Resentfully*, the workers have stood by their leaders.

103) *With great unease*, they elected him as their leader.

Voljni subjunkti izražavaju nameru ili voljnost subjekta za vršenje neke radnje. Tu spadaju izrazi poput *deliberately, purposely, reluctantly, (un)intentionally, (un)willingly, voluntarily, willfully*. Od ostalih subjunkta se razlikuju po tome što mogu da stoje uz kopulativne glagole ako se pridev kao dopuna koristi dinamično (104), ako imenička sintagma koja se koristi kao dopuna implicira aktivnost (105) ili ako u rečenici postoji i prostorni adjunkt (106) (Quirk et al. 1985: 575):

104) He is being foolish *intentionally*.

105) He is being a nuisance *deliberately*.

106) He was in London *reluctantly* for his daughter's wedding.

Voljni subjunkti se češće javljaju ispred negacije nego opšti subjunkti:

107) He *purposely* didn't write to me about it.

2.2.2.2.1.2. Subjunki glagolske sintagme i predikacije

Quirk et al. (1985: 579) daju 4 primera gde pokušavaju da objasne razliku između gramatičkih jedinica koje funkcionišu kao adverbijali koji su elementi klauze i gramatičkih jedinica koje su deo elemenata klauze:

108) She is *really* intelligent child.

109) She is *really* an intelligent child.

110) She *really* is intelligent.

111) She is *really* inteligent.

Razlika između primera (108), gde je *really* deo dopune, i (109) i (110), gde nije, je očigledna, ali nije lako utvrditi da li je *really* u primeru (111) deo dopune ili ne. Ako ga tumačimo kao deo dopune, onda ga ne možemo smatrati subjunktom predikacije, ali ako ga posmatramo kao izraz vezan za glagolski deo predikata, onda možemo. Quirk et al. (1985: 579) ovde napominju da se subjunkti predikacije moraju tretirati kao adverbijali koji istovremeno imaju funkciju unutar glagolske sintagme.

112) Mark is *really/quite/perfectly/totally* able to address the meeting.

U primeru (112) upotrebljeni subjunkti utiču na modalnost predikata.

U nekim glagolskim izrazima subjunkti su postali toliko fiksni da su uzrokovali da cela rečenica bude tretirana kao zasebna jedinica:

113) I would *rather* go.

114) I had *better* see a doctor.

2.2.2.2.1.3. Subjunki vezani za odnose u vremenu

U ovu grupu subjunkta Quirk et al. (1985: 581) ubrajaju *already, still* i *yet*, zatim *just, ever, forever, hardly, never, rarely, seldom*.

Just može imati više značenja pored vremenskog, među kojima su značenje fokusiranja i intenzivirajuće značenje. Uz svršene ili nesvršene glagole može značiti ili „u ovom trenutku“, ili „veoma skoro“:

115) He's *just* stopped talking. (Quirk et al. 1985: 581)

116) When I saw her, she had *just* come back. (Quirk et al. 1985: 581)

2.2.2.2.2. Emfatični subjunkti (*emphasizers*)

Quirk et al. (1985: 583) navode da emfatični subjunkti imaju značenje modalnosti i utiču na istinitosnu vrednost klauze ili dela klauze na koji se odnose :

117) He *really* may have injured innocent people.

Quirk et al. (1985: 583) navode dve kategorije emfatičnih subjunkta:

a) *actually, certainly, clearly, definitely, indeed, obviously, plainly, really, surely, for certain, for sure, of course, frankly, honestly, literally, simply, fairly*

b) *frankly, honestly, literally, simply, fairly*

Quirk et al. (1985: 583) tvrde da se grupa a) sastoji uglavnom od izraza koji mogu takođe da funkcionišu kao disjunktivi koji daju komentar na istinitost tvrdnje, dok druga grupa predstavlja izraze koji takođe mogu da funkcionišu kao disjunktivi, ali koji prenose govornikovu nameru da dodatno naglasi istinitost svoje izjave. Takvi izrazi ni na jedan način ne menjaju iskaz, već samo naglašavaju istinitost tvrdnje. Kada se postave pored samog dela iskaza, a da se ne razdvoje intonacijom ili interpunkcijom, njihova uloga je da naglase samo taj deo. Međutim, nekada se emfatični subjunkti mogu tumačiti dvojako, odnosno, postoje primeri gde nije uvek jasno povučena granica između toga da li se naglašava deo iskaza ili iskaz kao celina.

Neki od primera upotrebe emfatičnih subjunkata su (Quirk et al. 1985: 584):

118) I *honestly* don't know what he wanted.

119) They will *surely* object to his intervention.

2.2.2.2.3. Intenzivirajući subjunkti

Quirk et al. (1985: 589) navode da intenzivirajući subjunkti uglavnom potpadaju pod sematičku kategoriju stepena. Oni predstavljaju tačku na apstraktnoj zamišljenoj skali intenziteta, koja može biti relativno nisko ili relativno visoko. Skala se može primeniti na predikat, ili na neki deo predikata, glagolsku sintagmu, ili čak na deo glagolske sintagme.

Intenziviranje se realizuje uglavnom uz pomoć priloških sintagmi, ređe uz pomoć imeničkih i predloških sintagmi.

Postoje dve podgrupe ovih subjunkata: **amplifikatori** (*amplifiers*) i **supresori** (*downtoners*) (Đorđević 2002: 651).

Amplifikatori mogu biti maksimizirajući (*maximizers*) i pojačavajući (*boosters*).

Maksimizirajući amplifikatori pokazuju najvišu tačku na skali i uključuju izraze poput: *absolutely, altogether, completely, entirely, extremely, fully, perfectly, quite, thoroughly, totally, utterly, in all respects*; intenzivirajuće *most* (Quirk et al. 1985: 590):

- 120) They *fully* appreciate our problems.
- 121) They *thoroughly* disapprove of his methods.
- 122) I *most* appreciate your kindness.

Pojačavajući amplifikatori pokazuju visok stepen na skali. Uključuju izraze poput *badly, bitterly, deeply, enormously, far, greatly, heartily, highly, intensely, much, severely, so, strongly, terribly, violently, well; a great deal, a good deal, a lot, by far*; uzvično *how*; intenzivirajuće *more*:

- 123) They *greatly* admire his music.
- 124) The annoy me *a great deal*.
- 125) *How* they suffered!
- 126) I used to concentrate on Brahms but now I *more* enjoy Beethoven.

Razliku između maksimizirajućih i pojačavajućih amplifikatora je teško videti. Kada su maksimizirajući amplifikatori u medijalnoj poziciji, često označavaju veoma visok stepen, a kada su na krajnjoj poziciji, češće iskazuju značenje najvećeg stepena. Quirk et al. (1985: 591) napominju da se ovaj nedostatak razlike može videti u primeru gde su maksimizirajući amplifikator *utterly* i pojačavajući amplifikator *violently* u medijalnoj poziciji:

- 127) They *utterly/violently* detested him.

Kada se maksimizirajući amplifikatori tumače u svojstvu izražavanja apsolutnog ekstrema na skali, oni ne mogu biti modifikovani niti poređeni. Modifikacija i poređenje takođe se ne mogu primeniti na predložke sintagme i na većinu priloga koji se ne završavaju na *-ly*.

Neki amplifikatori uglavnom kolociraju sa određenim glagolima, na primer *entirely* sa *agree, badly* sa *need* ili *want, completely* sa *forget, greatly* sa *admire* ili *enjoy*. U nekim slučajevima, amplifikatori kolociraju sa određenom semantičkom klasom glagola; na primer, *greatly* kolocira sa glagolima koji imaju pozitivnu konotaciju a *utterly* sa glagolima koji imaju negativnu konotaciju (*greatly admire, utterly detest*) (Quirk et al. 1985: 593).

Supresori umanjuju snagu značenja glagola ili predikacije. Mogu se podeliti u četiri kategorije značenja (Quirk et al. 1985: 597 – 599):

- a) **Aproksimacije** (*Approximators*): *almost, nearly, practically, virtually, as good as, all but*:

- 128) They *practically* forced him to resign.

- b) **Kompromisa** (*Compromisers*): *kind of, sort of, quite, rather, enough, sufficiently, more or less*

- 129) As he was walking along, he *sort of* stumbled and seemed ill.

- c) **Ublažavanja** (*Diminishers*): *mildly, partially, partly, quite, slightly, somewhat, in part, in some respects, to some extent, a bit, a little, least (of all); only, merely, simply, just* (Quirk et al. 1985: 597 – 599):

- 130) They have always *mildly* disliked him.

131) It was *merely* a matter of finance.

d) **Minimiziranje** (*Minimizers*): *barely, hardly, little, scarcely, in the least, in the slightest, at all, a bit*:

132) I didn't enjoy it *in the least*.

Značenje aproksimacije se razlikuje od drugih značenja po tome što negira istinitosnu vrednost propozicije:

133) I *almost* resigned.

2.2.2.2.4. Subjunki fokusiranja

Subjunki fokusiranja imaju ulogu da istaknu kako celu predikaciju tako i konstituent sintagme. Ovo značenje subjunkta se uglavnom realizuje uz pomoć priloga (priloških sintagmi) ali i predloških sintagmi (Quirk et al. 1985: 604). Subjunki fokusiranja se dele na **restriktivne** i **aditivne** (Quirk et al. 1985: 604 – 612):

Restriktivni subjunki impliciraju da je propozicija istinita i ako se uzme u obzir deo koji se ističe. Dele se na **ekskluzive** (*exclusives*) i **partikularizatore** (*particularizers*). (Prevod uzet iz Đorđević 2002: 653)

Ekskluzivi ograničavaju fokus propozicije isključivo na deo koji se ističe: *alone, exactly, exclusively, just, merely, only, precisely, purely, simply, solely*:

134) I was *simply* taking my dog for a walk.

Partikularizatori ograničavaju fokus propozicije u većoj meri na deo koji se ističe: *chiefly, especially, largely, mainly, mostly, notably, particularly, primarily, principally, specifically; at least, in particular* (Quirk et al. 1985: 604 – 612):

135) The girls *especially* objected to his manners.

136) Ten workers, *in particular*, are dissatisfied with the government.

Aditivni subjunki impliciraju da je istinitost propozicije dodatno pojačana delom koji se ističe: *again, also, either, equally, even, further, likewise, neither, nor, similarly, too; as well, in addition*:

137) *Even* Bob was there.

2.2.3. Disjunki

Quirk et al. (1985: 612) definišu disjunkte kao adverbijale koji se od adjunkta i subjunkta razlikuju po svojoj sintaksičkoj ulozi. Adjunkti predstavljaju samostalne konstituente klauze, subjunki su podređeni nekom elementu klauze, dok disjunki imaju superiornu sintaksičku ulogu jer se njihovo značenje proteže na celu klauzu ili rečenicu. Dele se na dve glavne podgrupe: **disjunkte stila** (*style disjuncts*) i **disjunkte sadržaja** (*content disjuncts*) (Quirk et al. 1985: 612 – 615).

2.2.3.1. Disjunki stila

Quirk et al. (1985: 606) navode da disjunktivi stila prenose komentar o stilu i formi izgovorenog i definišu na koji je način govornik autoritet za ono što je izgovoreno. Fokusirajući se ne samo na to što je rečeno već i na način kako je rečeno, disjunktivi stila često daju sud o samom jeziku. Quirk et al. ovde navode poddelu koja će nam u kasnijem delu rada biti od koristi, a to je da disjunktivi stila mogu imati značenje **modalnosti i načina** i značenje **referencijalnosti**.

a) **Značenje modalnosti i načina** se izražava uz pomoć priloških, predloških i glagolskih sintagmi, kao i uz pomoć klauza (1985: 616):

138) *Frankly/In all frankness/To be frank/I tell you frankly*, I am tired.

Međutim, nema svaki od disjunktiva tu širinu upotrebe kao *frankly*. Možemo reći *in all fairness*, ali ne i *fairly*; *in short*, ali ne i *shortly*.

Quirk et al. (1985: 616) navode priloge koji se, pored gorepomenutog *frankly*, uglavnom koriste kao disjunktivi stila: *candidly, flatly, honestly, seriously, strictly, truly, truthfully; confidentially, privately; approximately, bluntly, briefly, broadly, crudely, frankly, generally, roughly, simply*.

b) Značenje referencijalnosti imaju oblici: *figuratively, generally, literally, metaphorically, personally, strictly*:

139) *Generally*, the rainy season has already begun by September.

Referencijalni disjunktivi se često grade uz pomoć „dužih“ izraza ili uz pomoć klauza:

140) *Generally speaking*, the rainy season has already begun by September.

141) Sarah seemed to enjoy the concert, *to judge from her remarks*.

142) *If I may say so*, none of you are competent to make the legal judgement required.

Skoro svi navedeni prilozici se kao disjunktivi stila mogu koristiti i u alternativnim oblicima sa *speaking*, na primer *seriously – seriously speaking*. Mnogi imaju alternativne nefinitne klauze u formi *to be* + pridev, *bluntly – to be blunt*. Oblici koji dozvoljavaju takve nefinitne klauze dozvoljavaju i odgovarajuće finitne klauze sa *if, if I may be blunt, if I may be personal*.

2.2.3.2. Disjunktivi sadržaja

Disjunktivi sadržaja daju komentar na sadržaj onoga što je izrečeno, bilo da je to komentar na istinitost sadržaja ili vrednosni sud o sadržaju izrečenog. Shodno tome, upotreba disjunktiva sadržaja se deli na **izražavanje stepena istine** i **izražavanje vrednosnog suda** (Quirk et al. 1985: 620 – 627).

a) **Izražavanje stepena istine** (*degree of truth*) uključuje disjunkte koji daju komentar na istinitosnu vrednost onoga što je izrečeno, izražavajući do koje mere i pod kojim uslovima govornik veruje da je ono što je izrekao istinito. Pored priloških sintagmi, ovo značenje se ostvaruje i uz pomoć dopusnih, uslovnih i uzročnih klauza. Postoje tri tipa izražavanja istine: **ubedenost i očiglednost, izvesna sumnja i istinitost** (Đorđević 2002: 654, 655).

Ubedenost i očiglednost se ostvaruje uz pomoć sledećih priloga: *admittedly, assuredly, certainly, decidedly, definitely, incontestably, incontrovertibly, indeed, indisputably, indubitably, surely, unarguably, undeniably, undoubtedly, unquestionably, clearly, evidently, manifestly, obviously, plainly*.

Izvesna sumnja (*Some Degree of Doubt*) se može ostvariti priložima: *allegedly, arguably, apparently, conceivably, doubtless, likely, maybe, most likely, perhaps, possibly, presumably, purportedly, quite likely, reportedly, reputedly, seemingly, supposedly, very likely.*

Perhaps i *by any chance* također imaju značenje umanjivanja snage i urgentnosti tona pitanja i uslova, ili prenose apologetski ton (Quirk et al. 1985: 620):

143) Is Mary at home, *perhaps*?

144) Mary is not free for a moment, *by any chance*?

Disjunktivi koji nose **značenje istinitosti** (*truth*) iskazuju govornikovo ubedenje da je ono što govori istinito ili nije. Iskaz često sadrži i referencu na stvarnost, odnosno nestvarnost izrečenog: *actually, really, factually.*

Neki izrazi označavaju kontrast stvarnosti: *only, apparently, formally, hypothetically, ideally, nominally, officially, ostensibly, outwardly, superficially, technically, theoretically.*

Neki prilozivi služe da označe da je izrečeno istinito u principu, odnosno u svojoj osnovi: *basically, essentially, fundamentally.*

b) Izražavanje vrednosnog suda

Disjunktivi ovog tipa prenose evaluaciju ili stav prema izrečenom. Poput ostalih disjunktiva, i ovaj tip se najčešće izražava uz pomoć priloga. Za izražavanje disjunktiva sadržaja najviše se koriste prilozivi koji u osnovi imaju prezent participij (*surprisingly*). Postoje dve glavne grupe: **sud koji se vezuje za subjekat** i **sud koji se ne vezuje za subjekat** (Quirk et al. 1985: 621).

Sud koji se vezuje sa subjekat se ostvaruje uz pomoć *rightly, wrongly, correctly, incorrectly, justly, unjustly; artfully, cleverly, cunningly, foolishly, prudently, reasonably, sensibly, shrewdly, unreasonably, wisely, unwisely:*

145) *Rightly*, Sarah consulted her lawyer.

Sud koji se ne vezuje za subjekat može se se izraziti uz pomoć: *amazingly, astonishingly, curiously, funnily, incredibly, ironically, oddly, remarkably, strangely, suspiciously, unexpectedly* - da bi se saopštilo da je ono što je izrečeno čudno ili neočekivano; *appropriately, inevitably, naturally, not unnaturally, predictably, understandably* - da bi se saopštilo da je ono što je izrečeno odgovarajuće ili očekivano; *annoyingly, delightfully, disappointingly, disturbingly, pleasingly, refreshingly, regrettably* – da bi se saopštilo da ono što je izrečeno izaziva (ne)zadovoljstvo; *fortunately, unfortunately, happily, unhappily, luckily, unluckily, sadly, tragically* – da bi se saopštilo da su okolnosti onoga što je izrečeno (ne)srećne; *amusingly, conveniently, hopefully, mercifully, preferably, significantly, thankfully* (Quirk et al. 1985: 622):

146) *Obviously*, nobody expected us to be here today.

Disjunktivi sadržaja ovog tipa se također mogu izraziti predložkim sintagmama (147) i klauzama (148):

147) They arrived, *to our surprise*, before we did.

148) *What is even more remarkable*, he manages to inspire confidence in the most suspicious people.

2.2.4. Konjunktivi

Konjunktivi su sličniji disjunktivima nego adjunktivima u smislu da funkcionišu nezavisno od drugih elemenata klauze i imaju nadređenu ulogu. Njihova glavna funkcija je da spajaju nezavisne jedinice, dakle, ne da doprinose jednom značenjskom aspektu informacije koja se prenosi onim što je izrečeno. Konjunktivi predstavljaju komentar govornika na vezu između dve jezičke jedinice. Ove jedinice mogu biti veoma velike ili veoma male: rečenice, paragrafi, pa čak i veći delovi teksta, a sa druge strane mogu biti i konstituenti izraza uz pomoć kojeg se gradi element klauze (Quirk et al. 1985: 631):

149) The candidate is a fine teacher, a broadcaster of some experience, and a respected drama critic. *In addition*, she has written a successful novel.

150) The candidate has written a successful lengthy, popular, and *in addition* highly original novel.

Sa druge strane, adjunktivi takođe mogu imati ulogu povezivanja dve jezičke jedinice. U primeru (151) adverbijal koji povezuje elemente klauze i implicira koncesivnu vezu je adjunkt, dok je u primeru (152) ista uloga sa istim značenjem ostvarena uz pomoć konjunktiva:

151) It was snowing, and *in spite of this* Mona went cycling.

152) It was snowing, and *nonetheless* Mona went cycling.

Konjunktivi su specifični po značenju, jer su, iako povezani sa adverbijalnim odnosima, semantički često odvojeni od standardnih adverbijalnih značenja. Prema Quirk et al. (1985: 634) postoji sedam različitih značenja konjunktiva: značenje **popisivanja, zaključivanja, apozicije, rezultata, izvođenja zaključaka, kontrasta i tranzicije**. (Prevod uzet iz Đorđević 2002: 656)

a) Konjunktivi sa značenjem popisivanja (*Listing*) imaju ulogu da strukturiraju određene liste. Ovo značenje se dalje može deliti na značenje **nabrajanja i dodavanja**.

Nabrajanje se ostvaruje oblicima poput *first, second, third, firstly, secondly, thirdly, one, two three, a, b, c, in the first place, in the second place, first of all, second of all, on the one hand...on the other hand, for one thing...for another, for a start, to begin with, to start with, next, then, to conclude, finally, last, lastly, last of all*.

Funkcija nabiranja ne određuje samo numerički listu u pitanju, već označava prioritet i daje listi integralnu strukturu, koja ima početak i kraj.

Konjunktivi sa značenjem dodavanja (*additive listing*) se mogu dalje podeliti na podznačenja **izjednačavanja i pojačavanja**.

Značenje izjednačavanja (*equative*) se ostvaruje kroz oblike *correspondingly, equally, likewise, similarly, in the same way, by the same token*.

Značenje pojačavanja (*reinforcing*) se ostvaruje kroz oblike: *again, also, further, furthermore, more, moreover, in particular then, too, what is more, in addition, above all, on the top of it all, to top it, to cap it all*.

b) Konjunktivi zaključivanja (*summative*) uključuju sledeće izraze: *altogether, overall, then, therefore, thus, all in all, in conclusion, in sum, to conclude, to sum up, to summarize*.

c) Apozicija (*appositive*) se ostvaruje oblicima: *namely, thus, in other words, for example, for instance, that is, that is to say, specifically*.

I konjunktivi zaključivanja i apozitivni konjunktivi prethode rečeničnom elementu koji se odnosi na sve ono što je prethodno izrečeno. Konjunktivi zaključivanja uvode rečenični element koji

obuhvata sve prethodne (153), dok apozitivni konjunktivi izražavaju sadržaj prethodnih rečeničnih elemenata na drugi način (154) (Quirk et al. 1985: 637):

153) He lost his watch, his car broke down, and he got a letter of complaint from a customer: *all in all*, he had a bad day.

154) She has some assistance – *for instance*, a secretary.

d) Uvođenje posledice (*resultive*) se ostvaruje uz pomoć sledećih konjunktiva: *accordingly, consequently, hence, now, so, therefore, thus, as a consequence, in consequence, as a result, of course, somehow* (*for some reason or other*).

e) Izvođenje zaključaka (*inferential*) se ostvaruje uz pomoć konjunktiva *else, otherwise, then; in other words, in that case*.

f) Značenje kontrasta u sebi obuhvata značenje **reformulacije, zamene, antiteze i koncesije**. (Đorđević 2002: 658)

Značenje **reformulacije** (*reformulatory*) se ostvaruje konjunktivima *better, rather, more accurately, more precisely; alias, alternatively, in other words*.

Značenje **zamene** (*replacive*) se ostvaruje uz pomoć konjunktiva *again, alternatively, rather, better, worse; on the other hand*.

Značenje **antiteze** (*antithetic*) se ostvaruje uz pomoć konjunktiva *contrariwise, conversely, instead, oppositely, then; on the contrary, in contrast, by contrast, by way of contrast, in comparison, by comparison, by way of comparison, on the one hand...on the other hand*.

Značenje **koncesije** (*concessive*) se ostvaruje uz pomoć konjunktiva *anyhow, anyway, besides, else, however, nevertheless, nonetheless, notwithstanding, only, still, though, yet, in any case, in any event, at any rate, at all events, for all that, in spite of that, in spite of it all, after all, at the same time, on the other hand, all the same, admittedly, of course, that said*.

g) Tranzitivno značenje (*transitional*) ima dve potklase: **diskursno** i **temporalno** značenje.

Diskursno značenje (*discoursal*) se javlja u oblicima *incidentally, now, by the way*.

Temporalno (*temporal*) značenje se javlja u oblicima *meantime, meanwhile, in the meantime, in the meanwhile*.

Diskursni konjunktivi služe da se skrene pažnja na drugu temu (155) dok temporalni imaju ulogu da skrenu pažnju na vremenski povezan događaj (156) (Quirk et al. 1985: 639):

155) I want to tell you about my trip, but, *by the way*, how is your mother?

156) She is studying physics, astronomy, and, *incidentally*, meteorology.

2.3. Adverbijali u srpskom jeziku

Klasifikacija adverbijala u engleskom i srpskom jeziku nije potpuno ista. Kao što smo videli, adverbijali se u engleskom jeziku uglavnom klasifikuju prvo na osnovu funkcije koju imaju u rečenici, odnosno da li predstavljaju sastavni deo rečenice (adjunktivi) ili dodatni (subjunktivi, disjunktivi, konjunktivi) pa se dalje dele na značenja koja mogu imati.

Što se tiče adverbijala u srpskom jeziku, njihova klasifikacija se prvo zasniva na značenju, jer se njihova funkcija uglavnom svodi na funkciju priloške odredbe ili dopune, u zavisnosti od toga da li pruža dodatnu informaciju, u kom slučaju ima funkciju priloške odredbe, ili je nezostavan član konstrukcije, u kom slučaju predstavlja prilošku dopunu.

2.3.1. Značenje socijativnosti

Kategorija socijativnosti odražava razne vrste odnosa, bilo da je to odnos između dva ljudska bića, čoveka i nekog drugog bića, čoveka i predmeta, čoveka i apstraktnog pojma, predmeta i predmeta itd. Piper et al. (2005: 701) navode da bi se, u situaciji koja se opisuje mora postojati najmanje dva učesnika koji imaju istu ulogu, njihov odnos kvalifikovao kao socijativni odnos. Neki od klasičnih primera socijativnog značenja su sledeći (2005: 707):

157) Majka šeta *sa detetom*.

158) A oni *s njim* – na sud.

Kada se radi o adverbijalima socijativnog tipa, nekada njihovo značenje nije jasno uočljivo jer se često prepliće sa vremenskim, kvalifikativnim i drugim značenjima. Značenje socijativnosti se najčešće izražava konstrukcijama $s(a) + N_{instr.}$, mada se može izraziti i drugim sredstvima, kao što su naporedne sintagme (*majka i otac*), priloške lekseme (*zajedno, skupa, uzajamno*), imeničke lekseme (*zajednica, društvo, grupa* i sl.), zameničko-pridevske (*sam, uzajamni, zajednički* i sl.), ili glagolske (*udružiti se, rastati se* i dr.) (Piper et al. 2005: 703).

Piper et al. (2005: 706) navode da se socijativno značenje dalje deli na **socijativ neposrednog tipa**, **socijativ posrednog tipa**, **nepravi socijativ**, **socijativ celine** i **pseudosocijativ**. Naravno, ne mogu se sva socijativna značenja iskazati adverbijalnim izrazima, pa ćemo detaljnije objasniti samo one koji to mogu.

Dok **socijativ neposrednog tipa** predstavlja ravnopravan odnos između dva vršioca radnje, gde radnju vršioci čine uzajamno i niko od učesnika ne bi mogao tu radnju samostalno da ostvari (159, 160), **socijativ posrednog tipa** predstavlja radnju koju bi svako od učesnika mogao da obavlja sam, ali je oni ostvaruju zajedno (161, 162) (Piper et al. 2005 : 707):

159) Mira se sastala *s Verom* pred pozorištem.

160) Jova se sprijateljio *s Danom* na letovanju.

161) Pera je otišao *sa bratom* na rođendan.

162) Otac kosi *sa svojim sinovima*.

Nepravi socijativ označava radnje koje se rade u društvu drugih učesnika u situaciji, ali za koje nije uobičajeno da se rade u društvu (Piper et al. 2005 : 707):

163) On plače i tuguje *sa tobom*.

Nekada se nepravi socijativ pojačava prilogom *zajedno* (Piper et al. 2005 : 706):

164) Ne pjeva već *zajedno sa strunom* plače. (P. Kočić)

Tip socijativnog značenja koji daje najviše prostora adverbijalnim izrazima je **pseudosocijativ**, koji označava odnose između dva pojma koja nisu živa bića. Piper et al. (2005: 706), napominju da se kroz ovaj tip socijativnog značenja uglavnom provlače neka druga kategorijalna značenja i navode četiri podtipa pseudosocijativa: **pratilački pseudosocijativ**, **pseudosocijativ „karakteristične pojedinosti“**, **pseudosocijativ stava**, **vremenski pseudosocijativ**.

Pratilački pseudosocijativ učesniku radnje pridružuje neku apstraktnu radnju koja ga prati (Piper et al. 2005 : 707):

165) On je otišao *sa obećanjem da će se vratiti*.

Pseudosocijativ „karakteristične pojedinosti“ opisuje pojedinost radnje u odnosu na celinu, dakle, kvalifikuje način izvršenja radnje kroz formu socijativa (Piper et al. 2005 : 707):

166) Spava *s glavom na naslonu sedišta*.

Kao što je već napomenuto, kroz pseudosocijativ se provlače i druga značenja, a u primeru (166) vidimo da sintagma u instrumentalu *s glavom na naslonu sedišta*, iako socijativne forme, zapravo određuje način na koji se vrši radnja.

Pseudosocijativ stava odražava odnos koji subjekat ima prema nekome ili nečemu (Piper et al. 2005 : 708):

167) On je grub *s potčinjenima*.

Piper et al. (2005: 708) ističu da se baš u ovakvim primerima vidi koliko je slabo socijativno značenje. Naime, ovakve socijativne konstrukcije mogu se preformulisati uz pomoć predloga prema. (*On je grub prema potčinjenima*)

Vremenski pseudosocijativ je samo gramatički socijativ jer se imenica nalazi u instrumentalu sa predlog s(a), međutim, značenje mu je vremensko. Uz pomoć vremenskog pseudosocijativa se uglavnom izražava istovremenost dešavanja u rečenici (Piper et al. 2005: 708):

168) Otišla je *s prvim lastama*.

169) *S prvim snegom* borbe su utihnule.

Kada socijativno značenje dođe u spoju sa negacijom, dobija se **negativna socijativnost**, odnosno, odsustvo socijativnog odnosa između dva lica ili predmeta koji se povezuju (Piper et al. 2005 : 708):

170) Ana je došla *bez brata*.

2.3.1.1. Značenje instrumentalnosti

U više gramatika (Piper et al., Stevanović, Stanojčić i Popović) navodi se sličnost semantičke kategorije instrumentalnosti sa semantičkom kategorijom načina. I jedno i drugo značenje bliže određuju kako je radnja izvršena, te i značenje instrumentalnosti i značenje načina daju odgovor na pitanje *Kako?*.

Za izražavanje značenja instrumentalnosti se uglavnom koristi instrumental bez predloga (Piper et al. 2005 : 710):

171) Petar piše *olovkom*.

Stevanović (1986: 439) navodi da se sva značenja instrumentala, a među njima i dva osnovna, „socijativ“ i „oruđanik“ svode na jedno opšte značenje, a to je značenje zajednice. On dalje objašnjava da se u oba slučaja instrumental koristi kao pratilac glavnog pojma, nešto što je „uz njega“, što je „zajedno sa njim“.

Piper et al. navode i druga sredstva koja se mogu koristiti da bi se izrazilo značenje instrumentalnosti (2005: 163,164):

a) predložko-padežne konstrukcije:

iz + N_{gen} - samo ako je u pitanju vatreno oružje:

172) Ubica je pucao na muškarca *iz pištolja*.

preko + N_{gen}:

173) Dobila je posao *preko veze*. (Piper et al. 2005 : 164)

za + N_{acc}:

174) Kupila je televizor *za devize*. (Piper et al. 2005 : 712)

kroz + N_{acc}:

175) Nijesu ni mogle postati drukčije nego *kroz oblike staroga slovenskoga jezika*.
(Đ.Daničić, Dioba slovenskih jezika,9) (Piper et al. 2005 : 492)

na + N_{loc}:

176) Dalje se nije moglo *na tuđim nogama*. (Lj.Nenadović, Pisma iz Italije, 31) (Piper et al. 2005 : 493)

uz + N_{acc} :

177) Prodao je kuću *uz naše posredovanje*.

o + N_{loc}:

178) Radikalna vlada ga je sahranila *o državnom trošku*. (A.G. Matoš, Naši ljudi i krajevi, 75.)

po + N_{loc}:

179) *Po bukvi* učio sam knjigu, *po ljudima* učio sam svijet. (Njegoš, Luča mikrokozma, 135) (Stevanovic 1986 : 511)

prema + N_{loc}:

180) Majka *prema sveći* mesi kolače. (R. Domanović, Celokupna dela I, 307) Stevanovic 1986 : 520)

u + N_{loc} :

181) Svoju humanost manifestovao je *u borbi za bolji život dece u domovima*.

b) Modelima (Piper et al. 2005 : 164):

pomoću/uz pomoć N_{gen}:

182) Vadili su čamce iz vode *uz pomoć dizalice*.

putem + N_{gen}:

183) O rezultatu konkursa kandidati se obaveštavaju pismeno *putem pošte*.

posredstvom + N_{gen}:

184) Dao je sudu izjavu *posredstvom advokata*.

zahvaljujući + N_{dat}:

185) *Zahvaljujući humoru*, čovek može prebroditi i najteža iskušenja.

c) priložima:

186) Vest je javljena u svet *telegrafski*. (Piper et al. 2005 : 713)

Piper et al.(2005: 713) navode sledeće podvrste instrumentalnog značenja: **sprovodnički instrumental, omogućivački instrumental i instrumental zapremanja**.

Sprovodnički instrumental označava sredstva koja su deo agensa, ne samo fizički (187), nego i u smislu da rade isto što i agens (188) (Piper et al. 2005: 713):

187) Petar je to shvatio *razumom*, ali ne i *srcem*.

188) Mira seče hartiju *makazama*.

Sa druge strane, i apstraktni pojmovi mogu biti deo agensa (Piper et al. 2005: 713):

189) Sve je osvojila *svojom ljupkošću*.

Omogućivački instrumental, kao što samo ime kaže, omogućava da se radnja izvrši i ne predstavlja deo agensa, već funkcioniše samostalno (Piper et al. 2005: 714):

190) Ana je otputovala *autobusom*.

Instrumental zapremanja predstavlja sredstva kojima se ispunjava neki prostor (Piper et al. 2005: 715):

191) Osu se nebo *zvezdama*.

Piper et al. navode da je ovaj vid instrumentala skoro potpuno istisnut konstrukcijom *od* + N_{gen} (2005: 715):

192) Zida kuću *od cigle*.

2.3.1.2. Mesno značenje

Mesno značenje obuhvata složen semantički sistem i izražava se kroz širok spektar konstrukcija.

Prostorno značenje zastupljeno je na svim jezičkim nivoima i izražava se uz pomoć više vrsta reči. Na sintaksičkom nivou, adverbijalne dopune i odredbe prostora mogu biti izražene priloškim adverbijalima (gde je glavni član sintagme prilog), imenskim adverbijalima (ovde se radi o imenskim rečima u padežu sa predlozima i bez njih) i klauzama.

Spacijalno značenje obuhvata i sledeće podvrste: **značenje mesta ili pravca, značenje direktivnosti ili nedirektivnosti, značenja različitih statičkih aspekata prostornih odnosa**. U sledećem poglavlju bavićemo se svakom podvrstom spacijalnog značenja i načinom njihove realizacije uz pomoć adverbijala.

2.3.1.2.1. Značenje mesta ili pravca

Piper et al. (2005: 719) definišu prostornu lokalizaciju kao odnos između objekata lokalizacije, lokalizatora i orijentira. Značenje mesta ili pravca se može izraziti uz pomoć predložko-padežnih konstrukcija – genitiva s predlozima *blizu, van, daleko od, do, dno, duž, više, vrh, desno od, ivicom, iz, iza, izvan, između, iznad, ispod, ispred, kod, levo od, mimo, na periferiji, nadomak, nakraj, naspram, nasred, nasuprot, niže, oko, okolo, onkraj, po krajevima, pored, preko, preko puta, s(a), sred, sredinom, uzduž, ukraj, usred, u sredini, u centru, uvrh, udno, čelo* (193); bezpredložkim dativom (194) (Piper et al. 2005: 724); dativom sa predlozima i predložkim izrazima, *blizu, k(a), nadomak, nasuprot, na susret, u susret* (195); akuzativom sa predlozima i predložkim izrazima *dijagonalno u odnosu na, koso u odnosu na, kroz, među, mimo, na, nad, niz(a), o, pod, pred, tik uz, uz(a), u*; bespredložkim instrumentalom (196); instrumentalom sa predlozima i predložkim izrazima *za, među, nad(a), paralelono s(a), pod, pred, uporedo s(a)* (198); lokativom sa predlozima i predložkim izrazima *na, o, po, prema, pri* (199):

- 193) Sakrio se *iza zavese*.
- 194) Prišao je *prozoru*.
- 195) Bomba je *pala blizu crkve*.
- 196) Šetao je *velikim parkom*.
- 197) Ide *u susret roditeljima*.
- 198) Golubovi su napravili gnezdo *pod krovom*.
- 199) Išao je ulicom *prema kiosku*.

Grickat (1962: 80) napominje da određene predložko-padežne konstrukcije mogu imati više značenja i da tek kontekst određuje da li se upotrebljenim konstrukcijama misli na kretanje ili mirovanje (Irena Grickat 1962: 80):

- 200) Došao je *blizu zida*. – Stoji *blizu zida*.

Što se tiče priloga koji se upotrebljavaju u službi adverbijala za mesto Grickat (1962:79) zapaža da određeni prilozima mogu označavati i odredbu za pravac kretanja i odredbu za bavljenje na jednom mestu, a da pravac kretanja može imati akuzativno, ablativno i lokativno značenje, a da bude izražen istim obličkim sredstvom. Navodi i koji prilozima imaju i akuzativnu i lokativnu odredbu (Irena Grickat 1962: 80):

gde:

- 201) *Gde ideš? – Gde si?*

Isto važi i za priloge *negde, nigde, svugde, svuda, ponegde, igde*.

ovde, onde, tude (arh.), tu, tamo:

- 202) On će doći *ovde*. – On će sedeti *ovde*.

ovamo, onamo, tamo, kamo:

- 203) *Ovamo* će doći ljudi. – *Ovamo* se nalaze ljudi.

Grickat (1962: 80) dalje navodi i one priloge koji treba da sadrže značenje pravca, puta kojim se nešto kreće i cilja kretanja, a na koje se „nakalemilo“ i značenje mirovanja:

Ovuda, onuda, tuda, kuda:

204) *Ovuda će ići. – Ovuda će stanovati.*

gore, dole:

205) *Ide gore. – Sedi gore.*

napred, natrag, spreda, nazad:

206) *Idi napred. – Ostani napred.*

unutra, napolje, van:

207) *Ulazimo unutra. – Sedimo unutra.*

Mesto i pravac se mogu izraziti i priložima *blizu* i *daleko*:

208) *Ona stanuje blizu.*

Isto značenje mogu imati i klauze. Stevanović (1989: 882) navodi da se prilog *gde* (i ostali veznički prilozi), u svojoj funkciji vezivanja zavisnih i upravnih rečenica, češće nalazi u rečenicama *gde* prema njemu postoji neki korelativ, odnosno, da mesne klauze češće posredno, preko nekog priloga ili priloškog izraza dobiju značenje mesta, ali da se tu ne radi o mesnim rečenicama, već o odnosnim:

209) *Gde je sreća, tu je i nesreća.* (P. Kočić, Cjelokupna djela, 86) (Stevanović 1989: 882)

A da prave mesne rečenice neposredno određuju mesto vršenja radnje:

210) *Dirnuo sam ga malo gde boli.* (L. Lazarević, Pripovetke I, 33) (Stevanović 1989: 882)

2.3.1.2.2. Značenje direktivnosti i nedirektivnosti

Značenje direktivnosti i nedirektivnosti čini „usmereno kretanje objekta lokalizacije u odnosu na lokalizator“ (Piper et al. 2005: 725). Takve konstrukcije mogu biti perlativne (značenje opšte direktivnosti) (211), ablativne (212) (značenje udaljavanja) i adlativne (značenje približavanja) (213)¹⁷:

211) *Tim putem* je išla kući.

212) *Vratila se od komšinice.*

213) *Stigao je na aerodrom.*

Predložko-padežne konstrukcije koje se upotrebljavaju za izražavanje ovog značenja mogu biti u genitivu (214), dativu (215) i akuzativu (216) (Piper et al. 2005: 726):

214) *Izašao je iz sobe.*

215) *On gleda prema zidu.*

216) *Kao aspenik gledam svaki dan kroz isti prozor.* (I. Andrić)

I ovde se može upotrebiti većina priloga koja se koristi za označavanje mesta i pravca: *gde, tu, ovde, tamo, onde, gore, dole, visoko, daleko, ovamo, onamo* i td:

217) *Prošli su ovuda.*

¹⁷ lični primeri

Značenje direktivnosti i nedirektivnosti se može, naravno, iskazati i klauzom:

218) Otišli su *gde su pare*.¹⁸

2.3.1.2.3. Značenje različitih statičkih aspekata prostornih odnosa

Ovo značenje Piper et al.(2005: 727) definišu na sledeći način:

statički aspekt prostornog odnosa ostvaruje se u vidu dveju osnovnih mogućnosti (1) objekat lokalizacije je u celini ili delimično u prostoru lokalizatora (neposredna lokalizovanost, tj. interlokalizovanost, npr. *u kutiji*, ili (2) objekat lokalizacije je izvan prostora lokalizatora (posredna lokalizovanost, tj. Ekstralokalizovanost, npr. *pod kutijom*).

Piper et al. (2005: 727) dalje dele neposrednu i posrednu lokalizovanost na **lokalizovanost unutrašnošću lokalizatora** (219), **lokalizovanost njegovom površinom** (220), **lokalizovanost nivoom objekta lokalizacije u odnosu na lokalizator** (ako je objekat lokalizacije u nivou lokalizatora onda razlikujemo **lokalizovanost prednjom stranom** (221), **zadnjom stranom** (222) ili **bočnim stranama** (223), ako je objekat lokalizacije izvan nivoa lokalizatora onda razlikujemo **lokalizovanost gornjom** (224) ili **donjom stranom** lokalizatora (225), zatim **lokalizovanost prema kriterijumu kvantifikacije prostornog odnosa** (u čije značenje ulaze i lokalizacija **gde učestvuje više strana lokalizatora** (226) i **lokalizovanost prema stepenu udaljenosti lokalizacije od lokalizatora** (227)) i lokalizovanost markirana prema tome da li označava **statički aspekt prostornog odnosa** (228) ili **dinamički** (229)¹⁹:

219) Marko ima privatni čas *u stanu*.

220) Ona sedi *na kutiji*.

221) Deca se igraju *ispred kuće*.

222) Deca se igraju *iza kuće*.

223) Miloš sedi *levo od Marka*, a Marija sedi *desno od Marka*.

224) *Iznad grada* lete avioni.

225) *Ispod grada* prolazi metro.

226) On sedi *između oca i majke*. (Piper et al. 2005: 727,728)

227) On sedi *blizu ulaza*. (Piper et al. 2005: 727,728)

228) On ima nastup *izvan grada*. (Piper et al. 2005: 727,728)

229) Oni idu *prema gradu*. (Piper et al. 2005: 727,728)

Posredna i neposredna lokalizovanost se sa svim svojim značenjima iskazuju uz pomoć (Piper et al. 2005: 729):

- predložko-padežnih konstrukcija: *u* + N_{acc}, *u* + N_{loc}, *na* + N_{acc}, *na* + N_{loc}, *ispred* + N_{gen}, *pred* + N_{acc}, *pred* + N_{instr}, *spram* + N_{gen}, *naspram* + N_{gen}, *u susret* + N_{dat}, *iza* + N_{gen}, *za* + N_{instr}²⁰, *levo od* + N_{gen}, *desno od* + N_{gen}, *preko puta* + N_{gen}, *ispod* + N_{gen}, *pod* + N_{instr}, *iznad* + N_{gen}, *nad* + N_{acc} (*staviti na vatru*), *nad* + N_{instr} (*držati nad vatrom*), *između* + N_{gen}, *među* + N_{acc} (*stati među učenicima*), *među* + N_{instr} (*stajati među učenicima*), *izvan* + N_{gen}, *van* + N_{gen}, *oko* + N_{gen}, *okolo* + N_{gen}, *blizu* + N_{gen}, *nedaleko od* + N_{gen}, *tik uz* + N_{acc}, *daleko od* + N_{gen}, *duž* + N_{gen}, *paralelno s(a)*

¹⁸ lični primer

¹⁹ Primeri od 219 – 225 su lični primeri

²⁰ značenje zadnje strane sa ovim predlogom rezervisano je isključivo za imenicu *sto* i slične objekte, npr. *za stolom*, *za volanom* i dr.

+ N_{instr}, *uporedo s(a)* + N_{instr}, *prema* + N_{dat}, *preko* + N_{gen}, *po* + N_{loc}, *nasred* + N_{gen}, *posred* + N_{gen}, *sred* + N_{gen}, *uz(a)* + N_{acc}, *niz(a)* + N_{acc}, *kroz* + N_{acc}, *kod* + N_{gen}, *pored* + N_{gen}, *kraj* + N_{gen}, *pokraj* + N_{gen}, *ukraj* + N_{gen}, *nadomak* + N_{gen}, *nadomak* + N_{dat}, *mimo* + N_{gen}, *od* + N_{gen}, *do* + N_{gen}, *za* + N_{acc} (*zakačiti se za stolicu*), *o* + N_{acc} (*spotaći se o prag*), zatim instrumentala (*pretrčati ulicu, ići livadom*).

- izraza: *na periferiji/sa periferije/na periferiju/periferijom* + N_{gen}, *na ivici/saivice/na ivicu/ivicom* + N_{gen}, *na kraju/sa kraja/na kraj/krajem* + N_{gen}, *u sredini/iz sredine/u sredinu/sredinom* + N_{gen}, *u blizini* + N_{gen}

- priloga : *odozgo, odozdo, sleva, zdesna, nalevo, nadesno, ulevo, udesno spreda, otpozadi, iznad, blizu, daleko* i dr.

2.3.1.3. Vremensko značenje

Piper et al. (2005: 759) navode da kategorija vremena u adverbijalnom delu rečenice daje veliki izbor konstrukcija za njeno iskazivanje: imenski izrazi sa različitim vremenskim značenjima, priloški adverbijali, zamenički i nezamenički, vremenski veznici, rečce, glagolski prilog sadašnji i prošli.

Imenski izrazi sa vremenskim značenjem i padežni sistemi kroz koje se realizuju pokazuju sličnosti sa mesnim konstrukcijama. Strukturu većine modela imenskih izraza sa temporalnim značenjem čine predlog i određeni padežni oblik. Neki imenski izrazi kroz prilošku leksikalizaciju postanu nepromenljivi (*čekati danima*), dok neki funkcionišu bez predloga.

Piper et al. (2005: 759) razlikuju nekoliko podvrsta vremenskog značenja koje može biti izraženo adverbijalnim dopunama i odredbama vremena: **neposrednu vremensku lokalizaciju (vremensku „intralokalizaciju“)** i **posrednu vremensku lokalizaciju (vremensku „ekstralokalizaciju“)**. Ta podela prevashodno počiva na određivanju situativnog okvira koji čine „vremenski period koji se uzima kao vremenski objekat lokalizacije, period koji se uzima kao vremenski lokalizator i treći, uži period kao vremenski orijentir, kojim se konkretizuje odnos između prethodna dva“. Vremenski lokalizatori su uglavnom konvencionalne vremenske jedinice poput sekunde, minute, sata, nedelje i dana u nedelji, dan i delovi dana, godina i delovi godine, istorijski period i druge situacije. Objekat lokalizacije često ne mora biti nominalizovani izraz – *sresti se u februaru* i *susret u februaru*. (Ivić 1956: 165-169; Piper 2001: 122; Piper et al. 2005: 759)

2.3.1.3.1. Neposredna vremenska lokalizacija

Neposredna vremenska lokalizovanost vremenskog značenja se, pre svega, deli na konstrukcije sa značenjem lokalizacije u okvirima lokalizatora i konstrukcije gde je vremenski objekat izvan okvira lokalizatora, a zatim se dalje određuje time da li se konstrukcijom izražava samo vremenska lokalizacija ili se u konstrukciji nalaze i elementi kvantifikacije vremenskog odnosa. (Ivić 1956: 165-169; Piper 2001: 122; Piper et al. 2005: 759). Shodno tome, ako se izražava samo vremenska lokalizacija, neposredna vremenska lokalizacija se dalje deli na **vremensku lokativnost, vremensku ablativnost, vremensku adlativnost i vremensku perlativnost**, a ako se izražava vremenska lokalizacija sa elementima kvantifikacije vremena, neposredna vremenska lokalizacija se dalje deli na **vremenske konstrukcije sa značenjem kvantifikacije vremenskog odnosa i vremenske konstrukcije sa kontinualnim značenjem**.

2.3.1.3.1.1. Vremenska lokativnost

Milka Ivić daje sledeću definiciju vremenske lokativnosti (1956: 165):

Ako trenutak vršenja radnje pada u osek vremena obeležen imenicom u datoj padežnoj konstrukciji, onda ta padežna konstrukcija ima lokaciono vremensko značenje (npr.: vratio se u subotu, putovaće u maju, rodio se prošlog meseca i sl.). Ako trenutak vršenja radnje ne pada u osek vremena obeležen imenicom u datoj padežnoj konstrukciji, već se pomoću tog obeleženog vremenskog otseka, kao pomoću poznate tačke u vremenu, samo orijentišemo da bismo odredili pravo mesto u vremenu trenutka vršenja radnje, onda data padežna konstrukcija ima orijentaciono vremensko značenje (napr.: *došao je kući pred zoru*, *došao je uoči Nove godine*, *naći ćemo se pre ponedeljnika*, *otputovaće posle praznika*, *oluja je počela oko ponoći* i sl.)

Dakle, vremenska lokativnost se smešta u okviru granica vremenskog lokalizatora dok to nije slučaj sa vremenskom ablativnošću, odnosno adlativnošću.

Uglavnom se imenice u imenskim izrazima sa značenjem vremenske lokativnosti stavljaju u genitiv bez predloga sa obaveznim determinatorom (Piper 2001: 125): *prvog sata*, *prvog dana*, *prve subote u mesecu*, *prošle godine* itd. Ali on navodi da se neke od tih imenica koriste i u drugim padežnim konstrukcijama (*u prvom satu igre*, *u prvom danu borbe*). Za izražavanje ovog značenja koriste se i: $u + N_{loc}$, $na + N_{loc}$, $o + N_{loc}$, $za + N_{acc}$ ²¹.

Priloški adverbijali koji se koriste za izražavanje vremenske lokativnosti su zamenički prilozi *sada*, *tada*, *onda*, zatim poluzamenički prilozi *danas*, *nakjuče*, *prekjuče*, *juče*, *sutra*, *prek(o)sutra*, *naksutra*, *sinoć*, *jutros*, *letos*, *zimus* i sl. i nezamenički priloški vremenski advrebijali poput *zimi*, *danju*, *noću*, *rano*, *ranije*, *kasno*, *kasnije*, *pre*, *posle* i sl.²²

Vremenske klauze koje se koriste za označavanje vremenske lokativnosti ostvaruju se uz pomoć veznika *kad*, *dok*, *pošto*, *tek i kako* (230) (Stevanović 1989: 870). Treba imati u vidu da ovi veznici mogu uvoditi i vremenske rečenice koje imaju i druga vremenska značenja.

230) Strah te uhvati *kad se naljuti*.

2.3.1.3.1.2. Vremenska ablativnost/adlativnost/perlativnost

Ablativni vremenski advrebijali se ostvaruju uz pomoć predložko-padžnih konstrukcija prema modelu $od + N_{gen}$, $iz + N_{gen}$ i $s(a) + N_{instr}$. Adverbijali u konstrukciji $od + N_{gen}$ stavljaju objekat lokalizacije u okviru vremenskog lokalizatora, gde vremenski lokalizator služi kao početna tačka (Piper et al. 2005: 763):

231) Radi *od zore* do mraka.

Adverbijali u konstrukciji $iz + N_{gen}$ imenuju period u uzrastu ili period u istoriji (Piper et al. 2005: 763):

²¹ Piper (2001: 125) navodi razlike u značenju ovih konstrukcija kada je u pitanju vremenska lokativnost. Naime, izrazi tipa *na Božić*, *na Uskrs*, *na Novu godinu* imaju značenje prave vremenske lokativnosti. Njihovi arhaičniji parnjaci *o Božiću*, *o Uskrsu*, *o Novoj godini* više ističu vreme održavanja praznika nego samo praznik, dok izrazi $za + N_{acc}$ (*za Božić*, *za Uskrs*, *za Novu godinu*) u sebi sadrže i ciljno ili namensko značenje.

²² Prilozima *zimus*, *letos*, *jutros* i sl. opisuje se neki vremenski period, dok se prilozima *zimi*, *leti*, *danju*, *noću* vremenski određuje sadržaj predikata.

232) To su uspomene *iz detinjstva*.

Ablativne vremenske rečenice sa modelom $s(a) + N_{instr}$ često imaju komponentu i kauzativnosti:

233) *S prelaskom na drugi posao* njeno zdravlje je počelo da popušta.

Vremenska adlativnost označava završnu vremensku granicu nekog događaja, a izražava se uz pomoć sledećih modela predložko-padežnih konstrukcija: $do + N_{gen}$, $na + N_{acc}$ i predložkim izrazom *zaključno s* + N_{instr} (Piper et al. 2005: 763):

234) Radnja radi od ponedeljka *do subote*.

235) Čas je prebačen *na utorak*.

236) Ona je na odmoru *zaključno s prvim oktobrom*.

Perlativnost nije karakteristična za vremensko značenje, jer njeno značenje „presecanja“ orijentira ima manje mogućnosti da se ostvari. Kada se delimično i ostvari, to je uz pomoć predložko-padežnih konstrukcija po modelu $tokom + N_{gen}$ i $u toku + N_{gen}$:

237) *U toku noći* temperatura je opala.

Priloški adverbijali koji se koriste za iskazivanje vremenske ablativnosti/adlativnosti/perlativnosti su: *od sada/do sada/za sada, od tada/do tada, od onda/do onda, od kada/do kada*.

Za iskazivanje vremenske ablativnosti/adlativnosti/perlativnosti koriste se i vremenske klauze²³:

238) Nada je zaživela među ljudima *od kada se on pojavio*.

239) Strpi se *dok ne uđeš u kuću*.

240) *Dok su pešaćili*, nešto im je privuklo pažnju.

2.3.1.3.1.3. Kvantifikacija vremenskog odnosa

Kvantifikacija vremenskog odnosa može biti opšta, gde se u vremenskoj lokalizaciji nalazi ceo lokalizator i delimična, gde se u vremenskoj lokalizaciji koristi deo lokalizatora (Piper et al. 2005: 766).

Za prvi slučaj su specifične konstrukcije u akuzativu bez predloga, dok se u drugom slučaj vremenska lokalizacija ostvaruje uz pomoć izraza *početak, tok, sredina, kraj* (Piper et al. 2005: 766):

241) Radio je domaći *čitav dan*.

242) Prekinula ga je *usred govora*.

Kada je u kvantifikaciji vremenskog odnosa prisutna pluralnost lokalizatora (*ići kod zubara sredom, čekati nedeljama*), Piper et al. (2005: 767) razlikuju **distributivni** i **kontinualni tip**. Distributivni tip se ostvaruje uz pomoć bespredložkog instrumentala u jednini (243) a kontinualni se izražava uz pomoć bespredložkog instrumentala u množini (244)²⁴:

²³ Lični primeri

²⁴ Lični primeri

- 243) Časovi su najdosadniji *petkom*.
244) Čekao je *nedeljama* njenu poruku.

Kontinualnost se može izraziti i konstrukcijama *iz* + N_{gen} *u* + N_{acc} (Piper et al. 2005: 768):

- 245) Vesti stižu *iz sata u sat*.

Priloški adverbijali koji se koriste za određivanje vremenske kvantifikacije su: *zauvek, zanavek, oduvek, odvajkada, neprestano, jednako, permanentno, svakodnevno, stalno, uvek, kontinuirano, neprekidno, još uvek, vazda, povazdan, svagda* i sl.

2.3.1.3.2. Posredna vremenska lokalizacija

Vremenska ekstralokalizacija označava vremenske periode izvan granica lokalizatora, kao što samo ime kaže. Ona, poput neposredne vremenske lokalizacije, označava ili samo **vremensku lokalizaciju ili vremensku lokalizaciju i kvantifikaciju**.

2.3.1.3.2.1. Posredna vremenska lokalizacija koja označava samo vremensku lokalizaciju

Posredna vremenska lokalizacija može biti **opšta**, ili označavati **anteriornost** i **posteriornost**. (Piper et al. 2005: 769)

Opšta vremenska lokalizacija se izražava uz pomoć predložko-padežnih konstrukcija po modelu *van* + N_{gen} i *izvan* + N_{gen}. (*van časova, izvan nastave*)

Anteriornost se označava uz pomoć konstrukcija po modelu *pre* + N_{gen}, *do* + N_{gen}, izrazom *u susret* + N_{dat} (Piper et al. 2005: 770):

- 246) Došli su *pre početka utakmice*.
247) Čekali su *do početka utakmice*.
248) Išli su *u susret svitanju*. (J. Popović)

Posteriornost se izražava uz pomoć konstrukcija *posle* + N_{gen}, *nakon* + N_{gen}, *po* + N_{loc} (S tim što se predlog *po* u ovim konstrukcijama sve više zamenjuje predlogom *posle*), *kroz* + N_{acc} (Piper et al. 2005: 770):

- 249) *Posle/Nakon predavanja* je otišla kući.
250) *Po završetku školovanja/Posle završetka školovanja* se udala.
251) Treba da smo ispred učionice *kroz pet minuta*.

Mnogi prilozi koji se upotrebljavaju za određivanje neposredne vremenske lokalizacije u ablativnom i adlativnom značenju imaju u sebi i značenje anteriornosti i posteriornosti: *od sada, do sada, od tada, do tada, od kada, do kada, donedavno, onedavno, odskora, maločas, malopre, davno, odavno, poodavno, potom, prethodno, onda, uto, zatim, potom*, i sl. (Piper et al. 2005: 773-775):

- 252) *Do sada sam* bio član ovog udruženja.
253) *Donedavno* je tu radila.
254) *Malopre* je bila tu.
255) *Uto* čujem zvižduk lokomotive.

2.3.1.3.2.2. Posredna vremenska lokalizacija sa značenjem vremenske lokalizacije i kvantifikacije

Ovo vremensko značenje razlikuje manji i veći stepen udaljenosti od vremenskog lokalizatora odnosno, **proksimalnost** i **distalnost**.

Proksimalnost se izražava predložko-padežnim konstrukcijama po modelu oko + N_{gen}, blizu + N_{gen}, nadomak + N_{gen}, uoči + N_{gen}, pred + N_{acc}²⁵:

256) Polomila je ruku *pred raspust*.

Distalnost se izražava uz pomoć vremenskog kvantifikatora u sastavu predložko-padežne konstrukcije: mnogo pre + N_{gen}, znatno pre + N_{gen}, znatno posle N_{gen}²⁶:

257) Udala se *mного pre završetka studija*.

Pri upotrebi svih ovih izraza, kako predložko-padežnih konstrukcija, tako i priloških izraza i klauza, treba imati u vidu da se značenja anteriornosti i posteriornosti prepliću sa značenjima proksimalnosti, odnosno distalnosti, jer svaki vremenski period izvan lokalizatora može označavati period pre ili posle, period vremenski blizu ili udaljen.

Priloški adverbijali koji se koriste za označavanje proksimalnosti i distalnosti su, dakle, skoro isti oni koji se koriste za ostala vremenska značenja. Vremenska proksimalnost se izražava uz pomoć priloga *nedavno, odnedavno, donedavno, odskora, maločas, malopre, zatim, potom, uskoro, čak, sad(a)*, dok se vremenska distalnost izražava uz pomoć priloga *davno, odavno, poodavno* i sl.

2.3.1.4. Uzročno značenje

Piper et al. (2005: 793) diferenciraju dve vrste uzročnih značenja, **unutrašnji uzrok** i **spoljašnji uzrok**. Unutrašnji uzrok definišu kao čovekove svesne i nesvesne psihičke radnje i stanja, dok spoljašnji uzrok definišu kao „različite fiziološke, prirodne ili društvene okolnosti kao na uzročne situacije ili kao na elemente uzročnih situacija.“

Pod unutrašnje uzroke spadaju **spontani (afektivni) uzrok** i **svesni (pokretački) uzrok**. (Piper et al. 2005: 793). Dok spontani uzrok označava nešto što čovek ne može da kontroliše, svesni uzrok predstavlja baš suprotno, pobudu, motiv da se nešto uradi. Načini izražavanja ova dva značenja uz pomoć predložko-padežnih konstrukcija su slični. Spontani uzrok se najčešće izražava konstrukcijama *od* + N_{gen}, *u* + N_{loc}, *iz* + N_{gen}, *pred* + N_{instr} (258, 259, 260), dok se svesni uzrok najčešće izražava konstrukcijama *iz* + N_{gen} i *od* + N_{gen} (260, 261) (Piper et al. 2005: 793,794):

258) *Od stida* je htela da propadne u zemlju. (V. Ćorović)

259) *U strahu* su se razbežali.

260) Oseća strah *pred nepoznatim*.

261) Pomaže im *iz solidarnosti*.

Podvrsta svesnog uzroka je i **racionalni uzrok**, odnosno uzrok koji leži u znanju o nečemu. Piper et al. (2005: 794) dalje dele ovaj tip uzroka prema kriterijumu saznanja na konstrukcije sa značenjem poznatog razloga i konstrukcije sa značenjem obrazloženja. Predložko-padežne

²⁵ Lični primer

²⁶ Lični primer

konstrukcije koje se koriste za izražavanje poznatog razloga su konstrukcije prema modelu *iz* + N_{gen}, *prema* + N_{dat}, *po* + N_{loc}, *zbog* + N_{gen}, *usled* + N_{gen} instrumental bez predloga, izraz na osnovu + N_{gen} (Piper et al. 2005: 793,795):

- 262) On tako govori *na osnovu iskustva*.
- 263) Poznajemo je *po koraku*.
- 264) Poznat je *po neustrašivosti*.
- 265) Zaključuje to *iz dvosmislenosti izraza*.
- 266) Odabrali su ga *zbog njegovih sposobnosti*.
- 267) Oslobođen je *usled nedostatka dokaza*.

Spoljašnji uzrok se uglavnom izražava uz pomoć predložko padežnih konstrukcija po modelu *zbog* + N_{gen}, *usled* + N_{gen}, *povodom* + N_{gen}, *nad* + N_{instr}, *od* + N_{gen}, *prema* + N_{dat}, *za* + N_{instr}, *po* + N + N_{gen}, *na* + N + N_{gen}:

- 268) *Žali zbog brata*.
- 269) *Stidi se od bruke*.
- 270) *Ministar se povukao usled pritiska javnosti*.
- 271) *Postupio je po naredbi pretpostavljenog*.
- 272) *Javljam se na zahtev komande*.

U prethodnom delu bilo je reči samo o predložko-padežnim konstrukcijama i padežnim konstrukcijama bez predloga, kao konstrukcijama uz pomoć kojih se može iskazati uzročno značenje. Gorenavedena uzročna značenja mogu se izraziti i uz pomoć glagolskih priloga (273, 274) (Piper et al. 2005: 792):

- 273) *Pušeći, vi uništavate svoje zdravlje*.
- 274) *Zakasnivši na početak, nije mogla da uđe*.

Adverbijalno značenje uzroka se može, naravno, izraziti i zameničkim prilozima, prilozima i priloškim izrazima: *zato, stoga, zbog toga, usled toga, poradi toga, zahvaljujući tome*. Kovačević (1986: 266) navodi da sve ove priloge i priloške izraze povezuje semantička opštost, odnosno da se u njhovoju upotrebi ne razaznaje semantički tip uzroka (o kome je bilo reči). Svoje uzročne značenjske nijanse dobijaju ili od predloga ili predložkog izraza (*usled, zahvaljujući*).

Kovačević dalje navodi da priloški izrazi *sa/zbog/usled/iz tog razloga/otud* imaju iste karakteristike kao gorenavedeni ali da se vezuju za samo jedan tip značenja a to je značenje razloga i daje primer:

- 275) (Bili su opkoljeni sa svih strana.) *Iz tog razloga* nisu ni očekivali da će im stići pomoć u hrani i municiji.
- 276) (Neprestano je pozajmljivao novac.) *Otud* toliki njegovi dugovi.

U književnom jeziku mogu se naći i prilog *dakle* i priloški izraz *prema tome*. U razgovornom stilu se može kao uzročni naći i prilog *onda*. Zamenički prilog *zašto* se može vezati uz rečcu *eto* (Kovačević 1986: 269):

- 277) (Mislio sam da vam nisam potreban.) *Eto* *zašto* nisam došao.

Uzročno značenje se može izraziti i klauzama, uz pomoć *veznika jer, što, zato što, budući da, kada, kako, pošto* i gorenavedenih priloga i priloških izraza koji tada imaju funkciju veznika:

278) Nije mogla da dođe, *zato što se osećala loše*.²⁷

279) *Kako sam putovao za sebe i o svome računu*, uzmem sobu na trećem katu. (Lj. Nenadović, Pisma iz Italije, 139) (Stevanović 1989: 893)

Važno je napomenuti da modeli sintaksičkih konstrukcija sa uzročnim značenjem često paralelno izražavaju prostorna, vremenska, načinska, poredbena, uslovna, ciljna, instrumentalna i druga značenja (Piper et al. 2005: 801-803):

280) *Uzmiču ispred neprijatelja*. (uzročno i prostorno značenje)

281) *U dugoj borbi* potrošili su municiju. (uzročno i vremensko značenje)

282) *Vonja po znoju*. (uzročno i načinsko značenje)

283) *Uz ovakav rad* uspeh mu je zagarantovan. (uzročno i uslovno značenje)

284) *Protestuju protiv uvođenja novog poreza*. (uzročno i ciljno značenje)

285) *Ima ranu od noža*. (uzročno i instrumentalno značenje)

2.3.1.5. Značenje cilja i namene

Ciljno značenje je jako složeno i izvedeno iz drugih značenja, često iz uslovnog. Piper et al. (2005: 802) navode da se ciljno značenje naslanja na kategorijalna značenja animatnosti, uzroka, uslova, agentivnosti, vremena i modalnosti. Ono se može izraziti uz pomoć predložko-padežnih konstrukcija, prilozima, konstrukcijama sa infinitivom i klauzama.

Predložko-padežne konstrukcije koje se koriste za izražavanje ciljnog značenja su konstrukcije po modelu: *oko* + N_{gen}, *do* + N_{gen} *ka* + N_{dat}, *radi* + N_{acc}, *na* + N_{acc}, *za* + N_{gen}, *za* + N_{acc}, *uz* + N_{acc}, *o* + N_{acc}, *po* + N_{acc}, instrumental bez predloga, *za* + N_{instr}, *po* + N_{loc}, izrazi *u cilju/s ciljem* + N_{gen} (Piper et al. 2005: 805):

286) Učini nešto *radi mira u kući*.

287) Deca su otputovala *na zimovanje*.

288) Izgladili su nesuglasice *u cilju nastavljavanja dobrosusedske saradnje*.

Postoje i „prelazna ciljna značenja“ (Piper et al. 2005: 805) koja mogu imati i ciljno značenje i značenje indirektnog objekta:

289) Kupila je lek *za sina*.

Ciljno i uzročno značenje su jako bliski, pa se nekad takve konstrukcije mogu shvatiti dvojako:

290) Otišla je na koncert *radi tog pevača*.

Piper et al. (2005: 811) navode da se ciljno značenje može izraziti i uz pomoć priloga i priloških izraza *namerno*, *nenamerno*, *hotimično*, *hotimice*, *nehotično*, *nehotice*, *za inat*, *u inat*, *uz inat*, upitnih i neodređenih zameničkih priloga *radi čega*, *rašta*, *našto*, *čemu*, *radi nečega*, pokaznih zameničkih priloga *radi toga*, *eto radi čega* i opštih zameničkih priloga *radi svega toga*.

Ciljno značenje se može izraziti i infinitivom cilja, koji se uglavnom upotrebljava u razgovornom stilu (Piper et al. 2005: 805):

²⁷ Lični primer

291) *Idemo loviti ribu.*

Ovo značenje se može izraziti i dekomponovanim predikatom u obliku predložko-padežne konstrukcije, koja se može izraziti i glagolom bliskog značenja (Piper et al. 2005: 805):

292) *Sestra mu je dala knjigu na poklon. = Sestra mu je poklonila knjigu.*

Klauze koje imaju funkciju adverbijalnih odredbi cilja su takozvane **namerne rečenice**. Njima se, dakle, iskazuje cilj radi koga se vrši radnja glavne, upravne rečenice. Za glavnu rečenicu se vezuju veznikom *da* (293) i vezničkim prilogom *kako* (294)²⁸:

293) *Ustala je ranije da bi stigla u školu.*

294) *Vredno je učio kako bi položio ispit.*

Stevanović (1989: 848) navodi kako postoji i dosta rasprava na temu da li se i rečenice koje se vezuju veznikom *te* mogu razumeti kao namerne, pa daje primer gde bi takvo razumevanje rečenica koje počinju veznikom *te* bilo moguće (Stevanović 1989: 848):

295) *Svako jutro (vile) dolaze na jezero te se kupaju.*

On daje objašnjenje da se ovakav primer može razumeti i u smislu da vile dolaze na jezero sa namerom da se kupaju, odnosno, u cilju kupanja.

Piper et al. (2005: 807) navodi da **značenje namene** stavlja „izvestan objekat u funkciju ostvarivanja cilja“. Namenske adverbijalne konstrukcije se ostvaruju uz pomoć modela *za* + N_{acc} i *protiv* + N_{acc}:

296) *Kupili su poklon za mamu.*

297) *Kupio je lek protiv pušenja.*

„U konstrukcijama sa značenjem namene stepen udaljavanja od značenja cilja upravno je srazmeran marginalizaciji modalnog značenja (X želi...) u takvoj konstrukciji.“ (Piper et al. 2005: 808)²⁹ Dakle, slabljenje modalne nijanse značenja podrazumeva slabljenje ciljnog značenja i jačanje značenja namene:

298) *On se leči od pušenja.*

299) *On uzima lek protiv pušenja.*

2.3.1.6. Kvalifikativno značenje

Kategorija načina, odnosno, kategorija kvalifikativnosti je jako složena semantička kategorija. Raščlanjivanje elemenata adverbijala načina dodatno komplikuje komunikativni i pragmatički plan koji dodaju nove nivoe značenja.

Irena Grickat (1983: 38), pri određivanju pojma načina, navodi da se može tumačiti dvojako, kao „a) oblik postupka, njegov dati izgled i b) put, metod, sredstvo za ostvarivanje postupka“.

²⁸ Lični primeri

²⁹ Više o tome u kasnijem delu rada

Piper et al. (2005: 830) navode da se kvalifikativnost, kao značenjska kategorija, povezuje sa posesivnošću, modalnošću³⁰, temporalnošću, kvantifikacijom i dr. Ova značenjska kategorija opisuje način na koji se vrši radnja. Poput svih ostalih adverbijalnih značenja, može biti izražena predložko-padežnim konstrukcijama, bespredložkim padežnim konstrukcijama, priložima, priloškim izrazima i glagolskim priložima.

Predložko-padežne konstrukcije koje se koriste za izražavanje značenja kvalifikativnosti grade se po modelu: *od* + N_{gen} *do* + N_{gen}, *iz* + N_{gen}, *s* + N_{gen}, *iza* + N_{gen}, *ispod* + N_{gen}, *bez* + N_{gen}, *van* + N_{gen}, *do* + N_{gen}, *preko* + N_{gen}, *kroz* + N_{acc}, *na* + N_{acc}, *u* + N_{acc}, *s(a)* + N_{instr}, *među* + N_{instr}, *u* + N_{loc}, *o* + N_{loc}, *po* + N_{loc}, *prema* + N_{loc} (Stevanović 1989: 217-219):

300) Mati stade *iz glasa* zapevati. (L. Lazarević, Celokupna dela, 380)

301) Ne čine *s jada*, već *s užitka slasti*. (S. Krnjčević, Bugarkinje, 24)

302) Takvo bijaše društvo što ga *do neba* dižu. (A.G. Matoš, Ogledi, 162)

303) Seja bratu *kroz plač* odgovara. (nar. pesma)

304) Ana se diže i *pod nekakvim izgovorom izade*. (L. Lazarević, Pripovetke I, 61)

Međutim, najčešće se adverbijalno kvalifikativno značenje izražava uz pomoć priloga i priloških izraza. Stana Ristić (1990: 84), klasifikujući načinske priloge daje listu od jedanaest podgrupa ovog priloga za način: prilozi koji označavaju svojstva inherentna pojavama koje se određuju, prilozi sa značenjem svojstva učesnika radnje i same radnje, odnosno date situacije iskazane predikatom, prilozi sa značenjem osećanja (raspoloženja) i stanja kao svojstva učesnika radnje i same radnje, odnosno situacije iskazane predikatom, prilozi sa značenjem stanja pojava u prirodi i sredini, prilozi sa značenjem svih drugih spoljašnjih okolnosti koje doprinose utisku o načinu vršenja radnje i trajanja procesa, prilozi sa značenjem ocene, prilozi sa značenjem stepena i intenziteta, prilozi sa modalnim značenjem, prilozi koji ukazuju na pojave u pogledu kojih se realizuju sadržaji upravnih reči, poredbeni prilozi i prilozi sa značenjem opštih odnosa.³¹

Ristić (1990: 84) ovde navodi da bi priloge iz druge, treće, četvrte i pete grupe mogli objediniti u nadgrupu pod imenom **prilozi pratećih okolnosti**, a priloge iz šeste, sedme, osme, devete i desete grupe bi mogli objediniti u nadgrupu priloga koji izražavaju **odnose u najširem smislu**. Za prvu grupu priloga kaže da je to jedina grupa koja opisuje događaje neposredno, dok sve ostale grupe opisuju neku vrstu okolnosti pod kojima se radnja vrši. Ista podela može se videti i kod Pipera et al. (2005: 840-842).

U grupu priloga koji označavaju **svojstva inherentna pojavama koje se određuju** stavlja sledeće priloge (na osnovu paradigmatske uređenosti prema značenju upravnih glagolskih leksema, naime prema tome da li idu uz glagole kretanja, pomeranja, glagole govorenja, proizvođenja glasa zvuka ili uz glagole gledanja i pokreta očiju): *pažljivo, marljivo, mudro, prostodušno, nezgrapno, lakomo, namerno, nenamerno, voljno, mahinalno, melodično, lelujavo, peške, strmoglavo, naslepo, glasno, naglas, kreštavo, nerazgovetno, cvrkutavo* i dr.

U priloge sa značenjem **svojstva učesnika radnje i same radnje, odnosno date situacije iskazane predikatom ubraja**: *tvrd, meko, krto, lepljivo, tupo, kristalno, mlečno, drveno, tanko, debelo, , dugačko, mokro, kiselo, opšitno, sažeto, spiralno* i dr. Daje primer (305):

³⁰ O tome u kasnijem delu rada.

³¹ Poredbene priloge ću posebno navesti u odeljku o poredbenim adverbijalima

305) Promumla *mokro*.

Kao primere za **priloge sa značenjem osećanja (raspoloženja) i stanja kao svojstva učesnika radnje i same radnje odnosno situacije iskazane predikatom** navodi, između ostalog, i sledeće priloge: *uzbuđeno, žalosno, radosno, tužno, veselo, obradovano, zadovoljno, ushićeno, razočarano, ljutito, besno, nervozno, srdito, gnevno, kivno, razdražljivo, umorno, bespomoćno* i dr. Ovde dodaje da se navedeni prilozi označavaju svojstva koja se mogu pripisati i neživim učesnicima radnje:

306) Hrast je *besno* raširio krunu. (Ristić 1990: 86)

Među **priloge sa značenjem stanja pojava u prirodi i sredini** ubraja: *toplo, vrelo, vruće, mlako, hladno, studeno, mračno, tamno, maglovito, svetlo* i dr.

Grupu priloga sa **značenjem svih drugih spoljašnjih okolnosti koje doprinose utisku o načinu vršenja radnje, trajanja procesa** čine prilozi: *oberučke, naglavačke, leđno, prsno, nepomično, uzgred, besplatno, badava, neopaženo, javno, slobodno, kradom, nezaustavljivo* i dr.

Grupu priloga sa **značenjem ocene** čine prilozi: *mudro, dobro, zlo, loše, slabo, sumanuto, pametno, glupo, naivno, lakomisleno, besprekorno, savršeno*.

Kao priloge sa **značenjem intenziteta** (koje ćemo takođe pominjati u kasnijem delu rada) Ristić (1990: 114) navodi sledeće: *strahovito, zastrašujuće, presudno, žestoko, neizrecivo, približno, prilično, apsolutno, donekle, relativno, minimalno* i dr.

U priloge sa **modalnim značenjem** ubraja: *verovatno, nesumnjivo, nedvosmisleno, sigurno, pouzdano, obavezno, izvesno, bezuslovno, apsurdno, razumljivo, opravdano, neobično, naročito, specijalno* i dr.

Grupu priloga koji **ukazuju na pojave u pogledu kojih (u vezi s kojim) se realizuju sadržaji upravnih reči** čine: *anatomski, telesno, fizički, mišićno, glasovno, krvno, duhovno, misaono, vizuelno, slušno, mentalno, moralno, društveno, istorijski, medicinski, sadržajno, politički, socijalno* i dr.

Grupu priloga sa **značenjem opštih odnosa** čine: *neposredno, direktno, posredno, indirektno, lično, normalno, pogrešno, suprotno, jednako, prilično, dostojno, srazmerno, zasebno, naopako, naporedno, blagovremeno* i dr.

Piper et al. (2005: 844) kao posebnu grupu načinskih priloga izdvajaju i zameničke načinske priloge koju čine prilozi: *ovako, tako, onako, kako, ikako, nekako, svakako, svakojako, nikako, pošto-poto* i dr. Ovi prilozi imaju deiktička svojstva i povezuju rečenicu sa ostalim delom teksta ili generalno sa kontekstom. Oni određuju, između ostalog, i stepen udaljavanja u odnosu na učesnike i govorno lice (Piper et al. 2005: 844):

307) Uradi *ovako* kao ja, a ne *tako* kao što radiš ti, ili *onako* kao što radi on.

Kao što je već napomenuto, adverbijalno kvalifikativno značenje se može izraziti i uz pomoć glagolskih priloga:

308) *Lutajući* šumom, ubrzo je zapamtio sve puteljke. (Piper et al. 2005: 844)

Pre nego što se osvrnemo na iskazivanje značenja kvalifikativnosti uz pomoć zavisnih rečenica, obradimo poredbene adverbijalne odredbe kao podvrstu adverbijalnih odredbi načina, zato što se klauze koje predstavljaju ova dva značenja često poistovećuju.

2.3.1.6.1. Značenje poredenja

Osnovi poredenja se zasnivaju na stepenovanju svojstva koje ima jedan objekat, radnja ili stanje naspram istog svojstva koje ima drugi objekat, radnja ili stanje. Piper et al. (2005: 847) navode da postoje **ekvativ** (309) koji povezuje dva ili više objekata, radnji ili stanja na osnovu istog nivoa svojstva koje poseduju i **diferentiv** (310) kao nejednaki stepen svojstva koji poseduju dva ili više objekata, radnji ili stanja:

309) Dva mu uveta, kao da su goveđa, lepršaju na vjetru *poput vjetrobrana*. (R. Bratić) (Piper et al. 2005: 844)

310) On je radio *više od mene*. (Piper et al. 2005: 844)

Što se komparativnih konstrukcija tiče, Piper et al. dalje raščlanjuju nivoe poredenja prema stepenu svojstva koji se poredi (2005: 852-868). Oni nabrajaju **osnovni komparativ** koji iskazuje različite stepene stalnog svojstva koje se poseduje, **jaki i slabi komparativ**, gde svojstvo jednog člana može biti manje ili više izraženo nego kod drugog člana, **dinamički komparativ**, gde se intenzitet svojstva menja u različitim prostornim ili vremenskim okolnostima, **komparativ kontinuirane progresivnosti**, gde se radi o konstantnom rastu intenziteta nekog svojstva koje se poseduje, zatim **komparativ kontinuirane regresivnosti**, koji, suprotno od prethodnog, pokazuje tendenciju opadanja intenziteta nekog svojstva koje se poseduje, **komparativi diskontinuirane progresivnosti ili regresivnosti**, koji pokazuju rast ili opadanje intenziteta nekog svojstva, ne kao stalni proces, već kao dve faze istog stanja i **spoljašnji dinamički komparativ**, koji se odnosi na procese promene intenziteta svojstva u različitim nosiocima³²:

311) Niko to ne ume *bolje od Petra Petrovića*. (osnovni komparativ)

312) Na ispitu je brat prošao *manje uspešno nego sestra*. (jači i slabiji komparativ)

313) On se ponašao *sve drčnije*. (komparativ kontinuirane progresivnosti)

314) Pevala je *sve tiše*. (komparativ kontinuirane regresivnosti)

315) Beba danas spava *bolje nego juče*. (komparativ diskontinuirane progresivnosti ili regresivnosti)

316) Ona je trenirala *više od drugih igrača*. (spoljašnji dinamički komparativ)

Kada su superlativne konstrukcije u pitanju, Piper et al. (2005: 852-868) ih dele na **spoljašnji i unutrašnji superlativ**, u zavisnosti od toga da li se poredi svojstva dva različita nosioca ili dva dela istog nosioca, **jaki i slabi superlativ**, gde svojstvo može biti maksimalno visoko ili nisko, zatim **osnovni, uži i najuži superlativ**, koji se diferencira prema stepenu ispoljenosti osobine u u drugom članu poredenja, **ekskluzivni i inkluzivni superlativ**, gde rasprostranjenost svojstva može biti veća ili manja, a gde je bitan kriterijum širine prvog člana poredenja, i **narativni superlativ**, karakterističan za izražavanje koje nije u okvirima književnojezičke norme³³:

317) On pliva *najbrže od celog tima*. (spoljašnji superlativ)

318) On pliva najbrže *kad je naspavan*. (unutrašnji superlativ)

³² Lični primeri

³³ Lični primeri

- 319) On igra fudbal *najbolje na svetu*. (osnovni superlativ)
 320) On igra fudbal *najbolje na terenu*. (uži superlativ)
 321) On igra fudbal *najbolje u timu*. (najuži superlativ)
 322) On peva *najbolje u horu*. (ekskluzivni superlativ)
 323) On peva *među najboljima u horu*. (inkluzivni superlativ)
 324) On se bori *ponajslabije*. (narativni superlativ)

Piper et al. (2005: 852-868) zatim diferenciraju i **leksičko-sintaksičku superlativnost**, gde oblici iskazivanja superlativa mogu biti izvan morfološkog sistema i morfološkog superlativa u svom sastavu. Primer (325) bi onda izgledao ovako:

- 325) On pliva *brže od celog tima*.

U daljoj podeli superlativnih konstrukcija navode se **afirmativna i negativna superlativnost**, gde se afirmativna izražava opštim, a negativna odričnim zamenicama i superlativnost negirane jednakosti u kojima se negiranja postojanje drugog člana poređenja koji poseduje isto svojstvo³⁴:

- 326) On peva *bolje od svih*.
 327) Niko ne peva *bolje od njega*.
 328) Niko ne udara *tako jako kao Marko*.

Kao što se može videti, kada je u pitanju građenje komparativnih adverbijalnih konstrukcija, ono se u većem delu svodi na stavljanje priloga u oblik komparativa i superlativa. Međutim, iz svega gorenavedenog vidimo da se, kako komparativne, tako i superlativne konstrukcije, mogu izraziti predložko-padežnim konstrukcijama po modelu: *kao* + N_{nom}, *poput* + N_{gen}, *ispred* + N_{gen}, *iza* + N_{gen}, *iznad* + N_{gen}, *ispod* + N_{gen}³⁵:

- 329) Ona peva *poput anđela*.
 330) On pliva *ispred svih*.

Stana Ristić (1990: 138) navodi četiri podgrupe poredbenih priloga koji, između ostalog, mogu imati funkciju adverbijalnih odredbi poređenja.

U prvu podgrupu stavlja priloge sa značenjem „različitih vidova ljudskog postojanja“, gde svrstava **priloge sa značenjem odnosa, veza, ponašanja**, kao što su *rođački, bratski, materinski, prijateljski, detinjasto* i dr., zatim **priloge sa značenjem delatnosti i zanimanja**, gde spadaju prilozima *vojnički, gusarski, glumački, mesarski, majstorski* i na kraju **priloge sa značenjem položaja, statusa i staleža**, gde spadaju prilozima *domaćinski, siromaški, seljački, gospodski, kraljevski, sirotinjski* i sl. (S. Ristić, 1990: 140):

- 331) Jedna žena pita nas *materinski* jesmo li gladni. (R. SANU, Đonović J.)

U drugu podgrupu stavlja priloge koji u osnovi imaju vlastita imena: *nemački, engleski, latinski, bajronovski* i dr. (S. Ristić, 1990: 141):

- 332) Zaječi mu lira odista *bajronovski*. (R. SANU, Zečević M.)

³⁴ Lični primeri

³⁵ Lični primeri

U treću podgrupu svrstava priloge koji u osnovi imaju imenice sa značenjem životinja i mitoloških bića: *pasji, medvedasti, kurjački, magareći; bogovski, đavolski, vraški avetno* i dr. (S. Ristić, 1990: 141):

333) Postoje silni junaci...koji će se boriti *lavovski*. (R. SANU, Davičo O.)

U četvrtu podgrupu svrstava priloge koji u osnovi imaju imenice sa značenjem stvari, mesta, vremena i apstraktnih pojmova. Zatim dodaje da oni samo u određenom kontekstu imaju poredbeno značenje. Tu spadaju: *štabski, mašinski, ledeno, kabinetski, baštenski, dramski, zimski* i dr. (S. Ristić, 1990: 141):

334) Dovode na zid Vrljića, provlače mu kolac kroz rukave i *teatralno* ga spuštaju na grede. (Aralica I., 13)

Adverbijali za označavanje načina i poređenja se mogu takođe izraziti uz pomoć načinskih i poredbenih klauza. Stevanović (1989: 885) objašnjava da je karakter navedenih službi takav, da bi ih trebalo sagledati zajedno: „kada način vršenja ili izvršenja radnje jedne rečenice objašnjavamo radnjom druge, kada to jest tvrdimo da se jedna vrši kao druga - mi smo, određujući tako način vršenja glavne rečenice, uporedili ono što se njome kazuje radnjom zavisne rečenice. A iz toga je jasan zaključak da su načinske i poredbene u isto vreme.“ Zatim daje primer koji potvrđuje ovu tvrdnju:

335) Od udara zaigra mu zemlja / *kako prazna povrh vode tikva*. (P. P. Njegoš, Gorski vijenac, stih 886 - 887)

Zavisne načinske rečenice uvode se veznicima *kako, kao da, kao što, koliko i ukoliko*. Njima se govori da se ono što je rečeno upravnom rečenicom vrši na isti način kao ono što sadrži zavisna rečenica. Stoga su takve rečenice istovremeno i načinske i poredbene, za označavanje *potpune jednakosti* (Stevanović 1989: 886):

336) Što je nada manja, *veća je vjera*. (R. Marinković, Oko božje, 11)

Stevanović takođe tvrdi da ima rečenica koje označavaju nejednakost, koje se uvode veznicima *nego* i *no* (337), kao i da postoje rečenice koje izražavaju izrazitu nejednakost, koje se uvode veznicima *kamoli, a kamoli, nekmoli, a nekmoli, toli, a toli, gde, gdeli, a gdeli, te, kud, otkud* (338) (Stevanović 1989: 886, 888 - 890):

337) Bolje ti je izgubiti glavu / *nego svoju ogrešiti dušu*.

338) Nije vas stid i sram takova šta vjerovati, *nekmoli govoriti*.

Stevanović ovde još jednom naglašava da u poredbenim rečenicama oba navedena tipa nije odsutna nijansa načinskih odredaba, te ih stoga treba uzimati zajedno pri klasifikaciji.

2.3.1.7. Značenje količine

Značenje kvantifikacije se takođe može izraziti uz pomoć širokog spektra izraza koji pripadaju raznim jezičkim nivoima. Piper et al. (2005: 870) navode da je količina je „jedna od najfrekventnijih semantičkih kategorija“.

„Semantička kategorija količine je gramatički policentrična kategorija koja obuhvata i gramatičku kategoriju broja, i gramatičku kategoriju stepena poređenja, i brojeve kao vrstu reči.“

(Piper et al. 2005: 872). Oni dalje razlikuju **numeričke kvantifikatore**, koji su predstavljeni brojevima, i **nenumeričke kvantifikatore**, koji su manje određeni.

Numerički kvantifikatori se dalje dele na **partitivne** i **kumulativne**. Partitivni kvantifikatori određuju objekat kao deo složenije celine, dok kumulativni označavaju samo deo skupa bez obeležja partitivnosti. Značenje partitivnosti je karakteristično za redne brojeve i redne priloge. Piper et al. navode i konstrukcije sa distributivnim značenjem kao podvrstu partitivnih kvantifikatora.

Nenumeričke kvantifikatore odlikuje „manji stepen određenosti količinskih odnosa“. Piper et al. (2005: 873) ih dele na **apsolutne kvantifikatore**, koji se odnose na objekte u celini (*svi, sve, svaki, svuda*) i **relativne kvantifikatore** koji određuju količinu određenog objekta u odnosu na drugi objekat, ili u odnosu na uobičajenu količinu (*mного, malo, često, retko*).

Adverbijali za označavanje količine koji se iskazuju imenskim izrazima su vrlo specifični, jer uključuju čitav niz oblika koji mogu i ne moraju sadržati ideju broja. U prvom slučaju razlikujemo **parametričku** i **neparametričku** kvantifikaciju. (Piper et al. 2005: 880) Parametrička kvantifikacija se dalje deli na **određenu** i **približnu** kvantifikaciju. Određena kvantifikacija se dalje deli na **numeričku** kvantifikaciju, gde se količina izražava samo brojem (339), i **paranumeričku** kvantifikaciju, gde se količina izražava izrazom koji je vezan za značenje broja, a značenje se zapravo smešta između numeričke i prave nenumeričke kvantifikacije (340)³⁶:

339) Borba je trajala *dvanaest godina*.

340) Borba je trajala *par godina*.

Neparametrička kvantifikacija se dalje deli na **pronumerativnu** kvantifikaciju (341) i **stepenovano neodređenu kvantifikaciju** (342):

341) Borba je trajala *nekoliko godina*.

342) Borba je trajala *mного godina*.

Adverbijalne odredbe za količinu se mogu izraziti i priložima i priloškim izrazima koji izražavaju gorenavedene tipove kvantifikacije. Priloški izrazi koji označavaju meru i količinu takođe mogu biti **parametrički** i **neparametrički**. **Parametrička** kvantifikacija se dalje deli na **određenu** i **neodređenu**. Osnovna sredstva za izražavanje određene kvantifikacije su adverbijali sa zameničkim rečima *uvek, nikad, svuda, nigde* i sl. (343), zatim adverbijali sa superlativnim značenjem (344), numerički iterativni prilozi (345), deiktički brojevni prilozi koji, pored kvantifikacije, izražavaju i socijativnost (346) (Piper et al. 2005: 912,913):

343) *Svuda* ga traže

344) On je *najbolje* igrao.

345) Radi *dvokratno*.

346) Sviraju *udvoje*.

Neodređena kvantifikacija se izražava uz pomoć adverbijalnih oblika za iterativnost (347), te zameničkim priložima i priloškim izrazima koji su bliski zameničkim, a označavaju stepen intenziteza i učestalost (348) (Piper et al. 2005: 912):

347) On *ponekad* kasni.

³⁶ Lični primeri

348) Trudi se da *kako-tako* odgovori obavezama.

3. Modalni adverbijali u engleskom i srpskom jeziku

Modalni adverbijali u engleskom i u srpskom jeziku se takođe mogu ostvariti kroz različite konstrukcije, bilo da su to prilozima, priloške sintage, predloške sintagme ili klauze. Najzastupljenije sredstvo za izražavanje modalnosti su prilozima.

3.1. Modalni prilozima ili modalne rečice

Kako je priloga u većini slučajeva glavni član modalnih adverbijala bitno je izdefinerirati jednu razliku i na planu vrsta reči, a to je razlika između priloga i rečica.

Kada je u pitanju engleski jezik, razlika između modalnih priloga i modalnih rečica tema je mnogih sprovedenih studija (Traugott 1995; Hoyer 1997; Brinton 1996; Aijmer 1996, 2013; Fisher 2006; Wierzbicka 2006; Hermann 2013). Uglavnom se odnosi na nivo gramatikalizovanosti navedenih pojmova.

Hoyer (1997: 208) tvrdi da prilozima važe za najproblematičniju vrstu reči kada je u pitanju definisanje. Prilozima poseduju karakteristike poput nepromenljivosti oblika i ograničenog opsega modifikacije; međutim, ni to ne može u potpunosti opisati pojam priloga. Prilozima u engleskom jeziku su nepromenljiva vrsta reči i imaju fiksiran oblik realizacije, ali to je karakteristika i prideva.

Hoyer (1997: 208) dalje navodi da je predlog mnogih lingvista da se neke kategorije priloga, pogotovo onih sa slabijim nijansama značenja, tretiraju kao rečice (*particles*). Rečice se prevashodno razlikuju od priloga po tome što predstavljaju zatvorenu vrstu reči, čija je svrha potpuno gramatikalizovana.

Međutim, Hoyer (2005: 208) tvrdi da je postavljena razlika između priloga i rečica slična razlici između subjunkata i disjunkata u engleskom. Subjunktima imaju nizak semantički sadržaj i visok stepen gramatikalizovanosti, dok disjunktima jasnije izražavaju leksička značenja u njihovoj karakterizaciji govornikove opredeljenosti prema sadržaju propozicije kako sa aspekta stava tako i sa aspekta sadržaja.

Hoyer (1997: 210) dalje tvrdi da subjunktima imaju svrhu dodatnog „osnaživanja“ modalnog glagola i dodaje da je stepen deleksikalizacije povezan sa stepenom gramatičke i semantičke zavisnosti od modalnog glagola. Navodi da bi bilo moguće da se subjunktima koji izražavaju modalnost tretiraju kao modalne rečice podeljene u različite kategorije poput evidencijalnih rečica (*clearly, obviously*), rečica nagađanja (*hearsay particles*) (*apparently*), rečica pojačavanja ili naglašavanja (*reinforcement or emphasizing particles*) (*certainly, surely, well*) i fokusne rečice (*focus particles*) (*only, simply*).

Hoyer (1997: 212) zaključuje da, semantički, modalne rečice pre izražavaju apstraktne odnose, nego bukvalna značenja, te da bi bilo primerenije da se modalne rečice kategorišu kao podvrsta modalnih priloga, pre nego kao potpuno odvojena vrsta reči. Takođe smatra da bi modalne rečice trebalo da se definišu prema tipu upotrebe pre nego prema značenju koje bi mogle da imaju. Sintaksički, modalne rečice su povezane sa modalnim glagolom, pa su stoga ograničene na medijalnu poziciju unutar glagolskog izraza, mogu imati više funkcija u smislu da mogu da funkcionišu i kao rečenični adverbijali (adjunktima ili disjunktima), kada se uzme u obzir njihova pozicija u rečenici i generalni kontekst.

Wierzbicka (2006: 287) razlikuje modalne priloge od modalnih rečca na osnovu njihovih pragmatičkih osobina. Po njenom mišljenju, modalne rečce su interakcijske, orijentisane prema sagovorniku i dijalogu, dok su epistemički prilogi orijentisani prema prilogu i ne podstiču interakciju.

Rečce(partikule) prave spone između govornika i sagovornika i često vrše više ili manje suptilan pritisak na sagovornika (kao što to, na primer, čini *surely* u engleskom jeziku). Epistemički prilogi služe drugačijoj, "neupadljivoj" vrsti interakcije. Naglašavajući da "želim reći ono što mislim", oni ukazuju da govornik nema želju da nametne svoj stav sagovorniku. Ovaj stav nenametanja nije deo značenja epistemičkih priloga, ali može biti njihov pragmatički efekat i, u stvari, deo motivacije modernog anglosaksonskog govornika za njihovom upotrebom". (Wierzbicka, 2006: 287)³⁷

Wierzbicka, dakle, zaključuje da epistemički prilogi nagoveštavaju sam stav govornika, ali da ne uključuju sagovornika, dok modalne rečce to čine. Daje primer te razlike (2006: 290) gde navodi da modalni izrazi u primeru (1) ne traže nikakav odgovor, što nije slučaj sa primerom (2):

- 1) *Clearly/obviously/undoubtedly*, he did it himself.
- 2) *Surely*, he did it himself

Aijmer (2009: 111) tretira modalne markere kao „funktionalnu kategoriju“, podtip pragmatičkih markera, termin koji koristi kao ekvivalent diskursnim markerima. Po njoj, diskursni markeri označavaju vezu između govornih celina, dok modalne partikule „imaju metapragmatičke komentare na sadržaj propozicije“.

Aijmer (2013: 112) takođe tvrdi da se funkcionalna kategorija modalnih rečca (partikula) sastoji iz modalnih priloga, poput *of course*, i neadverbijalnih izraza poput *I think*.

Hilde Hasselgard (2006: 106) navodi da modalne partikule izražavaju epistemičku modalnost i stav govornika prema propoziciji.

Hermann (2013: 83) tvrdi da modalne partikule modifikuju ilokucionu silu rečenice i izražavaju određen stav prema propoziciji. Mogu da referiraju na govornikovo ili sagovornikovo znanje, te navodi da ih stoga posmatramo kao epistemičke modalne markere. Navodi i komunikative ciljeve koji se izražavaju modalnim partikulama, a koji uključuju ublažavanje ili pojačavanje izgovorenog, izražavanje govornikovog stava prema propoziciji, izražavanje govornikovog suda o situaciji u diskursu, odnos prema sagovornikovom znanju ili generalnom znanju i postavljanje sadržaja rečenice „na kontinuumu od verovatnoće do nemogućnosti“.

Što se tiče srpskog jezika, gramatike su tu prilično usaglašenog stava (Stevanović 1989: 383; Piper i Klajn 2017: 215; Stanojčić i Popović 2002:128). Reči poput *možda*, *valjda*, *dakako*, *uistinu*, *zaista*, *nipošto*, *zbilja* navedene gramatike svrstavaju u rečce koje služe da se iznesu različite vrste stava prema radnji.

³⁷ „Particles build bridges between the speaker and the addressee and often exercise more or less subtle pressure on one’s interlocutor (as, for example, *surely* does in English). The epistemic adverbs serve a different, „hands-off“, kind of interaction. By pointedly emphasizing that „I want to say what I think“, they indicate that the speaker has no wish to „impose“ his or her point of view on the addressee. This attitude of „nonimposing“ is not part of the meaning of epistemic adverbs, but it can well be their pragmatic effect, and indeed, part of the modern Anglo speaker’s motivation for using them“. (Wierzbicka, 2006: 287)

Međutim, Irena Grickat (1983: 10) navodi da se u najvećem broju školskih gramatika izdanih do Drugog svetskog rata govorilo o devet vrsta reči, dakle, rečice nisu ni uključivane u klasifikaciju, nego su se smestale u priloge. Grickat navodi da su se tek kasnije rečice izdvojile kao vrsta reči i da prvi Belić u svom delu rečice kojima se iznosi ličan stav poput *zaista*, *pogotovu*, *naravno*, *možda* odvaja od priloga. Isto navodi i za Stevanovića i za *Priručnu gramatiku*. Međutim, ona navodi da treba biti oprezan u takvim vrstama klasifikacija:

„Treba se, međutim, čuvati toga da se, idući za rečeničnim značenjem, uz rečice koje iskazuju stav, „vlastiti dojam, ocenu“, ne pridodaju i one reči koje prvenstveno ipak bliže određuju drugu reč te predstavljaju prave priloge. Ako neko kaže da je „stvar potpuno pogrešna“, ili je „dete vrlo lepo“, postoji, nesumnjivo, stav govornika o stepenu pogrešnosti ili lepote, kao što je, uostalom, „stav“ već i u tome što je neka stvar procenjena kao pogrešna, a dete kao lepo. Ali takvo *potpuno* i *vrlo* znače procenu predikata, za razliku od navedenih na istom mestu *doista*, *možda*, *naravno*, koji znače govornikov stav prema predikatu, odn. celom iskazu.“ (Grickat 1983: 10)

Milka Ivić (1978: 284), sa druge strane, navodi da se reči koje se u domaćoj terminologiji nazivaju modalnim rečicama, u opštoj lingvistici najčešće pominju kao „modalni adverbijali“, odnosno prilozima. Takvi modalni prilozima, po Ivić, spadaju „među priloge iskorišćene za modifikaciju rečeničnog sadržaja. Modifikatorska funkcija tih izraza svodi se na informisanje o tome kakvi su izgledi za to da ono što rečenica saopštava odgovara istini“.

Mi ćemo ih, poput Ivić i Trbojević, sve staviti pod jedan naziv – modalni prilozima, a funkciju koju vrše ćemo nazvati funkcijom modalnih adverbijalima.

3.2. Modalni adverbijali u engleskom jeziku

3.2.1. Pregled klasifikacija značenja engleskih modalnih adverbijalima u literaturi

Quirk et al., kao što smo videli u poglavlju 2.2.2.1.2. navode različite vrste subjunkta, među kojima se nalaze i subjunkti uže orijentacije koji uključuju i **emfatične subjunkte** koji izražavaju modalnosti, „which have a reinforcing effect on the truth value of the clause or part of the clause to which they apply“ (Quirk et al. 1985: 583), a u koje spadaju reči *poput actually, certainly, clearly, definitely, indeed, obviously, plainly, really, surely, for certain, for sure, of course*.

Oni takođe, kao što smo već naveli, dele disjunkte sadržaja na disjunkte kojima se izražava stepen istine i disjunkte kojima se izražava vrednosni sud. Kao što je takođe navedeno, postoje tri tipa izražavanja stepena istinitosti: **ubedenost i očiglednost**, koja se izražava uz pomoć priloga: *admittedly, assuredly, certainly, decidedly, definitely, incontestably, incontrovertibly, indeed, indisputably, indubitably, surely, unarguably, undeniably, undoubtedly, unquestionably, clearly, evidently, manifestly, obviously, plainly*; postojanje **izvesne sumnje** koja se izražava uz pomoć priloga *allegedly, arguably, apparently, conceivably, doubtless, likely, maybe, most likely, perhaps, possibly, presumably, purportedly, quite likely, reportedly, reputedly, seemingly, supposedly, very likely* i značenje **istinitosti** koje se izražava uz pomoć priloga *actually, really, factually*.

Huddleston, Pullum et al. (2002: 767) ne dele adverbijale prema kategorijama koje odgovaraju adjunktima, subjunktima, disjunktima i konjunktima, nego terminum „adjunkt“ opisuju sve modifikatore koji dodatno opisuju glagol ili rečenicu. Dele adjunkte na 26 različitih

semantičkih kategorija. Pominju i modalne adjunkte i navode da većina modalnih adjunkta izražava epistemička značenja, gde obeležavaju govornikovu procenu istinitosti propozicije. Ne koriste naziv epistemički adverbijali za sve, jer neki imaju značenja koja nisu epistemička, poput *necessarily* i *possibly*.

Huddleston, Pullum et al. dalje navode dva primera iz kojih je jasno da *necessarily* u jednom ima epistemičko značenje (3), a u drugom dinamičko (4) (2002:767):

- 3) You're his uncle, so *necessarily* he's your nephew.
- 4) Twice as many people turned up as we had been told to expect, so *necessarily* things were a little chaotic for a while.

Modalne adjunkte dele u četiri različite kategorije prema stepenu sigurnosti koji izražavaju (768): **jaki**: *assuredly, certainly, clearly, definitely, incontestably, indubitably, ineluctably, inescapably, manifestly, necessarily, obviously, patently, plainly, surely, truly, unarguably, unavoidable, undeniably, undoubtedly, unquestionably*; **kvazi-jaki**: *apparently, doubtless, evidently, presumably, seemingly*; **srednji**: *arguably, likely, probably*.

Sidney Greenbaum (1996: 148) takođe pominje disjunkte sadržaja koji se dele na modalne, evaluativne i disjunkte koji su evaluativni i opredeljeni prema subjektu. Među modalne subjunkte ubraja: *admittedly, certainly, clearly, evidently, indeed, obviously, plainly, surely, undoubtedly, apparently, arguably, likely, maybe, perhaps, possibly, presumably, probably, supposedly, actually, basically, essentially, ideally, nominally, officially, ostensibly, really, superficially, technically, theoretically*.

Leo Hoyer (1997) svoju studiju fokusira na zajedničko delovanje modalnih priloga i modalnih glagola. Modalni prilozi su, po njemu, pokazatelji subjektivnosti, a kolokacije modalnih glagola i priloga smatra ključnim za izražavanje modalnosti. Hoyer predlaže istu klasifikaciju za modalne priloge koji postoje i za modalne glagole. Deli modalne glagole na glagole koji izražavaju mogućnost (possibility), verovatnoću (probability) i izvesnost (certainty). Tako klasifikuje i modalne priloge, pa stoga kod njega nalazimo **modalne priloge koje izražavaju mogućnost**, poput *possibly, conceivably, perhaps* i *maybe*, **modalne priloge koji izražavaju verovatnoću**, poput *probably, quite likely, most likely, well* i **modalne priloge koji izražavaju izvesnost**: *certainly, definitely, indeed, presumably, surely, for certain, of course, undoubtedly* i *necessarily*.

Hoyer se uglavnom fokusira na način na koji se modalni prilozi koriste da modifikuju, dopune i transformišu značenje modalnih glagola. On takođe razlikuje modalne priloge koji modifikuju glagolske izraze i modalne priloge koji modifikuju klauze, koje naziva rečeničnim priložima.

Wierzbicka (2006) posvećuje osmo poglavlje svoje knjige analizi epistemičkih priloga. U uobičajene epistemičke priloge ubraja *arguably, apparently, allegedly, clearly, certainly, conceivably, evidently, indisputably, likely, manifestly, obviously, probably, presumably, reportedly, seemingly, undoubtedly, unquestionably*.

Wierzbicka tvrdi da uobičajena povezanost epistemičkih priloga sa istinom nije ispravna. Jer, po njenom mišljenju, većina ovih priloga nema veze sa istinitošću, nego sa znanjem, odnose se na mišljenje govornika (Wierzbicka 2006: 252-253). Ona tvrdi da je istina bitan koncept u značenju nekih od njih, poput *allegedly* i *supposedly*, ali da se i epistemički i evidencijalni markeri tiču govornikovog znanja.

Simon-Vandenberg i **Aijmer** (2007) koriste termin prilozni izvesnosti (*adverbs of certainty*); međutim, napominju da značenje ovih priloga dosta zavisi od konteksta, pa to čini kategorizaciju izvesnosti poprilično problematičnom.

Simon-Vandenberg i Aijmer dele priloge sigurnosti na četiri semantičke kategorije: **epistemičke priloge**, koji izražavaju ubeđenje bez naznačavanja izvora tog znanja: *certainly, definitely, undoubtedly, no doubt, indeed, surely, decidedly, for sure, for certain, assuredly i undoubtedly*; **evidencijalne priloge**, one koji se odnose na sigurnost zasnovanu na dostupnim dokazima: *clearly, evidently, manifestly, obviously, patently i plainly*; **priloge očekivanja** (expectation adverbs), koji se odnose na govornikova očekivanja u vezi sa stanjem stvari: *inevitably, naturally i necessarily*, **priloge govornih činova** (speech act adverbs), koji izražavaju sigurnost kroz jasno naznačavanje da govornikovo mišljenje treba posmatrati u odnosu na alternativna izrečena mišljenja: *avowedly, admittedly, arguably, incontestably, incontestably, indisputably, unarguably, unquestionably i undeniably*.

Međutim Simon-Vandenberg i Aijmer napominju da je ovo samo grub pregled priloga, a da granice među kategorijama nisu potpuno utvrđene.

3.2.2. Sumiranje klasifikacija značenja modalnih adverbijala u srpskom jeziku

Kao što smo već napomenuli, u srpskom jeziku ne postoji klasifikacija modalnih adverbijala. Ne postoji ni konkretna klasifikacija modalnih priloga, jer ih većina gramatika sistematiše kao modalne rečice. Postoji samo spisak modalnih rečica koje služe za izražavanje ličnog stava, čak se često ne spominje konkretno ni kog.

Piper i Klajn (2017) napominju da postoje rečice kojima se mogu iskazati različite vrste stava prema radnji, a koje su srodne sa prilozima, poput *možda* i *valjda* (2017: 215), a navode da, što se tiče njihove rečenične funkcije, pripadaju rečeničnim dodacima, odnosno uvodnim izrazima (2017: 315). Napominju da uvodni izrazi određuju u celini deo rečenice koji im sledi, a da najčešće imaju neko modalno značenje: **pretpostavke**: *možda, verovatno, teško da*; **istinitosti**: *zaista, stvarno, nesumnjivo*; **pozitivne ili negativne ocene**: *hvala Bogu, srećom, nažalost*; **izvora informacije**: *navodno, vele, kažu, po njemu*; **komentara strukture izraza**: *drugim rečima, ukratko, to jest*; **značenje skretanja pažnje na iskaz koji sledi**: *znaš, vidi, pazi, slušajte, shvatite*; **značenje kvalifikacije uobičajenosti neke situacije**: *kao i uvek, kao i obično, kao što je red*.

Stevanović (1986) takođe navodi modalne rečice „koje nisu ništa drugo već reči kojima se iznosi lični stav, tj. subjektivan odnos prema onome što se iznosi rečenicom među čije delove se unose te rečice“ (1986: 383). U modalne rečice ubraja *verovatno, možda, valjda, dakako, zaista, zbilja, svakako, nipošto, nesumnjivo, jamačno, naravno, nesporno i neminovno*, kao i „cele modalne izraze“ *bez sumnje, van sumnje je, nema sumnje, nema kakvog spora, razume se i sl.*

Isto se može naći i u *Gramatici srpskog jezika Stanojčića i Popovića* (2002), gde se *dakako, uistinu, zaista, nipošto, verovatno, valjda, zbilja, možda*, ubrajaju u modalne rečice, za isticanje ličnog stava.

3.3. Predložena klasifikacija modalnih adverbijala u ovom radu

Videli smo da postoji više različitih klasifikacija modalnih značenja u obimnoj literaturi koja je napisana na tu temu.

U ovom radu modalni adverbijali su grupisani prema tome koje modalno značenje izražavaju. Shodno tome smo ih podelili na **modalne adverbijale za izražavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti, modalne adverbijale za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti, te modalne adverbijale za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti.**

Kada su u pitanju deontička i dinamička modalnost, videćemo da adverbijali mahom služe da naglase značenja modalnih glagola koja se koriste u samim konstrukcijama, a da nemaju samostalnu upotrebu koja nosi navedena modalna značenja.

Što se tiče evidencijalnosti, koja je, kao što je navedeno ranije, predmet neslaganja između lingvista oko toga da li pripada ili ne pripada epistemičkoj modalnosti, u ovom radu ćemo evidencijalno značenje posmatrati kao podvrstu epistemičkog, odnosno u analizi određenih epistemičkih/evidencijalnih izraza napomenućemo nijanse značenja koje ti izrazi mogu da nose i skrenuti pažnju, ako je potrebno, koji su to adverbijali koji su „manje epistemički“, a „više evidencijalni“.

U ovom radu modalni adverbijali obuhvataju sve one konstrukcije koje služe da daju dodatnu informaciju, što o jednom članu rečenice, što o samoj rečenici, na planu modalnog značenja.

Treba napomenuti da tema ovog rada nisu prevodni ekvivalenti engleskih modalnih adverbijala, nego sami modalni adverbijali koji postoje u srpskom jeziku.

4. Kontrastivna analiza modalnih adverbijala u engleskom i srpskom jeziku

4.1. Epistemički modalni adverbijali u engleskom i srpskom jeziku

Epistemički modalni adverbijali, poput drugih obeležja epistemičke modalnosti, tiču se govornikovog stava prema istinitosti propozicije (Palmer (2001); Papafragou (2000); Frawley (2006); Simon-Vanderbergen and Aijmer (2007); Portner (2009), Cornillie and Pietrandrea (2012); Narrog (2012); Nuyts i van der Auwera (2016). Drugim rečima, označavaju da li govornik smatra da su određene situacije moguće, nemoguće, verovatne, sigurne ili ne tako sigurne. Takođe označavaju i prisustvo autora u tekstu, te pozivaju čitaoca da sam donese zaključke i interpretira situaciju. Zato su sva modalna značenja, uključujući i epistemičko, direktno povezana sa poljem pragmatike.

U analizi modalnih adverbijala, najteže je zapravo napraviti okvir, skup značenja koja potpadaju pod kategoriju epistemičkog značenja, a koja se mogu izraziti modalnim adverbijalima. Pri pokušajima da se nađe neka opšte prihvaćena sistematizacija značenja ulazi se u svojevrzni začarani krug, jer mnoge gramatike i lingvisti (Quirk et al. 1985; Bieber et al. 1999; Huddleston, Pullum et al. 2002; Swan 1988; Hoyer 1997; Palmer 2001; Nuyts 2001; Wierzbicka 2006; Simon Vanderbergen and Aijmer 2007; u srpskom Piper i Klajn 2017; Piper et al. 2005; Stevanović 1986; Trbojević 2004) koriste različite nazive za epistemička i druga modalna značenja, što dodatno otežava pronalaženje univerzalnog naziva za kategorije značenja koja će biti bezrezervno prihvaćena među lingvistima koji se bave tom oblašću.

Stoga sam odlučila da pri klasifikaciji koristim Palmerovu podelu na tri osnovna epistemička značenja, odnosno tri tipa epistemičkog suda koja su prisutna u svim jezicima, spekulativni, deduktivni i asumptivni (Palmer 2001: 24), te da, kao što smo naveli, epistemičke

modalne adverbijale delim na „spekulativne modalne adverbijale“, odnosno **modalne adverbijale za označavanje verovatnoće i mogućnosti**, „deduktivne modalne adverbijale“, odnosno **modalne adverbijale za označavanje izvesnosti i evidencijalne modalne adverbijale**. Kao posebnu podvrstu sam odvojila **emfatične modalne adverbijale**. Naravno, granica između ovih značenja nije striktna, tako da se može pomerati na mnogostruke načine u zavisnosti od konteksta. Dalja analiza će svakako uključivati i pomeranje granica između različitih značenja. Ova klasifikacija će važiti i za engleski i za srpski jezik.

4.1.1. Modalni adverbijali za označavanje verovatnoće i mogućnosti u engleskom jeziku – realizacija

Postoje mnogostruki načini da se izrazi značenje stepena uverenosti u istinitost propozicije, da li je ono što je iskazano propozicijom verovatno ili ne, odnosno stepen te verovatnoće.

Kada su u pitanju adverbijali, već smo spomenuli u odeljku o analizi svih adverbijala, da, na primer, Quirk et al. (1985) prema gramatičkoj funkciju i njihovom učešću i neophodnosti u rečenici, adverbijale dele na adjunkte, subjunkte, disjunkte i konjunkte, dok Huddleston i Pullum (2016), sve adverbijale svrstavaju pod jedno ime – adjunkti. Što se tiče značenja, za potrebe ovog rada bitni su emfatični subjunkti i disjunkti komentara koje su naveli Quirk et al. i modalni adjunkti koje su pomenili Huddleston, Pullum et al.

Po definiciji, sve ove navedene klasifikacije adverbijala predstavljaju skupove reči koje nose značenje koje nije bitno za prenošenje osnovne informacije, odnosno doprinose rečenici u vidu nekog dodatnog komentara, u ovom slučaju, komentara na račun istinitosti propozicije.

Svi adverbijali, pa i epistemički modalni adverbijali kojima se označava verovatnoća i mogućnost, mogu se u rečenici realizovati uz pomoć pojedinačnih priloga (adverbs), priloških sintagmi (adverb phrases), predložkih sintagmi (prepositional phrases), imeničkih sintagmi (noun phrases), pridevskih sintagmi (adjective phrases), finitnih klauza, nefinitnih klauza i eliptičnih klauza.

Naravno, najobimniju grupu, koja spada u adverbijale za izražavanje modalnosti, kako epistemičke tako i drugih, čine prilozi, te će za svako modalno značenje prvo biti analizirani prilozi, pa sve ostali tipovi jezičkih jedinica i konstrukcija.

4.1.1.1. Modalni prilozi za označavanje verovatnoće i mogućnosti u engleskom jeziku

Analize modalnih adverbijala za označavanje verovatnoće i mogućnosti sprovedli su, između ostalih, Greenbaum 1969, Bellert 1977, Lyons 1977, Suzuki i Fujiwara 2018, Rozumko 2019. Rozumko (2019: 441) naziva priloge za označavanje verovatnoće i mogućnosti u engleskom *low confidence adverbs*. Njihova upotreba označava da su alternativne propozicije moguće ili verovatne.

„Neke od njih ukazuju da je, na osnovu govornikovog znanja o temi, određena alternativa posebno verovatna, dok druge signaliziraju da to možda uopšte nije tačno. Drugim rečima, one se razlikuju u pogledu stepena sigurnosti koju izražavaju i otvorenosti prema

alternativnim stavovima, ali ne sužavaju prostor za rasprave i pregovore.“ (Rozumko, 2019: 441)³⁸

U priloge za označavanje verovatnoće i mogućnosti ubrajamo: *probably, likely, plausibly, maybe, perhaps, possibly, conceivably, presumably, believably, assumably, practicably, presumptively, improbably, unlikely, implausibly*.

Svi ovi prilozi označavaju stepen uverenosti u istinitost propozicije, koja je manja od potpune sigurnosti. Prema tome, ako posmatrmo kao pozicionirane na epistemičkoj skali, možemo ih gradirati prema tome koji od njih izražava manju ili veću uverenost u istinitost propozicije, odnosno gde se nalaze na navedenoj epistemičkoj skali.

Cambridge English Dictionary definiše *probably* kao „something that is very likely“, dok se, na primer, *perhaps* definiše kao „used to show that something is possible or that you are not certain about something“. Dakle na epistemičkoj skali rekli bismo da *probably* iskazuje veću verovatnoću nego *perhaps*:

- 5) Mr. Giuliani was "clearly pushing forward ideas that would *probably* come back and haunt us – and I think that's *probably* where we are today", she said. (BNC)
- 6) He came from a prominent family, which *perhaps* gave him the self-confidence to keep on doing what he did even though he was initially laughed at: he knew his value. (BNC)

Na osnovu gradiranja stepena uverenosti u tvrdnju i sve ostale priloge bismo mogli da postavimo na epistemičkoj skali prema tome da li pokazuju viši ili niži stepen verovatnoće i mogućnosti, odnosno, da citiramo Trbojević (2004), da li „izražavaju veću ili manju distancu između referentne i locirane tačke“. Da bismo ih raščlanili na takav način, prvo treba da posmatramo njihove definicije i na osnovu toga, uz lični jezički osećaj, da ih pozicioniramo na epistemičkoj skali.

Definicije koje *Cambridge English Dictionary* daje za ostale priloge su sledeće:

likely – „If something is likely, it will probably happen or is expected“

- 7) We'll identify her, though,' he said, reassuringly.' Somebody will *likely* have reported her missing.' (BNC)

maybe – „used to show that something is possible or that something might be true“

- 8) *Maybe* that's why I kept entertaining what he was saying, just to see if there was anything salvageable from this. (BNC)

possibly – „used to say that something might exist, happen or be true, but you are not certain“

- 9) He seemed in fact, as many of his visitors remarked, handsomer than ever, *possibly* as a result of the continued absence of alcohol from his life. (BNC)

conceivably – „possible to imagine or to believe“

³⁸ „Some of them indicate that, based on the speaker's knowledge of the subject matter, a specific alternative is particularly likely to be true, while others signal that it may well not be true at all. In other words, they differ regarding the degree of certainty they express, and the degree of openness towards alternative views, but they do not contract the space for discussions and negotiations“.(Rozumko, 2019:441)

10) *Conceivably*, the entire lake could die within a few years. It would not be the first to do so, though it would be the biggest. (BNC)

presumably – „used to say what you think is the likely situation“

11) What would you put in a Covid-19 time capsule? Masks, *presumably*. Hand sanitizer. YouTube videos -- of a teacher leading remote instruction, say, or an at-home yoga session. (BNC)

believably – „if something is believable, it seems possible, real, or true“

12) These revolutions, he *believably* reports, have been confusions.

practicably – „in such a way that you know in advance that something will happen or what it will be like“

13) It is hard to see how some of this work could *practicably* have been carried out without computer aid; for example, the input to the analysis of on versus tu/vous realizations of the indefinite personal pronoun was' 4,300 tokens, each one of which has been carefully studied as to its syntactic and discursive role... (BNC)

improbably – „not likely to happen or be true“

14) Then yesterday morning the wind dodged into the southwest and thaw slithered across the land, and, suddenly, *improbably*, out of the thawing wind came the snow. (BNC)

unlikely – „not probable or likely to happen“

15) Luke stayed away for two weeks, during which time Maria had convinced herself that she was *unlikely* ever to see him again without actively seeking him out, so she could only stare incredulously for several seconds when she opened her apartment door in response to the bell's summons early on a Friday evening and found him standing there.

implausibly – „in a way that is difficult to believe, or unlikely“

16) Challenged to explain how he could mean the same, since he couldn't conceivably experience the Sun in the sky on the Sun, he might, but very *implausibly*, produce the following justification for the generalisation of time-of-day language to the Sun.

Uzevši u obzir definicije i date primere, klasifikacija navedenih priloga prema tome da li označavaju viši ili niži stepen verovatnoće i mogućnosti izgledala bi ovako:

Viši stepen uverenosti u tvrdnju	Niži stepen uverenosti u tvrdnju
likely probably plausibly presumably believably practicably improbably	maybe perhaps possibly conceivably

unlikely implausibly	
-------------------------	--

Tabela 1

Kao što se može videti iz Tabele 1, prilozi *likely*, *probably*, *plausibly*, *presumably*, *believably*, *practicably*, *improbably*, *unlikely* i *implausibly* izražavaju veći stepen verovatnoće nego *maybe*, *perhaps*, *possibly* i *conceivably*.

Objašnjenje se može naći u tome što se prilozi iz prve kolone više bave samom istinitošću propozicije, dok se stiče utisak da prilozi iz druge kolone više nose značenje da je propozicija samo jedna od mogućih alternativa.

Što se tiče priloga *improbably*, *unlikely* i *implausibly*, iako predstavljaju negaciju priloga *probably*, *likely* i *plausibly*, i dalje izražavaju viši stepen verovatnoće, samo što je to viši stepen uverenosti u to da propozicija nije verovatna. Dakle, ove priloge bismo stavili na suprotnu stranu epistemičke skale od priloga *improbably*, *unlikely* i *implausibly*, ali i dalje ne bliže priložima koji imaju značenje nižeg stepena uverenosti u tvrdnju.

Kada je u pitanju pozicija priloga za izražavanje verovatnoće i mogućnosti u rečenici Hoyer (1997: 184-186) navodi da, bez obzira na to što disjunktivi obično imaju popriličnu slobodu pri pozicioniranju u rečenici, te stoga mogu pojaviti na više mesta unutar rečenice, uglavnom se pojavljuju u inicijalnoj poziciji:

17) *Perhaps* we could maintain her.

Hoyer (1997: 186) zaključuje da periferikalnost nije u slučaju ovih priloga pitanje sintakse i pozicije, nego da se promenom mesta u rečenici mogu naznačiti i različite nijanse značenja.

Disjunktivi sadržaja, navodi Hoyer, u medijalnoj poziciji, povezani su sa procesom aproksimacije, gde prilog ima manji raspon uticaja nego kad je u inicijalnoj poziciji (1997: 185):

18) If he'd wanted tea, he could *presumably* have asked for it.

Što se tiče finalne pozicije, Hoyer navodi da se centralni modalni prilozi poput *possibly*, *probably* i *certainly* retko kad nalaze u finalnoj poziciji i, da, kada se to desi, obično se posmatraju kao dodatak, dodatni komentar na celu rečenicu, koji dodatno slabi efekat onoga što je rečeno:

19) He could get back to Dijon, *possibly*.

Kada je u pitanju njihova tendencija da se pojave u inicijalnoj poziciji, često ta pozicija čini da ne potpadaju pod uticaj negacije u rečenici (1997: 186):

20) *Maybe* we cannot care enough unless the information is presented to us in a certain way.

4.1.1.1.1. Alternativna značenja priloga za izražavanje verovatnoće i mogućnosti

U prilog tome da na značenje modalnih priloga ne utiče samo pozicioniranje unutar rečenice, govori i činjenica da u nekim situacijama, a pogotovo u kombinacijama sa određenim modalnim priložima, nemaju gorepomenuto značenje stepena uverenosti u tvrdnju, nego služe za označavanje učtivosti.

Perkins (1983) daje pregled kako dolazi do te „promene“ u značenju. Pri poređenju primera koji uključuju modalne glagole i primer koji uključuje modalni izraz *It's possible*, Perkins (1983: 79) naglašava da se primeri ne razlikuju samo u stepenu modalnosti koji iskazuju već i u stepenu formalnosti. Samim tim zaključuje da modalnost može da kolocira sa takvim pragmatičkim skalama.

Hoye (1997: 132) zaključuje da je značenje učtivosti kompleksna tema, te da se pri analizi mora uzeti u obzir više faktora:

„Opšta zapažanja o relativnoj učtivosti određenih izraza imaju određenu intuitivnu valjanost, pod uslovom da se ono što se smatra učtivim u određenom kontekstu vidi kao krajnje zavisno od ograničavajućih faktora situacije, koji su sociopragmatični. Učtivost je stoga relativni fenomen, težak za definisanje. Ono što se može izmeriti je nivo direktnosti i količina modifikacije koja je uključena. Lingvistički relevantni faktori se mogu izdvojiti, a progresija od manjeg ka višem nivou učtivosti vidi se u korišćenju oznaka prošlog vremena, upotrebom adverbijalnih sredstava ublažavanja (izraženim pomoću umanjica) i otvorenim signalima učtivosti, poput ljubaznih izraza u subjunktivu.“ (Hoye 1997: 132)³⁹

Ovde dodaje da, iako govornici imaju pristup širokom repertoaru lingvističkih strategija da iskažu učtivost, izbori koje čine nisu nasumični, nego sačinjeni od grupe konvencionalnih izraza koji sadrže modalne izraze. Stoga, mnogi indirektni zahtevi u engleskom uključuju upotrebu ustaljenih kombinacija modalnih glagola i modalnih priloga, koji funkcionišu kao mehanizmi posrednosti (Hoye 1997: 133):

21) Could you *possibly* book the car in for a service?

22) You wouldn't *perhaps* like to chair the meeting this time, would you?

Kao što vidimo iz datih primera, modalni prilozi *possibly* i *perhaps* mogu učestvovati i u označavanju učtivosti.

Što se tiče priloga *possibly*, pored svog osnovnog značenja i učestvovanja u prenošenju značenja učtivosti, ima i dodatno značenje naglašavanja, odnosno emfatično modalno značenje. Ovaj prilog se koristi da naglasi govornikovo iznenađenje i zbunjenost i da označi da govornik ne može da veruje kako je moguće da se situacija desila:

23) Who could *possibly* blame her for that?

Rozumko (2019: 445), kao što je rečeno, modalne priloge za izražavanje verovatnoće i mogućnosti naziva *low confidence adverbs* i navodi da gotovo svi oni mogu imati koncesivno značenje, te daje sledeće primere:

24) There aren't any other jobs.'

³⁹ „Yet generalisations about the relative politeness of particular expressions have a certain intuitive validity, provided that what is considered polite in a given context is seen as ultimately dependent on the constraining factors of the situation, and these are socio-pragmatic. Politeness is therefore a relative phenomenon, difficult to define. What can be measured is the level of directness, and the amount of modification included. The linguistically relevant factors can be isolated and the progression from less to more polite seen to correlate with the selection of past tense marking, adverbial signals of mitigation (as expressed by downtoners), and overt signals of politeness, such as courtesy subjuncts“. Leo Hoye (1997: 132)

‘Well, not at this moment in time, *perhaps*. But you never know, something may turn up later in the year.’ (preuzeto iz Rozumko 2019: 445)

- 25) *Probably* a waste of time but try to get that photograph anyway. (preuzeto iz Rozumko 2019: 451)
- 26) It was hard – might *possibly* have been cruel but with most pupils it worked. (preuzeto iz Rozumko 2019: 459)
- 27) It would take a bold, reforming chancellor and an economy where everything was going right. Mr Major is *conceivably* the chancellor, but Britain in 1990 is certainly not the economy. (preuzeto iz Rozumko 2019: 472)

Rozumko navodi i „intersubjektivnu“ (*intersubjective*) upotrebu određenih modalnih priloga (2019: 452), gde govornikovo obraćanje sadrži očekivanja i pretpostavke koje se tiču sagovornikovog znanja:

- 28) You *probably* don’t remember it but there used to be a bowl and a big jug for washing you in the bedroom. (2019: 452)
- 29) *Maybe* you’ve seen the gorge in the cliffs? That’s what gave this district the name. (2019: 455)
- 30) *Presumably* the tool kit does still live in the cupboard under the stairs? He nodded. (2019: 464)
- 31) Part of the trick of a successful television documentary is to make each comment delivered within it sound spontaneous: they are rarely anything of the sort. The likelihood, indeed, is that they would have been repeated and rehearsed many times (‘now that’s a very good point you’re making there – I wonder if you could *conceivably* contrive to put it a little more precisely’). I am not seeking to suggest that there is anything sinister about such a process.

4.1.1.1.2. Korelacija modalnih glagola i priloga za izražavanje verovatnoće i mogućnosti

Hoye (1997: 140-226) se u svojoj knjizi uglavnom bavio kolokacijama modalnih glagola i modalnih priloga, te ću se u primerima i obrazloženjima pozivati na njega.

Modalni prilozima koji se nalaze u istoj rečenici sa modalnim glagolima uglavnom poseduju veliku mobilnost, odnosno, mogu se nalaziti u različitim delovima rečenice, i inicijalnom, i medijalnom, i finalnom. Međutim, promenom mesta u rečenici, modalni prilozima menjaju i svoj fokus, a to utiče i na značenje rečenice.

Prema Hoye (1997: 149) inicijalna pozicija se uglavnom vezuje za disjunkte koji na taj način utiču na značenje celokupne rečenice:

- 32) *Possibly*, they may have been sent to London.

Medijalna pozicija je pozicija u kojoj se obično nalaze subjunkti, koji se u toj poziciji najčešće povezuju sa značenjem modalnosti i stepena:

- 33) They may *possibly* have been sent to London.

Ono što je interesantno, a što je Hoyer naznačio, jeste činjenica da zbog semantičke asocijacije medijalne pozicije sa modalnošću i stepenom, čak i prilozi koji označavaju druge značenjske odnose, poput vremena, dobijaju nijansu modalnog značenja (1997: 149):

- 34) Pupils must *at all times* wear school uniforms.
- 35) You should *always* remember to bring your key.

Hoyer disjunkte i subjunkte svrstava u dve glavne kategorije modifikacije kada je njihova korelacija sa modalnim glagolima u pitanju, a to su aproksimacija (*approximation*) i pojačavanje (*reinforcement*). Termin „aproksimacija“ implicira da i modalni glagol i modalni prilog izražavaju slična ili komplementarna značenja, ali kada je u pitanju položaj u rečenici, prilog ima veću leksičku autonomiju kada je spojen sa modalnim glagolom. (Hoyer 1997: 150).

Dalje navodi da pojačavanje, sa druge strane, podrazumeva naglašavanje, intenziviranje, odnosno fokusiranje modalnih vrednosti, kada se subjunkt nalazi pored modalnog glagola i kada se nalazi u medijalnoj poziciji:

- 36) It couldn't *possibly* happen again. (BNC)
- 37) It has been suggested that the shock of widowhood for a woman is like compulsory redundancy for a man; and for a woman whose career has been as a housewife this *might certainly* be the case, even though for others it could prove a relief from the narrow constraints of their domestic role. (BNC)

Treba dodati da, kao što ćemo videti i sa drugim tipovima značenja modalnih priloga, a kada je u pitanju njihova korelacija sa modalnim glagolima, modalni prilozi nisu ograničeni samo na modalne glagole koji imaju slično značenje. To znači da modalni prilozi za izražavanje verovatnoće i sigurnosti ne moraju samo ići uz *can/could/may/might*.

- 38) Phil joined the Palace in February 1984 for a modest 10,000 fee from Aylesbury Town...and he *must probably* be reckoned to be the best signing made for our club by manager Alan Mullery. (BNC)

4.1.1.2. Priloške sintagme

Kada su u pitanju priloške sintagme, one uglavnom sadrže gorepomenute priloge i intenzivirajuće subjunkte. Intenzivirajući subjunkti su podvrsta subjunkata koje smo već pominjali u odeljku o adverbijalima u engleskom jeziku (*intensifiers*, Quirk et al. 1985: 589). Stoga, kao što je već napomenuto, intenzivirajući subjunkti se dalje mogu razdeliti na **amplifikatore** (maksimizirajuće amplifikatore: *absolutely, altogether, completely, entirely, extremely, fully, perfectly, quite, thoroughly, totally, utterly, in all respects*; intenzivirajuće *most* i pojačavajuće amplifikatore: *badly, bitterly, deeply, enormously, far, greatly, heartily, highly, intensely, much, severely, so, strongly, terribly, violently, well; a great deal, a good deal, a lot, by far*; uzvično *how*; intenzivirajuće *more*) i **supresore** (sa značenjem aprokcimacije: *almost, nearly, practically, virtually as good as, all but*; sa značenjem kompromisa: *kind of, sort of, quite, rather, enough, sufficiently, more or less*; sa značenjem ublažavanja: *mildly, partially, partly, quite, slightly, somewhat, in part, in some respects, to some extent, a bit, a little, least (of all)*; *only, merely, simply, just*; te sa značenjem minimiziranja: *mildly, partially, partly, quite, slightly, somewhat, in part, in some respects, to some extent, a bit, a little, least (of all)*; *only, merely, simply, just*).

Pogledajmo sledeće primere:

- 39) In defence of an ideal she would *quite probably* be willing to suffer death, and she didn't discard ideals easily. (BNC)
- 40) 'Although only heaven or *more probably* hell knows why I must,' he murmured unevenly. (BNC)
- 41) It was definitely a print, *most probably* made by the toe of a rubber-soled sports-shoe; a tennis-shoe, perhaps. (BNC)
- 42) ...increasing her sense of irritation, that, *quite possibly*, that was precisely the reaction he'd anticipated! (BNC)
- 43) This approach is *more likely* to damage a rescuee for good, especially one who still has to learn. (BNC)
- 44) *Most likely* the Bolsheviks destroyed it. (BNC)
- 45) If you do not know where you are then you're *quite likely* to wander on to something you can not cope with. (BNC)
- 46) ...at less than 10,000 for a complete system is *rather likely* to upset anyone who has invested hundreds of thousands in 'Third Wave'. (BNC)
- 47) What is *more or less* likely to have happened? What is more in accord with mankind's experience? (BNC)
- 48) *More plausibly*, both males and females are said to return to the pond of their own. (BNC)
- 49) Thomas Hitchcock is the name that has been *most plausibly* suggested until now. (BNC)
- 50) Sociolinguistics is not a component or level of a grammar in the way that syntax, semantics, phonology and, *quite plausibly*, pragmatics are. (BNC)
- 51) In addition, it believes Encina could have *quite conceivably* gone on to the ES/9000 mainframe instead of Tuxedo, but thinks IBM's deal with USL for that technology is effectively a spoiler for Amdahl Corp's Tuxedo TP system offering on its IBM-compatible Unix mainframes. (BNC)
- 52) Paul, an architect, and Kate, his artist girlfriend, are *quite improbably* drawn into the world of the underclass, and almost killed. (BNC)
- 53) And more money might trickle down (they maintain, *rather improbably*) to those 50-year-old wage-slaves called stable-lads, who cost so much less to keep than the nags they look after. (BNC)
- 54) But the wishful thinking (suggesting the Falkland Islands as a possible convict settlement and, *even more improbably*, the Antarctic) remained wishful thinking. (BNC)
- 55) It turned out to be -- *most improbably*, Ianthe thought -- a paperback selection of the poems of Tennyson. (BNC)
- 56) Hay, in his farewell performance, could give them a lifeline were they to beat DW Clydesdale at Meadowbank, but on current form such a prospect appears *most unlikely*. (BNC)
- 57) Additional transactions from the 'background' random distribution will only make it *more unlikely* that seeking and processing can be overlapped. (BNC)
- 58) I suppose once we're back home this will look like a dream to both of us, *rather unlikely* in the face of reality. (BNC)
- 59) He is still a lieutenant, and *quite unlikely* to rise much higher. (BNC)
- 60) Hacking insisted that there must be close technical control of design from the centre, claiming variously that the limited technical skills of divisions or the requirements of standardisation made centralisation necessary, or (*quite implausibly*) that anything else was illegal under the 1947 Act. (BNC)

Kao što možemo da vidimo, što se tiče kolociranja intenzivirajućih subjunkta sa priložima za označavanje verovatnoće i mogućnosti, u tu grupu spadaju subjunkti *more, most, more or less, rather* i *quite*. Ostali subjunkti ne kolociraju sa ovim modalnim priložima, te njihova bi njihova upotreba uz modale za izražavanje verovatnoće i mogućnosti zvučala neprirodno.

Što se tiče priloga *perhaps, presumably, i maybe* vidimo da oni ne mogu kolocirati sa intenzivirajućim subjunktima.

Kada pogledamo druge vrste kolokacija koje prilozi sa značenjem verovatnoće i mogućnosti mogu da ostvare, tu se uglavnom izdvaja *likely*, jer može da kolocira sa većim brojem drugih priloga koji obično ozbačavaju fokus, stepen ili naglašavanje.

Na primer, *likely* može da kolocira i sa *highly, all too, entirely, especially, extremely, highly, very* i dr:

- 61) And they would be *highly likely* to rubber stamp your suggestion at that state? (BNC)
- 62) It seems *entirely likely* that the giving of a meleviyet was intended as a means of making possible -- both in hierarchical terms and in terms of offering an inducement -- the appointment of a scholar more highly qualified, and therefore, perhaps, more to be respected, than the normal run of kasabat kadis. (BNC)
- 63) I think it *extremely likely* that the plaintiff would have followed the inevitable recommendation from its officers which would have been to proceed with this action in order to avoid paying compensation. (BNC)

4.1.1.3. Predložke sintagme (prepositional phrases)

Adverbijali za izražavanje verovatnoće i mogućnosti mogu se izraziti i uz pomoć predložkih sintagmi i to onih koje, uglavnom, imaju formulu *in + all + imenica (noun)*:

- 64) *In all likelihood*, Anne would settle for an Englishman. (BNC)
- 65) *In all probability* he had thrown it out with the rest when he had moved to London in 1973. (BNC)
- 66) *In all possibility* the Perks merely infested their own elusive craft, following their urge to burrow into whatever comes along. (BNC)

4.1.1.4. Klauze

Epistemičko značenje verovatnoće i mogućnosti se može na engleskom izraziti i parentezama, koje mogu imati i službu adverbijala. To su obično rečenice koje su odvojene zarezima, na početku ili kraju rečenice. Huddleston, Pullum et al. (2002: 771) navode da se „parenteze često upotrebljavaju za označavanje epistemičkog statusa“ („parentheticals also very often serve to indicate epistemic status“):

- 67) While Charles could technically be King and head of the Church of England as a divorced man, *it is unlikely*.

Huddleston, Pullum et al. takođe navode da se za potrebe izražavanja modalnog značenja mogu koristiti kondicionalne konstrukcije, te daju sledeći primer (2002: 771):

- 68) *If I'm not mistaken*, that's a kookaburra over there.

Njihovu tvrdnju možemo da potkrepimo i činjenicom da se kondicionalne rečenice mogu svesti na *if there is a possibility that* što cele te izraze može da svede na modalni adverbijal *possibly*.

4.1.2. Modalni adverbijali za izražavanje verovatnoće i mogućnosti u srpskom jeziku

Situaciju u srpskom jeziku kada su u pitanju adverbijali i to kako se menjao pogled na funkcije i samo grupisanje reči koje mi sad nazivamo modalnim adverbijalima najbolje je opisala Irena Grickat (1983: 13):

Kod Vuka se među priložima spominje *na drugom mjestu, svaki dan*; kod Sretenovića *može biti, pri svem tom, ne gledajući na to*. U delima novijih gramatičara ova ideja se razrađuje dalje, implicitno ili eksplicitno. St. Novaković stavlja podnaslov „Prilozi od rečenica“, tumačeći kako se događa da se čitave rečenice skamenjuju u priloge: *ako bog da, bog zna, daj budi*. A. Belić, koji, kao što smo videli, odvaja rečce kao posebnu vrstu reči i uvršćuje u nju *dakle, zaista, naravno* – dodaje uz ovo i umetnute rečenice: kako mi se čini i dr. M. Stevanović govori o određivanju glagola po momentu mesta, vremena ili načina, pa ističe da se ti momenti iskazuju bilo priložima bilo sintagmama (ovom ulicom, svako jutro); ovde se, dakle, ta dvojaka mogućnost izričito naglašava. Slično on postupa kad govori o rečcama (a one su, kao što već znamo, svojevrsna „produžena ruka“ priloga), pošto u poglavlju „Rečce“ navodi: „Za obeležavanje ličnog stava... tj. za označavanje modalnosti...upotrebljavaju se i celi modalni izrazi“: *bez sumnje, nema nikakvog spora, razume se* i dr. Priručna gramatika, u „Sintaksi“, izlaže šta su „priložne oznake“, pridajući tom terminu šire značenje nego što je priloška funkcija. To mogu biti prilozi, predložni izrazi (*pred zoru*), padežni izrazi (*tog dana, pohita kotlu, bratu se spava* itd.). Analogno Belićevim i Stevanovićevim opaskama vezanim za rečce, ovde čitamo da službu rečca vrše i mnogobrojni skupovi reči i cele rečenice: tako reći, sve u svemu, bolje rekavši, kao što znate i dr. (Irena Grickat 1983: 13)

Iz ovog citata je jasno da su se vremenom menjali pogledi na određene funkcije i vrste reči, da se vremenom dodavalo i oduzimalo šta može i ne može kojoj vrsti reči da pripada. Međutim, sve to i dalje nama govori da nekog univerzalnog stava o priložima i rečcama nema, a pogotovo o modalnim priloškim izrazima. Ovo nam je takođe pomoglo da razumemo da se priloško značenje može iskazati uz pomoć mnogih različitih formi. Bilo da su to prilozi, priloške sintagme, predloške sintagme ili, pak, cele rečenice, jasno je da se priloško značenje može izraziti na mnoštvo načina.

A kada su u pitanju adverbijali sa modalnim značenjem, u ovom slučaju sa modalnim značenjem verovatnoće i mogućnosti, situacija je prilično slična engleskom. Najveću grupu adverbijala kao funkcije u rečenici čine sami prilozi.

4.1.2.1. Modalni prilozi za izražavanje verovatnoće i mogućnosti u srpskom jeziku

Već smo naveli da je situacija sa modalnim priložima u srpskom jeziku u najmanju ruku problematična, jer ih lingvisti (Stevanovic 1986; Stanojčić i Popović 2002; Piper i Klajn 2017) smatraju „rečima dodatnog komentara“, te da stoga spadaju u rečce kao vrstu reči. U ovom radu ih ne smatramo rečcama, već u skladu sa modernim tendencijama i istraživanjima modalnosti koja su već decenijama aktuelna i prihvaćena u svetu, smatramo da pripadaju kategoriji priloga, odnosno da imaju adverbijalnu funkciju.

Naime, prilozi, po svojoj definiciji, opisuju radnju rečenice i bliže je određuju. Modalni epistemički prilozi, takođe, bliže opisuju radnju rečenice. Oni, kao što je već rečeno, opisuju sud govornika prema istinitosti propozicije, te da li je radnja koja se odvija u propoziciji istinita ili ne. Iz perspektive pragmatike, odnosno tumačenja društvenih situacija u kojima se mogu ovakvi adverbijali koristiti, nekada su ovi adverbijali bitniji za značenje rečenice nego neki drugi. Istina, jedne od osnovnih informacija koja treba da budu izvučene iz rečenice jesu informacije o vremenu, mestu i načinu na koji se radnja vrši, ali svakako je jednako bitno da li radnja koja je fokus te rečenice pripada domenu realnosti ili ne.

U grupu priloga koju u srpskom jeziku koristimo za izražavanje verovatnoće i mogućnosti spadaju: *možda, verovatno, najverovatnije, valjda, moguće, kada, eventualno, slučajno, možebiti, teško*.

a) **Možda**

Možda spada u „najčistije“ modale priloge srpskog jezika, jer nema sumnje da se radi o reči koja daje sud o istinitosti iskaza. Kada bismo pokušali da ga pozicioniramo na epistemičkoj skali, nalazio bi se negde na sredini, kao pravi, tipični predstavnik modalnog značenja verovatnoće i mogućnosti:

- 69) Zbog toga što na njegovoj poziciji ima dosta igrača od kojih je prilično mlađi, *možda* neće dobijati minutažu koju zaslužuje. (SrpKor)
- 70) ...ta kiša neprestano sipi i pun vam je kufer iste i onda kažete sebi, ma daj da probam još negde, *možda* ima i preko hleba pogača. (SrpKor)
- 71) „...meni je apsolutno isključeno da je on tako rekao“, rekao je Ivanović i dodao da je ta rečenica *možda* izvučena iz konteksta. (SrpKor)

Iako vidimo da se *možda* može pojaviti na više mesta u rečenici, njegova funkcija se u tim situacijama bitno ne menja. Modalno značenje i dalje modifikuje celu rečenicu. Međutim, svakako se njegovim pomeranjem posebno naglašava deo rečenice koji mu sledi, u zavisnosti koji deo rečenice govornik želi posebno da naglasi, te se, stoga, *možda* u primerima (69) i (70) stavlja ispred cele propozicije, dok to u primeru (71) nije slučaj.

Što se tiče „alternativnih“ značenja priloga *možda*, ono može biti i koncesivno:

- 72) *Možda* nije bio pravedan ili naročito demokratičan, ali je radio. (SrpKor)

Vidimo da ovde prilog *možda* služi da uslov pod kojim se propozicija koja sledi može realizovati, ili je realizovana.

U delu rada kojim ćemo se posebno baviti, a tiče se deontičke modalnosti, videćemo da se *možda* koristi pri davanju saveta, odnosno za „ograđivanje“ kao alat učtivosti:

- 73) Zato bi *možda* bilo pametno da odeš odavde i vidiš malo sveta. (SrpKor)

b) **Verovatno**

Rečnik srpskog jezika Matice srpske (2007) definiše prilog *verovatno* uz pomoć sinonimnih izraza *po svoj prilici, dosta sigurno, izvesno, svakako*. Iz ove definicije možemo videti da on izražava viši stepen uverenosti u tvrdnju nego *možda*, a opet manji nego *sigurno*, kojeg ćemo analizirati kasnije. Tako bismo ga i pozicionirali na epistemičkoj skali. Ako bismo prilog *možda*

stavili na sredinu epistemičke skale, a *sigurno* na jedan kraj, *verovatno* bismo pozicionirali između ta dva priloga. Njegovo modalno značenje izražavanja verovatnoće i mogućnosti može se videti u sledećim primerima:

74) Ako pobegnemo natrag u Austriju, *verovatno* će za nama biti raspisana poternica ili već nešto predviđeno za vampire. (SrpKor)

75) Imer je bio otporan na bol, što je *verovatno* bila posledica činjenice da je najmlađi od sedmorice braće pa je morao da prođe kroz razne faze... (SrpKor)

Što se tiče položaja u rečenici, *verovatno* se može, poput ostalih, nalaziti na bilo kojem mestu u rečenici i time i dalje uticati na značenje celokupne rečenice, osim na finalnoj poziciji. Postoje primeri iz korpusa iz kojih se može videti, da, u nekim slučajevima, kada se *verovatno* nalazi u finalnoj poziciji, ono utiče na značenje samo tog dela rečenice iza kog se nalazi:

76) Ovo poslednje je ulivalo respekt bukvalno celoj gimnaziji i profesorima *verovatno*... (SrpKor)

Poput priloga *možda* i *verovatno* može imati koncesivno značenje:

77) Znao je to *verovatno* i veliki vezir, ali ustanovama i vlastima koje dotrajavaju i ne nalaze u sebi zdravih snaga... (SrpKor)

Ipak, za razliku od *možda*, u korpusu nisu pronađeni primeri koji *verovatno* stavljaju zajedno sa deontičkom modalnošću, u funkciji „ublažavanja izraza“.

c) Najverovatnije

Iako bi možda bilo logično staviti prilog *najverovatnije* u grupu priloga koji izražavaju veći stepen uverenosti u tvrdnju nego što je ovaj, to ipak nije tako. Naime, iako prilog *najverovatnije* predstavlja „pojačano“ *verovatno*, i dalje predstavlja manji stepen uverenosti u tvrdnju nego što je gorenavedeno *sigurno*. Kroz upotrebu tog priloga govornik i dalje iskazuje veći stepen sumnje u istinitost propozicije nego što bi to činio da koristi prilog *sigurno*. Pri interpretaciji ovog priloga može nam pomoći prevodni ekvivalent na engleskom jeziku. Naime, *najverovatnije* bismo preveli na engleski kao *most probably*. Iako ima uz sebe *most, probably* i dalje spada u kategoriju priloga za označavanje verovatnoće i mogućnosti.

78) Ili je, *najverovatnije*, do svega toga došlo zato što su čistke i isparivanja bile nerazdvojni deo sistema. (SrpKor)

79) Ujak svoje obećanje nikad nije ispunio, *najverovatnije* što je i sam bio neumorni tvorac tih čudesnih priča. (SrpKor)

d) Valjda

Valjda, poput *možda*, spada u centralne modalne priloge za izražavanje verovatnoće i mogućnosti, te se stoga takođe može smestiti na središnju poziciju na epistemičkoj skali. U sledećim primerima možemo videti da govornik uz pomoć *valjda* jasno izražava sumnju u istinitost propozicije:

80) I tu je, *valjda*, ta magična privlačnost Sabora i Trube u Guči. (SrpKor)

81) Ne sećam se kako se desilo, *valjda* sam bio pijan. (SrpKor)

Međutim, za razliku od *možda*, *valjda* može imati i druge nijanse modalnog značenja, kao u sledećem primeru:

82) Na primeru Zvečana, odnosno "Trepče", njihovi motivi su demistifikovani i sada je *valjda* svima u svetu jasno da od Mirovne misije UN, zbog čega su oni na prostoru ove srpske pokrajine. (SrpKor)

Iz ovog primera možemo videti da se sud o propoziciji izvodi iz navedenih dokaza, pa bismo mogli da zaključimo da se prilog *valjda* u ovoj situaciji koristi za izražavanje evidencijalnog značenja.

e) **Moguće**

Prilog *moguće* se takođe može pozicionirati na sredini epistemičke skale, jer takođe pripada grupi centralnih modalnih priloga za izražavanje verovatnoće i mogućnosti.

83) Krimski rat odgodio je, *moguće*, raspad sultanove države. (Rečnik matice srpske, 2007)

Međutim, prema definiciji iz rečnika, prilog *moguće* može imati tri značenja: a) „koliko to dopuštaju mogućnosti, prema mogućnostima“: *koliko je to moguće, što je moguće bolje* i sl.; b) „izvodljivo, ostvarljivo“: *Dođi ako je to ikako moguće.*; i c) *može biti, možda*.

f) **Kanda**

Kada je u pitanju prilog *kanda*, Rečnik Matice srpske daje definiciju *valjda*, *verovatno*, *izgleda*. Ova definicija najbolje i opisuje značenje ovog priloga, jer pored značenja za izražavanje verovatnoće i mogućnosti, prilog *kanda* može nositi i evidencijalno značenje.

U sledećim primerima prilog *kanda* nosi značenje verovatnoće i mogućnosti:

84) Na dvobojima, *kanda*, retko pogađaju. (SrpKor)

85) Misao da je neka teorija u stvari samo sažimanje opažanja po načelu ekonomije mišljenja potiče *kanda* od fizičara i filozofa Maha. (SrpKor)

Sa druge strane, u primerima koji slede, jasno je da prilog *kanda* ima evidencijalno značenje:

86) Čulo se *kanda* u celoj kući do tavana kako Milušić, koga nisu primili, ramlje niza stepenice, drvene, šuplje... (SrpKor)

87) Vi ste ponositi, Nastasja Filipovna, ali vi ste, *kanda*, toliko nesrećni da sebe zbilja za krivu smatrate. (SrpKor)

88) Ah, Gospode! On još govori ! - Vi se, *kanda*, smejete? A što se vi meni neprestano smejete? (SrpKor)

89) Ama šta je to, vi tu, *kanda*, svi u Pavlovsk idete? (SrpKor)

Iz navedenih primera je jasno da se sud o propoziciji donosi na osnovu nekih dokaza različite vrste, ali u dublju analizu ćemo ući u poglavlju koje se bude bavilo analizom priloga za izražavanje evidencijalnog značenja.

g) **Eventualno**

Lažni par engleskog priloga *eventually*, *eventualno* se definiše kao „pod izvesnim uslovima, okolnostima, možda“ (Rečnik Matice srpske, 2007). Upotreba priloga *eventualno* kao nosioca modalnog značenja verovatnoće i mogućnosti može se videti u sledećim primerima:

- 90) ...u pogledu bilo koje primenjene ili predložene mere , ili bilo kog drugog pitanja za koje ta strana *eventualno* smatra da može da utiče na sprovođenje ovog Sporazuma. (SrpKor)
- 91) Intervencija vlasti svešće se na jedan formalni zapisnik i, *eventualno*, ako se za to ukaže potreba, na ispitivanje nekih svedoka. (SrpKor)

Međutim, *eventualno* može imati i emfatičko značenje „jedino“ koje se može videti u primerima (92) i (93):

- 92) Poezija je ono što se ne kazuje, ono što se ne može reći. Ni o sebi ni o drugima. To mogu *eventualno* da kažu proza i esej. (SrpKor)
- 93) Mogu *eventualno* da slavim na taj dan svoj poslednji službeni leš, u stvari ni to, bio je drugi dan slave. (SrpKor)

U nekim primerima je jako teško uočiti razliku između ove dva tipa upotrebe priloga *eventualno*, ali da razlika nekada itekako postoji postaje jasno u sledećem primeru:

- 94) Ni u petak pre podne mi nije nedostajala komunikacija, *možda eventualno* Internet komunikacija, ali ni na jednu adresu nije stiglo ništa. (SrpKor)

Kao što možemo videti, pri upotrebi priloga *možda* i *eventualno* u primeru (94), jasno je da je *možda* nosilac epistemičkog značenja, a da *eventualno* ovde služi da na neki način izdvoji deo rečenice koja mu sledi.

h) Slučajno

Prilog *slučajno* se navodi kao jedan od sinonima priloga *možda*. Međutim, to nije tako kada *slučajno* u rečenici ima svoje primarno značenje „nenamerno“. Modalno značenje verovatnoće i mogućnosti prilog *slučajno* ima u sledećim primerima:

- 95) Da ti *slučajno* ne misliš da će te Sajfert uzeti za ženu? (SrpKor)
- 96) Ako bi se *slučajno* u nekoj poemi pravila aluzija na Rutu i njeno skupljanje klasja... (SrpKor)

i) Možebiti

Još jedan sinonim priloga *možda* koji takođe nosi značenje verovatnoće i mogućnosti. Nosi značenje koje pruža alternativu da radnja opisana u propoziciji na koju se prilog odnosi ne mora da bude istinita:

- 97) To posebno vrijedi za razne ugovore koje *možebiti* potpišete u ovom razdoblju. (SrpKor)

j) Teško

Možemo tvrditi da prilog *teško* izražava najmanji stepen uverenosti u tvrdnju, odnosno najmanji stepen modalnog značenja verovatnoće i sigurnosti. Rečenice u kojima se nalazi to i potvrđuju:

98) Stoga će ispražnjeni kućni budžeti *teško* moći da sačekaju strpljivo i postepeno povećavanje prosečnih plata i penzija.

Priloge za označavanje verovatnoće i mogućnosti u srpskom jeziku možemo podeliti na one koje izražavaju veći stepen uverenosti u tvrdnju i one koji izražavaju niži stepen uverenosti u tvrdnju, a ta tabela bi izgledala ovako:

Viši stepen uverenosti u tvrdnju	Niži stepen uverenosti u tvrdnju
verovatno najverovatnije moguće	možda valjda kanda eventualno slučajno možebiti teško

Tabela 2

Kada je u pitanju položaj u rečenici, modalni prilozi za izražavanje verovatnoće i mogućnosti nisu fiksirani, mogu se pronaći i u inicijalnoj, medijalnoj, ili finalnoj poziciji, ali, poput priloga u engleskom jeziku, promenom mesta mogu promeniti fokus rečenice. U inicijalnoj poziciji bi njihovo značenje uticalo na celu rečenicu, dok medijalna pozicija fokusira njihovo značenje na deo propozicije koje mu sledi. Poput priloga u engleskom jeziku, finalna pozicija im daje značenje dodatnog komentara.

4.1.2.2. Priloške sintagme

Kada su u pitanju priloške sintagme u srpskom jeziku one se, kao i u engleskom jeziku, sastoje od glavnog i zavisnog člana sintagme. U slučaju priloških sintagmi, reči koje se nalaze uz prilog i bliže ga određuju, po Stanojčiću i Popoviću (2002: 259) nazivaju se *specifične odredbe*, dok ih Piper i Klajn (2017) nazivaju neglagolskim dopunama. Navode grupu specifičnih odredbi za priloge koju sačinjavaju prilozi za način i meru: *veoma, vrlo* itd.

Kada su u pitanju prilozi iz prethodnog poglavlja koji mogu na sebe da prime modifikaciju bilo kakve vrste, to može učiniti samo prilog *verovatno*:

99) Mada bi, *vrlo verovatno*, uništilo svaku nadu koju je u sebi nosio u pogledu budućnosti ljudske rase. (SrpKor)

100) Pod tim uslovima neće biti dogovora o rezoluciji i *veoma verovatno* neće biti rezolucije. (SrpKor)

4.1.2.3. Fiksni izrazi

U srpskom jeziku postoje ustaljeni izrazi za izražavanje modalnosti, fiksni izrazi koji samo u datoj kombinaciji reči imaju modalno značenje. U ustaljene izraze koji nose značenje verovatnoće i mogućnosti spadaju *nije valjda, po svoj prilici, sva je prilika, reklo bi se, moglo bi biti*.

- 101) *Nije valjda* da moj komšija nema građevinsku dozvolu. (SrpKor)
 102) Ono što se potom zbiva nije sasvim jasno, ali *po svoj prilici* središnja područja zvezde kolabiraju do nekog veoma gustog stanja kao što je neutronska zvezda. (SrpKor)
 103) *Sva je prilika* da nikada neće doznati da li je tu posredi kretanje bezumnih kosmičkih zveri... (SrpKor)
 104) To su bile jedine stvari u sobi koje, *reklo bi se*, nikad nisu ni pipnute. (SrpKor)
 105) Da li je to ono što je od nje, od svog remek - dela, očekivao? *Moglo bi biti*. Nije siguran. (SrpKor)

Izrazi *sva je prilika/po svoj prilici/* mogu imati i evidencijalno značenje, jer se komentar govornika na istinitost propozicije zasniva na nekim dokazima koji su prisutni u kontekstu, te ne označavaju samo govornikovu uverenost u tvrdnju:

- 106) Srećom, nije bio u pitanju teroristički napad poput onih u britanskoj prestonici već, *sva je prilika*, jedan od uobičajenih beogradskih obračuna. (SrpKor)
 107) Mislim da ćete vi *po svoj prilici* više patiti od nas dve; vaša osećanja su se manje pomirila sa promenom nego moja. (SrpKor)

4.1.2.4. Klauze

Poput engleskog, i u srpskom se mogu naći uslovne rečenice sa *ako*, koje izražavaju stepen uverenosti u tvrdnju, odnosno nose modalno značenje verovatnoće i mogućnosti

- 108) To pokazuje da imamo dobro pamćenje, jer se nismo videli, *ako se ne varam*, već skoro deset godina.

4.2. Modalni adverbijali u engleskom i srpskom jeziku za izražavanje verovatnoće i mogućnosti - zaključak

Kada su u pitanju modalni adverbijali za izražavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti u engleskom i srpskom jeziku došli smo sledećih zaključaka:

Najobimniju grupu jezikčih izraza za označavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti čine prilozi *probably, likely, plausibly, maybe, perhaps, possibly, conceivably, presumably, believably, assumably, practicably, presumptively, improbably, unlikely, implausibly*, dok su to u srpskom *možda, verovatno, najverovatnije, valjda, moguće, kanda, eventualno, slučajno, možebiti, teško*. Svi se mogu pozicionirati na epistemičkoj skali i u zavisnosti da li označavaju manji ili veći stepen uverenosti u tvrdnju podelili smo ih ovako:

Viši stepen uverenosti u tvrdnju	Niži stepen uverenosti u tvrdnju
likely	maybe
probably	perhaps
plausibly	possibly
presumably	conceivably
believably	
practicably	
improbably	
	možda
	valjda
	teško
	kanda
	eventualno
	slučajno

unlikely implausibly	možebiti
-------------------------	----------

Tabela 2

Iz tabele možemo videti da u engleskom više priloga označava viši stepen uverenosti u tvrdnju nego što to slučaj sa srpskim jezikom, dok u srpskom jeziku je situacija obrnuta, više priloga označava niži stepen uverenosti u tvrdnju.

Kada je u pitanju pozicija u rečenici, modalni prilozi za izražavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti se mogu naći u bilo kojoj poziciji u rečenici; međutim, to utiče na opseg njihovog delovanja. Kada su u inicijalnoj poziciji, tada ne samo da utiču na značenje cele rečenice, već u engleskom ne potpadaju pod uticaj negacije. Kada su u pitanju srpski modalni prilozi, videli smo da je situacija ista, osim kod priloga *verovatno*, gde ima situacija kada se isti nalazi u finalnoj poziciji i odnosi samo na rečeničnu jedinicu do sebe.

Kada su u pitanju alternativna značenja modalnih priloga za izražavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti, i u engleskom i u srpskom jeziku modalni prilozi mogu imati koncesivno značenje. U engleskom su to prilozi *perhaps*, *possibly*, *conceivably*, dok su u srpskom to *možda* i *verovatno*.

Rozumko (2019: 453) navodi i intersubjektivnu upotrebu modalnih priloga *maybe*, *presumably* i *conceivably*, dok smo u srpskom videli da modalni prilozi *verovatno* i *valjda* mogu imati i evidencijalno značenje, dok *eventualno* može imati i emfatično značenje.

Kada je u pitanju kolociranje modalnih priloga i modalnih glagola, takva vrsta kolokacija karakteristična je za engleski jezik, ali ne i za srpski. U srpskim rečenicama ili ćemo koristiti modalne glagole ili druge modalne izraze. U engleskom jeziku, sa druge strane, videli smo da funkcija modalnih priloga, kada se nalaze uz modalni glagol je da „približe“ odnosno „pojačaju“ značenje modalnog glagola. Termin „približavanje“ implicira da modalni glagol i prilog imaju komplementarna značenja, ali prilog tada ima veću autonomiju kada se uzme u obzir položaj u rečenici, dok kada ima funkciju pojačavanja prilog se mora nalaziti uz modalni glagol.

Priloške sintagme u engleskom jeziku koje sadrže kao glavni član neki od modalnih priloga za izražavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti kao zavisni član sadrže neki od intenzivirajućih subjunkata poput *more*, *most*, *more or less* i *quite*. Pa tako u modalnoj adverbijalnoj funkciji možemo naći *quite probably*, *most probably*, *rather likely*, *quite conceivably*. Ono što je zanimljivo jeste da modalni prilozi poput *perhaps* i *maybe* ne mogu na sebe preuzeti takvu vrstu modifikacije, a pretpostavka je da je to zato što na epistemičkoj skali zauzimaju središnju poziciju, te je stepen sigurnosti koju označavaju manji od *probably* i *likely*, koji označavaju veći stepen uverenosti u tvrdnju, te se mogu modifikovati, odnosno gradirati.

Možemo reći da u srpskom jeziku nalazimo istovetnu situaciju. Priloške sintagme koje sadrže modalne priloge kao glavne članove, kao zavisne članove uzimaju priloge za način i meru poput *vrlo* i *veoma*, a koji, prema Stanojčiću i Popoviću (2002) imaju funkciju specifičnih odredbi unutar sintagme. Međutim, i ovde samo prilog *verovatno* može uzeti na sebe ovakvu vrstu

modifikacije, te možemo doći do istog zaključka, da se samo prilozi koji izražavaju viši stepen uverenosti u tvrdnju mogu gradirati.

Kada su u pitanju druge konstrukcije za izražavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti, ne postoji sličnost između načina izražavanja ovog tipa modalnosti na engleskom i na srpskom. Naime, dok u srpskom možemo naići i na predloške sintagme poput *in all likelihood*, parenteze poput *if I'm not mistaken*, u srpskom su prisutni fiksni izrazi poput *nije valjda, po svoj prilici, sva je prilika, reklo bi se i moglo bi biti*. S tim što izraz *sva je prilika* može imati i evidencijalno značenje.

Pregled svih konstrukcija u engleskom i srpskom jeziku za izražavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti izgleda ovako:

Modalni adverbijali za izražavanje epistemičkog značenja mogućnosti i verovatnoće u engleskom jeziku		
Konstrukcije	Engleski	Srpski
Prilozi	<i>probably, likely, plausibly, maybe, perhaps, possibly, conceivably, presumably, believably, assumably, practicably, presumptively, improbably, unlikely, implausibly</i>	<i>možda, verovatno, najverovatnije, valjda, moguće, kanda, eventualno, eventualno, slučajno, može biti, teško</i>
Kolociranje sa modalnim glagolima	+	-
Priloške sintagme	<i>quite probably, most probably, rather likely, quite conceivably</i>	<i>vrlo verovatno, vrlo moguće, veoma verovatno</i>
Predloške sintagme	<i>in all likelihood, in all probability</i>	/
Klauze	parenteze – <i>if I'm not mistaken</i>	
Fiksne fraze (okamenjeni izrazi)	/	<i>nije valjda, po svoj prilici, sva je prilika, reklo bi se i moglo bi biti</i>

Tabela 3

4.2.1. Modalni adverbijali za označavanje izvesnosti (*certainty*) u engleskom jeziku

Kada je u pitanju modalno značenje izvesnosti u literaturi, postoje izvesna neslaganja što se tiče imenovanja ove klase značenja.

Palmer (1990: 53) u procesu definisanja značenja koje on naziva „necessity“, navodi da je za to značenje prava parafraza „The only possible conclusion is that...“ On dalje navodi da je Hallidayev izraz „certainty“ termin koji bi mogao pogrešno da se protumači:

„Ovo se odnosi na jačinu uverenja govornika, ali modalni glagoli uvek ukazuju na neku vrstu suda govornika (i iz nekog razloga "will" se ne smatra verovatnoćom). Bouma (1975:318) kritikuje Hallidaya, ali greši kada kaže da se sigurnost izražava onim što Jos (1964: 81, 169) naziva 'faktualna tvrdnja', koje ne zahteva modalne glagole, izjednačavajući sigurnost sa verovatnoćom od 100 odsto. Faktualna tvrdnja nije izraz sigurnosti; ona čak ne izražava ni ono što govornik zna, već samo ono što veruje. Epistemička modalnost ne izražava faktualnu tvrdnju, već iznosi sigurniju tvrdnju od najsigurnijih epistemičkih sudova (Kartunnen 1972:12, Lyons 1977:809). Međutim, teško je, ako ne i nemoguće, uporediti 'jačinu' verovanja sa jačinom zaključka". (Palmer 1990: 53)⁴⁰

Ovde navodi i da je Coates (1983: 41) komentarisala epistemičko *must*, koje, po njoj, odražava govornikovo uverenje (*confidence*) u istinitost onoga što govori, bazirano na zaključku koje je doneo uz pomoć informacija sa kojima je upoznat. Međutim, navodi da termin *confidence* nije baš najsrećnije rešenje, jer se previše može povezati sa sigurnošću (*certainty*).

Ja se sa ovim ne bih složila, čak mislim da je Coates dala i najprikladnije rešenje. Kada govorimo o epistemičkom značenju koje Palmer i Halliday nazivaju „necessity“ i „certainty“, ni jedan od tih naziva, po meni, ne predstavlja zapravo govornikov stav prema istinitosti propozicije. Nužnost (*necessity*) sama po sebi ima nijansu značenja koja gotovo govori o nečemu što će se sigurno desiti, preordiniranom događaju, dok je izraz *certainty* malo prikladnije rešenje jer ipak ima nijansu značenja koje označava stav prema propoziciji.

Što se tiče izvesnosti ili nužnosti, kao prevodnih termina na srpskom jeziku, ipak bih se opredelila za termin izvesnost, jer i dalje uključuje stepen sumnje koji, po mom mišljenju, postoji u svakoj rečenici koja nosi modalno značenje. Sa druge strane, i njemu fali ta nijansa značenja koja će jasno pokazati i govornikovu uverenost u tvrdnju (Coates to naziva *confidence*).

Pošto sam u prethodnom poglavlju već navela koji sve tipovi adverbijala se mogu koristiti za opisivanje modalnog značenja, počecemo opet sa prvom i najobimnijom grupom, prilozima.

⁴⁰ „It is concerned with the strenght of the speaker's belief, but the modals always indicate some kind of judgement by the speaker (and for some reason will is not to be identified with probability). Bouma (1975:318) criticizes Halliday, but is mistaken in saying that certainty is expressed by what Jos (1964: 81, 169) calls 'factual assertion', which requires no modal, equating certainty with 100 per cent probability. For factual assertion is not an expression of certainty; it does not even express what the speaker knows, but only what he believes. Epistemic modality does not express a factual assertion, but makes a stronger claim than the strongest of all epistemic judgments (Kartunnen 1972: 12, Lyons 1977: 809). It is difficult, however, if not impossible, to compare 'strenght' of belief against that of conclusion“. (Palmer 1990: 53)

4.2.1.1. Modalni prilozi za izražavanje značenja izvesnosti (*certainty*) na engleskom jeziku

Quirk et al. (1985: 620) disjunkte sadržaja, one koji su nam potrebni u ovom delu analize, kao što smo već naveli, dele na dve vrste, a prvu vrstu čine disjunktne ubeđenja (*conviction*), među kojima navode i neke priloge koje ću kasnije staviti u grupu izraza za izražavanje evidencijalne modalnosti. Među disjunkte sadržaja koji nose značenje ubeđenosti (*conviction*) (bez priloga koji nose značenje evidencijalne modalnosti) ubrajaju: *admittedly, assuredly, avowedly, certainly, decidedly, definitely, incontestably, incontrovertibly, indeed, indisputably, indubitably, surely, unarguably, undeniably, undoubtedly, unquestionably*.

Anne-Marie Simon-Vandenberg i Karin Aijmer (2007: 84), sa druge strane, navode da postoje četiri grupe priloga koji izražavaju izvesnost, a to su epistemički (*epistemic*), evidencijalni (*evidential*), prilozi očekivanja (*expectation*) i prilozi govornih činova (*speech act*). Navode da njihova klasifikacija odgovara klasifikaciji koju je predložio Chafe (1986), a to je klasifikacija evidencijala na osnovu stepena pouzdanosti (*degrees of reliability*), izvora znanja (*source of knowledge*), načina saznavanja (*mode of knowing*) i načina saznavanja povezanim sa usmenim izvorima ili očekivanjima (*mode of knowing and knowledge matched against verbal resources or expectations*).

Po njima, grupa epistemičkih priloga koji nose značenje izvesnosti uključuje priloge koji sadrže u sebi značenje visokog stepena govornikove uverenosti u istinitost propozicije, ali ne sadrže izvore znanje i načine saznavanja. Drugim rečima, prilozi u ovoj grupi nemaju korensko značenje očekivanja, dokaza niti određenost govornim činovima koji karakterišu druge grupe. U Simon-Vandenberg i Aijmer (2007: 84) u tu grupu ubrajaju *certainly, definitely, undoubtedly, no doubt, indeed, surely, decidedly, for sure, for certain, assuredly, indubitably*.

Druga grupa priloga izražava izvesnost koja proizilazi iz dokaza. Ova grupa uključuje priloge *obviously, clearly, plainly, evidently, manifestly, patently*. Ovi prilozi, po Simon-Vandenberg i Aijmer (2007: 84), predstavljaju grupu koja se odnosi na načine saznavanja po Chafe-ovoj terminologiji. Značenje izvesnosti počiva na osnovu saznanja iz dostupnih dokaza.

Treća grupa je grupa koja sadrži značenje očekivanja, te uključuje *of course, naturally, inevitably, necessarily*. Ovim priložima je zajedničko to da je njihovo osnovno značenje izvesnosti bazirano na stanju stvari koji je u saglasnosti sa očekivanjima.

Četvrta grupa je, po Simon-Vandenberg i Aijmer (2007: 84), grupa govornih činova koja uključuje *avowedly, admittedly, arguably, incontestably, indisputably, unarguably, undeniably, unquestionably, incontrovertibly*. Prilozi u ovoj grupi izražavaju izvesnost kroz jasnu naznaku da na govornikov stav treba gledati u svetlu alternativnih stavova sa kojima je ili saglasan ili im se protivi.

Grupa modalnih priloga za označavanje izvesnosti kojima ćemo se mi baviti u ovom delu rada sadrži navedene priloge koje su pomenuli Quirk et al. i tri grupe koje su navedene u Simon-Vandenberg i Aijmer (2007), dok ćemo njihovu drugu grupu priloga koja izražava izvesnost koja proizilazi iz dokaza ostaviti za deo o evidencijalnim priložima.

Dakle, u klasifikaciji u ovom radu, grupa priloga za izražavanje izvesnosti sadrži: *admittedly, assuredly, avowedly, certainly, decidedly, definitely, incontestably, incontrovertibly,*

indeed, indisputably, necessarily, indubitably, surely, unarguably, undeniably, undoubtedly, unquestionably, no doubt, for sure, for certain, naturally.

Sledeći primeri pokazuju situacije u kojima navedeni primeri iskazuju svoje osnovno modalno značenje visokog stepena uverenosti u tvrdnju:

- 109) *Admittedly*, lust was involved, but the major motivation had been that unexplainable, instinctive emotion called love. (BNC)
- 110) She had said he must marry only so as not to disappoint his mother; but should he come to her one day and say he was about to marry someone, that would *assuredly* beat her into the ground. (BNC)
- 111) In the long wake of a critical career that had begun in the 1930s *avowedly* in imitation of Richards and Empson and which ended with his death at the age of 83, his final achievement of style was above all to create, for a time, a compelling image of himself. (BNC)
- 112) While the Environment Protection Act will go some way to addressing the situation it does not seem to take into account those owners who will not care if their dog is impounded and destroyed and *certainly* will not pay to save it. (BNC)
- 113) The woman who had just walked into the sitting room had most *decidedly* not put on weight; nor had she let herself go... anywhere. (BNC)
- 114) I was *definitely* not going to bow to his pressure, you see. (BNC)
- 115) It proves *incontestably*, that the judiciary is beyond comparison the weakest of the three departments of power. (BNC)
- 116) If you're *incontrovertibly* hooked on a particular style, you won't be deterred by the changing face of fashion. (BNC)
- 117) Christopher could *indeed* be heard approaching, calling calmly to the occupants of each of the vehicles under his command. (BNC)
- 118) When... our Soviet rivals recognised they could not match us... and as their own system *indisputably* failed the Soviet people even as it abused them -- then came the turning point. (BNC)
- 119) This approach by no means *necessarily* reflects lack of sympathy for the lot of the least privileged in society. (BNC)
- 120) Or rather, since he *indubitably* wanted a relationship with Alexandra, perhaps what he hoped for was to dictate the terms, rather than have them dictated to him. (BNC)
- 121) The Oxford dictionary gives minimal comfort for using the word in this manner and it *surely* strikes the UK ear as pompous or worse, over-zealous. (BNC)
- 122) The garden belonged *unarguably* to Leonard. (BNC)
- 123) There was, *undeniably*, a spirit of unrest abroad in the air, violence and lawlessness, and corruption in the City, law courts and local councils, while the streets were foul with detritus and thronging with derelict humanity. (BNC)
- 124) *Undoubtedly* much of the anger was directed at further extortions of any kind, whether anti-religious or not. (BNC)
- 125) "So you would have good reason for calling in your loan." "*Unquestionably*. But that would push the group into bankruptcy, with severe consequences in the City". (BNC)
- 126) *No doubt* there are other forms of cruelty to children, but we have to ignore them. (BNC)
- 127) "*For sure*", they would say: "All things have a purpose." (BNC)
- 128) If they stayed where they were they were dead *for certain*. (BNC)

129) "*Naturally* it wouldn't occur to you that there could be anything innocent about our weekend in Hualien." (BNC)

4.2.1.1.1. Dodatna analiza osnovnog značenja nekih modalnih priloga za označavanje izvesnosti

a) **Certainly**

U analizi Simon-Vandenbergen i Aijmer (2007: 85) stoji da se prilog *certainly* može koristiti i uz priloge stepenovanja *most* i *almost* ali sa razlikom u značenju. Naime, pokazalo se da ova dva priloga funkcionišu u suprotnom pravcu jedan od drugog. Dok *most* pojačava modalno značenje priloga *certainly*, odnosno uverenost u istinitost propozicije čini još jačom, *almost* služi da umanjí tu uverenost:

130) And what she didn't have in grit she *most certainly* had in ethics. (BNC)

131) Without his help, she knew that the Rose Bowl would *almost certainly* have been doomed. (BNC)

Što se tiče opsega uticaja koji *certainly* ima na rečenicu, može se zaključiti da je njegov opseg „ograničen“ na deo rečenice koji mu sledi. Međutim Simon-Vandenbergen i Aijmer navode da se u samo jednom slučaju u rečenici može naznačiti da je u opsegu *certainly* ceo iskaz, a to je kada je u finalnoj poziciji, kada se tu nalazi kao neki dodatni komentar, odnosno ono što Simon-Vandenbergen i Aijmer nazivaju *afterthought*:

132) No, he had approached the whole business in the best way, *certainly*. (BNC)

b) **Definitely**

Definitely ima slično značenje kao *certainly* a Simon-Vandenbergen i Aijmer (2007: 98) navode da, kada su u pitanju prilozí za izražavanje stepenovanja, *definitely* uglavnom ide uz *most*, *quite*, *very* i par upotreba uz *absolutely* i *almost*:

133) And whatever clothes Luke Hunter wore, they were *most definitely* his own. (BNC)

134) She was -- in the bedroom and the kitchen anyway -- *quite definitely* trying to get behind him, and in clearer ground, the hall, stairs, lounge or garden, she moved fast, certainly too fast to be strangled. (BNC)

135) As she emerged from the main cabin and looked about her, Robbie discovered that these were *very definitely* not last night's surroundings. (BNC)

136) What angle do you know *absolutely definitely* without thinking about it? (BNC)

137) The travel agent was *almost definitely* slipping him something, thought Robert. (BNC)

Što se istraživanja u ovom radu tiče, pri analizi korpusa, rezultati su pokazali da *definitely* najviše kolocira sa *most* (103 rezultata), zatim sa *very* (64), *quite* (30), *almost* (15) i samo jedan primer je prikazao kolokaciju *definitely* i *absolutely* (primer 136).

Ono što je privuklo moju pažnju, kada sam prolazila rezultate korpusa je je sledeći primer:

138) Within every structured society, *certainly* at Tara and *very definitely* within the Fiana, there were strata, tiers, sections and subsections. (BNC)

Iako se navodi da su *certainly* i *definitely* gotovo sinonimi i da izražavaju isti stepen uverenosti u istinitost propozicije, ovaj primer pokazuje da se ta dva priloga mogu tumačiti kao

pozicionirani na ipak drugačijim mestima na epistemičkoj skali. Naime, može se reći da prilog *definitely*, pogotovo uz *very* izražava manji stepen uverenosti u tvrdnju nego što čini *certainly*. Tako da se može reći da, iako bismo za *very* mogli da kažemo da služi svrsi intenziviranja, to ovde nije slučaj. Ovde *very* zapravo umanjuje stepen uverenosti u tvrdnju priloga *definitely*.

c) **Surely**

U zbirci radova *Pragmatic Markers in Contrast* Angela Downing (2006: 41) smatra da *surely* izražava zaključivanje ili inferenciju iz poznatih činjenica ili dokaza. Za razliku od *certainly* i *definitely*, *surely* uključuje nijansu sumnje. Downing smatra da je *surely* evidencijalni marker u britanskom engleskom zato što izražava ne samo stanje govornikovog znanja, nego i stanje sagovornikovog pretpostavljenog znanja (41):

„Što se tiče znanja govornika, implikacija koju prenosi *surely* je da je mišljenje govornika jedino istinito, razumno ili pouzdano, mišljenje zasnovano na "načinu znanja" uverenja (Chafe, 1986), izvor ovog uverenja su iskustvo, senzorna percepcija ili moralno pravo. Što se tiče sagovornika, *surely* kodira, usvajajući Havilandovo (1987: 343) viđenje moralnog kao i epistemičkog karaktera evidencijalnosti, "ono što se očekuje da sagovornik zna ili bi trebalo da zna, ili očito (možda svojom krivicom) 'ne zna'". Na ovo možemo dodati i "ono što je sagovornik učinio, nameravao ili nije uspeo da učini", jer izrazi sa *surely* se takođe odnose na dela i namere.“ Downing (2006: 47)⁴¹

Objašnjenje za ovakvo „nejasno“ značenje *surely* leži u evoluciji njegovog značenja kroz vreme. Naime, *surely* je u početku bilo na istom nivou „sigurnosti“ kao i *certainly* i *confidently*, međutim procesom subjektivizacije dobio je nijansu značenja koju ima danas. Traugott daje definiciju subjektivizacije, gde objašnjava da je to „semantičko pragmatički proces, gde značenja postaju sve više zasnovana na govornikovom subjektivnom verovanju/stanju/ stavu prema propoziciji“ (1995:31).

d) **No doubt**

Kada je prilog *no doubt* u pitanju, potrebno je napraviti razliku između *no doubt* kao priloga i *no doubt* kao imeničke sintagme čiji je glavni član imenica *doubt*. Naime, samo u situacijama kada *no doubt* može da stoji samostalno, a da pri tom određuje stepen govornikove uverenosti u tvrdnju, možemo reći da je prilog:

139) *No doubt* this was because the weather was much better, now that September was under way. (BNC)

Kao što vidimo, *no doubt* u ovoj rečenici daje vrednosni sud propoziciji koja mu sledi i ni na jedan način nije vezana za neki deo te rečenice. Dakle, rečenica bi mogla da stoji i bez njega što dalje govori u prilog tvrdnji da je u pitanju prilog. Pogledajmo sledeći primer:

⁴¹ "With regard to speaker's knowledge, the implication conveyed by *surely* is that speaker's opinion is the only true, reasonable or reliable one, an opinion based on the 'mode of knowing' of belief (Chafe, 1986), the sources of this belief being experience, sensory perception or moral right. As regard the addressee, *surely* encodes, adoptin Haviland's (1987:343) view of the moral as well as epistemological character of evidentiality, „what the interlocutor is taken to know, or should know or apparently (perhaps culpably) „fails to know“. To this we can add „what the addressee did, intended or failed to do“, for utterances with *surely* also address deeds and intentions“. Downing (2006: 47)

140) However, there is *no doubt* in my mind that it would be quite wrong to confine her in a geriatric home among seriously deranged patients. (BNC)

Ovde se može primetiti da *no doubt* predstavlja imenski deo predikata koji je dalje modifikovan predloškom sintagmom *in my mind*. Dakle, ne samo da je *no doubt* ovde vezano za predikat već je i imenica *doubt* modifikovana.

e) **Indeed**

Modalni prilog *indeed* je bio predmet interesovanja mnogih lingvisti (Traugott and Dasher 2002; Aijmer 2007; Simon-Vandenberg i Aijmer 2007). Biber et al. (1999), Simon-Vandenberg i Aijmer 2007 i Rozumko (2019) navode da je posebno čest u akademskom jeziku društvenih nauka i političkom diskursu. Što se tiče položaja u rečenici može biti na sve tri pozicije (inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj). Rozumko (2019: 286) navodi da u inicijalnoj poziciji *indeed* vrši funkciju diskursnog markera, gde služi da poveže delove diskursa, dok je epistemičko značenje izraženije u medijalnoj poziciji. Navodi da *indeed*, pored funkcije modalnog adverbijala ima i empfatičnu, koncesivnu, kao i tekstualne funkcije:

141) The doctor turned his attention back to the carving. He was *indeed* good at it. (Rozumko 2019: 287) – modalni adverbijal

142) Thank you all very, very much *indeed* for coming. (Rozumko 2019: 286) – empfatična funkcija

143) The chances were slim *indeed* but now she really wanted to go. (Rozumko 2019: 289) – koncesivna funkcija

144) Within every institution (and *indeed*, individual) may be found the polarised views of the pedant and the pragmatist. (Rozumko 2019: 291) – tekstualna funkcija – označavanje analogije

145) The consultant, Dr Peter Brunt, is the Queen's official doctor in Aberdeen. His assessment would determine the time – 'or *indeed* the date' – of the Queen Mother's discharge, Mr Reid said. (Rozumko 2019: 291) – tekstualna funkcija – značenje „preciznije“

4.2.1.1.2. **Alternativna značenja modalnih priloga za označavanje izvesnosti**

Rozumko (2019: 340-400) razdvaja priloge *admittedly*, *assuredly*, *undoubtedly*, *unquestionably*, *undeniably*, *indisputably*, *indubitably*, *incontrovertibly*, *unarguably* i *incontestably* od *certainly*, *surely*, *no doubt*, *definitely*, *for certain* i *for sure*, nazivajući prve argumentativnim (*argumentative*), a potonje empfatičnim (*epistemic emphasize*s).

Tvrđi da se argumentativni prilozima koriste da bi se izgradili argumenti u odnosu na druga, potencijalno bitna mišljenja: „označavaju govornikovu svest o tome da sagovornici njihovu tvrdnju mogu dovesti u pitanje ili opovrgnuti“ (2019: 317).

Za grupu koju je nazvala *epistemic emphasize*s navodi sledeće: „kategorija empfatičnih priloga sastoji se od priloga koji se koriste da naglase govornikov stav prema različitim stavovima koji su sagovornici izrazili“ (2019: 369).

Međutim, sa ovim se ne bih složila, već bih navela da su ovo sekundarne osobine ovih priloga, kada je u pitanju njihova analiza u svojstvu modalnih priloga. U gorenavedenom primeru (110), nema govora o tome da se ovde radi o stavu koji stoji u opoziciji sa nekim drugim

mišljenima, odnosno ne uzima se nijedno drugo mišljenje u obzir, već se prilogom *assuredly* isključivo iskazuje lična uverenost u rezultat određenih dešavanja.

Takođe, u primeru (112), *certainly* bi se moglo tumačiti kao emfatični prilog, ali možemo probati da ga zamenimo nekim drugim, koji, po Rozumko, ne spada u istu kategoriju. Zamenimo ga recimo sa *undoubtedly*:

146) While the Environment Protection Act will go some way to addressing the situation it does not seem to take into account those owners who will not care if their dog is impounded and destroyed and *undoubtedly* will not pay to save it. (BNC)

Vidimo da je govornik u predstavljenoj situaciji ne pokušava da naglasi deo rečenice koji sledi, već da izrazi svoju uverenost da do određene aktivnosti, kada se uzme kontekst cele rečenice, neće doći. Probajmo sa još jednim primerom:

147) That would, *almost certainly*, rule out the return of Kevin Keegan, who ended his short-term managerial contract two weeks ago. (BNC)

148) That would, *undoubtedly*, rule out the return of Kevin Keegan, who ended his short-term managerial contract two weeks ago. (BNC)

Možemo videti da je, kada se izraz *almost certainly* zameni sa *undoubtedly*, jasno da se radi o govornikovoju uverenosti u istinitost propozicije.

Naravno, *certainly* može imati i tu nijansu značenja opozicije drugim tvrdnjama i utvrđenim činjenicama. Takvu upotrebu priloga *certainly* Simon-Vandenberg i Aijmer (2007: 95) nazivaju pogodbenom upotrebom (*concessive*), gde se govornik slaže ili delimično slaže sa prihvaćenim gledištem upotrebom *certainly*, a onda dodaje novi argument. Taj argument se uvodi uglavnom klauzom sa *but* koja uvodi snažniji argument, te stoga ima pogodbenu funkciju:

149) *Certainly* he never became an outstanding dancer, *but* as a performer he did have a feeling for movement and character that enabled him to make a theatrical impact in some roles not needing much technique or classical style. (BNC)

U ovakvom primeru možemo čak tvrditi da *certainly* uopšte nema modalno značenje, nego čisto emfatičko značenje, gde se naglašava prvi deo rečenice. Govornik ovde ne pokušava da izrazi stepen svoje uverenosti u istinitost propozicije, on tu istinitost priznaje kao apsolutnu i naglašava je. Naravno, u ovakvim situacijama, tanka je linija između značenja, te se, stoga, mogu tumačiti na više različitih načina.

Rozumko (2019: 380-381) navodi i instance koncesivne upotrebe *for sure*:

150) Weird *for sure* but, erm...not unusual.

Za definitely, sa druge strane, Simon-Vandenberg i Aijmer (2007: 98) tvrde da pored epistemičkog značenja, može nositi i značenje načina (151), a i imperativno značenje (152):

151) And the British board have said quite *definitely* that they will not allow athletes to double.

152) *Definitely* go ahead.

Kada je u pitanju *surely* Simon-Vandenberg i Aijmer (2007: 136) navode:

surely ne čini izjave jačim, već, naprotiv, uključuje mogućnost demantovanja. Govornik u svoju poruku uključuje priznanje da želi potvrdu, odobrenje, saglasnost. Takođe, u izjavama koje ne sadrže modalni glagol, *surely* pretvara izjavu u subjektivno mišljenje koje se predstavlja kao osporivo⁴²

Dakle, za razliku od *certainly* i *definitely*, *surely* sadrži u sebi i nijanse značenja koje pokazuju da ipak postoji stepen sumnje. Simon-Vandenberg i Aijmer daju sledeći primer (2007: 137):

153) But *surely* out of two hundred writers you'd expect seventy-five or something to be left-handed.

Jedno od bitnijih značenja *surely*, je, bez sumnje, emfatično značenje. Quirk et al. (1985: 584) stavljaju *surely* u listu emfatičnih priloga, odnosno „dijuncts expressing the comment of what is being said is true“. Simon-Vandenberg i Aijmer (2007: 138) navode da se razlika u dve nijanse značenja mogu videti uz pomoć dva sinonimna izraza koji ih opisuju. Prvo, modalno značenje, po njima, nosi značenje *it is certain*, dok se drugo, emfatično, značenje, može opisati prilogom *truly* (2007:139):

154) Los Angeles and London are *surely* deserving of such architecture.

4.2.1.1.3. Korelacija modalnih glagola i priloga za označavanje izvesnosti

Kada su u pitanju prilozi za označavanje izvesnosti i njihova veza sa modalnim glagolima, primeri pokazuju da oni uglavnom kolociraju sa *will*, *would* i *must*. Hoyer (1997: 114) navodi da takvi primeri pokazuju implikaciju da je govornikov sud osnovan na činjenicama koje su nekako poznate, a ne za koje se izvodi zaključak.

155) Roland Smith has provided us with a fascinating and interesting book that should whet the appetite of many hill walkers and *will certainly* provide a wealth of useful background information when planning a walk to some of the 'Great Viewpoints' of Britain. (BNC)

156) That is all history, and Pahari *must certainly* be dead. (BNC)

157) Then you must take her. Yes, you *must certainly* take her. (BNC)

Možemo videti iz primera da razlika između *will* i *must* zaista leži u načinu na koji se može shvatiti stepen uverenosti u istinitost propozicije. *Will* u primeru (155) kao da ne dovodi u pitanje istinitost propozicije, već savetuje, bez ikakve sumnje, da će knjiga doneti dosta korisnih informacija. To je možda i zbog toga što *will* balansira na tankoj liniji između izražavanja budućnosti i modalnosti, a već dosta istraživanja vršeno o značenju *will* u tom smislu. Naime, ono u primerima kojima iskazuje buduća dešavanja, ne gubi potpuno modalnu nijansu, nego je budućnost izražena sa *will* uvek „modalna“. Te bismo rekli da upravo u tome možemo pronaći razliku između upotrebe ova dva modalna glagola sa priložima za izražavanje izvesnosti.

Što se tiče *must*, bez obzira što je epistemički „jače“, odnosno kao modalni glagol pokazuje visok stepen izvesnosti, kada poredimo primere (155) i (156) i (157) to nije slučaj.

⁴² “surely does not make such statements stronger, but, on the contrary, builds into the possibility of being contradicted. The speaker incorporates in her message the recognition that she wants confirmation, approval, agreement. Also in utterances which do not contain a modal auxiliary surely turns the statement into one about a subjective belief which is presented as contestable“. Simon-Vandenberg i Aijmer (2007: 136)

Hoye (1997: 115) navodi Coates (1983: 177) gde kaže da *will* kontrastira sa *must* u tome što „govornikova uverenost u istinitost propozicije nije bazirana na proces logičke inferencije“ (“the speaker’s confidence in the truth of the proposition is not based on the process of logical inference“). Odnosno, *must* koristi dostupne dokaze da bi došao do zaključka, ali, na kraju, zaključak ipak predstavlja najviši sud govornika, dok je *will* rezultat zaključka izvedenog iz iskustva, koji uključuje sud, ali ipak malo manje. Sam Hoye komentariše da je linija između *will* i *must* u ovoj situaciji dosta nejasna.

Kada je u pitanje kolociranje nekih priloga za izražavanje izvesnosti i modalnog glagola *could*, možemo sa sigurnošću reći da takvi prilozima povećavaju stepen uverenosti u istinitost propozicije, odnosno govornik njihovom upotrebom „pojačava“ izvesnost te propozicije:

- 158) Ace thought she could see the bone. She *could certainly* see lots of blood. (BNC)
- 159) She might not have been able to see his expression, but she *could definitely* see his smile.
- 160) It's quite a horrifying thought, but someone *could indeed* have walked inside before the front door was locked and hidden in the building. (BNC)
- 161) She was in search of a closer knowledge of her great-uncle, and here were informed friends of his, one of them of long standing, who *could surely* tell her a great part of what she wanted to know. (BNC)
- 162) Although occasional direct personal documentation does exist for earlier periods, and more *could no doubt* be found, for the moment we have no choice but to sketch the history of later life in the past without the intimate testimony of older people and their families. (BNC)

Ono što je interesantno kada se pogledaju rezultati frekvencije primera iz korpusa jeste da najviše rezultata daje kolokacija *could + certainly*, čak 114, naspram 16 koji ima kombinacija *could + definitely* i 57 koje ima kombinacija *could + indeed*.

4.2.1.2. Priloške sintagme

Kao što je u odeljku dodatne analize modalnih priloga za označavanje izvesnosti opisano, oni mogu ići uz intenzivirajuće subjunkte poput *quite, very, most, almost, absolutely* i sl. Videli smo da *certainly* ide uz *most* i *almost* uz promene u značenju, a da *definitely* kolocira sa većim brojem reči poput *most, quite*, i par upotreba uz *absolutely* i *almost*, čime čine priloške sintagme. I drugi prilozima, poput *incontrovertibly* imaju svoje kolokacije, odnosno reči uz koje prave priloške sintagme:

- 163) I am reliably informed, *quite incontrovertibly*. (BNC)

4.2.1.3. Predložke sintagme

Predložke sintagme uz pomoć kojih se uglavnom izražava modalno značenje izvesnosti uglavnom prate formu:

with + (pridev) + imenica

- 164) Can it be said *with certainty* that the court will, under section 2(2), exempt the third party from liability.
- 165) Nothing is more confusing to staff than not to be able to foresee *with reasonable certainty* how a significant issue is likely to be resolved. (BNC)

166) There were two of them and she knew instantly, and *with absolute certainty*, that they were dead. (BNC)

167) What could be anticipated *with confidence* was the beneficial results of redistribution, for Unionists had expected them for some time. (BNC)

without + (član/kvantifikator) + *imenica*

168) *Without a doubt*, the most effective missiles in this matter of improvised ammunition had been the heads of his electro-metal figures. (BNC)

beyond + *imenica*

169) Their 15-9 victory over Wales at Cardiff Arms Park last December was *beyond dispute* the most significant result they have ever achieved on foreign soil. (BNC)

4.2.1.4. Klauze

Kao i kod klauza za izražavanje verovatnoće i mogućnosti i pri izražavanju epistemičkog značenja izvesnosti koriste se klauze koje su odvojene zarezom, ili koje stoje kao zasebne rečenice odvojene tačkom, a koje zapravo imaju adverbijalnu službu:

170) She is foreign and beautiful, *I am sure*. (BNC)

171) And you believe this is part of a larger plan. *It is certain*. (BNC)

4.2.2. Modalni adverbijali za izražavanje modalnog značenja izvesnosti u srpskom jeziku

4.2.2.1. Modalni prilozi za izražavanje značenja izvesnosti

Grupu priloga za izražavanje modalnog značenja izvesnosti čine: *sigurno, izvesno, dakako, garantovano, zasigurno, bezuslovno, definitivno, nesumnjivo, neminovno, nesporno, svakako, garant, nedvosmisleno, bespogovorno, nepobitno, neporecivo, neupitno, zaista, nemoguće*. Njihovo modalno značenje izvesnosti može se videti u sledećim primerima:

172) Da sam primetio kako me gledaju, *sigurno* bih iza seoske škole pobeo u voćnjak. (SrpKor)

173) Povremeno čak pomislim da je Staljin bio mistik. *Izvesno*, on je bio i čudovište. Ali, šta mi znamo o čudovištima? (SrpKor)

174) ...paralele sa drugim umetnostima, pa ni sa poezijom čime bi se, *dakako*, bolje osvetlili neki opšti estetički problem. (SrpKor)

175) nisam mogla da se najedem k'o čovek, kako ću, uzmem neka peciva, buter, džem, umazaću se *garantovano* . . . a tamo od ptice mleko ! (SrpKor)

176) Sa mnom je bilo obrnuto: pisanje me je neminovno zatvaralo u ograđena polja smrti, *zasigurno* bi me ugušilo u tom bezvazdušnom prostoru. (SrpKor)

177) Bio je vitak i neusiljen i, *bezuslovno*, bezumno hrabar: volele su ga sve žene, i svi su mu se muškarci divili. (SrpKor)

178) Ali ne, dragi Votsone. Biciklist *definitivno* nije psihopat. (SrpKor)

179) Biće stabilniji uslovi za poslovanje jugoslovenskih preduzeća, što će *nesumnjivo* uticati na povećanje proizvodnje i izvoza. (SrpKor)

- 180) Sve će se to vratiti, *neminovno* će se vratiti. Važno je samo da svi znaju za moje otkriće. (SrpKor)
- 181) Novine u oporezivanju Ukidanje dnevnice solidarnosti, *nesporno* će smanjiti opterećenje građana, ali će i napraviti rupu u budžetu. (SrpKor)
- 182) Ona nije dolazila, *svakako* bar nije žurila, a život močvari, isparenja, sunca i vode pune groznica načinio me je teškim... (SrpKor)
- 183) Ne, nemam slučaj i ne tripujem ništa, pričam... - ... ma *garant* su još u crkvi...
- 184) Dve su bile izrazito brkate. Jedan od brkatih je bio i krivonog, drugi ćelav. *Nedvosmisleno*, bili su to hajduci Vuk i Obren. (SrpKor)
- 185) Evropski uticaj je, po njima, dostigao svoj vrh u 19. veku. Dvadeseti vek je *bespogovorno* bio američki. (SrpKor)
- 186) ...imao sve državne i republičke garancije za fantastičan budžet viši od milijarde dolara, a Slovenija *nepobitno* dobre uslove i ogromno iskustvo u organizovanju takmičenja u zimskim sportovima... (SrpKor)
- 187) Serija je lišena i autocenzure u tom smislu da ona *neporecivo* govori "popu pop, a bobu bob", ali je ta vrsta odsustva cenzure koja ide ka simplifikaciji. (SrpKor)
- 188) U raju počinje karijera svesti i time i avantura slobode: pri tom se nešto stiče, ali se i gubi *neupitno* jedinstvo sa sobom i sa svim živim. (SrpKor)
- 189) Te noći oni će se *zaista* pojaviti, razumeš? (SrpKor)
- 190) Mi to nismo mogli da uradimo jer uslove koje su nam postavili je *nemoguće* ispuniti. (SrpKor)
- 191) Sem toga, udovac je bio ljubomoran, što je Emilija uglavnom i očekivala, i škrt - što *nikako* nije pretpostavljala. (SrpKor)
- 192) Na njemu se, gotovo uvek, poštuju različita mišljenja, ona *nipošto* ne znače neprijateljstvo i otvoreno se razgovara o razlikama u stavovima. (primer preuzet sa interneta: <https://www.politika.rs/sr/clanak/496110/Razliciti-stavovi-na-univerzitetu-niposto-ne-znače-neprijateljstvo>)

4.2.2.1.1. Alternativna značenja modalnih priloga za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti

Ovde je potrebno prokomentarisati prilog *zaista*. Naime, u korpusu postoji puno primera navedenog priloga koji ne iskazuju modalno značenje, već tu prilog služi da naglasi propoziciju koja sledi:

- 193) Znači, hajduci lažu i nisu oni smakli poreznika, nego su ga *zaista* vampiri posisali.

Međutim, u primeru (193) ne smatram da ima funkciju da naglasi, već, naprotiv, da ima funkciju da izrazi da je govornik ubeđen u to da se određena radnja desila.

Kada je u pitanju prilog *sigurno*, treba napomenuti da on može imati značenje koje smo videli da Rozumko (2019) naziva „intersubjektivno“, odnosno da njegovom upotrebom govornik referira na znanje koje pretpostavlja da sagovornik ima:

- 194) *Sigurno* ti je rekao da mi se ni slučajno ne obraćaš kao predsedniku Administracije, već kao regentu Srbije. (SrbKor)

Kada stoji na početku iskaza, *dakako* ima funkciju diskursnog markera, odnosno povezuje dve diskursne celine (195), dok u medijalnoj poziciji ima epistemičko značenje (196):

- 195) *Dakako*, pored ovakvog prikazivanja uloge robota, postoje i druga, koja ove metalne naprave više... (SrpKor)
- 196) Ona je sve te gadne stvari, *dakako*, ovde već imala prilike da vidi, ali spoj, spoj je bio neverovatan. (SrpKor)

4.2.2.2. Priloške sintagme

Modalni prilozi za izražavanje izvesnosti takođe mogu biti modifikovani drugim priložima, te u tom slučaju formiraju sintagme gde je glavni član sintagme modalni prilog, a zavisni član sintagme odgovarajući intenzivirajući prilog.

Trbojević (2004: 170) navodi da „amplifikatori *apsolutno*, *potpuno*, *sasvim*, predstavljaju priloge koji imaju značenje *totaliteta* i mogu se koristiti samo za pojačavanje značenja modalnih priloga koji izražavaju najmanju epistemičku distancu, kao što je *sigurno* i njegovi sinonimi, dakle onih priloga kojima govornik izražava svoje totalno pozitivno opredeljenje prema istinitosti propozicije ili praktično poklapanje referentne i locirane tačke“.

- 197) Znam *apsolutno sigurno* koje će novine objaviti neki tekst protiv mene, a koje neće. (SrpKor)
- 198) Jedan od filozofa odgovori mu da može *potpuno sigurno* verovati da odista ima razumnih bića mnogo manjih od čoveka. (SrpKor)
- 199) Jer onog časa kada zatvoriš ova vrata, svi problemi sveta ostaju *sasvim sigurno* zaključani tamo napolju. (SrpKor)

4.2.2.3. Fiksni izrazi za izražavanje modalnog značenja izvesnosti

Kada je u pitanju modalno značenje izvesnosti, slična je situacija kao sa modalnim značenjem verovatnoće i mogućnosti. Naime, za izražavanje ovog značenja koriste se mnogi ustaljeni izrazi, neki u obliku predloških sintagmi prema formi *bez+imenica*, poput *bez sumnje*, *bez+pridev*, poput *bez daljnjeg*, kao i izrazi koji uključuju glagol *nemati*, poput *nema sumnje*, kao i izraz *sa sigurnošću*.

- 200) Ajetović je *bez sumnje* veliki talenat, ali sa njim više niko u interesu boksa ne sme da manipuliše. (SrpKor)
- 201) Razumni ljudi koji u Americi donose odluke *bez daljnjeg* su se oglušili o preporuke MMF-a. (SrpKor)
- 202) Podizanje privrede iz mrtvih, *nema sumnje*, za Kragujevac je pitanje "biti il' ne biti". (SrpKor)
- 203) Ovako *sa sigurnošću* možete reći da li vas neko laže... (preuzeto sa <https://www.blic.rs/slobodno-vreme/vesti/pogledajte-dobro-ove-znake-tokom-razgovora-ovako-sa-sigurnoscu-mozete- reci-da-li-vas/h8ne1ee>)

4.2.2.4. Klauze

Poput engleskog, i u srpskom se mogu naći rečenice koje imaju adverbijalnu funkciju a nose modalno značenje izvesnosti, ali se one odvajaju od ostalog dela teksta zarezima, tačkom, crticama, te predstavljaju parentezu, dodatan komentar na sadržaj rečenice. U takve klauze spadaju *To je istina*, *To je sigurno*, *Siguran sam*:

- 204) Mirnim tonom je rekao : - Neće me dočekati aplauzom, *to je sigurno*. (SrpKor)
 205) Ljudi se ljudima hrane, *to je istina*, velika riba jede malu ribu, istina živa, ali postoje i mirne lagune... (SrpKor)
 206) Veoma je simpatičan - tebi bi se posebno dopao, a i ti njemu, *sigurna sam*. (SrpKor)

4.2.2.5. Modalni adverbijali u engleskom i srpskom jeziku za označavanje izvesnosti - zaključak

I u ovom slučaju najveću grupu izraza za označavanje epistemičkog modalnog značenja čine prilozi. U engleskom jeziku to su *admittedly, assuredly, avowedly, certainly, decidedly, definitely, incontestably, incontestably, indeed, indisputably, necessarily, indubitably, surely, unarguably, undeniably, undoubtedly, unquestionably, no doubt, for sure, for certain*, dok su u srpskom to *sigurno, izvesno, dakako, garantovano, zasigurno, bezuslovno, definitivno, nesumnjivo, neminovno, nesporno, svakako, garant, nedvosmisleno, bespogovorno, nepobitno, neporecivo, neupitno, zaista, nemoguće*.

Kada su u pitanju engleski modalni prilozi, videli smo pri analizi da prilog *certainly* i njegovi sinonimi označavaju najmanju epistemičku distancu, odnosno najveći stepen uverenosti u tvrdnju, dok *surely* u sebi sadrži element sumnje. Kada je u pitanju srpski jezik, to isto možemo reći za prilog *zaista i izvesno*. Oba sadrže elemenat sumnje koji ih ne može staviti na isto mesto na epistemičkoj skali sa prilogom *sigurno* ili *nesumnjivo*.

Odeljak o alternativnim značenjima nam je prižio sledeće informacije: u engleskom jeziku *indeed*, pored modalnog, može imati i emfatično i koncesivno značenje, kao i funkciju diskursnog markera. *Certainly* i *for sure* mogu takođe imati i koncesivno značenje, dok *definitely* može biti i nosilac deontičkog značenja; u srpskom prilog *zaista* može imati i emfatično značenje, dok smo videli da *sigurno* može imati i intersubjektivno.

Kada je korelacija sa modalnim glagolima u pitanju, situacija je ista kao i kod epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti. Naime, o korelaciji modalnih priloga sa modalnim glagolima se može pričati u engleskom jeziku, ali ne u srpskom. Modalni prilozi za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti u engleskom jeziku kolociraju sa modalnim glagolima *will/would/must/could*.

Quite, very, most, almost, absolutely predstavljaju zavisne članove priloških sintagmi koje izražavaju modalno značenje izvesnosti u engleskom jeziku, dok su u srpskom to *apsolutno potpuno, sasvim*. Njih Trbojević (2004: 171) kao što smo videli, naziva izrazima koji nose značenje totaliteta, koji imaju svrhu da „pojačaju značenje modalnih priloga koji izražavaju najmanju epistemičku distancu“ (*apsolutno sigurno, potpuno sigurno, sasvim sigurno*).

Pri analizi predloških sintagmi možemo da vidimo da postoji apsolutna podudarnost između konstrukcija na engleskom i srpskom jeziku. Naime, konstrukcije na engleskom koje se koriste za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti imaju formu *without + imenica*, dok u srpskom imaju formu *bez + imenica*. U ovom slučaju se može govoriti i o prevodnim ekvivalentima *without a doubt = bez sumnje*.

Apsolutna podudarnost postoji i na planu klauza koje se koriste za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti. Naime, i u jednom i u drugom jeziku se koriste parenteze, klauze

„fizički“ odvojene od ostalog dela rečenice zarezom, crticom, ili tačkom, te služe kao komentar na celokupan iskaz. U engleskom su to rečenice *I am sure, It is certain*; dok su u srpskom to rečenice *To je sigurno, To je istina, Siguran/na sam*. I ovde se može govoriti o prevodnim ekvivalentima.

Modalni adverbijali za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti		
Konstrukcije	Engleski	Srpski
Prilozi	<i>admittedly, assuredly, avowedly, certainly, decidedly, definitely, incontestably, incontrovertibly, indeed, indisputably, necessarily, indubitably, surely, unarguably, undeniably, undoubtedly, unquestionably, no doubt, for sure, for certain</i>	<i>sigurno, izvesno, dakako, garantovano, zasigurno, bezuslovno, definitivno, nesumnjivo, neminovno, nesporno, svakako, garant, nedvosmisleno, bespogovorno, nepobitno, neporecivo, neupitno, zaista, nemoguće.</i>
Kolociranje sa modalnim glagolima	+	-
Priloške sintagme	<i>most certainly quite definitely</i>	<i>apsolutno sigurno potpuno sigurno sasvim sigurno</i>
Predloške sintagme	<i>with (absolute) certainty without a/any doubt beyond dispute</i>	<i>bez sumnje, bez daljenjeg, nema sumnje, sa sigurnošću</i>
Klauze	parenteze – <i>I am sure It is certain</i>	parenteze – <i>To je sigurno To je istina Siguran/na sam</i>

Tabela 4

4.2.3. Epistemički emfatični prilozi u engleskom jeziku

Kao posebnu vrstu priloga izdvajamo priloge koji imaju svrhu da naglase istinitost propozicije. Quirk et al. su, kao što smo naveli u poglavlju 2.2.3.2. ove priloge stavili u treću grupu disjunkta sadržaja, a za njihovo značenje naveli da „oni naglašavaju način na koji ogovornik procenjuje da je njegov iskaz istiniti ili ne. Često postoji referiranje na realnost, odnosno nedostatak iste u onome što je rečeno“ (“these state the sense in which the speaker judges what he

says to be true or false. There is often the reference to the 'reality' or lack of 'reality' in what is said" (1985: 621). Ovde je jasno objašnjeno šta znači „naglasiti“ da li je propozicija istinita. Iako bi možda mogli da se podvedu pod kategoriju ličnog kometarara, možemo tvrditi da ipak imaju nijansu modalnog, jer je taj komentar i dalje povezan sa istinitošću propozicije, odnosno sudom govornika o tome da li je propozicija istinita ili ne.

Ovde nećemo uključiti analizu svih priloga koje su naveli Quirk et al., jer smo jedan deo njih opisali u prethodnom delu kao punopravne nosioce modalnosti, dok za druge ne možemo tvrditi da spadaju u domen modalnosti. Dakle, uključićemo samo priloge kojima je primarno značenje, kada je u pitanju modalnost, naglašavanje istinitosti propozicije, a to su *really*, *actually* i *in fact*.

- 207) Things *really* do seem to be looking up, and we can now discount all those gloom-merchants who assured us it would all be over before Christmas. (BNC)
- 208) I was *actually* too cold and too wet to be too worried about the outcome. (BNC)
- 209) TV highlights the unsavoury incidents, they are far too ready to put them on the screen. *In fact*, they seem to go in search of them. (BNC)

Prvo što možemo primetiti iz navedenih primera je da je potreban kontekst da bismo videli da li je značenje priloga modalno ili nije. Tako možemo zaključiti da *really* u primeru (207) služi da se govornikov stav, gde je izrazio mišljenje da „stvari idu na bolje“, naglasi. Pošto je svoj stav već izrazio upotrebom glagola *seem*, prilog *really* samo služi kao potvrda sudu govornika, odnosno da se dodatno „pojača“ glagol *seem* i dodatno utvrdi istinitost propozicije.

Što se tiče primera (208) i (209), *actually* i *in fact* imaju suprotnu ulogu u svojim rečenicama. Naime, njihova je uloga da naglase da je propozicija suprotno onome što bi neko očekivao da je uobičajeno. Sud govornika zapravo aludira da ono što je očekivano nije slučaj, već da je ono što se dešava u propoziciji koja sledi potpuno drugačije.

Sva tri primera dodaju modalnu nijansu propozicijama jer, na jedan ili drugi način, obeležavaju govornikov sud o istinitosti propozicije, što je, svakako, osnovna definicija modalnog značenja.

4.2.4. Epistemički emfatični prilozi u srpskom jeziku

Poput engleskog, i u srpskom postoje prilozi čija primarna funkcija nije da iskažu sud govornika o istinitosti propozicije, već da ga naglase. U tu grupu priloga ubrajamo *stvarno*, *zbilja*, *odista*, *uistinu*, *doista*, *zaista*.

- 210) Sava Savanović? - Čuo si za njega? - Da, taj je *stvarno* vampir. (SrpKor)
- 211) Među igračima, a nije ih mali broj, *zbilja* vlada izuzetno dobra atmosfera. (SrpKor)
- 212) Visoko popovo obličje u osvetljenoj prostranoj odaji *odista* za čas zbuni i goste i domaćina. (SrpKor)
- 213) Znači da je *uistinu* toliko bio rešen na smrt, da je toliko bio željan nje, da joj se ni u snu ne htede odupreti. (SrpKor)
- 214) I osmeh mu je *doista* tako i stajao. Šaputalo se da je štampar, kad je zbacio grbu i uspravio se, podlegao strahu. (SrpKor)
- 215) Ja sam uvek mislio da neko može da vara sve ljude neko vreme, ili neke ljude sve vreme, ali *zaista*, umetnost vara sve ljude sve vreme. (SrpKor)

Kako smo već naveli sa primerom *zaista*, emfatični prilozi nemaju pravu modalnu funkciju u smislu da izražavaju stav prema istinitosti propozicije. Ali, svakako, imaju modalnu nijansu.

Trbojević (2004: 171) ove priloge naziva priložima *fakticiteta* i za njih kaže „oni mogu da funkcionišu uz modalne priloge, ali ne u smislu pojačavanja njihovog modalnog značenja, već u smislu da potvrđuju postojanje modalnosti u bilo kom stepenu: njima se, na neki način iskazuje tvrđenje, asercija o postojanju modalnosti“.

4.2.5. Epistemički emfatični prilozi u engleskom i srpskom jeziku - zaključak

Epistemički emfatični prilozi i u engleskom i u srpskom jeziku služe da naglase postojanje modalnosti u iskazu. U engleskom jeziku to su prilozi poput *really*, *actually*, *in fact*, dok su u srpskom to prilozi poput *stvarno*, *zbilja*, *odista*, *uistinu*, *doista* i *zaista*.

Trbojević (2004: 171), kao što smo već naveli, ove priloge naziva priložima *fakticiteta*, te navodi da mogu stajati uz modalne priloge, ali ne da pojačaju modalno značenje, već kao „asercija o modalnosti“.

Međutim, na planu uloge koju imaju, postoji razlika između nekih priloga u engleskom i u srpskom. Naime, *really* ima ulogu da ne samo da naglasi postojanje modalnosti u propoziciji, već da naglasi i istinitost propozicije. Sa druge strane, *actually* i *in fact* imaju, kao što smo već naveli, ulogu da naglase da je propozicija suprotno onome što bi neko očekivao da je uobičajeno.

Dakle možemo zaključiti, da postoje razlike u upotrebi emfatičnih priloga u srpskom i u engleskom jeziku.

4.2.6. Modalni adverbijali za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti u engleskom jeziku

U odeljku o evidencijalnosti navela sam koliko različitih tumačenja evidencijalnog značenja postoji. Postoji dosta mimoilaženja u mišljenju oko toga da li se navedena kategorija može smatrati podtipom kategorije epistemičkog značenja ili ne. Simon-Vandenberg i Aijmer (2007: 24) navode da kako evidencijalna, tako i epistemička modalnost imaju ulogu da prenesu značenje uverenosti govornika u istinitost propozicije, samo na drugačije načine. Epistemičko značenje izvesnosti istinitost propozicije tumači na osnovu samog suda govornika, njegovih znanja o svetu, iskustva itd., dok evidencijalno značenje tumači istinitost propozicije na osnovu izvora informacija.

Videli smo da Quirk et al. (1985: 620), sa druge strane, u „isti koš“ stavljaju modalne priloge koje smo mi obeležili kao modalne priloge za označavanje izvesnosti i evidencijalne modalne priloge.

Huddleston, Pullum et al. (2002: 769), sa druge strane, navode četiri različite kategorije modalnih adverbijala, a kao što smo napomenuli, oni ih zovu zajedničkim imenom adjunkti. Za modalne adverbijale poput *apparently*, *seemingly* i *presumably* navode da imaju značenje gde se ne zna, odnosno gde se ne može biti siguran da li je propozicija istinita. Na epistemičkoj skali ih stavljaju na „viši stepen“ nego, na primer, *probably*, jer ne dozvoljavaju direktno da postoji mogućnost da je propozicija neistinita.

4.2.6.1. Modalni prilozi za izražavanje evidencijalnosti

Za potrebe ovog rada, u grupu modalnih priloga za izražavanje evidencijalnosti uključićemo sledeće priloge: *obviously, clearly, manifestly, plainly, patently, evidently, apparently, seemingly, ostensibly*, zatim *allegedly, repudely, purportedly, reportedly, supposedly, professedly*.

Među ovim prilozima, kao što se može videti, napravićemo kvalitativnu razliku između onih koji sude o propoziciji na osnovu dostupnih dokaza (*obviously, clearly, manifestly, plainly, patently, evidently, apparently, seemingly, ostensibly*) i priloga koji nose značenje suda o propoziciji na osnovu informacija iz druge ruke, odnosno situacija kojima govornik lično nije prisustvovao (*allegedly, repudely, purportedly, reportedly, supposedly, professedly, of course*).

Osnovno značenje priloga iz prve grupe prikazano je u sledećim primerima:

- 216) The King's sister was white-faced and tight-lipped, *obviously* finding it difficult to control her anger. (BNC)
- 217) She rose early, determined to walk the day away, give the woman her space. They had both *clearly* come here to be alone. (BNC)
- 218) It implies that the Prime Minister has permitted him the freedom' to take whatever action is needed' in the past. This is *manifestly* not the case. (BNC)
- 219) The voice at the other end was *plainly* over-excited and it took him a minute to disentangle what he was being told. (BNC)
- 220) He was a Keeper of Antiquities at the Ashmolean, a man somewhat flamboyant in dress and manner, not only a ladies' man but one of the most dedicated womanisers in the University; a man who *patently*, almost on first sight, appeared self-centred and self-seeking. (BNC)
- 221) The pupils were *evidently* prepared, despite their protests, to accept this physical means of censure in return for the continued excitement of being noisy and abusive. (BNC)
- 222) How do you feel?' This last question was *apparently* directed to her watch, which she was studying as she checked his pulse. 'Hungry,' he replied indistinctly round the thermometer. (BNC)
- 223) The whole chimp group screamed, *seemingly* with blood-curdling excitement, splitting my eardrums and sending the needle on my tape recorder smashing into the red. (BNC)
- 224) The site is under military guard, *ostensibly* to protect it from attack by anti-government rebels of the New People's Army. (BNC)

Osnovno značenje priloga iz druge grupe prikazano je u sledećim primerima:

- 225) Roy Grimshaw, 43, *allegedly* conned his way into the job using false references. (BNC)
- 226) At his death two years later, Barclay was *reputedly* worth over 100,000. (BNC)
- 227) This letter had *purportedly* been written by his wife to him saying that he was not the father of the child and she had been having an affair with a man called Nigel,' said Mr Klevan. (BNC)
- 228) The group *reportedly* carried out joint operations with members of the National Socialist Council of Nagaland (NSCN) and with guerrilla groups from Myanma (Burma) Keesings Contemporary Archives. (BNC)
- 229) She wore thick-lensed glasses to compensate, and, *supposedly*, to straighten a squint. (BNC)

- 230) *Professedly* an architect, though' of his architectural doings, nothing was clearly known, except that he had never designed or built anything'. (BNC)
- 231) Personalities *of course* are important in politics, because people are attracted to them, or they are repelled by them, or they're indifferent by them. (BNC)

Ono što možemo zaključiti iz ovih primera, jeste da je, kada govorimo o stepenu sigurnosti govornika u istinitost propozicije, ta uverenost ipak malo jače izražena pri upotrebi prve grupe priloga. Naime, prilozi te grupe sadrže u sebi značenje da postoji neposredni dokaz u našem okruženju koji nas navodi da donesemo takav zaključak, dok to sa drugom grupom priloga nije slučaj. Sud koji se „učitava“ u priloge druge grupe, zavisi od dokaza koji nisu dostupni, o kojima smo nešto čuli, ali sami nismo svedočili, te u takvoj situaciji ne možemo tvrditi zasigurno. Da bismo se „ogradili“ od same propozicije, koristimo priloge koji nam u tome pomažu i prave veću distancu između govornikove uverenosti u istinitost propozicije i same propozicije. To što je navedeno može biti tačno ili ne mora, ali govornik svojim „ograđivanjem“ ne preuzima odgovornost na sebe u slučaju da propozicija nije istinita.

4.2.6.1.1. Dodatne analize nekih modalnih priloga za izražavanje evidencijalnosti

Prema Simon-Vandenberg i Aijmer (2007), prilozi za označavanje evidencijalnosti mogu imati dva značenja: načinsko i modalno. Simon-Vandenberg i Aijmer (2007: 148-149), navode načine na koji se ta dva značenja mogu razlikovati u rečenici. Naime, tvrde da je jedan od načina na koji možemo razlikovati ta dva značenja upotreba modifikatora (*modifiers*). Kada imaju značenje načina, ovi prilozi uglavnom idu uz reči poput *so*, *more*, *too*. Da bi dokazale svoju tvrdnju, daju sledeće primere (2007: 149):

- 232) And in a sense that was a very good thing to do because it was *so obviously* true to them that rationally they couldn't see any reason to...
- 233) Another implication of the reactive nature of the popular child abuse debate is that it concentrates the public perception on the *more obviously* serious aspects of child...
- 234) And unfortunately the same principle doesn't *so obviously* apply so human organizations

U navedenim primerima Simon-Vandenberg i Aijmer su dale primere priloga *obviously*, kada on ima značenje načina. Odnosno, gorenevedene primere priloga *obviously* ne bismo mogli da preformulišemo kao *it is obvious that*, nego kao *in an obvious way*. Iako se može činiti da je razlika neprimetna, itekako je primetna kada je u pitanju kontekst.

Simon-Vandenberg i Aijmer (2007: 151-152), navode pet situacija kada je očigledno da *obviously* ima evidencijalno značenje. Prva situacija je kada su dokazi prisutni u samoj rečenici (235), druga je kada se kombinuje sa *must* i *have to* (236), treća kada se kombinuje sa vizuelnim dokazima (237), četvrta kada su dokazi prisutni u širem kontekstu (238), a peta kada je dokaz baziran na zdravom razumu (gde *obviously* referira na opštepoznate činjenice i istine o svetu) (239):

- 235) *Obviously* there's the opportunity to use human tissue rather than animal tissue because skin is actually quite readily available for most hospitals to use.
- 236) And there must be *obviously* a risk in present circumstances where times are uh rather difficult although perhaps not as difficult as we all imagine.
- 237) It looks good cos they're all very clean *obviously* and it looks good.

238) ...and the thought of being asked to think of a woman that he liked excluding his wife he was sweating he was *obviously* afraid of mentioning some girlfriend and offending the wife.

239) and *obviously* if there was something like a chipped tile in the pool or dangerous steps or whatever then we would repair that and fix it.

Treba napomenuti da se u nekim primerima sa *obviously* preklapaju mirativno i evidencijalno značenje. Naime, u nekim primerima, *obviously* nosi značenje da je nešto „u saglasnosti sa očekivanjima“, poput *of course* i *naturally*:

240) *Obviously* I am delighted and flattered, but at the moment I am just concentrating on playing for West Brom. (BNC)

Clearly, poput *obviously*, pored evidencijalnog značenja, nosi i značenje načina:

241) Real supporters, too, worry that the disarray and the division in the Government is so *clearly* mirrored in the Opposition. (BNC)

Ovde možemo videti da *clearly* takođe ima značenje *in a clear and obvious way*.

Simon-Vandenberg i Aijmer (2007:163) navode da se, kao prilog za način, *clearly* u rečenicama nalazi uz: glagole percepcije (*see, notice, glimpse, recognize, hear, distinguish*), uz glagole „govorenja“ (*express, say, put it, phrase, regurgitate, articulate, state, point out, summarize*), uz glagole pokazivanja (*show, demonstrate, indicate, illustrate, display*), uz glagole koji nose značenje „postati vidljiv“ (*show up*), te uz glagole identifikacije (*identify, define, relate to, establish, delineate, differentiate*). Daju sledeće primere (2007: 163):

242) And uh once that has *clearly* been *established*, we all hope these hostilities will end.

243) Most of my studies don't involve a great deal of intelligence as such, rather an ability to store jargoned data and then *regurgitate* it *clearly* and thoughtfully under exam conditions.

Plainly takođe, pored evidencijalnog, nosi značenje *simply, in a simple way*:

244) *Quite plainly*, having so recently finished the work that had absorbed him for almost two years, he was not yet back in the habit of eating lunch at a regular hour.

Kada je u pitanju *of course*, Aijmer (2013: 96) navodi da njegovo modalno značenje proizilazi iz činjenice da je nešto data ili poznata informacija. Daje objašnjenje rečenicom *John is of course a factory worker* koja daje pretpostavku da je istina da je subjekat radnik u fabrici.

„Pojam (pragmatičke) pretpostavke znači da su okolnosti, događaji i verovanja deo zajedničkog skupa verovanja ili zajedničkog terena“ (Aijmer, 2013: 96). Aijmer dalje navodi da postoje dodatni lingvistički znaci koji pokazuju da je nešto data ili već poznata informacija, ono što ona naziva „shared knowledge“ (zajedničko/deljeno znanje). Daje primere kada se *of course* upotrebljava uz *as mentioned earlier*, da bi na taj način doprinelo argumentu govornika tako što će referirati na nešto što je opšte poznato, a što je utvrđeno diskursom koji je prethodio (2013:96):

245) And not only America. Trading vessels from most of the European countries were to be seen in the ports of Cádiz. But the great tradition in Cádiz is, *of course*, as mentioned earlier, dance and song.

Kada je pitanju „shared knowledge“ Aijmer (2013: 97) navodi da *of course* ima funkciju da ublaži neočekivanost pitanja koje sledi:

246) And now the Boss stands there, several years closer to Modern Times, and wants to placate, shouts down the stairs.”There was one thing, Aron. I’ve purchased a gramophone and wonder if you know... your wife was from America, *of course*. Do you know anything about what they call jazz? (Aijmer 2013: 97)

Aijmer takođe navodi da *of course* ima ulogu da razgraniči koja je informacija primarna a koja sekundarna. Daje primer gde se vidi da *of course* uvodi dodatnu informaciju koja je potrebna da bi se razumela informacija koja je u prvom planu (2013: 98):

247) Sevilla, Cádiz and Jerez all claim to be the cradle of flamenco, and all three cities are, in fact, important names in the history of flamenco. Jerez, *of course*, is best known as the city of wine. Between the mouths of the Guadalquivir and Guadalete rivers the sweet grape is grown from which the sherry wine with all its variants comes.

Navodi se i „suptilna“ argumentativna upotreba *of course* koja je, po Aijmer (2013: 100) „consensus-seeking and rethorical“, u slučajevima kada govornik zna da se sagovornici ne slažu:

248) Of 47 states invited from all corners of the world, not one of them, however, is an Arab state included in the EU’s Barcelona process. This has been interpreted as indicating that the Arab attitude towards Israel should be regarded by Europeans as being similar to the Nazis’ anti-Semitism, which *of course* is completely incorrect.

4.2.6.1.2. Korelacija modalnih glagola i priloga za označavanje evidencijalnosti

Leo Hoyer (1997: 168) navodi da prilozi poput *apparently, clearly, evidently* i *obviously* idu uz *must*, da bi dodatno pojačali uverenost u tvrdnju koja se iskazuje sa *must*.

U takvoj situaciji imamo ne samo govornikovu uverenost u istinitost propozicije na osnovu onoga što sam govornik zna ili veruje, nego i na osnovu dostupnih dokaza koji se sugerišu evidencijalnim priložima:

249) The man *must obviously* have been armed to have kidnapped two adults single-handed but she didn't say so. (BNC)

250) The roots of the new communities *must clearly* be sought in social and economic change. (BNC)

251) There *must evidently* have been some panic to get the dept clear in time to reopen for service cars. (BNC)

Što se tiče upotrebe *must* sa drugom grupom evidencijalnih priloga, u korpusu ne postoje takvi rezultati zbog toga što prilozi poput *allegedly* ipak nose značenje manjeg stepena uverenosti u tvrdnju, odnosno distancu ne samo od istinitosti propozicije, nego i od uverenja koje ima govornik u istinitost propozicije, a glagol *must* u sebi sadrži visok stepen sigurnosti. Dakle, ta dva značenja ne mogu ići zajedno jer su kontradiktorna.

Što se tiče ostali modalnih glagola, glagoli *will/would* se u korpusu mogu naći i uz prvu i uz drugu grupu evidencijalnih priloga:

- 252) A new Sunday shops trading bill, which Home Secretary Kenneth Clarke is expected to put before Parliament early next year, *will apparently* not include any changes to the current gaming laws. (BNC)
- 253) The biggest savings *will obviously* be made by people who use most water now, either by being wasteful, by having several people in the household, and/or by using appliances like dishwashers. (BNC)
- 254) The sale *would allegedly* involve 17 stores, but not Harrods, and the suggestion was that it would help House of Fraser reduce current high borrowings. (BNC)
- 255) Liu had served as President Lee's strategy adviser, and his appointment *would reportedly* strengthen Lee's influence in the military. (BNC)

Hoye (1997: 193) navodi da, iako se *apparently* i *evidently* često koriste uz bilo koji od centralnih modalnih glagola, *clearly* i *obviously* se uglavnom nalaze uz *will*, *would* i *must*. Uz objašnjenje daje sledeće primere:

- 256) *Apparently/Evidently* they *might/may/will/would/must* have already arrived.
- 257) *Clearly/Obviously* they *will/must* have arrived.
- 258) **Clearly/Obviously* they *might/may* have arrived.

Jasno je da je primer (258) nelogičan, te da prilozi *clearly* i *obviously* ne mogu ići uz *may* i *might*, prosto zato što navedeni prilozi ipak uključuju visok stepen uverenosti u tvrdnju iz dostupnih dokaza.

Hoye (1997: 193) zatim dodaje da nijedan od evidencijalnih priloga ne može ići sa *could*, kojeg njegov „less central epistemic status“ odvaja od drugih modala. Pri analizi korpusa, izlaze rezultati sa *could* i priložima za izražavanje evidencijalnosti, ali u tim situacijama je *could* uglavnom dinamičko.

4.2.6.2. Priloške sintagme

Iz analize primera iz korpusa možemo zaključiti da prilozi stepenovanja (intenzivirajući subjunkti) idu uz prvu grupu evidencijalnih priloga ali ne i uz drugu:

- 259) Donald had had a good innings. His time had *quite obviously* come. (BNC)
- 260) Very *clearly* we are not in the business of directing people into modes of prayer that are unsuitable for them. (BNC)
- 261) It is *very evidently* a thorough piece of work; the judgements seem well justified, and the whole exercise must surely have been a labour of love. (BNC)

Prilozi iz druge grupe ne prave fraze takve vrste, te funkcionišu samostalno.

4.2.6.3. Predloške sintagme

Huddleston, Pullum et al. (2002: 771) tvrde da određene predloške sintagme imaju vrlo slično značenje kao i modalni adverbijali, a za priloge koji nose modalno značenje evidencijalnosti navode da bi najsličniji predložki izraz bio *according to + imenica*:

- 262) They decided, *according to this writer*, to bring up their babies alone because they want to be independent and manage their lives without a man. (BNC)

Ovakvi izrazi se obično koriste u novinarskom stilu, da bi se naznačilo da je informacija prenesena. U grupu sličnih izraza koji služe toj svrsi, a za koje bismo mogli da kažemo da nose takvo značenje spada i *from the point of view of*:

263) *From the point of view of the drafter* there is a further danger. (BNC)

Navedeni izrazi služe da se odgovornost sa govornika prebaci na izvor informacije, odnosno na osobu koja predstavlja izvor informacije.

4.2.6.4. Klauze

Za izražavanje evidencijalnog značenja u engleskom jeziku koriste se i nefinitne klauze poput *judging by, as demonstrated by, as maintained by, based on*:

264) There is also, *judging by the folks I talk to*, a band of floating voters who feel that none of the major parties represents their aspirations. (BNC)

265) Quite regularly used in French, for example, it is nevertheless, *as demonstrated by Penny Phillips*, not entirely extinct in English. (BNC)

4.2.7. Modalni adverbijali za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti u srpskom jeziku

4.2.7.1. Prilozi za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti

Značenje evidencijalnosti se u srpskom jeziku prevashodno izražava uz pomoć priloga *navodno i izgleda*. Oni su, poput priloga u engleskom, predstavnici dve grupe evidencijalnih priloga. Prva grupa obuhvata priloge koji označavaju sud o istinitosti propozicije na osnovu činjenica koje su poznate govorniku, a koje uključuju dokaze iz neposrednog okruženja poput *izgleda, naizgled, očigledno, očito, jasno*, a druga grupa obuhvata priloge koji označavaju sud o istinitosti propozicije na osnovu informacije „iz druge ruke“, poput *navodno, tobože i vajno*:

266) A onaj čičica napustio, *izgleda*, potpuno voćarsku radnju i sad je neka vrsta vodiča, možda i gospodara pokrenutih svetova. (SrpKor)

267) Dvadeset i osmog marta srećno sam se vratio kući i *naizgled* sve našao u najboljem redu. (SrpKor)

268) ...za razliku od Mareja kojeg je *očigledno* stigao umor posle napornog i uzbudljivog duela protiv Rodžera Federera. (SrpKor)

269) Kako razgovarati sa osobom koja *očito* ima neki bipolarni poremećaj, ne znam šta je drugo u pitanju. (preuzeto sa https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2023&mm=03&dd=10&nav_category=167&nav_id=2301093)

270) Možda je voleo grofa Vitgenaua, ne kao čoveka, *jasno*, već kao nekoga ko je mislio slično njemu - Šmetauu. (SrpKor)

271) On to nijedanput nije porekao; to su mu, *navodno*, saopštili i njegovi gurui iz sna. (SrpKor)

272) Oni koji su *tobože* bili goloruki narod bili su naoružani, i krenuli na ljude koji nisu prekršili zakon. (preuzeto sa <https://www.novosti.rs/vesti/politika/1061604/vucic-nasilju-protestima-oni-koji-toboze-bili-goloruki-zapravo-bili-naoruzani>)

273) On je, *vajno*, već otišao. (lični primer)

4.2.7.2. Priloške sintagme za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti

Pri analizi primera iz korpusa dolazimo do zaključka da od navedenih modalnih priloga za izražavanje evidencijalnosti modifikaciju na sebe može samo uzeti prilog *očigledno*, uz koji se mogu naći prilozi za stepenovanje *vrlo* i *veoma*:

- 274) Šta nas čeka u budućnosti, *vrlo očigledno* nije glavobolja samo političkih moćnika, već se o tome staraju i glavešine globalnih kompanije poput Gugla, BASF-a, ili Mercedesa. (preuzeto sa <https://www.vreme.com/mozaik/cist-vazduh-i-pametni-frizideri/>)

4.2.7.3. Predložke sintagme za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti

Pošto smo rekli da evidencijalno značenje podrazumeva i informacije iz „druge ruke“, za izražavanje te vrste značenja najčešće se koristi predložka sintagma koja se gradi uz pomoć predloga *prema* u formi *prema* + *imenica/imenička sintagma u dativu koja označava izvor informacije*:

- 275) *Prema njegovim rečima*, revolt naroda zbog nepoštovanja njegove volje izražene na saveznim izborima je opravdanje... (SrpKor)
276) Ministarstvo pravde će, *prema saznanjima Tanjuga*, organizovati overu potpisa. (SrpKor)
277) *Prema izvorima u Hagu*, može se očekivati da će apelaciono veće suda o Šešeljevoj žalbi odlučivati u hitnom postupku. (SrpKor)

4.2.7.4. Klauze

U konstrukcije koje nose adverbijalnu vrednost a služe za označavanje modalnog značenja evidencijalnosti spadaju klauze koje imaju formu *Kako kažu* + (*izvor informacije*), *Kako (izvor informacije) javlja*

- 278) Mediji su lobirali kod sudije Huana Merčina da dozvoli pristup kamerama na suđenju, a predlogu se usprotivio Trampov pravni tim, jer bi to, *kako navode*, „stvorilo cirkusku atmosferu na suđenju“. (<https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-65172518>)
279) *Kako Tanjug javlja*, ja te volim. (Lajanje na zvezde, film)

Ljudmila Popović (2012: 373) kao primere evidencijalnosti navodi i paretetične izraze *čini se*, *čini nam se*, *kako sam čula*, *priča se*, *čujem*, *ako se ne varam*, te navodi primer

- 280) Zato bi, *čini nam se* (= *mislimo/po našem mišljenju*), bilo dobro da tvoja vlast naredi da se kod groba postavi vojnička straža. (Velika subota, beseda rs., preuzeto iz Ljudmila Popović 2012: 373)

4.2.8. Modalni prilozi za označavanje evidencijalnosti u engleskom i srpskom jeziku - zaključak

Kada je u pitanju prilozi za označavanje modalnog značenja evidencijalnosti, i u engleskom i u srpskom se ti prilozi mogu podeliti u dve grupe prema načinu na koji dolaze do suda o istinitosti propozicije. Prva grupa sadrži priloge koji daju sud o istinitosti propozicije na osnovu dokaza iz neposrednog okruženja. U engleskom su to *obviously*, *clearly*, *manifestly*, *plainly*, *patently*,

evidently, apparently, seemingly, ostensibly, dok su u srpskom to prilozi poput *izgleda, naizgled, očigledno, očito i jasno*. Druga grupa sadrži priloge koji sud o istinitosti propozicije donose na osnovu informacija „iz druge ruke“, a kada je u pitanju engleski jezik, ta grupa sadrži priloge poput *allegedly, repudatedly, purportedly, reportedly, supposedly, professedly, of course*, dok kada je u pitanju srpski jezik, ta grupa uključuje priloge poput *navodno, tobože i vajno*. Možemo da vidimo da se ovakva klasifikacija evidencijalnih priloga može primeniti na oba jezika, a da su prilozi engleskog i srpskog jezika koji pripadaju istim grupama prevodni ekvivalenti.

I u slučaju evidencijalne modalnosti, kada govorimo o kolociranju modalnih glagola i priloga, takve vrste kolokacija postoje samo u engleskom jeziku.

Kada su kolokacije modalnih glagola i evidencijalnih priloga u engleskom jeziku u pitanju, videli smo da Hoyer (1997: 193) navodi da *must* može ići samo sa *apparently, clearly, evidently* i *obviously* jer nose veći stepen „sigurnosti“ nego grupa koja sud o istinitosti propozicije donosi na osnovu informacija iz „druge ruke“, dok *will* i *would* mogu ići uz obe grupe priloga.

Analizom primera iz korpusa videli smo, da kada su u pitanju prilozi za označavanje evidencijalne modalnosti u engleskom jeziku, prilozi stepenovanja (intenzivirajući subjunkti) idu samo uz prvu grupu priloga, dok to nije slučaj sa drugom. U srpskom jeziku, sa druge strane, prilozi stepenovanja poput *vrlo* i *veoma* idu samo uz prilog *očigledno*.

Za izražavanje evidencijalnog značenja se i u engleskom i u srpskom jeziku koriste predlozi koji su praćeni izvorom informacije, te se u engleskom jeziku koriste predložke sintagme koje imaju formu *according to/from the point of view of + izvor informacije*, dok u srpskom imaju formu *prema + izvor informacije*. U slučaju predložkih sintagmi kao jezičkih jedinica koje se upotrebljavaju da prenesu evidencijalno značenje, zaključak je da se radi o apsolutnoj podudarnosti.

Kada su u pitanju klauze, u engleskom jeziku se za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti koriste nefinitne klauze koji imaju formu *as demonstrated by/as maintained by/based on/judging by + izvor informacije*, dok se u srpskom koriste finitne klauze koje imaju formu *Kako kažu + izvor informacije, Kako (izvor informacije) javlja/prenosi* itd.

Paralela konstrukcija koje se koriste za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti je predstavljena u tabeli koja sledi:

Modalni adverbijali za izražavanje evidencijalnog značenja		
Konstrukcije	Engleski	Srpski
Prilozi koji označavaju sud na osnovu dokaza iz neposrednog okruženja	<i>obviously, clearly, manifestly, plainly, patently, evidently, apparently, seemingly, ostensibly</i>	<i>izgleda, naizgled, očigledno, očito, jasno</i>

Prilozi koji označavaju sud na osnovu informacija iz druge ruke	<i>allegedly, repudely, purportedly, reportedly, supposedly, professedly, of course</i>	<i>navodno, tobože, vajno</i>
Kolociranje sa modalnim glagolima	+	-
Priloške sintagme	<i>must + apparently, clearly, evidently i obviously</i> <i>will/would + obe grupe priloga</i>	<i>vrlo/veoma očigledno</i>
Predloške sintagme	<i>according to + izvor informacije</i>	<i>prema + izvor informacije</i>
Klauze	nefinitne klauze – <i>as maintained by/as demonstrated by/based on + izvor informacije</i>	finitne klauze – <i>kako kažu + izvor informacije</i> <i>kako (izvor informacije) javlja/prenosi</i>

Tabela 5

4.3. Modalni adverbijali i deontička modalnost u engleskom jeziku

Kada je u pitanju izražavanje deontičke modalnosti, modalni adverbijali obično se nalaze uz modalne glagole i služe da „pojačaju“ njihovo značenje. Leo Hoyer (1997: 101) navodi da adverbijalne kombinacije sa *must* mogu imati i epistemičko i deontičko značenje:

Stoga, iako se koristi isti modalni glagol, on u različitim kontekstima ima dva potpuno različita modalna značenja. Isti je slučaj i sa modalnim adverbijalima. Mnogi modalni adverbijali koji su navedeni u prethodnim poglavljima, pogotovo u odeljku o modalnim adverbijalima koji nose značenje izvesnosti, koriste se uz deontičko *must* da bi naglasili značenje obaveze koji ono nosi.

Hoyer (1997: 103) dalje objašnjava da deontičko *must* postavlja obavezu ili zahtev koji traži sagovornikovo prihvatanje tog zahteva. U slučaju epistemičkog *must* govornikova uključenost u značenje koje se tim *must* obuhvata je konstantno, dok kod deontičkog *must* postoji stepenovanje uključenosti govornika. Prema Hoyer, govornik može biti potpuno uključen (281), potpuno neuključen (282), te delimično uključen kao predstavnik grupe (283) (1997: 103):

281) We really *must* get on with the project.

282) Withdrawals *must* not exceed £ 200.

283) Candidates for positions with our organisation *must* be EC nationals.

Na osnovu ovih primera, Hoye zaključuje da samo kontekst može pružiti uvid i jasno predstaviti nivo uključenosti govornika, te dati indicaciju do koje mere se govornik identifikuje kao izvor autoriteta. A kada kontekst ne daje puno indicacija o uključenosti govornika, odnosno u situacijama kada ih ne daje uopšte, diskutabilno je da li je uopšte u pitanju deontička modalnost (1997: 193):

284) If the ratepayers should be consulted, so too *must* the council tenants.

Hoye ovde komentariše da bez poznavanja šireg konteksta, nemoguće je znati da li je govornik uopšte uključen. Ali zaključuje da teško da je moguće da je *must* ovde neutralno.

Hoye daje Palmerov primer koji takođe predstavlja govornikovu neuključenost u nametanje obaveze (1997: 104):

285) Now I lunched the day before yesterday with one of the leaders of the Labour Party whose name *must* obviously be kept quiet – I can't repeat it.

Ovaj primer komentariše na sledeći način:

„Ovde umetanje priloga *obviously* ukazuje na to da sada može biti uključena epistemička, a ne nužno deontička ili dinamička modalnost. Uključenost govornika je eksplicitna u epistemičkom tumačenju: "It is obviously necessary that the name should be kept quiet"; i diskutabilna, ali odlučnija u deontičkom tumačenju: "It is obviously desirable for the name to be kept quiet.". Prisustvo priloga kao otvorenog pokazatelja govornikovog prisustva isključuje dinamičko tumačenje.“ (Leo Hoye, 1997: 104)⁴³

Dakle, možemo zaključiti da adverbijali, kada je u pitanju deontičko značenje, mogu imati ulogu naglašavanja prisutnosti govornika kao izvora autoriteta.

Kada je u pitanju *must* koje označava obavezu i ljudski faktor nametanja obaveze, postoje slučajevi adverbijalne modifikacije, koja je, međutim, ograničena na intenzifikatore i emfatičke priloge.

U delu rada koji se bavio epistemičkom modalnošću, navodili smo slučajeve kolociranja epistemičkih modalnih priloga sa modalnim glagolima. Kada je u pitanju deontička modalnost, kao što smo već pomenuli, ne postoji samostalna upotreba priloga da bi se prenelo deontičko značenje, ali postoji njihovo kolociranje sa modalnim glagolima.

4.3.1. Izražavanje deontičke modalnosti uz pomoć kolokacija modalnih glagola i modalnih priloga

Nema mnogo priloga koji idu uz *must* a da označavaju deontičku modalnost. Kada se pogledaju rezultati korpusa, jedini prilozi koji kolociraju uz *must/should/ought to* pri označavanju deontičke modalnosti su *definitely, certainly, indeed, really, actually*:

⁴³ „But here the interpolation of the adverbial obviously indicates that epistemic and non necessarily deontic or dynamic modality may now be involved. The speaker's involvement is explicit under an epistemic reading: 'It is obviously necessary that the name should be kept quiet'; and arguably more determinate under a deontic: 'It is obviously desirable for the name to be kept quiet.' The presence of the adverbial as an overt marker of speaker presence would seem to rule out the possibility of a dynamic reading“. (Leo Hoye, 1997: 104)

- 286) Such a thing *must definitely* not happen again, or these next months would be utterly impossible. (BNC)
- 287) 'I think we *should definitely* go out.' 'Why?' asked my mother. (BNC)
- 288) 'Then you must take her. Yes, you *must certainly* take her.' 'Perhaps I will,' said Owen innocently. (BNC)
- 289) He *should certainly* discuss the terms with his wife so that they both understand what is being given up. (BNC)
- 290) 'I *must indeed* apologize for my... irritation,' he said and produced his most disarming smile. (BNC)
- 291) I suggested to the young man that I *should indeed* wait and continue our talk at some later point in the morning. (BNC)
- 292) Lately however Alison, and sometimes Irina, had decided to walk in and join her, no doubt, as Franca felt, to cheer up the 'lonely old creature'; and, in the case of Alison, perhaps to set scenes for some 'statement' which she felt that Franca might wish to, or *indeed ought to*, make. (BNC)
- 293) I *really must* get back to the house. (BNC)
- 294) 'I *should really* get dressed,' she responded. (BNC)
- 295) I *really shouldn't* discuss that with anyone else but Mrs Ward. (BNC)
- 296) And there are things you *really ought to* learn, you know. (BNC)
- 297) In all cases the models *must actually* carry the weapons ascribed to them. (BNC)
- 298) I have given a great deal of thought as to how much I *should actually* tell you about this period and what just to leave to your imagination. (BNC)
- 299) And it is a very good way to find out whether it's rubbish and whether you actually *ought to start* again. (BNC)

Na početku ovog poglavalja napomenula sam da ovi prilozi kolociraju uz modalne glagole pri označavanju deontičke modalnosti. Postoji razlog zašto je to tako. Naime, imaju funkciju da istaknu deontičko značenje, ali ne da ga i sami predstavljaju. Dakle, samo uz modalne glagole uz koje stoje i to u kontekstu gde je jasno da govornik nameće neku obavezu možemo reći da ovi prilozi „nose deontičko značenje“. Naravno, to deontičko značenje isključivo zavisi od modalnog glagola. Zato se u istoj grupi nalaze i *certainly, definitely i indeed*, koji su pri analizi epistemičkog značenja bili stavljeni kao prilozi koji samostalno nose značenje izvesnosti, i *really i actually*, koje smo imenovali kao emfatične epistemičke priloge.

Međutim, analizom primera iz korpusa primetila sam da je položaj priloga *really* u odnosu na *must* jako bitan. U primeru (293) jasno je da je u pitanju deontičko značenje. Međutim, kada se *really* nalazi iza *must*, gotovo svi primeri iz korpusa imaju epistemičko značenje:

- 300) You *must really* want to be doing something else but you won't let yourself admit it. (BNC)

Ovde vidimo da je *must* ovde epistemičko i da označava visok stepen uverenosti u propoziciju.

Kada su u pitanju modalni glagol *should* i *ought to*, potrebno je da pogledamo sledeće primere:

- 301) Yes, he *should probably* call her -- later, around breakfast time in Rostov. (BNC)

- 302) *We should perhaps* remind them of the dangers they run, provoking us to... retaliate? (BNC)
- 303) I think *we should possibly* stop blaming the media. (BNC)
- 304) I think *we should maybe* try and just gather them together. (BNC)
- 305) About the only practical thing I came up with was that I *probably ought to* start smoking again. (BNC)
- 306) So Lewis thought he *perhaps ought to* mention it before going off duty... (BNC)

Iz primera je jasno da modalni glagol *should* može ići i uz modalne priloge za izražavanje verovatnoće i mogućnosti. Takve situacije je Leo Hoyer opisao na sledeći način:

„Ponekad, kada modalni glagol sam po sebi izgleda kao da prenosi deontičko značenje, pridruženi prilog daje izjavi epistemičku nijansu... U svakom slučaju, neizmenjeni modalni glagol ima značenje obaveze koje uglavnom prenosi deontički autoritet govornika, ali njegov autoritet je kompromitovan i oslabljen kroz interakciju sa pridruženim prilogom. Kao rezultat toga, dolazi do spajanja epistemičkih i neepistemičkih kategorija modalnosti.“ (Leo Hoyer, 1997: 111)⁴⁴

Dakle, kao što je Hoyer objasnio, primeri koji sadrže modalni glagol *should* i modalne priloge za izražavanje verovatnoće i mogućnosti nalaze se na međi između epistemičke i deontičke modalnosti, s tim što je, prema mom mišljenju, značenje možda malo više deontičko, jer ipak postoji autoritet govornika da se određena radnja izvrši.

4.3.1.1. Modalni prilozi i učtivost

Između ostalog, modalni glagoli u engleskom jeziku su uvek bili povezivani sa učtivim zahtevima i molbama. Pored njih, tu postoje i mnogi dodatni izrazi koji doprinose učtivosti zahteva i molbi. Među njima se nalaze i modalni prilozi.

Dakle, određene kombinacije modalnih glagola i modalnih priloga imaju funkciju da na ljubazan način izraze zahtev. Na taj način se iskaz smatra manje uvredljivim. U slučaju engleskog jezika, to su obično kombinacije modalnih glagola *will/would/can/could + perhaps/possibly/just*:

- 307) *Will you just* turn light out under the cheese Gordon please? (BNC)
- 308) *Would you perhaps* come and give us some advice? (BNC)
- 309) *Can you possibly*, to oblige an old friend, lay on an engine and one coach to get us to Regina tonight? (BNC)
- 310) I'm sorry to disturb you, but *could you perhaps* spare a little time to come and talk to the Chief Superintendent? (BNC)

Kombinacija *can/could/may/might + perhaps/possibly/just* se takođe nalazi i u primerima gde se traži dozvola:

- 311) *May I just* go back to one point? (BNC)

⁴⁴ „Occasionally, where the modal verb alone would seem to convey deontic meaning, the co-occurring adverb lends the utterance an epistemic hue... In each case, the unmodified modal has an obligational meaning which generally conveys the speaker's deontic authority, but his authority is compromised and weakened through the intersection of the adverb satellite. As a result, there is a merger between the epistemic and non epistemic categories of modality“.(Leo Hoyer, 1997: 111)

- 312) *Might I perhaps* have a moment to think about it? (COCA)
 313) *Can I perhaps* to that point raise an issue that we discussed at the meeting? (BNC)
 314) '*Could I possibly* ring home?' he asked the headmaster. (BNC)

Vidimo da upotreba modalnih priloga znatno doprinosi učtivosti u zatevima i rečenicama gde se traži dozvola. Međutim, opet, značenje učtivosti koje se dobija iz celog iskaza nije samo vezano za prilog kao takav, već prevashodno za modalni glagol. Tako da i u ovoj situaciji možemo reći da modalni prilozima služe da bi naglasili funkciju modalnih glagola. Tu funkciju u nekim rečenicama, kada je u pitanju učtivost, nemaju samo modalni prilozima poput *possibly* i *perhaps*, nego i izrazi poput *please* u primeru (307), *to oblige an old friend* u primeru (309), kao i ceo uvodni izraz *I'm sorry to disturb you* u primeru (310).

4.3.1.2. Adverbijalne konstrukcije za označavanje učtivosti u engleskom jeziku

Konstrukcije koje, pored modalnih glagola i modalnih priloga, služe da bi se izraz načinio učtivijim raznolike su i uključuju različite vrste konstrukcija među kojima su najprominentnije kondicionalne klauze sa *if*: *if possible* (*eliptični oblik*), *if you don't mind*, *if it's OK with you* i dr.:

- 315) *If possible*, have a reader internalize the passage and do it from memory. (BNC)
 316) *If you do not mind*, wait here with my men, until I return with him...? (COCA)
 317) *If it is ok with you*, we could try to reestablish the debate. (BNC)

4.4. Modalni adverbijali i deontička modalnost u srpskom jeziku

U poglavlju o opisu deontičke modalnosti u knjizi *Sintaksa savremenog srpskog jezika* (Piper et al. 2005) već je bilo reči na koje sve načine na koje se može izraziti deontička modalnost. Tu se navodi da se deontička modalnost u srpskom jeziku iskazuje najčešće predikatima sa modalnim glagolima *trebati*, *morati* ili *smeti*, ali da se necesativnost ili obligatornost mogu izraziti i neglagolskim sredstvima.

Kada su u pitanju modalni prilozima, situacija je ista kao i u engleskom. Naime, modalni prilozima za izražavanje epistemičke izvesnosti u srpskom jeziku kolociraju sa modalnim glagolima *trebati*, *morati* i *smeti*, u svrhu naglašavanja nametnute obaveze ili zabrane:

- 318) Naš fudbal, *definitivno mora* da se suoči sa realnošću. (SrpKor)
 319) Ali mislim da *sigurno treba* raspravljati o sledeće dve važne stvari. (SrpKor)
 320) Pritom, u datom slučaju posredi su i akademski, moralni standardi koji se *bespogovorno moraju* poštovati. (<https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/slucaj-mali-mora-nanovo-licni-stav-profesora-pravnog-fakulteta/>)
 321) Ono što se *bezuslovno mora* izbegavati jeste baš ono što obično igra vodeću ulogu u građansko - avangardističkoj teoriji. (SrpKor)
 322) Kritičar *definitivno ne sme* da bude produžena ruka marketinga jednog pozorišta i upravnika. (SrpKor)

Međutim, kada modalni glagoli sa deontičkim značenjem kolociraju sa epistemičkim modalnim prilozima za izražavanje verovatnoće i mogućnosti, dobijamo suprotan efekat, a to je da se umanjuje obaveza koja se nameće iskazom:

323) O tome u kakvom su nam stanju bazeni, koliko su nam jake lige, kako je s parama *verovatno ne treba* da se troše reči. (SrpKor)

4.4.1. Adverbijalne konstrukcije za iskazivanje učtivosti u srpskom jeziku

Načine iskazivanja učtivosti u srpskom jeziku detaljno je opisala Bojana Milosavljević svom radu *Forme učtivosti u srpskom jeziku* (2007) gde je u fokus svog istraživanja stavila govorne činove ekspresivnog tipa (*izvinjenje, zahvaljivanje, čestitanje, saučešće*). Tu je, kaže, priključila i govorni čin *molbe*, „iako se obično ne svrstava u konvencije učtivosti nego u direktive“.

Navodi da se direktivnim govornim činovima bavila Marina Ličen (1987), koja ih je klasifikovala na podvrste i predstavila njihove jezičke realizacije.

„Kriterijum za klasifikaciju direktiva, *hipotetičnost* (istinitost ili neistinitost propozicije), *ratifikaciju sagovornika* (spremnost sagovornika da učini što se od njega traži) i *interes sagovornika*, zasnovala je na Serlovim konstitutivnim pravilima. Prema toj klasifikaciji, *molba* pripada onim govornim činovima čija se propozicija odlikuje odsustvom *hipotetičnosti*, tj. provere istinitosti ili lažnosti, čije je ostvarenje u govornikovom interesu, ali je uslovljeno sagovornikovom spremnošću da to za govornika uradi.“ (Milosavljević, 2007: 13)

Kada je u pitanju govorni čin *molbe*, Milosavljević navodi sledeće konstrukcije i stavlja ih na skalu od krajnje neformalnog do krajnje formalnog, odnosno od neučtivog do vrlo učtivog (38):

1. Olovku!
2. Daj mi olovku!
3. Daj mi olovku, molim te!
4. Daj mi jednu olovku, života ti!
5. Imaš možda olovku? ili Da nemaš možda olovku?
6. Očeš, molim te, da mi daš olovku?
7. Molim Vas da mi pozajmite olovku.
8. Molila bih Vas da mi pozajmite olovku.
9. Možete li da mi pozajmite olovku?
10. Hoćete biti ljubazni da mi pozajmite olovku?
11. Da li biste bili ljubazni da mi pozajmite olovku?
12. Mogu li da Vas zamolim da mi pozajmite olovku?

Vidimo da se učtivost na srpskom jeziku može izraziti na razne načine, a da se tu nalazi i prilog *možda*, gde se, prema Milosavljević (2007: 38), „pokazuje da govornik od sagovornika ne očekuje nužno da poseduje traženi predmet“.

Pored performativnih iskaza poput *molim/molimo te/Vas*, za iskazivanje *molbe* mogu se naći i kompleksnije forme poput *biću/bio bih zahvalan, ako, ukoliko biste...* (Milosavljević 2007: 42):

324) Negde sam pročitao da si objavila knjigu... Ako je imaš na kompjuteru...*bio bih ti zahvalan ako bi mi je poslala mejlom.*

Milosavljević takođe daje komentar da, u govoru formalnog a i neformalnog stila ilokucija performativa *molim (te/Vas)* može biti desemantizovana, te u tim slučajevima performativi *molim (te/Vas)* predstavljaju „okamenjene performative“, koji su eksponenti konvencionalnog govornog čina (Milosavljević 2007: 46):

- 325) Jednu kartu do Beograda, *molim Vas*.
- 326) Kafu, *molim*.
- 327) Tišina, *molim!*

Milosavljević dalje navodi da okamenjeni performativ *molim (te/Vas)* kao modifikator ublažava imperativne iskaze u funkciji molbe, ali da može imati i funkciju intenziviranja kod govornog čina *izvinjenja*. Po njoj, modifikatorom *molim te/Vas* iskazuje se i „subjektivni stav govornog lica u smislu neslaganja, negodovanja i neodobravanja“ (Milosavljević 2007: 46):

- 328) *Kažite mi, molim Vas*, na 219. strani...kako se to događalo da gubite papiriće.

Pored *molim te/Vas*, Milosavljević navodi i druge izraze koji služe za modifikaciju imperativnih iskaza poput: *budite tako ljubazni/dobri* (329) (kao i upitne varijante tih izraza (330)), uslovne rečenice sa veznikom *ako* („kojima govorno lice pokušava da se stavi u položaj adresata, da sagleda situaciju sa njegove tačke gledišta, čime se ostvaruje izvesna empatija“)(331), *k'o boga vas molim* (332), *preklinjem te* (333), uslovne rečenice sa veznikom *ako*, kojima se kao uslov iznosi sposobnost, mogućnost i spremnost sagovornika da izvrši nalog (334), modifikatori *budi drug/budi fer* (335), *boga ti, vere ti, dece ti, života ti, leba ti, majke ti, očiju ti, sreće ti, kumim te, ljubim te* (336, 337), forme *je l' nije problem...? Je l' ti nije teško?*(338), *kad te molim* (339) (svi primeri uzeti iz Milosavljević, 2007):

- 329) *Budite ljubazni, molim Vas*, jednu kartu do Sokobanje.
- 330) *'Oćete da budete ljubazni* da kažete koje?
- 331) I jednu kesu, *ako nije problem*.
- 332) Nemojte, ljudi, *k'o boga Vas molim*.
- 333) Ne bi trebalo da se nerviraš, *budi miran, preklinjem te*.
- 334) *Ako ti nije teško*, kupi mi cigare.
- 335) Hajde bože, *budi drug*, pa okreni jedan krug, unazad planetu. (Bajaga)
- 336) *Kumim te bogom*, razmisli još jednom.
- 337) Vlado, *leba ti*, javi mi ka'će plata.
- 338) *Je l' ti nije teško* sutra da mi poneseš knjigu?
- 339) *Kad te molim*, hajde negde da izađemo.

4.5. Modalni adverbijali za izražavanje deontičke modalnosti u engleskom i srpskom jeziku - zaključak

Kao što smo videli, kada su u pitanju prilozi, a kada govorimo o deontičkoj i dinamičkoj modalnosti, ne možemo govoriti o posebnoj kategoriji priloga koji se koriste za izražavanje ta dva tipa modalnosti. Modalni prilozi se, u slučaju deontičke modalnosti, i u slučaju engleskog i u slučaju srpskog jezika koriste kako bi naglasili/umanjili obavezu/zabranu koja se nameće modalnim glagolom. U tu svrhu koristimo već pomenute modalne priloge za izražavanje epistemičkog značenja sigurnosti i verovatnoće i mogućnosti.

Videli smo da Hoye (1997) navodi da adverbijalne kombinacije sa *must* mogu imati i epistemičko i deontičko značenje. Iz primera koje smo naveli u analizi možemo zaključiti da adverbijali, kada je u pitanju deontičko značenje, mogu imati ulogu naglašavanja prisutnosti govornika kao izvora autoriteta.

U slučajevima kada se deontički modalni glagoli nalaze uz modalne priloge za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti poput *definitely* i *certainly*, modalni prilozi tu imaju funkciju da naglase značenje nametnute obaveze i zabrane. A kada se uz deontičke modalne glagole nalaze modalni prilozi za izražavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti, poput *maybe*, *probably* (obično uz *should*), služe da umanje intenzitet obaveze/zabrane koja je nametnuta. Tu možemo tvrditi da takva upotreba modalnih priloga ima funkciju da zahtev/zabranu učini učtivijom.

Slučaj je isti sa srpskim jezikom. Modalni prilozi za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti, pri upotrebi sa deontičkim modalnim glagolima *morati*, *trebati* i *smeti*, imaju funkciju da istaknu obavezu/zabranu nametnutu propozicijom, dok modalni prilozi za izražavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti, u sprezi sa navedenim modalnim glagolima, imaju ulogu da tu obavezu/zabranu nametnutu propozicijom ublaže, odnosno da je učine učtivijom.

Izražavanje zahteva/molbi je direktno povezano sa učtivošću, a određeni modalni prilozi u engleskom i srpskom jeziku takođe kolociraju sa deontičkim modalnim glagolima da bi se zahtev/molba učinio manje direktnim, odnosno učtivijim.

Za izražavanje zahteva/molbi u engleskom jeziku obično se koriste modalni glagoli *will/would/can/could* u kombinaciji sa modalnim priložima *perhaps/possibly/just*, a za dozvole *can/could/may/might* u kombinaciji sa *perhaps/possibly/just*. Kada su u pitanju adverbijalne konstrukcije za izražavanje učtivosti, u engleskom jeziku se koriste kondicionalne klauze *if possible* (eliptični oblik), *if you don't mind*, *if it's OK with you*.

Kada su u pitanju modalni adverbijali za iskazivanje učtivosti u srpskom jeziku, Bojana Milosavljević (2007) navodi „desemantizovano“ *molim te/Vas*, zatim modifikatore *budi drug/budi fer*, *boga ti*, *vere ti*, *dece ti*, *života ti*, *leba ti*, *majke ti*, *očiju ti*, *sreće ti*, *kumim te*, i druge. I u srpskom se, kao i u engleskom jeziku, mogu koristiti uslovne rečenice sa *ako*, kojima se, kao što smo naveli, kao uslov postavlja mogućnost sagovornika da izvrši nalog.

Modalni adverbijali i deontička modalnost u engleskom i srpskom jeziku		
Konstrukcije	Engleski	Srpski
Deontički modalni glagoli + modalni prilozi u službi naglašavanja obaveze/zabrane	<i>must definitely, should definitely, must certainly, should certainly, must indeed, should indeed, indeed ought to, really must, should really, really shouldn't, really ought to</i>	<i>definitivno mora, sigurno treba, bespogovorno mora, bezuslovno mora, definitivno ne sme</i>

Deontički modalni glagoli + modalni prilozi u službi ublažavanja obaveze/zabrane	<i>should probably, should perhaps, should possibly, should maybe, perhaps ought to</i>	<i>verovatno ne treba</i>
Učtivost	<i>will/would/can/could + perhaps/possibly/just</i> <i>can/could/may/might + perhaps/possibly/just</i> <i>if possible (eliptični oblik), if you don't mind, if it's OK</i>	„desemantizovano“ <i>molim te/Vas</i> <i>možda</i> modifikatori <i>budi drug/budi fer, boga ti, vere ti, dece ti, života ti, leba ti, majke ti, očiju ti, sreće ti, kumim te</i>

Tabela 6

4.6. Modalni adverbijali i dinamička modalnost u engleskom jeziku

Kao i kod deontičke modalnosti, ni pri izražavanju dinamičke modalnosti, modalni adverbijali ne igraju „centralnu“ ulogu, već služe da se dodatno naglasi ono što je već izraženo postojećim modalnim glagolom ili modalnim izrazom. Međutim, čak i u toj situaciji, jako je teško razlučiti da li se radi o epistemičkoj ili neepistemičkoj upotrebi.

Dinamička modalnost se, pre svega, bavi sposobnošću, odnosno, odlučnošću govornika, pre nego njegovim sudom ili stavom. Palmer (1979: 71) navodi da postoje dve podvrste dinamičke modalnosti, neutralna i dinamička modalnost orijentisana prema govorniku. Takođe navodi da postoje dva glagola koji izražavaju dinamičku mogućnost (sposobnost) (*dynamic possibility*): *can* i *be able to*.

Kada je u pitanju razlikovanje ta dva tipa dinamičke modalnosti, i sam Palmer tvrdi da nije uvek lako napraviti jasnu razliku među upotrebama, te daje sledeće primere (1990: 85):

340) One thing you want to avoid, if you possibly *can*, is a present from my mother.

341) The people who *cannot* very easily raise their wages.

Palmer dalje navodi da ne postoji jasna linija između neutralne dinamičke mogućnosti i sposobnosti i između neutralne dinamičke i deontičke nužnosti (necessity). „Rules can be seen as either reports of deontic modality or as saying what is dynamically possible or necessary“ (1990: 104):

342) In the library you *can* take a book out and keep it out for a whole year unless it is recalled.

Navodi da, kada bismo u ovom primeru upotrebili *may*, bilo bi jasno da je u pitanju deontičko značenje, dok je u primeru sa *can* i jedna i druga interpretacija moguća.

Huddleston, Pullum et al., (2002: 184) navode da dinamička mogućnost može imati sledeće upotrebe:

- 343) The most we can expect is a slight cut in sales-tax. – ono što je razumno i prihvatljivo
- 344) Water *can* still get in. – ono što je moguće pod datim okolnostima
- 345) These animals *can* be dangerous. – „egzistencijalna upotreba“, ono što je ponekad slučaj.

I Huddleston, Pullum et al. se slažu da se najjasniji primeri dinamičke modalnosti tiču svojstava i prilika osoba na koje se referira u propozicijama, pogotovo ako je u pitanju sam subjekat. (Huddleston, Pullum et al. 2002: 178):

- 346) Jill *won't* sign the form. (2002:192)
- 347) Ed's a guy who *must* always be poking his nose into other people's business. (2002: 185)

Mi se u ovom delu rada nećemo baviti toliko detaljno razlikama između deontičkog i dinamičkog *can*, već, na osnovu korpusa, pokušati da vidimo sa kojim modalnim priložima dinamički modalni glagoli i izrazi kolociraju:

- 348) The line which divides takeover from merger *can admittedly* sometimes be rather hard to detect. (BNC)
- 349) You *can certainly* have a read but please resist the temptation to write on it. (BNC)
- 350) I let her have an hors'd'oeuvre, so I *can definitely* ask her to wear the handcuffs later on. (BNC)
- 351) You *can surely* stand up and just put your arms round me. (BNC)
- 352) Nevertheless, the media -- particularly television -- has enormous power; they *can undoubtedly* reinforce or fail to challenge attitudes in us all. (BNC)
- 353) Deeper thinking *can no doubt* resolve this clash. (BNC)

Can u značenju sposobnosti (*ability*) može da ide i uz modalne priloge za označavanje verovatnoće i mogućnosti, kao i uz modalne priloge za označavanje evidencijalnosti:

- 354) I think you *can probably* ask her now. (BNC)
- 355) I'm afraid there's no way I *can possibly* pay it at the moment. (BNC)
- 356) He *can evidently* crank out papers quickly and make quite a bit of money doing so. (BNC)
- 357) In normal or difficult market conditions, the agent *is probably able* to serve his client well by such introductions and contacts. (BNC)
- 358) Once you have your diary you *will probably be able* to start this straight away. (BNC)
- 359) She *was apparently able* to win at will, despite a strong challenge from Raul Gardini's Passage of Venice. (BNC)

Ovi primeri pokazuju da modalni prilozi stoje uz dinamičko *can* i *be able to* da bi izrazili „sigurnost“ u nečiju sposobnost da uradi nešto (348, 349, 350, 351, 352, 353), da bi stavili do znanja da (ne)postoji verovatnoća da neko ima sposobnost/mogućnost da uradi nešto (354, 355, 356, 357, 358), i da se na osnovu dokaza može zaključiti da neko ima sposobnost/mogućnost da uradi nešto (359).

Modalni prilozi u slučaju dinamičke modalnosti i izraza sa *can* i *be able to* služe da dodatno naglase značenje glagola, međutim, ne menjajući svoje značenje niti, suštinski, značenje glagola. Oni samo određuju stepenovanje uverenja u govornikovu sposobnost da učini nešto.

4.6.1. Konstrukcije sa adverbijalnom funkcijom za označavanje dinamičke modalnosti

Za razliku od modalnih priloga koji samo „dodaju“ na vrednost modalnog glagola, postoje konstrukcije sa modalnim pridevima koje zapravo nose dinamičko značenje. To su uglavnom kondicionalne rečenice koje imaju formu *if+it is+ possible* ili eliptične kondicionalne rečenice koje imaju formu *if+possible*

360) Even better, *if possible*, get someone else to read it and comment on it. (BNC)

361) *If it is possible* to put your point of view frankly to an impartial and sympathetic individual, it may be that the difficulties that have arisen can be resolved without the need for drastic action on anyone's part. (BNC)

4.7. Modalni adverbijali i dinamička modalnost u srpskom jeziku

Situacija u srpskom jeziku je slična onoj u engleskom. Kada je u pitanju dinamička modalnost, modalni glagoli *moći* i *hteti* se pojavljuju uz modalne priloge, ali ti prilozima, poput onih u engleskom, „pojačavaju“ dinamičko značenje ovih modalnih glagola.

Stoga će modalni prilog za označavanje izvesnosti *definitivno* izraziti visok stepen uverenosti u sposobnost subjekta da učini nešto (362), modalni prilog za označavanje verovatnoće i mogućnosti *verovatno* izraziti delimičnu sumnju u sposobnost subjekta da učini nešto (363), dok će evidencijalni prilog *izgleda* izraziti verovanje u sposobnost subjekta da učini nešto na osnovu dostupnih dokaza (364):

362) Dobre kolegice *definitivno mogu* popraviti i najteži dan na poslu. (SrpKor)

363) On *verovatno može* da podigne taj sto sam. (SrpKor)

364) On *izgleda može* da pobedi bilo koga kad naumi. (SrpKor)

4.8. Modalni adverbijali i dinamička modalnost u engleskom i srpskom jeziku - zaključak

Kao i kod deontičke modalnosti, i u slučaju izražavanja dinamičke modalnosti možemo govoriti o kolokacijama modalnih glagola i modalnih priloga, ali ne i o samostalnom deontičkom značenju modalnih priloga. Uz dinamički modalni glagol *can* u engleskom i *moći* u srpskom, mogu se naći sva tri tipa modalnih priloga (modalni prilozima koji nose epistemičko značenje verovatnoće i mogućnosti, izvesnosnti i evidencijalnosti), u zavisnosti od toga da li izražavaju „sigurnost“ u nečiju sposobnost da uradi nešto, da postoji, odnosno ne postoji verovatnoća da govornik ima sposobnost da uradi nešto, te da prisutne činjenice mogu dokazati da neko ima sposobnost da uradi nešto. Stoga, ovde možemo zaključiti da se radi o apsolutnoj podudarnosti između engleskog i srpskog jezika

4.9. Modalni adverbijali u službi modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova

4.9.1. Modalni adverbijali u službi modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova u engleskom jeziku

Već smo napomenuli da je osnovna funkcija modalnih adverbijala da modifikuju celu rečenicu, dajući joj modalni status. Međutim, postoje instance upotrebe modalnih adverbijala i u

engleskom i u srpskom jeziku kada oni ne služe da modifikuju celu rečenicu, već pojedinačne fraze unutar same rečenice.

U engleskom jeziku Quirk et al. (1985: 445) navode da prilozi mogu služiti kao modifikatori (*modifiers*) prideva kao u sintagmama *absurdly fussy*, *extremely dangerous*, *almost impossible*, i sl.

Takođe navode da je pri analizi imenskih sintagmi moguće razlikovati još jednu grupu pridevskih modifikatora koje nazivaju *emphasizers*, koji dodaju jačinu pridevu kao primerima *She has a really beautiful face*; *That's just impossible*; *The play is very good indeed*.

Naravno, ovde možemo primetiti i drugačiju upotrebu priloga *indeed*. I Quirk et al. (1985: 445) napominju da, pored toga što *indeed* može služiti kao modifikacija ispred ili iza izraza koji modifikuje (*pre* ili *postposition*) u primerima *The play was indeed excellent* ili *The play was excellent indeed*, takođe može služiti da modifikuje celu rečenicu, što bi ga onda, po njima, činilo disjunkto sadržaja, odnosno modalnim adverbijalom za izražavanje izvesnosti kao u primeru *Indeed, the play was excellent*.

Quirk et al. dalje navode da prilozi mogu služiti kao modifikatori drugih priloga i priloških fraza (1985: 449). Međutim, navode da se u tom slučaju na mestu modifikatora mogu naći samo intezivirajući prilozi:

- 365) I expect them *pretty* soon.
- 366) They are smoking *very* heavily.
- 367) He spoke *extremely* quickly.

Prilozi u engleskom jeziku takođe mogu da imaju funkciju modifikovanja predloga u sklopu frazalnih glagola (368), te mogu modifikovati same predloge (369) i predložke sintagme (370), zatim zamenice (371), determinatore (372), brojeve (373), imenice kojima prethodi član *a* u značenju jedan (374) i imenica (375) (1985: 449-452):

- 368) He knocked the man *right* out.
- 369) She left her *well* behind.
- 370) The nail went *right* through the wall.
- 371) *Nearly* everyone came to the party.
- 372) They recovered *roughly* half of the equipment.
- 373) I paid *less* than ten pounds for it.
- 374) I didn't have more *more than* a dollar on me.
- 375) We had *quite* a party.

Kao što smo napomenuli, prilozi mogu stajati ispred izraza koje bliže određuju (*premodifying adverbs*) poput *an outside line* ili iza njega (*postmodifying adverbs*) poput *the way ahead*, *your friend here*, a nekada mogu stajati i ispred i iza izraza kao u *the downstairs hall* i *the hall downstairs* (1985: 453).

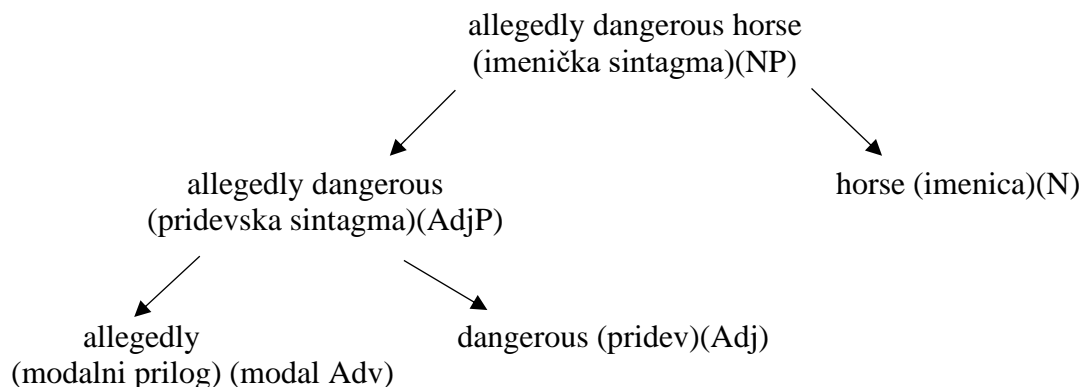
Kada su u pitanju modalni adverbijali u engleskom jeziku, oni takođe mogu imati funkciju modifikatora izraza:

- 376) Well, we could make the censorship work for us. If I were playing an *indisputably* virtuous character, then cliché dictates that I would at least be spared death, imprisonment or degradation. (BNC)

- 377) Sometimes they occur with cherty rocks that contain the remains of *indubitably* planktonic radiolaria. (BNC)
- 378) Rachel was *undeniably* wonderful with the baby; and took such joy from having Maggie with her that it was impossible for even Phoebe to feel much guilt about the times when she was free. (BNC)
- 379) This woman who'd come to complain about an *allegedly* dangerous horse she'd sold her was threatened by stable-hands, and Central News was told that Mrs Burt was at a funeral and unavailable for comment. (BNC)
- 380) If anything, these studies had more in common with the *avowedly* anti-correctionalist' labelling' theories of the later 1960s. (BNC)
- 381) Either the mermaid was energetically breasting the waves or she sat on the upturned keel of a drowned vessel and combed out long and *improbably* yellow hair. (BNC)
- 382) Afterward, the submarine languished in Hawkes' workshop, awaiting the *unlikely* possibility that someone else with the money and nerve to use it would be found. (COCA)

Iz navedenih primera možemo videti da se sva tri tipa epistemičkih modalnih adverbijala mogu naći u poziciji modifikatora. U primerima (376, 377 i 378) to su modalni adverbijali za izražavanje modalnog značenja izvesnosti, u primerima (379) i (380) to su modalni adverbijali za izražavanje modalnog značenja evidencijalnosti, dok primeri (381) i (382) prikazuju modalne adverbijale za izražavanje modalnog značenja verovatnoće i mogućnosti.

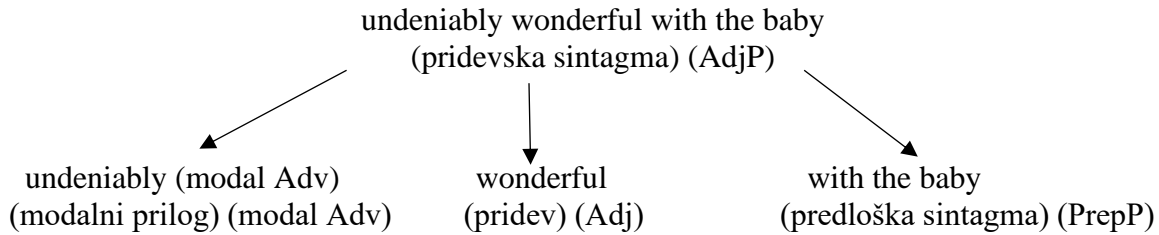
U većini primera (376, 377, 379, 380, 381) modalni adverbijali služe da bliže odrede pridev uz koji stoje, a koji zajedno sa pridevom služe da bliže odrede imenicu. Dakle, u primerima je reč o imeničkim sintagmama (*noun phrase* - NP), koja se sastoji od glavnog člana, imenice, i zavisnog člana, pridevske sintagme, (*adjectival phrase* - AdjP), u kojoj je glavni član, pridev, modifikovan modalnim prilogom.

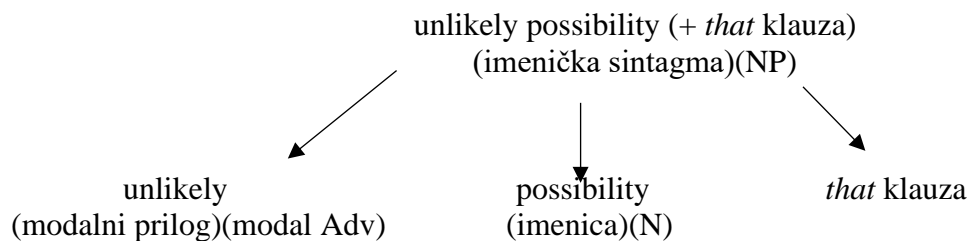
U primeru (378) radi se o pridevskoj sintagmi koja ima funkciju imenskog dela predikata⁴⁵. Ta pridevska sintagma se sastoji od glavnog člana, prideva *wonderful*, modalnog priloga *undeniably* koji ima funkciju modifikatora⁴⁶ i predložke sintagme *with the baby*, koja takođe ima funkciju modifikatora, odnosno, kako navode Quirk et al., *postmodifier*:

⁴⁵ U različitim gramatikama engleskog različito se zove. Quirk et al. je nazivaju *noun complement* 1985: 417.

⁴⁶ Već smo napomenuli da Stanojčić i Popović priloge koji stoje ispred prideva i priloga i bliže ih određuju nazivaju *specifičnim odredbama* (2002: 259).

Primer (382) prikazuje slučaj gde je modalni adverbijal *unlikely* deo imeničke sintagme koja se sastoji iz glavnog člana sintagme, imenice *possibility*, zavisnog člana sintagme, modalnog priloga *unlikely* koji ima funkciju modifikatora (*premodifier*), odnosno specifične odredbe i klauze *that someone else with the money and nerve to use it would be found* koja takođe ima funkciju modifikatora (u ovom slučaju, *postmodifier*).

4.9.2. Modalni adverbijali u službi modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova u srpskom jeziku

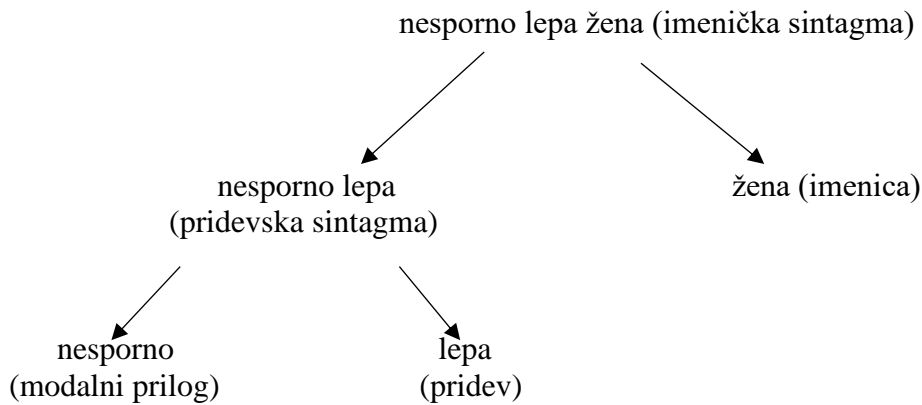
Situacija u srpskom je, kada su u pitanju modalni prilozima koji imaju funkciju modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova, ista kao i u engleskom. Epistemički modalni adverbijali za označavanje izvesnosti, mogućnosti i verovatnoće, te evidencijalnosti, mogu i u srpskom funkcionisati kao modifikacija rečeničnih članova:

- 383) Dok je listao albume iz mladosti, Katarina se sa fotografija pokazivala kao markantna, *nesporno* lepa žena. (SrpKor)
- 384) Interesovanje za ovaj, *nesumnjivo* veliki kulturni događaj bilo je veliko. (SrpKor)
- 385) Ali te rezerve su bile tajne i skrivene, a život vidljiv i moćan, sa novim i *naizgled* velikim mogućnostima. (SrpKor)
- 386) Šta mu onda preostaje? Životni vek od *mozda* dva minuta, eto šta. (SrpKor)
- 387) ...zlonamernih naučnih otkrića, stekavši sa Jevremom Brkovićem i Novakom Kilibardom, naknadnu i *valjda* potonju pamet za koju je naš narod davno odredio pravo mesto ", rekao je Radulović. (SrpKor)

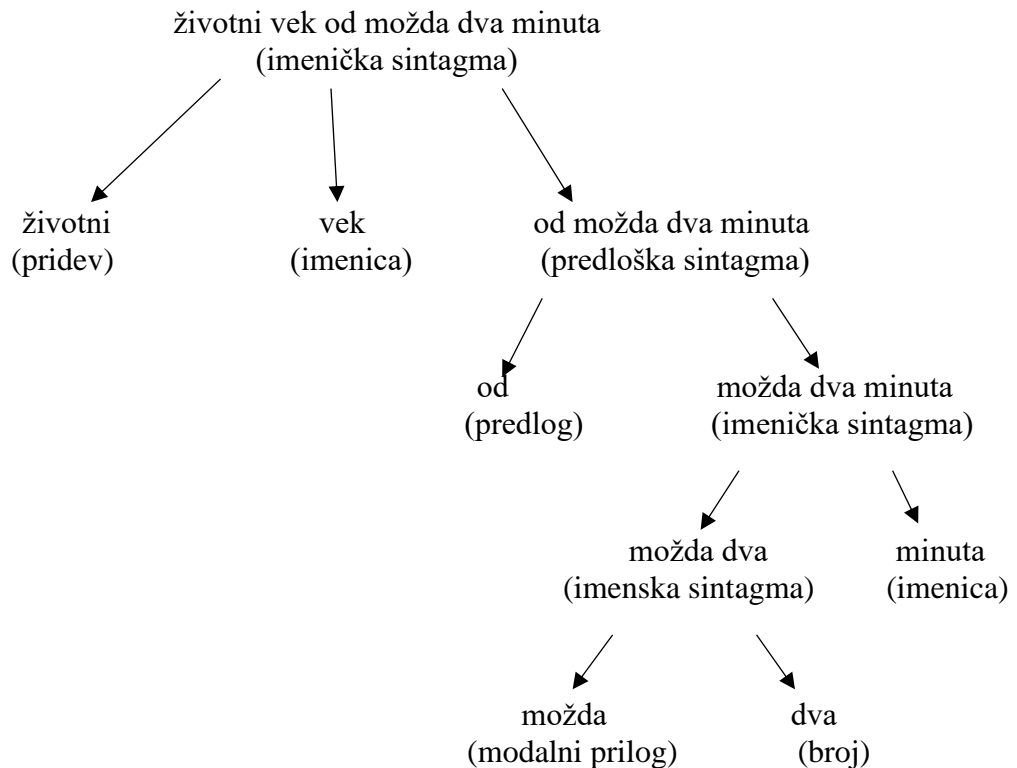
Primeri (383) i (384) prikazuju modalne priloge za označavanje modalnog značenja izvesnosti, primeri (385) modalni prilog za označavanje modalnog značenja evidencijalnosti, dok primeri (386) i (387) prikazuju modalne priloge za označavanje modalnog značenja verovatnoće i mogućnosti.

Primeri (383), (384), (385) i (387) prikazuju isti model modifikacije. Naime, tu se modalni prilozima koriste da bi modifikovali pridev koji stoji uz imenicu. Dakle, u tim primerima glavni član sintagmi su imenice, koje su modifikovane pridevskim sintagmama, u kojima se nalaze glavni

član, pridev i zavisni član sintagme modalni prilog. Kao što smo već napomenuli, Stanojčić i Popović (2002) navode da u takvim slučajevima prilozima vrše funkciju *specifične odredbe*:

Sa druge strane, primer (386) malo je složeniji da se rastavi. U pitanju je sintagma *životni vek od možda dva minuta*, gde je glavni član sintagme imenica *vek*, koja je modifikovana i pridevom *životni* u funkciji atributa i predloškom sintagmom *od možda dva minuta* u funkciji padežnog atributa. Ta predložko-padežna konstrukcija se sastoji od glavnog člana sintagme, predloga *od*, i zavisnog člana sintagme, još jedne imeničke sintagme, čiji je glavni član imenica *minut*, a zavisan član imenska sintagma čiji je glavni član broj *dva*, a zavisni član modalni prilog za označavanje verovatnoće i mogućnosti *možda*:

4.9.3. Modalni adverbijali u engleskom i srpskom jeziku u službi modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova - zaključak

U prethodna dva poglavlja smo videli da modalni adverbijali u engleskom i srpskom ne učestvuju samo u modifikaciji cele rečenice, već mogu modifikovati i pojedinačne rečenične članove. U engleskom jeziku se u tom slučaju zovu modifikatori (modifiers), dok se u srpskom, kao što smo naveli, nazivaju specifičnim odredbama.

Rečenični članovi koje modalni adverbijali modifikuju su i u engleskom i u srpskom istovetni, dakle, služe modifikaciji prideva i drugih priloga, koji mogu ili ne moraju biti glavni članovi sintagmi. U službi modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova se i u engleskom i u srpskom mogu koristiti sva tri tipa epistemičkih modalnih adverbijala, odnosno modalnih adverbijala za označavanje verovatnoće i mogućnosti, izvesnosti i evidencijalnosti. Tako da dolazimo do zaključka da na planu modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova postoji apsolutna podudarnost.

5. Zaključak

Cilj ovog rada bio je da pruži kontrastivnu analizu modalnih adverbijala u engleskom i srpskom jeziku na planu forme i značenja, da bi se stekao uvid u to koliko je data gurpa izraza slična odnosno različita.

Na samom početku bilo je potrebno definisati semantički okvir za sprovođenje analize, odnosno jasno odrediti šta sve podrazumevamo pod modalnim značenjem u jednom i u drugom jeziku. Klasifikaciju modalnih značenja preuzeli smo iz studija na engleskom jeziku na tu temu (Lyons 1977; Palmer 1979; Portner 2009; Papafragou 2000), a koje modalnost dele na epistemičku, deontičku i dinamičku. Kada je u pitanju srpski jezik, videli smo da je tendencija srpskih gramatičara (Stevanović 1986; Stanojčić i Popović 2002; Piper et al. 2005; Piper i Klajn 2017) da sve izraze koji nose značenje „ličnog stava prema propoziciji“ podvode pod modalnost, pa je bilo potrebno jasno razgraničiti šta podrazumevamo pod modalnim značenjem u ovom radu, a šta ne. Polje epistemičke modalnosti smo dalje podelili na epistemičko značenje verovatnoće i mogućnosti, epistemičko značenje izvesnosti i evidencijalno značenje, preuzevši time Palmerov stav o evidencijalnosti kao podtipu epistemičke modalnosti. Zatim, pošto termin adverbijal podrazumeva različite stvari u literaturi na engleskom i srpskom jeziku, bilo je potrebno napraviti jedinstvenu polaznu tačku u oba jezika, te smo pojam modalni adverbijal definisali kao skup jezičkih jedinica koje nose modalno značenje a imaju adverbijalnu funkciju. Najveću grupu navedenih jezičkih jedinica i u engleskom i u srpskom jeziku čine prilozi, zatim priloške sintagme, predloške sintagme, finitne i nefinitne klauze. U srpskom jeziku je takođe primećeno postojanje fiksni, okamenjenih izraza, koji vrše različite adverbijalne funkcije.

U postavljenom semantičkom i formalnom okviru smo sprovedli analizu modalnih adverbijala u engleskom i srpskom jeziku, gde smo došli do sledećih zaključaka:

1) Pri opisivanju adverbijala koji nose epistemičko modalno značenje verovatnoće i mogućnosti videli smo da priloge i u engleskom i u srpskom jeziku možemo pozicionirati na različitim tačkama na epistemičkoj skali, te da možemo reći da neki prilozi nose veći, a neki manji stepen uverenosti u istinitost propozicije. Pri analizi primera iz korpusa došli smo do zaključka da su prilozi koji izražavaju veći stepen uverenosti u istinitost propozicije na engleskom jeziku *likely, probably, plausibly, presumably, believably, practicably, improbably, unlikely, implausibly*, dok su prilozi koji nose značenje nižeg stepena uverenosti u tvrdnju *maybe, perhaps, possibly* i *conceivably*. U srpskom jeziku u grupu priloga koji izražavaju viši stepen uverenosti u tvrdnju spadaju *verovatno* i *najverovatnije*, dok u grupu priloga koji izražavaju niži stepen uverenosti u tvrdnju spadaju *možda, valjda, moguće, kanda, eventualno, slučajno, možebiti, teško*.

Pri analizi povezanosti modalnih priloga i modalnih glagola došli smo do zaključka da su takve kolokacije karakteristične za engleski jezik, ali ne i za srpski. U srpskom jeziku se, kada je u pitanju epistemičko modalno značenje verovatnoće i mogućnosti, koriste ili modalni glagoli ili modalni adverbijali. Sa druge strane, modalni glagoli u engleskom jeziku poput *can/could/may/might* kolociraju sa *possibly*, gde ono ima službu intenzifikacije modalnog glagola uz koji stoji. Takođe smo videli da, iako *must* služi za iskazivanje epistemičkog značenja izvesnosti, u primerima se može naći uz modalne priloge za označavanje verovatnoće i mogućnosti. Rezultati iz korpusa su pokazali i primere gde uz *must* ide i *probably*. Razlog tome možemo tražiti i u konstataciji da *probably* spada u grupu modalnih priloga koji izražavaju veći stepen uverenosti u tvrdnju.

Pri analizi priloških sintagmi došli smo do zaključka da i u jednom i u drugom jeziku samo grupa modalnih priloga koja izražava veći stepen uverenosti u tvrdnju može primiti na sebe modifikaciju, koju u engleskom jeziku čine intenzivirajući subjunkti poput *more, most, more or less, rather* i *quite*, dok su to u srpskom jeziku prilozima za način i meru (po Stanojčiću i Popoviću 2002) *vrlo* i *veoma*. Možemo reći da se u slučaju priloških sintagmi za izražavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti radi o apsolutnoj podudarnosti između engleskog i srpskog jezika.

Kada su u pitanju ostale konstrukcije za izražavanje epistemičkog modalnog značenja verovatnoće i mogućnosti, došli smo do zaključka da postoji delimična podudarnost između konstrukcija na engleskom i onih na srpskom. Naime, u engleskom jeziku su prisutne predloške sintagme *in all likelihood, in all probability*, dok su u srpskom prisutne fiksne fraze, okamenjeni izrazi, poput *nije valjda, po svoj prilici, sva je prilika, reklo bi se* i *moglo bi biti*. Klauze, sa druge strane, koje nose značenje modalnosti, a imaju adverbijalnu funkciju, dolaze u vidu parenteza, klauza odvojenih zarezima ili crticama, umetnutih u rečenicu i u engleskom i u srpskom jeziku. U engleskom su to rečenice tipa *If I'm not mistaken*, dok su u srpskom to rečenice poput *Ako se ne varam*. Ovde vidimo da se radi i o prevodnim ekvivalentima.

2) Pri analizi modalnih adverbijala za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti, na prvom mestu priloga, na osnovu podataka sakupljenih iz literature (Quirk et al. 1985, Huddleston, Pullum et al. 2002; Simon Vanderbegen i Aijmer 2007; Rozumko 2019) izdvojili smo priloge *admittedly, assuredly, avowedly, certainly, decidedly, definitely, incontestably, incontrovertibly, indeed, indisputably, necessarily, indubitably, surely, unarguably, undeniably, undoubtedly, unquestionably, no doubt, for sure, for certain, naturally*, kao one koji nose epistemičko značenje izvesnosti na engleskom jeziku. Sa druge strane, sakupljajući podatke iz literature na srpskom jeziku (Stevanović 1986; Stanojčić i Popović; Piper et al. 2005; Trbojević 2004) izdvojili smo *sigurno, izvesno, dakako, garantovano, zasigurno, bezuslovno, definitivno, nesumnjivo, neminovno, nesporno, svakako, garant, nedvosmisleno, bespogovorno, nepobitno, neporecivo, neupitno, zaista* kao priloge koji nose pomenuto epistemičko značenje na srpskom jeziku. Svi pomenuti prilozima iskazuju visok stepen uverenosti u istinitost propozicije; međutim, ne isti. Naime, kao što smo naveli, *certainly* u engleskom jeziku označava najmanju epistemičku distancu, poput *sigurno* i *nesumnjivo* u srpskom, dok *surely, zaista* i *izvesno* imaju veću epistemičku distancu, te označavaju manji stepen uverenosti u istinitost propozicije. Kada je u pitanju kolokiranje modalnih priloga sa modalnim glagolima, videli smo da je ista situacija kao i kod modalnih priloga za označavanje epistemičkog značenja verovatnoće i mogućnosti, naime, da takve kolokacije postoje u engleskom, ali da nisu uobičajene u srpskom.

Pri analizi priloških sintagmi možemo da zaključimo da postoji delimična podudarnost između pomenutih konstrukcija na engleskom i na srpskom jeziku jer, iako se u oba jezika koriste „slični“ izrazi za intenziviranje modalnog značenja priloga, naime *quite, very, most, almost, absolutely* u engleskom, te *apsolutno, potpuno* i *sasvim* u srpskom, vidimo da postoji razlika. U srpskom, uz priloge koji označavaju visok stepen uverenosti u istinitost propozicije mogu ići samo oni izrazi koji, kako Trbojević (2004) to naziva, nose značenje totaliteta, dok su u engleskom prisutni i izrazi poput *quite* i *very*.

Analiza predloških sintagmi za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti je pokazala da postoji apsolutna podudarnost između konstrukcija na engleskom i onih na srpskom jer im je forma ista: u engleskom su to izrazi poput *without a doubt*, dok su u srpskom to izrazi poput *bez sumnje*.

Apsolutna podudarnost postoji i na nivou klauza, jer je analiza primera pokazala da se i u engleskom i u srpskom jeziku koriste parenteze. U engleskom su to klauze *I am sure, It is certain*, dok u srpskom nalazimo *To je sigurno, To je istina, Siguran/na sam*.

3) Na osnovu dostupne literature i analize primera iz korpusa, modalne priloge koji nose evidencijalno značenje podelili smo na one koji donose sud o propoziciji na osnovu dostupnih dokaza: *obviously, clearly, manifestly, plainly, patently, evidently, apparently, seemingly, ostensibly* na engleskom i *izgleda, naizgled, očigledno, očito, jasno* na srpskom; i na one koji donose sud na osnovu informacija iz druge ruke: *allegedly, repudatedly, purportedly, reportedly, supposedly, professedly, of course* u engleskom i *navodno, tobože, vajno* u srpskom jeziku. Analiza korpusa i dostupna literatura je takođe pokazala da modalni prilozi koji nose evidencijalno značenje nose i druga značenja, u zavisnosti od konteksta. Naime Simon-Vandenberg i Aijmer (2007) navode primere u engleskom jeziku gde *obviously* ima i mirativno značenje poput *of course* i *naturally*. *Obviously* i *clearly* mogu imati i nedomodalno značenje načina. I ovde se samo prilozi na engleskom koriste uz modalne glagole, te *apparently, clearly, evidently* i *obviously* idu uz *must* da bi ga naglasili. *Must*, videli smo, ide samo uz prvi tip modalnih evidencijalnih priloga, jer nose „viši“ stepen sigurnosti, dok *will* i *would* mogu ići uz obe grupe.

Kada su u pitanju priloške sintagme, tu dolazimo do zaključka da postoji delimično podudaranje jer u engleskom jeziku svi modalni prilozi za izražavanje evidencijalnog značenja iz prve grupe mogu biti modifikovani intenzivirajućim subjunktima, dok je u srpskom to slučaj samo sa prilogom *očigledno*, pa primeri iz korpusa pokazuju rezultate koji sadrže priloške sintagme poput *vrlo očigledno* i *veoma očigledno*. Među predloškim sintagmama u engleskom i srpskom jeziku postoji apsolutna podudarnost, čak govorimo i o prevodnim ekvivalentima. U engleskom se upotrebljavaju predloške sintagme koje imaju formu *according to + izvor informacije*, dok se u srpskom upotrebljavaju predloške sintagme koje imaju formu *prema + izvor informacije*.

Pri analizi klauza koje imaju adverbijalnu funkciju, a izražavaju modalno značenje evidencijalnosti, pokazalo se da se u engleskom jeziku koriste nefinitne klauze poput *as maintained by/as demonstrated by/based on + izvor informacije*, dok se u srpskom koriste finitne klauze poput *Kako kažu + izvor informacije, Kako (izvor informacije) javlja/prenosi*.

4) Analiza modalnih adverbijala u kontekstu deontičke i dinamičke modalnosti je pokazala da, kada su u pitanju modalni prilozi, oni služe da dodatno „pojačaju“ ili „ublaže“ značenje modalnog glagola, odnosno da se u značenju deontičke modalnosti mogu naći samo uz modalni glagol. Pri analizi primera koji izražavaju deontičku modalnost u engleskom i srpskom jeziku možemo zaključiti da postoji apsolutna podudarnost. Englesko *must* kolocira sa *definitely* i *certainly*, u kom slučaju navedeni prilozi imaju funkciju da naglase značenje nametnute obaveze/zabrane, dok analiza primera iz korpusa pokazuje da uz srpske deontičke modalne glagole *morati* i *ne smeti* kolociraju prilozi *definitivno, sigurno, bespogovorno, bezuslovno*. Hoyer (1997) navodi i da se uz *should* mogu naći *maybe* i *probably*, u kom slučaju modalni prilozi imaju funkciju da obavezu/zabranu koja je nametnuta ublaže.

Za izražavanje učtivosti pokazano je da se u engleskom uz modalne glagole *will/would/can/could* nalaze modalni prilozi *perhaps/possibly/just* za izražavanje zahteva/molbi, a za tražanje dozvole se uz modalne glagole *can/could/may/might* koriste modalni prilozi *perhaps/possibly/just*. U srpskom jeziku se uz modalni glagol *moći* koristi modalni prilog *možda*.

Kada su u pitanju druge konstrukcije za izražavanje učtivosti, u srpskom jeziku se mogu naći i fiksni, okamenjeni izrazi poput „desemantizovanog“ *molim te/Vas, budi drug/budi fer, boga*

ti, vere ti, dece ti, života ti, leba ti, majke ti, očiju ti, sreće ti, kumim te i drugi. Takvi izrazi nisu prisutni u engleskom jeziku.

I u engleskom i u srpskom su, za iskazivanje učtivosti, prisutne kondicionalne klauze: *if possible* (eliptični oblik), *if you don't mind, if it's OK with you* u engleskom i rečenice poput *ako ti nije teško* (Milosavljević 2007) u srpskom.

5) Kada su u pitanju modalni adverbijali u izrazima koji nose značenje dinamičke modalnosti, zaključujemo da se radi o apsolutnoj podudarnosti jer se i uz englesko dinamičko *can* i srpsko dinamičko *moći* mogu naći sva tri tipa epistemičkih priloga, odnosno modalni prilozima koji nose značenje verovatnoće i mogućnosti, modalni prilozima koji nose značenje izvesnosti i modalni prilozima za označavanje evidencijalnosti.

6) Analiza modalnih adverbijala u funkciji modifikacije pojedinačnih rečeničnih članova je takođe pokazala da se i u engleskom i u srpskom jeziku modalni prilozima mogu naći kao modifikatori zavisnih, ili glavnih članova sintagmi (prideva i drugih priloga).

Primenom ustanovljenih okvira sprovedli smo klasifikaciju različitih adverbijalnih konstrukcija na osnovu značenja u oba jezika i zaključili da su navedene konstrukcije kada je u pitanju klasifikacija i značenje modalnih priloga podudarne, ali da postoje razlike u značenju i formi kada su u pitanju prilozima i predložke sintagme, klauze i „okamenjeni“ izrazi koji su karakteristični samo za srpski jezik.

Analizom modalnih adverbijala u engleskom i srpskom jeziku ustanovljena je tipološka sličnost na planu forme, značenja i upotrebe modalnih adverbijala. Na planu forme oba jezika koriste konstrukcije koje uključuju priloge, prilozima sintagme, predložke sintagme i klauze za obeležavanje modalnosti, sa manjim varijacijama koje su obrazložene. Pri upotrebi modalnih adverbijala takođe vidimo da se i u jednom i u drugom jeziku modalni adverbijali mogu javiti u sve tri pozicije u rečenici – inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj. Na planu značenja, engleski i srpski pokazuju apsolutnu podudarnost jer se modalnim adverbijalima mogu izraziti sva tri tipa epistemičkog značenja (epistemičko značenje verovatnoće i mogućnosti, epistemičko značenje izvesnosti i epistemičko značenje evidencijalnosti). Značenje modalnih adverbijala je u oba jezika u velikoj meri zavisno od konteksta.

Ovo istraživanje je za cilj imalo da pruži uvid u sličnosti i razlike koje postoje između načina izražavanja modalnosti u ova dva jezika, te da može poslužiti kao osnova za dalju analizu konstrukcija „na marginama“ sistema, koje nose modalno značenje. Uzevši u obzir da ovakav vid klasifikacije i opisa modalnih adverbijala na srpskom jeziku ne postoji i verujemo da može pružiti osnovu za dalja istraživanja u tom smeru.

6. LITERATURA

- Aikhenvald, Alexandra. (2004). *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Aikhenvald, Alexandra. 2006. "Evidentiality in grammar". In: Keith Brown (ed.). *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Elsevier, 320–325.
- Aikhenvald, Alexandra. 2018. "Evidentiality. The framework". In: Alexandra Aikhenvald (ed.). *The Oxford Handbook of Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press, 1–36.
- Aijmer, Karin. 1997. "I think – an English modal particle". In: Toril Swan and Olaf Jansen Westvik (eds.). *Modality in Germanic Languages*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1–47.
- Aijmer, Karin. 2013. *Understanding Pragmatic Markers. A Variational Pragmatic Approach*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Aijmer, Karin. 2013. "Analyzing modal adverbs as modal particles and discourse markers". In: Liesbeth Degand, Bert Cornillie and Paola Pietrandrea (eds.). *Discourse Markers and Modal Particles. Categorization and Description*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 89–106.
- Almeida, F.A. (2012). Sentential evidential adverbs and authorial stance in a corpus of English computing articles. *Revista española de lingüística aplicada* 1, 15-31.
- Bellert, Irena. 1977. "On Semantic and Distributional Properties of Sentential Adverbs." *Linguistic Inquiry*, vol. 8, no. 2, 1977, pp. 337–51. dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/4177988>. (5.5.2019.)
- Biber, at.al. 1999. *Longman grammar of spoken and written English*. London: Longman.
- Boyd, Julian and J.P Thorne. 1969. "The semantics of modal verbs". *Journal of Linguistics*. Vol. 5, No. 1 pp. 57-74
- Boye, Kasper. 2012. *Epistemic Meaning. A Crosslinguistic and Functional-Cognitive Study*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton.
- Brinton, Laurel. 1996. *Pragmatic Markers in English: Grammaticalization and Discourse Functions*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Bybee, Joan, Revere Perkins and William Pagliuca. 1994. *The Evolution of Grammar*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bybee, Joan and Suzanne Fleischman. 1995. "Modality in grammar and discourse. An introductory essay". In: Joan Bybee and Suzanne Fleischman (eds.). *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1–14.
- Chafe, Wallace L. 1986. "Evidentiality in English conversation and academic writing". In: Wallace L. Chafe and Johanna Nichols (eds.). *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood, NJ: Ablex, 261–272.
- Coates, Jennifer. 1983. *The Semantics of the Modal Auxiliaries*. London/Canberra: Croom Helm.

- Coates, Jennifer. 1990. Modal meaning: The semantics-pragmatics interface. *Journal of Semantics* 7: 53–63.
- Cornillie, Bert and Paola Pietrandrea. 2012. “Modality at work. Cognitive, interactional and textual functions of modal markers“. *Journal of Pragmatics* 44 (15): 2109– 2115.
- De Haan, Ferdinand. 1999. Evidentiality and epistemic modality: Setting boundaries. *Southwest Journal of Linguistics* 18: 83–101.
- Diver, William. 1964. “The Modal System of the English Verb“. In *WORD*, 20:3, 322-352
- Downing, Angela. 2006. “The English pragmatic marker surely and its functional counterparts in Spanish“. In: Karin Aijmer and Anne-Marie Simon-Vandenberg (eds.). *Pragmatic Markers in Contrast*. Oxford: Elsevier, 39–58.
- Đorđević, Radmila. 2002. *Gramatika engleskog jezika*. Beograd: Čigoja štampa
- Ehrman, Madeline E. 1966. *The meanings of the modals in present-day American English*. The Hague: Mouton & Co
- Facchinetti Roberta, Manfred Krug i Frank Palmer. 2003. “Preface“. u Roberta Facchinetti, Manfred Krug i Frank Palmer (eds.). *Modality in Contemporary English*. New York: Mouton de Gruyter
- Faller, Martina. 2002. *Semantics and Pragmatics of Evidentials in Cuzco Quechua*. PhD dissertation. Department of Linguistics. Stanford University, at: <https://www.semanticscholar.org/paper/Semantics-and-pragmatics-of-evidentials-in-Cuzco-Faller/f00c1e5d5d9cc1339c272b29bd28fbf8e8a4f6baž> [2.3.2018]
- Fischer, Kerstin. 2006. “Towards an understanding of the spectrum of approaches to discourse particles: introduction to the volume“. U: Kerstin Fischer (ed.). *Approaches to Discourse Particles*. Amsterdam: Elsevier, 1–20.
- Frawley, William. 2006. *The Expression of Modality*. Berlin/New. York: Mouton de Gruyter
- Fox, Barbara A. 2001. “Evidentiality: Authority, responsibility, and entitlement in English conversation“. *Journal of Linguistic Anthropology* 11(2): 167–192.
- Greenbaum, Sidney. 1996. *The Oxford English Grammar*. Oxford: Oxford University Press
- Grickat, Irena. 1962. „O jednoj osobenosti priloga i priloških sintagmi u srpskohrvatskom jeziku“. U *Naš jezik*: knj. XII, sv. 3-6
- Grickat, Irena. 1983. „O priložima u srpskohrvatskoj lingvističkoj nauci“. U *Južnoslovenski filolog XXXIX*. Milka Ivić (ed.). Beograd
- Halliday, Michael. 1994. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- Hasselgard, Hilde. 2006. “ ‘Not now’ – On non-correspondence between the cognate adverbs now and nå“. In: Karin Aijmer and Anne-Marie Simon-Vandenberg (eds.). *Pragmatic Markers in Contrast*. Amsterdam: Elsevier, 93–113.

- Herrmann, Annika. 2013. "Modality and modal particles in spoken languages". U *Modal and Focus Particles in Sign Languages*. Annika Herrmann (auth.). Berlin/New York: Mouton de Gruyter. Preuzeto sa <https://www.jstor.org/stable/j.ctvbkk221.12> [23.4.2015.]
- Hoye, Leo Francis. 1997. *Adverbs and Modality in English*. London/New York: Longman.
- Hoye, Leo Francis. 2005. "You may think that; I couldn't possibly comment!". In *Journal of Pragmatics*. Vol 37. Amsterdam: Elsevier, 1481-1506
- Huddleston, Rodney and Geoffrey K. Pullum. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ivić, Milka. 1956. „Iz problematika vremenskih padežnih konstrukcija“. *Južnoslovenski filolog* XXI/1-4: 165-214
- Ivić, Milka. 1978. „O srpskohrvatskim rečeničnim priložima“. U *Južnoslovenski filolog*: knj. XXXIV. Milka Ivić (ed.). Beograd
- Ivić, Milka. 1981. „Glagolski oblici za iskazivanje pojava koje postoje u sadašnjosti“. *Južnoslovenski filolog*, XXXVII, Beograd, 15-25
- Kiefer, Ferenc. 1997. "Modality and pragmatics". *Folia Linguistica* XXXI(3-4): 241-253.
- Kovačević, Miloš. 1986. „Uzročni zamjenički prilozi i priloški izrazi“. *Književni jezik*: 15/3-4
- Kordić, Snježana. 2002. *Riječi na granici punoznačnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Kratzer, Angelika. 1977. "What 'must' and 'can' must and can mean". *Linguistics and Philosophy* 1(1): 337-355.
- Leech, Geoffrey. 2006. *A Glossary of English Grammar*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- Lyons, John. 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Martin, James Robert and Peter R. R. White. 2005. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. London/New York: Palgrave.
- Milosavljević, Bojana. 2007. *Forme učtivosti u srpskom jeziku*. Beograd: Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu
- Narrog, Heiko. 2012. *Modality, Subjectivity, and Semantic Change. A Cross-linguistic Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Nuyts, Jan. 2001. *Epistemic Modality, Language, and Conceptualization: A Cognitive- Pragmatic Perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Nuyts, Jan. 2006. "Modality: overview and linguistic issues". In: Frawley et. al. (eds.). *The expression of modality*. Vol. 1. Walter de Gruyter, 1- 26.

- Nuyts, J., Byloo, P. and Diepeveen, J. (2010). "On deontic modality, directivity, and mood: The case of Dutch *mogen* and *Moeten*". *Journal of Pragmatics*, 42(1), 16–34. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2009.05.012> [7.6.2019.]
- Nuyts, Jan and Johan van der Auwera (eds.). 2016. *The Oxford Handbook of Modality and Mood*. Oxford: Oxford University Press.
- Nuyts, Jan. 2016. "Analyses of the Modal Meanings". In Jan Nuyts and Johan von der Auwera (eds.). *The Oxford Handbook of Modality and Mood*. Oxford: OUP
- Palmer, F. R. 1973. *A linguistic study of the English verb*. Longmans.
- Palmer, F.R. 1977. "Modals and Actuality", *Journals of Linguistics*, 13, 1-23
- Palmer, Frank. R. 1979. *Modality and the English Modals* (2nd edn). London: Longman.
- Palmer, Frank R. 2001 [1986]. *Mood and Modality* (2nd edn). Cambridge: Cambridge University Press.
- Papafragou, Anna. 2000. *Modality: Issues in the Semantics-Pragmatics Interface*. Amsterdam: Elsevier.
- Perkins, Michael R. 1983. *Modal Expressions in English*. London: Pinter.
- Piper, Predrag. 2001. *Jezik i prostor*. Beograd: Čigoja štampa
- Piper, Predrag et al. 2005. *Sintaksa savremenog srpskog jezika – prosta rečenica*. Milka Ivic (ed.) Beograd: Beogradska knjiga
- Piper Predrag i Ivan Klajn. 2017. *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska
- Plungian, Vladimir. 2001. The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33: 349–357.
- Popović, Ljudmila. 2012. *Kontrastivna gramatika srpskog i ukrajinskog jezika. Taksis i evidencijalnost*. Beograd: SANU
- Portner, Paul. 2009. *Modality*. Oxford: Oxford University Press.
- Ristić, Stana. 1990. *Načinski prilozi u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik
- Rozumko, Agata. 2019. *Modal Adverbs in English and Polish – a Functional Perspective*. Białystok: University of Białystok Press.
- Quirk, Randolph et al. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London/New York: Longman.
- Simon-Vandenberghe, Anne-Marie and Karin Aijmer. 2007. *The Semantic Field of Modal Certainty: A Corpus-based Study of English Adverbs*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

- Stanojčić Živojin i Ljubomir Popović. 2002. *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Stevanović, Mihailo. 1986. *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: IRO „Naučna knjiga“
- Stevanović, Mihailo. 1989. *Savremeni srpskohrvatski jezik II*. Beograd: IRO „Naučna knjiga“
- Suzuki, Daisuke, and Takashi Fujiwara. “The Multifunctionality of ‘Possible’ Modal Adverbs: a Comparative Look.” *Language*, vol. 93, no. 4, 2017, pp. 827–41. dostupno na <http://www.jstor.org/stable/26630303>. [3.5. 2021.]
- Tarano, Gina. 2008. “Discourse adjectives”. In: Louise Mc Nally and Christopher Kennedy (eds.). *Adjectives and Adverbs: Syntax, Semantics and Discourse*. Oxford: Oxford University Press, 305–327.
- Traugott, Elizabeth Closs. 1995. “The role of the development of discourse markers in a theory of grammaticalization“. https://www.researchgate.net/publication/228691469_The_role_of_discourse_markers_in_a_theory_of_grammaticalization [4.9.2017]
- Trbojević-Milošević, Ivana. 2004. *Modalnost, sud, iskaz*. Beograd: Čigoja štampa
- Van Linden, An. 2012. *Modal Adjectives: English Deontic and Evaluative Constructions in Synchrony and Diachrony*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Wierzbicka, Anna. 2006. *English: Meaning and Culture*. Oxford: Oxford University Press.

PRILOG 1

Viši stepen uverenosti u tvrdnju	Niži stepen uverenosti u tvrdnju
likely probably plausibly presumably believably practicably improbably unlikely implausibly	maybe perhaps possibly conceivably

Tabela 1

Viši stepen uverenosti u tvrdnju	Niži stepen uverenosti u tvrdnju
verovatno najverovatnije moguće	možda valjda kanda eventualno slučajno možebiti teško

Tabela 2

Modalni adverbijali za izražavanje epistemičkog značenja mogućnosti i verovatnoće u		
Konstrukcije	Engleski	Srpski
Prilozi	<i>probably, likely, plausibly, maybe, perhaps, possibly, conceivably, presumably, believably, assumably, practicably, presumptively, improbably, unlikely, implausibly</i>	<i>možda, verovatno, najverovatnije, valjda, moguće, kanda, eventualno, eventualno, slučajno, možebiti, teško</i>
Kolociranje sa modalnim glagolima	+	-

Priloške sintagme	<i>quite probably, most probably, rather likely, quite conceivably</i>	<i>vrlo verovatno, vrlo moguće, veoma verovatno</i>
Predloške sintagme	<i>in all likelihood, in all probability</i>	/
Klauze	parenteze – <i>if I'm not mistaken</i>	
Fiksne fraze (okamenjeni izrazi)	/	<i>nije valjda, po svoj prilici, sva je prilika, reklo bi se i moglo bi biti</i>
Konstrukcije	Engleski	Srpski
Prilozi	<i>admittedly, assuredly, avowedly, certainly, decidedly, definitely, incontestably, incontrovertibly, indeed, indisputably, necessarily, indubitably, surely, unarguably, undeniably, undoubtedly, unquestionably, no doubt, for sure, for certain</i>	<i>sigurno, izvesno, dakako, garantovano, zasigurno, bezuslovno, definitivno, nesumnjivo, neminovno, nesporno, svakako, garant, nedvosmisleno, bespogovorno, nepobitno, neporecivo, neupitno, zaista, nemoguće.</i>
Kolociranje sa modalnim glagolima	+	-
Priloške sintagme	<i>most certainly quite definitely</i>	<i>apsolutno sigurno potpuno sigurno sasvim sigurno</i>
Predloške sintagme	<i>with (absolute) certainty without a/any doubt beyond dispute</i>	<i>bez sumnje, bez daljenjeg, nema sumnje, sa sigurnošću</i>
Klauze	parenteze – <i>I am sure It is certain</i>	parenteze – <i>To je sigurno To je istina Siguran/na sam</i>

Tabela 3

Modalni adverbijali za izražavanje epistemičkog značenja izvesnosti		
Konstrukcije	Engleski	Srpski
Prilozi	<i>admittedly, assuredly, avowedly, certainly, decidedly, definitely, incontestably, incontestably, indeed, indisputably, necessarily, indubitably, surely, unarguably, undeniably, undoubtedly, unquestionably, no doubt, for sure, for certain</i>	<i>sigurno, izvesno, dakako, garantovano, zasigurno, bezuslovno, definitivno, nesumnjivo, neminovno, nesporno, svakako, garant, nedvosmisleno, bespogovorno, nepobitno, neporecivo, neupitno, zaista, nemoguće.</i>
Kolociranje sa modalnim glagolima	+	-
Priloške sintagme	<i>most certainly quite definitely</i>	<i>apsolutno sigurno potpuno sigurno sasvim sigurno</i>
Predloške sintagme	<i>with (absolute) certainty without a/any doubt beyond dispute</i>	<i>bez sumnje, bez daljenjeg, nema sumnje, sa sigirnošću</i>
Klauze	parenteze – <i>I am sure It is certain</i>	parenteze – <i>To je sigurno To je istina Siguran/na sam</i>

Tabela 4

Modalni adverbijali za izražavanje evidencijalne modalnosti		
Konstrukcije	Engleski	Srpski
Prilozi koji označavaju sud na osnovu dokaza iz neposrednog okruženja	<i>obviously, clearly, manifestly, plainly, patently, evidently, apparently, seemingly, ostensibly</i>	<i>izgleda, naizgled, očigledno, očito, jasno</i>

Prilozi koji označavaju sud na osnovu informacija iz druge ruke	<i>allegedly, repudely, purportedly, reportedly, supposedly, professedly, of course</i>	<i>navodno, tobože, vajno</i>
Kolociranje sa modalnim glagolima	+	-
Priloške sintagme	<i>must + apparently, clearly, evidently i obviously</i> <i>will/would + obe grupe priloga</i>	<i>vrlo/veoma očigledno</i>
Predložke sintagme	<i>according to + izvor informacije</i>	<i>prema + izvor informacije</i>
Klauze	nefinitne klauze – <i>as maintained by/as demonstrated by/based on + izvor informacije</i>	finitne klauze – <i>kako kažu + izvor informacije</i> <i>kako (izvor informacije) javlja/prenosi</i>

Tabela 5

Modalni adverbijali i deontička modalnost u engleskom i srpskom jeziku		
Konstrukcije	Engleski	Srpski
Deontički modalni glagoli + modalni prilozi u službi naglašavanja obaveze/zabrane	<i>must definitely, should definitely, must certainly, should certainly, must indeed, should indeed, indeed ought to, really must, should really, really shouldn't, really ought to</i>	<i>definitivno mora, sigurno treba, bespogovorno mora, bezuslovno mora, definitivno ne sme</i>
Deontički modalni glagoli + modalni prilozi u službi ublažavanja obaveze/zabrane	<i>should probably, should perhaps, should possibly, should maybe, perhaps ought to</i>	<i>verovatno ne treba</i>

Učtivost	<p><i>will/would/can/could + perhaps/possibly/just</i></p> <p><i>can/could/may/might + perhaps/possibly/just</i></p> <p><i>if possible (eliptični oblik), if you don't mind, if it's OK</i></p>	<p>„desemantizovano“ <i>molim te/Vas</i></p> <p><i>možda</i></p> <p>modifikatori <i>budi drug/budi fer, boga ti, vere ti, dece ti, života ti, leba ti, majke ti, očiju ti, sreće ti, kumim te</i></p>

Tabela 6

PRILOG 2

KORPUS

Primeri iz engleskog jezika

Izvor: BNC i COCA

Epistemički modalni adverbijali

Modalni adverbijali za izražavanje verovatnoće i mogućnosti

1. I don't want to be THAT Mom, but on the other hand, swimming is **arguably** the most important life skill for a child in a summer filled with swimming pools and river hikes and beach swims
<https://www.image.ie/life/this-much-i-have-learned-from-parenting-books-bribery-doesnt-work-211533>
2. It is hard to see how some of this work could practicably have been carried out without computer aid; for example, the input to the analysis of on versus tu/vous realizations of the indefinite personal pronoun was' 4,300 tokens, each one of which has been carefully studied as to its syntactic and discursive role...
3. [These revolutions, he believably reports, have been confusions.](#)
4. So returning to a deal made six years ago will **likely** be harder than many people realize.
<https://www.nytimes.com/2021/04/05/world/europe/iran-nuclear-talks-explained.html>
5. Mr. Giuliani was " **clearly** pushing forward ideas that would **probably** come back and haunt us -- and I think that's probably where we are today, " she said.
<https://www.wsj.com/articles/fiona-hill-david-holmes-expected-to-testify-on-ukraine-pressure-campaign-11574332203>
6. In defence of an ideal she would **quite probably** be willing to suffer death, and she didn't discard ideals easily.
7. Although only heaven or *more probably* hell knows why I must,' he murmured unevenly
8. I was **definitely** not going to bow to his pressure, you see.
9. ...increasing her sense of irritation, that, **quite possibly**, that was precisely the reaction he'd anticipated!
10. Neanderthals could hear the way we can and thus could **conceivably** have produced human speech, a new study suggests
11. This approach is **more likely** to damage a rescuee for good, especially one who still has to learn
12. **Most likely** the Bolsheviks destroyed it.
13. ...at less than 10,000 for a complete system is **rather likely** to upset anyone who has invested hundreds of thousands in 'Third Wave'
14. If you do not know where you are then you're **quite likely** to wander on to something you can not cope with
15. What is **more or less likely** to have happened? What is more in accord with mankind's experience?
16. And they would be **highly likely** to rubber stamp your suggestion at that state?
17. It seems **entirely likely** that the giving of a mevleviyet was intended as a means of making possible -- both in hierarchical terms and in terms of offering an inducement -- the

appointment of a scholar more highly qualified, and therefore, perhaps, more to be respected, than the normal run of kasabat kadis.

18. I think it **extremely likely** that the plaintiff would have followed the inevitable recommendation from its officers which would have been to proceed with this action in order to avoid paying compensation.
19. Owing to its price, **it is unlikely** that real Italian Parmesan is sprinkled generously over your food in Italian restaurants.
20. While Charles could technically be King and head of the Church of England as a divorced man, **it is unlikely**.
21. **More plausibly**, both males and females are said to return to the pond of their own.
22. Thomas Hitchcock is the name that has been **most plausibly** suggested until now.
23. Sociolinguistics is not a component or level of a grammar in the way that syntax, semantics, phonology and, **quite plausibly**, pragmatics are.
24. Paul, an architect, and Kate, his artist girlfriend, are **quite improbably** drawn into the world of the underclass, and almost killed.
25. And more money might trickle down (they maintain, **rather improbably**) to those 50-year-old wage-slaves called stable-lads, who cost so much less to keep than the nags they look after.
26. But the wishful thinking (suggesting the Falkland Islands as a possible convict settlement and, **even more improbably**, the Antarctic) remained wishful thinking.'
27. It turned out to be -- **most improbably**, Ianthe thought -- a paperback selection of the poems of Tennyson.
28. Hay, in his farewell performance, could give them a lifeline were they to beat DW Clydesdale at Meadowbank, but on current form such a prospect appears **most unlikely**.
29. Additional transactions from the 'background' random distribution will only make it **more unlikely** that seeking and processing can be overlapped.
30. I suppose once we're back home this will look like a dream to both of us, **rather unlikely** in the face of reality.
31. He is still a lieutenant, and **quite unlikely** to rise much higher.
32. Hacking insisted that there must be close technical control of design from the centre, claiming variously that the limited technical skills of divisions or the requirements of standardisation made centralisation necessary, or (**quite implausibly**) that anything else was illegal under the 1947 Act.
33. **In all possibility** the Perks merely infested their own elusive craft, following their urge to burrow into whatever comes along.
34. "**Maybe** that's why I kept entertaining what he was saying, just to see if there was anything salvageable from this. "
<https://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-57369349>
35. He came from a prominent family, which **perhaps** gave him the self-confidence to keep on doing what he did even though he was initially laughed at: he knew his value.
<https://www.theguardian.com/artanddesign/2019/mar/24/edvard-munch-radical-master-of-misery-and-menace-karl-ove-knausgaard--british-museum>
36. "How on earth could I **possibly** enjoy working for someone who crushes my creative instincts in the way that you do?"
37. Who could **possibly** blame her for that?

38. In the short run, **it is possible** that inflation will exceed the top of the target range during calendar 1993, but it is more likely that inflation will remain in the 3 per cent to 4 per cent range in the absence of any unexpected shocks,' the report said.
[Scotsman]. World affairs material
39. Distress replaced serenity in her wide grey eyes and every task suddenly seemed **impossibly** difficult.
40. That a computer can be taught to work like that has always been a controversial proposition; even today there are observers who believe that **it is impossible** to build a machine (at least with current programming techniques) that can plan even remotely as well as a human.
41. I want to know where she goes, who she sees, and **if possible**, what she says.
42. Hardly a page goes by without the hapless Francis noticing something which reminds him, **improbably**, of something else.
43. Then yesterday morning the wind dodged into the southwest and thaw slithered across the land, and, suddenly, improbably, out of the thawing wind came the snow.
44. Either the mermaid was energetically breasting the waves or she sat on the upturned keel of a drowned vessel and combed out long and **improbably** yellow hair.
45. **Improbable as it was**, he must have been in love with her.
46. Luke stayed away for two weeks, during which time Maria had convinced herself that she was **unlikely** ever to see him again without actively seeking him out, so she could only stare incredulously for several seconds when she opened her apartment door in response to the bell's summons early on a Friday evening and found him standing there.
47. Challenged to explain how he could mean the same, since he couldn't conceivably experience the Sun in the sky on the Sun, he might, but very **implausibly**, produce the following justification for the generalisation of time-of-day language to the Sun.
48. **Improbable** according to Doctor Franks."But again, **not impossible**, and Matthew was out at Morvyl seeing to those lamps on Saturday night.
49. **In all likelihood**, Anne would settle for an Englishman.
50. But more than that, it was evident that in struggling to attain a communal harmony which was **in all likelihood** unattainable, Britain ran the risk of throwing away her only chance of retiring from India in good order.
51. **In all probability** he had thrown it out with the rest when he had moved to London in 1973.
52. Clasper was interviewed outside the giant Merseyside plant and **predictably** blamed management for deliberately provoking the strike.
53. I can't **actually** hear the words. I don't know what my voice sounds like.
54. **In fact**, he stood four or five feet away from Sandison, giving the impression he was still unsure of the reception he would get.

Modalni adverbijali za izražavanje izvesnosti

55. Without his help, she knew that the Rose Bowl would **almost certainly** have been doomed.
56. It **certainly** impressed those of limited intelligence, among whom may be numbered Crumwallis himself.
57. No, he had approached the whole business in the best way, **certainly**.
58. And what she didn't have in grit she **most certainly** had in ethics
59. Ace thought she could see the bone. She **could certainly** see lots of blood.

60. She might not have been able to see his expression, but she **could definitely** see his smile
61. It's quite a horrifying thought, but someone **could indeed** have walked inside before the front door was locked and hidden in the building.
62. She was in search of a closer knowledge of her great-uncle, and here were informed friends of his, one of them of long standing, who **could surely** tell her a great part of what she wanted to know
63. While the Environment Protection Act will go some way to addressing the situation it does not seem to take into account those owners who will not care if their dog is impounded and destroyed and **certainly** will not pay to save it.
64. Robert III may have been born in Dundonald Castle and **it is certain** that he spent much of his life there before he became king.
65. That would, **almost certainly**, rule out the return of Kevin Keegan, who ended his short-term managerial contract two weeks ago
66. **Certainly** he never became an outstanding dancer, **but** as a performer he did have a feeling for movement and character that enabled him to make a theatrical impact in some roles not needing much technique or classical style.
67. There were two of them and she knew instantly, and **with absolute certainty**, that they were dead.
68. Can it be said **with certainty** that the court will, under section 2(2), exempt the third party from liability.
69. However, there was another factor, often omitted or underplayed, which made the demise of the Herald **even more of a certainty**.
70. Nothing is more confusing to staff than not to be able to foresee **with reasonable certainty** how a significant issue is likely to be resolved.
71. We work **in the certainty** that nothing will intervene.
72. If they stayed where they were they were dead **for certain**.
73. **For certain** it is that she did leave your enclave with my men, and with them took the road to Ramsey.
74. Unfortunately, being female doesn't **necessarily** mean that I instinctively know how to behave as a mother.
75. One can not **necessarily** assume that the operation of market principles per se will automatically lead to efficiency.
76. . This approach by no means **necessarily** reflects lack of sympathy for the lot of the least privileged in society.
77. **Undoubtedly** much of the anger was directed at further extortions of any kind, whether anti-religious or not.
78. But now he looked **inescapably** furious, and also seemed stalemated about what to say to the cabdriver.
79. However, it cannot be proved or disproved in any final way and is **unavoidably** a political statement.
80. The majority of local Roslavl' workers would **undoubtedly** be railway rather than factory personnel.
81. The National Curriculum will **undoubtedly** change matters to some degree at each of these levels, and indeed the situation in 1991 is already very different from that of 1985-9.
82. **Without a doubt** the most effective missiles in this matter of improvised ammunition had been the heads of his electro-metal figures

83. Christopher could **indeed** be heard approaching, calling calmly to the occupants of each of the vehicles under his command.
84. If we could hoist the Delos to the surface we might well find out." We might well **indeed**. Still, first things first.' Hawkins looked briefly at the signals again
85. **Indeed** they had spent most of their time reassuring each other that, despite all my obvious failings, I was almost capable of looking after myself -- under their joint and several supervision.
86. When... our Soviet rivals recognised they could not match us... and as their own system **indisputably** failed the Soviet people even as it abused them -- then came the turning point.
87. Over the summer I did read a few books and tentatively prepare a few classes, but it was **indisputably** a pretty lacklustre performance on my part.
88. Well, we could make the censorship work for us. If I were playing an **indisputably** virtuous character, then cliché dictates that I would at least be spared death, imprisonment or degradation.
89. If there was any hope for her, **it was indisputable** that the outlook was grim for anyone with whom she might come in contact.
90. Their 15-9 victory over Wales at Cardiff Arms Park last December was **beyond dispute** the most significant result they have ever achieved on foreign soil.
91. Or rather, since he **indubitably** wanted a relationship with Alexandra, perhaps what he hoped for was to dictate the terms, rather than have them dictated to him.
92. **Indubitably** it was full of madmen, and women too, much as she found them fun to be with.
93. Sometimes they occur with cherty rocks that contain the remains of **indubitably** planktonic radiolaria.
94. He then goes on to declare that 'as the pain and sickness caused by manna are **confessedly** nothing but the effects of its operation on the stomach', so sweetness and whiteness are' but the effects of the operations of manna by the motion, size, and figure of its particles on the eyes and palate'.
95. In Huxley's own book *The Crayfish* (1879), written twenty years after the *Origin* had appeared, the development of crayfishes is a very unimportant part of the work, forming a **confessedly** hypothetical section at the end.
96. Rachel was **undeniably** wonderful with the baby; and took such joy from having Maggie with her that it was impossible for even Phoebe to feel much guilt about the times when she was free.
97. There was, **undeniably**, a spirit of unrest abroad in the air, violence and lawlessness, and corruption in the City, law courts and local councils, while the streets were foul with detritus and thronging with derelict humanity.
98. Brenda was walking out with Gerald Bowlem, younger son of her father's boss, and if that came off **there's no denying** it would be a very satisfactory marriage.
99. **No doubt** there are other forms of cruelty to children, but we have to ignore them.
100. He **must no doubt** be acting not for the mere purpose of putting money in his pocket, but for some legitimate purpose other than the mere acquisition of money.....
101. I am sure our childrens' children will be told and the tale **will no doubt** be embroidered to suit the occasion.

102. Although occasional direct personal documentation does exist for earlier periods, and more **could no doubt** be found, for the moment we have no choice but to sketch the history of later life in the past without the intimate testimony of older people and their families.
103. I could **unquestionably** get him several different shades of hairs from this house. Would you please tell him that? If you should wish to look inside the packet, before sending it, feel free to do so.
104. "So you would have good reason for calling in your loan." "**Unquestionably**. But that would push the group into bankruptcy, with severe consequences in the City."
105. **There is no question** that it provides a service to the community, especially those living in north Down and urban Belfast.
106. **It is unquestionable** that tramps or beggars can not be charged with the political confidence of nations.
107. Many, especially those on eating disorders, I have not found particularly helpful, and there are still others that I would **positively** not recommend!
108. What could be anticipated **with confidence** was the beneficial results of redistribution, for Unionists had expected them for some time.
109. Relying on tablets for the relief of pain without trying to discover its cause can be **positively** dangerous.
110. The response was **positively** exuberant.
111. Deep, dark and disturbing, the group's debut 'Doppelgnger' LP is **irrefutably** guitar-driven...' I think that's what makes Curve stand out from the rest of the pack,' asserts Alex
112. The garden belonged **unarguably** to Leonard.
113. His starting-point is La finta giardiniera which he regards, perhaps **arguably**, as a descendant of Richardson's novel Pamela and also, **unarguably**, as the first time we hear, dramatically, Mozart's individual voice.
114. These four 'great' works receive **unarguably** great performances.
115. **There is no arguing** that it has been a long dry season for commercial real estate in New Jersey -- and yet many brokerages are beginning optimistic new growth phases.
116. Well, Ian,' he said, stroking the beard as if it were a favourite pet that had curled up on his chin,' I think we have established **incontrovertibly** that you are an eidetiker of sorts.
117. If you're **incontrovertibly** hooked on a particular style, you won't be deterred by the changing face of fashion.
118. I am reliably informed, quite **incontrovertibly**
119. But I can say **confidently** that the call is going to come.
120. Nor is it possible to say **with confidence** how much of the increase is due to melting glaciers and how much to thermal expansion.
121. Yet, Sir Edmund, I am **confident** the assassin will eventually make a mistake.
122. **Admittedly** lust was involved, but the major motivation had been that unexplainable, instinctive emotion called love.
123. Two weeks ago I wrote to the Archbishop of Canterbury suggesting that it was now time for the Church Militant to denounce antibiotics in the same uncompromising terms once used against usury, but I suspect my advice (**admittedly** unsolicited) will go the same way as the seed of Onan.
124. It was tough stuff, and here, as in so many departments, the Independent Boys' Islamic Day Wimbledon School was falling short of Dr Al-Kaysi's, **admittedly** high, standards.

125. Speaking about the procedure and how it affected her vocals, Adele admitted she was "**definitely** heading toward a Tom Waits sound before my surgery, getting very, very husky. Afterwards, it was a brand new voice. It was so clean and pure. "
126. Now that I'd **definitely** decided to welcome the baby, I'd have to start planning with a bit more efficiency than in the past.
127. And whatever clothes Luke Hunter wore, they were **most definitely** his own.
128. She was -- in the bedroom and the kitchen anyway -- **quite definitely** trying to get behind him, and in clearer ground, the hall, stairs, lounge or garden, she moved fast, certainly too fast to be strangled.
129. As she emerged from the main cabin and looked about her, Robbie discovered that these were **very definitely** not last night's surroundings.
130. Within every structured society, certainly at Tara and **very definitely** within the Fiana, there were strata, tiers, sections and subsections.
131. What angle do you know **absolutely definitely** without thinking about it?
132. He had arrived, pale and **markedly** short of sleep, at seven-fifty and at eight-thirty had rung Penelope Huntley's flat to find her barely awake, bad-tempered, vague and professing not to have made an appointment at all.
Death of a partner. Neel, Janet. London: Constable & Company Ltd, 1991
133. But **it is incontestable** that the painting marks a turning point in the career of Picasso and, moreover, the beginning of a new phase in the history of art.
134. The Oxford dictionary gives minimal comfort for using the word in this manner and it **surely** strikes the UK ear as pompous or worse, over-zealous.
135. **Surely** there's something I can do....
136. **For sure**, they would say: 'All things have a purpose.
137. He could rope up with them, and they'd reach the top **for sure** tomorrow.
Lying together. Thomas, D M. London: Victor Gollancz Ltd, 1990
138. I just caught one of the incumbents of this house leaving the premises in a **decidedly** surreptitious manner.
139. The woman who had just walked into the sitting room had most **decidedly** not put on weight; nor had she let herself go... anywhere.
140. The same is true of your sister, who will **doubtless** have experienced extreme stress during this past year of burgeoning pressure on our undervalued and overworked NHS staff.
141. She is foreign and beautiful, **I am sure** .
142. And you believe this is part of a larger plan. **It is certain**.

Modalni adverbijali za izražavanje evidencijalnosti

143. This woman who'd come to complain about an **allegedly** dangerous horse she'd sold her was threatened by stable-hands, and Central News was told that Mrs Burt was at a funeral and unavailable for comment.
144. Roy Grimshaw, 43, **allegedly** conned his way into the job using false references.
145. The sale **would allegedly** involve 17 stores, but not Harrods, and the suggestion was that it would help House of Fraser reduce current high borrowings.
146. At his death two years later, Barclay was **reputedly** worth over 100,000.

147. This letter had **purportedly** been written by his wife to him saying that he was not the father of the child and she had been having an affair with a man called Nigel,' said Mr Klevan.
148. **Admittedly** Dawn has been too outspoken, and she'll have to be told to keep her feelings to herself, just as I do.
Vets in opposition. Bowring, Mary. Richmond, Surrey: Mills & Boon, 1993
149. This was, **apparently**, the bolder approach.
150. **Arguably** the greatest American architect of the twentieth century, but not a name I've heard you drop into casual conversation before.
151. You won't tell anyone?" Not a soul." Not anyone?' Violet shook her head. **Assuredly**. She would not tell a ghost.
152. She had said he must marry only so as not to disappoint his mother; but should he come to her one day and say he was about to marry someone, that would **assuredly** beat her into the ground.
153. If anything, these studies had more in common with the **avowedly** anti-correctionalist' labelling' theories of the later 1960s.
154. They decided, **according to this writer**, to bring up their babies alone because they want to be independent and manage their lives without a man.
155. Quite regularly used in French, for example, it is nevertheless, **as demonstrated by Penny Phillips**, not entirely extinct in English.
156. In the long wake of a critical career that had begun in the 1930s **avowedly** in imitation of Richards and Empson and which ended with his death at the age of 83, his final achievement of style was above all to create, for a time, a compelling image of himself. There was little point in appealing to his better nature when he **clearly** didn't have one.
157. There was only one young lady it could **conceivably** be; and yet was that possible? It was possible.
158. Yes, Inquisitor?' She inclined her head. Was she conceivably teasing Jaq?'
159. Conceivably the entire lake could die within a few years. It would not be the first to do so, though it would be the biggest.
160. The pupils were **evidently** prepared, despite their protests, to accept this physical means of censure in return for the continued excitement of being noisy and abusive.
161. Personalities **of course** are important in politics, because people are attracted to them, or they are repelled by them, or they're indifferent by them
162. There must evidently have been some panic to get the dept clear in time to reopen for service cars.
163. It is **very evidently** a thorough piece of work; the judgements seem well justified, and the whole exercise must surely have been a labour of love.
164. This process, **it is evident**, separates skill and knowledge even in their narrow relationship.
New technology at work. Francis, Arthur. Oxford: OUP, 1986
165. Mrs Mandela **apparently** tried to attack Mrs Falati for 'spreading false rumours' about the Stompie case, and the alleged misuse of one million rand (200,000) donated by Col Gaddafi of Libya for legal costs of the appeal.

166. How do you feel?' This last question was **apparently** directed to her watch, which she was studying as she checked his pulse.' Hungry,' he replied indistinctly round the thermometer.
167. A new Sunday shops trading bill, which Home Secretary Kenneth Clarke is expected to put before Parliament early next year, **will apparently** not include any changes to the current gaming laws.
168. It proves **incontestably**, that the judiciary is beyond comparison the weakest of the three departments of power
<https://www.washingtonpost.com/opinions/2020/12/15/republicans-no-longer-understand-what-courts-do/>
169. He said " The Graduate " was an attempt to win her favor; it went decidedly wrong.
<https://www.nytimes.com/2020/06/28/books/charles-webb-dead.html>
170. Tuesday night, in the Warriors loss to the Pacers, the loss of Paschall -- who was out due to the NBA's health and safety protocol -- was **inescapably** evident.
<https://www.mercurynews.com/2021/01/13/kurtenbach-four-lessons-learned-from-the-warriors-four-win-homestead/>
171. " We felt strongly about our evidence and **obviously** the jury thought so, too, " Fox said to reporters as he left the courthouse.
<http://www.nbcchicago.com/news/politics/boender-verdict-88463637.html>
172. The King's sister was white-faced and tight-lipped, **obviously** finding it difficult to control her anger.
173. **Obviously** I am delighted and flattered, but at the moment I am just concentrating on playing for West Brom. (mirative)
174. The man **must obviously** have been armed to have kidnapped two adults single-handed but she didn't say so.
175. The biggest savings **will obviously** be made by people who use most water now, either by being wasteful, by having several people in the household, and/or by using appliances like dishwashers.
176. Donald had had a good innings. His time had **quite obviously** come.
177. She rose early, determined to walk the day away, give the woman her space. They had both **clearly** come here to be alone.
178. Real supporters too worry that the disarray and the division in the Government is so **clearly** mirrored in the Opposition.
179. The roots of the new communities **must clearly** be sought in social and economic change.
180. **Most clearly** of all, Sun/Star readers were uniquely uncommitted to party politics.
181. **Very clearly** we are not in the business of directing people into modes of prayer that are unsuitable for them.
182. By his expression, **it was clear** that he thought she was lying.
Mask of deception. Wood, Sara. Richmond, Surrey: Mills & Boon, 1993
183. The voice at the other end was **plainly** over-excited and it took him a minute to disentangle what he was being told.
184. **Quite plainly**, having so recently finished the work that had absorbed him for almost two years, he was not yet back in the habit of eating lunch at a regular hour
185. It implies that the Prime Minister has permitted him the freedom' to take whatever action is needed' in the past. This is **manifestly** not the case.

186. It seems **patently clear** that disruptive pupils need more, not less, interaction with their peers and more, not less, involvement in the whole life of the school.
187. The first category of Kane's analysis has to be called into question because it is **patently obvious** that black people do not share physical and physiological characteristics.
188. He was a Keeper of Antiquities at the Ashmolean, a man somewhat flamboyant in dress and manner, not only a ladies' man but one of the most dedicated womanisers in the University; a man who **patently**, almost on first sight, appeared self-centred and self-seeking.
189. You look **distinctly** hung-over, my lovely.
A season for murder. Granger, Ann. London: Headline Book Pub. plc, 1991, pp. 21-134
190. A **distinctly** uneasy peace reigned for the rest of the day.
Love by design. Ash, Rosalie. Richmond, Surrey : Mills & Boon, 1991
191. Newport's forwards, among whom Moseley dominated the front of the line-out, while George and Withey had excellent games in the loose, were **markedly** superior, despite the tireless efforts of Bridgend No 8 Williams, and blind-side flanker Simon Bryant
Daily Telegraph, elect. edn. of 19920406]. Leisure material
192. The group **reportedly** carried out joint operations with members of the National Socialist Council of Nagaland (NSCN) and with guerrilla groups from Myanma (Burma)
Keesings Contemporary Archives
193. Liu had served as President Lee's strategy adviser, and his appointment **would reportedly** strengthen Lee's influence in the military.
194. She wore thick-lensed glasses to compensate, and, **supposedly**, to straighten a squint.
195. One telephone call which could easily have been faked from any phone box, a letter which no one outside the family has seen, and a pay-off which **will supposedly** take place once arrangements have been made over a telephone number they refuse to disclose.
196. There is also, **judging by the folks I talk to**, a band of floating voters who feel that none of the major parties represents their aspirations.
197. **Professedly** an architect, though' of his architectural doings, nothing was clearly known, except that he had never designed or built anything'
198. **Naturally**, she was flattered, she says. # But it wasn't until she saw one of her consulting clients getting pinned, that the lightbulb truly went off
<http://smallbiztrends.com/2012/05/pinalerts-discover-images-pinned-on-pinterest.html>
199. What would you put in a Covid-19 time capsule? Masks, **presumably**. Hand sanitizer. YouTube videos -- of a teacher leading remote instruction, say, or an at-home yoga session.
<https://www.newyorker.com/news/annals-of-communications/how-will-we-tell-the-story-of-the-coronavirus>
200. The whole chimp group screamed, **seemingly** with blood-curdling excitement, splitting my eardrums and sending the needle on my tape recorder smashing into the red.
201. The site is under military guard, **ostensibly** to protect it from attack by anti-government rebels of the New People's Army

Emfatični modalni prilozi

202. Things **really** do seem to be looking up, and we can now discount all those gloom-merchants who assured us it would all be over before Christmas.

203. Veteran rocker Rod Stewart got to grips with fatherhood at last yesterday. He **actually** picked up and held daughter Renee - less than a fortnight after leaving model wife Rachel Hunter to share the tiny burden with a nanny.
204. TV highlights the unsavoury incidents, they are far too ready to put them on the screen. **In fact**, they seem to go in search of them.

Deontički modalni adverbijali

205. Such a thing **must definitely** not happen again, or these next months would be utterly impossible.
206. Then you must take her. Yes, you **must certainly** take her." Perhaps I will,' said Owen innocently.
207. I must **indeed** apologize for my... irritation,' he said and produced his most disarming smile.'
208. You **really** must withdraw this motion.
209. I think we **should definitely** go out." Why?' asked my mother.
210. He **should certainly** discuss the terms with his wife so that they both understand what is being given up.
211. I suggested to the young man that I **should indeed** wait and continue our talk at some later point in the morning.
212. Lately however Alison, and sometimes Irina, had decided to walk in and join her, no doubt, as Franca felt, to cheer up the 'lonely old creature'; and, in the case of Alison, perhaps to set scenes for some 'statement' which she felt that Franca might wish to, or **indeed ought to**, make.
213. And it is a very good way to find out whether it's rubbish and whether you **actually ought** to start again.
214. And there are things you **really ought to** learn, you know.
215. I **really must** get back to the house.
216. You **must really** want to be doing something else but you won't let yourself admit it.
217. 'I **should really** get dressed,' she responded.'
218. I **really shouldn't** discuss that with anyone else but Mrs Ward.
219. In all cases the models **must actually** carry the weapons ascribed to them.
220. I have given a great deal of thought as to how much I **should actually** tell you about this period and what just to leave to your imagination.
221. Yes, he **should probably** call her -- later, around breakfast time in Rostov.
222. We **should perhaps** remind them of the dangers they run, provoking us to... retaliate?'
223. I think we **should possibly** stop blaming the media.
224. I think we **should maybe** try and just gather them together.
225. About the only practical thing I came up with was that I **probably ought to** start smoking again.
226. So Lewis thought he **perhaps ought to** mention it before going off duty...
227. Afterward, the submarine languished in Hawkes' workshop, awaiting the **unlikely** possibility that someone else with the money and nerve to use it would be found.
228. Under the Act, the Commissioner is also appointed by the Prime Minister, and **it is required** that the person appointed should hold or have held a high judicial office.

Modalni adverbijali za izražavanje učtivosti

229. **Will** you **just** turn light out under the cheese Gordon please?
230. **Would** you **perhaps** come and give us some advice?
231. **Can** you **possibly**, to oblige an old friend, lay on an engine and one coach to get us to Regina tonight?
232. I'm sorry to disturb you, but **could** you **perhaps** spare a little time to come and talk to the Chief Superintendent?
233. **May** I **just** go back to one point?
234. **Might** I **perhaps** have a moment to think about it? (COCA)
235. **Can** I **perhaps** to that point raise an issue that we discussed at the meeting?
236. **Could** I **possibly** ring home?' he asked the headmaster.
237. **If possible**, have a reader internalize the passage and do it from memory.
238. **If you do not mind** waiting here with my men, until I return with him...? COCA
239. **If it is ok with you** we could try to reestablish the debate.

Dinamički modalni adverbijali

240. The line which divides takeover from merger **can admittedly** sometimes be rather hard to detect.
241. You **can certainly** have a read but please resist the temptation to write on it.
242. I let her have an horsd'oeuvre, so I **can definitely** ask her to wear the handcuffs later on
243. You **can surely** stand up and just put your arms round me.
244. Nevertheless, the media -- particularly television -- has enormous power; they **can undoubtedly** reinforce or fail to challenge attitudes in us all.
245. Deeper thinking **can no doubt** resolve this clash.
246. I think you **can probably** ask her now.
247. I'm afraid there's no way I **can possibly** pay it at the moment.
248. He **can evidently** crank out papers quickly and make quite a bit of money doing so.
249. In normal or difficult market conditions, the agent **is probably able** to serve his client well by such introductions and contacts.
250. Once you have your diary you **will probably be able** to start this straight away.
251. She **was apparently able** to win at will, despite a strong challenge from Raul Gardini's Passage of Venice.
252. Even better, **if possible**, get someone else to read it and comment on it.

Primeri iz srpskog jezika

Izvor: Korpus savremenog srpskog jezika

Epistemički modalni adverbijali

Modalni adverbijali za izražavanje verovatnoće i mogućnosti

253. Ako pobegnemo natrag u Austriju, **verovatno** će za nama biti raspisana poternica ili već nešto predviđeno za vampire.
254. Ovo poslednje je ulivalo respekt bukvalno celoj gimnaziji i profesorima **verovatno** ; a poslužitelji su govorili da je to prvi i poslednji put đak koji nema ništa na kreditu

255. Imer je bio otporan na bol , što je **verovatno** bila posledica činjenice da je najmlađi od sedmorice braće pa je morao da prođe kroz razne faze ...
256. Znao je to **verovatno** i veliki vezir, ali ustanovama i vlastima koje dotrajavaju i ne nalaze u sebi zdravih snaga...
257. Mada bi, **vrlo verovatno**, uništilo svaku nadu koju je u sebi nosio u pogledu budućnosti ljudske rase.
258. Pod tim uslovima neće biti dogovora o rezoluciji i **veoma verovatno** neće biti rezolucije.
259. **Možda** ima nešto što on nije razumeo
260. Zbog toga što na njegovoj poziciji ima dosta igrača od kojih je prilično mlađi, **možda** neće dobijati minutažu koju zaslužuje.
261. **Možda** nije bio pravedan ili naročito demokratičan , ali je radio.
262. Zato bi **možda** bilo pametno da odeš odavde i vidiš malo sveta.
263. Krećemo se **valjda** i unutar nas samih? Ti to radiš nekako spolja.
264. I tu je, **valjda**, ta magična privlačnost Sabora i Trube u Guči .
265. Na primeru Zvečana , odnosno " Trepče ", njihovi motivi su demistifikovani i sada je **valjda** svima u svetu jasno da od Mirovne misije UN , zbog čega su oni na prostoru ove srpske pokrajine
266. Ne sećam se kako se desilo, **valjda** sam bio pijan.
267. Stoga će ispraznjeni kucni budžeti **teško** moci da sacekaju strpljivo i postepeno povećavanje prosečnih plata i penzija.
268. Da bi se onda , u jednom **naizgled** trapavom ali uspešnom skoku našao na šipki koja nosi reflektore , pretrčao njome na drugu stranu
269. ...hobitskoj rupi koju je sagradio njegov otac, koga sam , vas radi , upravo opisao , i dok se nije **naizgled** sasvim predao mirovanju i nepokretnosti .
270. Vi ste ponositi, Nastasja Filipovna, ali vi ste, **kanda**, toliko nesrećni da sebe zbilja za krivu smatrate.
271. Ah, Gospode ! On još govori! - Vi se, **kanda**, smejete ? A što se vi meni neprestano smejete?
272. Ama šta je to, vi tu, **kanda** , svi u Pavlovsk idete ?
273. Čulo se **kanda** u celoj kući do tavana kako Milušić , koga nisu primili , ramlje niza stepenice , drvene , šuplje
274. Pa kako ste joj onda mogli pravo u oči reći da ona nije takva? I **kanda** ste pogodili. Pokazalo se da ona zbilja možda nije takva.
275. Na dvobojima, **kanda** , retko pogađaju .
276. Misao da je neka teorija u stvari samo sažimanje opažanja po načelu ekonomije mišljenja potiče **kanda** od fizičara i filozofa Maha.
277. Ili je, **najverovatnije** od svega, do svega toga došlo zato što su čistke i isparivanja bile nerazdvojni deo sistema.
278. Udaljavao sam se od česme , kojoj se nekad , pretpostavljam , pristupalo na konju ili se, **što je najverovatnije** , voda iz nje nikad i nije koristila , zadovoljno pomišljajući da sam ipak na dobitku
279. Tako da je Koler otišao narogušen , **najverovatnije** pokušavajući da ga sam pronađe
280. Ujak svoje obećanje nikad nije ispunio , **najverovatnije** što je i sam bio neumorni tvorac tih čudesnih priča
281. Kerot ga je probao. '**Bice da** mi je mali , gospodine Varnesi. ' 'To je zato što se ne nosi na glavi , znaš . '

282. ...u korist tih realno delatnih sila , drugi trouglovi , koji se pomaljaju iza njega , poprimaju , **reklo bi se** , nešto maglovito , rasplinuto , neprestano se preobražavaju jedni u druge
283. Osim toga **moglo bi biti** da naša priča i inače , po svojoj unutrašnjoj prirodi , ima ponešto slično sa fantastičnom bajkom .
284. Prema završnim recima spisa vidi se da je u najstarijim njegovim delovima reč o izveštaju koji je **po svoj prilici** služio za pripremu hebrejskom predstavniku rabiju Isaku Sangariju pred odlazak u hazarsku misiju.

Modalni adverbijali za izražavanje izvesnosti

285. Da sam primetio kako me gledaju , **sigurno** bih iza seoske škole pobeo u voćnjak
286. Sa mnom je bilo obrnuto : pisanje me je neminovno zatvaralo u ograđena polja smrti , **zasigurno** bi me ugušilo u tom bezvazdušnom prostoru
287. Ali Bedli je bio uporan - Ne, gospođo, ser Tomas zove gospođicu Praj; **siguran sam** da želi da razgovara sa gospođicom Prajs .
288. Ja mislim, Jelena Stanislavovna, da stvari ne mogu tako ostati. **Apsolutno** ne mogu.
289. Isto je tako **izvesno** bilo da osmatračići nisu dosad učinili nikakav pokušaj da mu se približe.
290. Povremeno čak pomislim da je Staljin bio mistik. **Izvesno**, on je bio i čudovište. Ali, šta mi znamo o čudovištima?
291. ...kao i da je bio član neke vlade, kontrarevolucionarne **dakako**, ali se izgleda razočarao u bele, pa se sasvim predao slatkom životu.
292. ...paralele sa drugim umetnostima, pa ni sa poezijom čime bi se, **dakako**, bolje osvetlili neki opšti estetički problem.
Kiš, Danilo. Varia. Beograd: Službeni glasnik. UDK: 886.1-4
293. ...nisam mogla da se najedem k ' o čovek, kako ću, uzmem neka peciva, buter, džem, umazaću se **garantovano** . . . a tamo od ptice mleko !
294. takozvani outlet (outlet) centri koji prodaju robu poznatih marki , ali po cenama koje su **garantovano** 40 i više procenata manje nego u prodavnicama tih firmi
295. Bio je vitak i neusiljen i , **bezuslovno** , bezumno hrabar : volele su ga sve žene , i svi su mu se muškarci divili .
296. Mekri je **definitivno** bila ljubomorna. CERN - ov logo je njegovo najveće otkriće.
297. Mada, **definitivno**, svako veče izlazi i dolazi kasno
298. Ja malo korigujem ono što mi diktira, ali **definitivno** ona njega provocira.
299. Ali ne, dragi Votsone. Biciklist **definitivno** nije psihopat.
300. Mi proučavamo društvene pojave, fenomene, atentat bismo **jamačno** pomenuli, ali kad neko umre od raka to niukoliko ne spada u naše naučno polje rada.
<https://www.vreme.com/kolumna/sigurna-kuca-2/>
301. Barakov favorit, Peres, **nesumnjivo** bi predsednički položaj upotrebio da podrži bliskoistočni mirovni proces, kao što je to činio.
302. Biće stabilniji uslovi za poslovanje jugoslovenskih preduzeća , što će **nesumnjivo** uticati na povećanje proizvodnje i izvoza .
303. Sve će se to vratiti , **neminovno** će se vratiti . Važno je samo da svi znaju za moje otkriće.
304. Ema nije bila kadra da mu zadovoljstvo odobravanja , na šta je on , **zacemento** bio navikao , da podražava ono " sasvim tako , dragi moj "

305. Novine u oporezivanju Ukidanje dnevnice solidarnosti , **nesporno** će smanjiti opterećenje građana , ali će i napraviti rupu u budžetu
306. Ona nije dolazila, **svakako** bar nije žurila, a život močvari, isparenja, sunca i vode pune groznica načinio me je teškim...
307. Ona je, **doista**, bila dosta dobra, uprkos pustošenja viline kose; budući agronomi razrogačiše oči na reč vilina
308. "Zamuknuo naš premudri Solomun". Beše **doista** zamuklo sve, pa i gospodin Joksim.
309. Jesam li **doista** tako nevaspitana, uobražena, tvrdoglava, drska , glupa , lenja itd . - kako svi kažu?
310. Ma, **jašta** sam nego slutio, ali da sam tad ustvrdio, kako ću jednog dana pisati svoju privatnu kadidaturu za noBelovu sa namjerom da je odbijem, prebacili bi me direkt u ludnicu.
311. **Dabome** , bila sam se užasno prepala , jer je baš na toj strani bilo pisano o njoj , i to ne mnogo laskavo
312. Dve su bile izrazito brkate. Jedan od brkatih je bio i krivonog, drugi ćelav . **Nedvosmisleno**, bili su to hajduci Vuk i Obren.
313. Evropski uticaj je, po njima, dostigao svoj vrh u 19. veku. Dvadeseti vek je **bespogovorno** bio američki.
314. Razume se , razni načini posmatranja moraju se naposljetku složiti, to jest tako da se **bez pogovora** mogu poznati da pripadaju istoj stvarnosti.
315. **Nema govora** da bi tako "bila ugrožena bezbednost države" , kako se ponegde čuje. *Politika (15.05.2006.)*. Beograd (Makedonska 29): Politika, 1904-.
316. ...imao sve državne i republičke garancije za fantastičan budžet viši od milijarde dolara , a Slovenija **nepobitno** dobre uslove i ogromno iskustvo u organizovanju takmičenja u zimskim sportovima...
317. Vojni ali i politički ciljevi Severnoatlantski savez zaista je služio u vojne svrhe , ali je **nepobitno** i to da je imao i političke ciljeve.
318. Serija je lišena i autocenzure u tom smislu da ona **neporecivo** govori " popu pop , a bobu bob " , ali je ta vrsta odsustva cenzure koja ide ka simplifikaciji
319. U raju počinje karijera svesti i time i avantura slobode : pri tom se nešto stiče , ali se i gubi **neupitno** jedinstvo sa sobom i sa svim živim .
320. **Zaista** , bude tako nekada : najgori zločinci , ubice , siledžije , kraljevi i pesnici , ustuknu preda mnom
321. Proviri i , **prirodno** , bi preneražen . Preko dvorišta je pretrčavala , prema suprotnom krilu , gospođa
322. Sem toga, udovac je bio ljubomorani, što je Emilija uglavnom i očekivala , i škrt - što **nikako** nije pretpostavljala.
323. Na njemu se, gotovo uvek, poštuju različita mišljenja, ona **nipošto** ne znače neprijateljstvo i otvoreno se razgovara o razlikama u stavovima.
324. Sava Savanović? - Čuo si za njega? - Da, taj je **stvarno** vampir.
325. Među igračima, a nije ih mali broj, **zbilja** vlada izuzetno dobra atmosfera.
326. Visoko popovo obličje u osvetljenoj prostranoj odaji **odista** za čas zbuni i goste i domaćina.
327. Ne , nemam slučaj i ne tripujem ništa, pričam... - ... ma **garant** su još u crkvi...
328. Znači da je **uistinu** toliko bio rešen na smrt, da je toliko bio željan nje, da joj se ni u snu ne htede odupreti.

329. I osmeh mu je **doista** tako i stajao. Šaputalo se da je štampar, kad je zbacio grbu i uspravio se, podlegao strahu.
330. Ja sam uvek mislio da neko može da vara sve ljude neko vreme, ili neke ljude sve vreme, ali **zaista**, umetnost vara sve ljude sve vreme.
331. Znam **apsolutno sigurno** koje će novine objaviti neki tekst protiv mene, a koje neće.
332. Jedan od filozofa odgovori mu da može **potpuno sigurno** verovati da odista ima razumnih bića mnogo manjih od čoveka.
333. Jer onog časa kada zatvoriš ova vrata, svi problemi sveta ostaju *sasvim sigurno* zaključani tamo napolju.
334. Ajetović je **bez sumnje** veliki talenat, ali sa njim više niko u interesu boksa ne sme da manipuliše.
335. Razumni ljudi koji u Americi donose odluke bez daljnog su se oglušili o preporuke MMF-a.
336. Podizanje privrede iz mrtvih, **nema sumnje**, za Kragujevac je pitanje "biti il' ne biti".
337. Dok je listao albume iz mladosti, Katarina se sa fotografija pokazivala kao markantna, **nesporno** lepa žena.
338. Interesovanje za ovaj, **nesumnjivo** veliki kulturni događaj bilo je veliko.
339. Ali te rezerve su bile tajne i skrivene, a život vidljiv i moćan, sa novim i **naizgled** velikim mogućnostima.
340. Šta mu onda preostaje? Životni vek od **mozda** dva minuta, eto šta.
341. ...zlonamernih naučnih otkrića, stekavši sa Jevremom Brkovićem i Novakom Kilibardom, naknadnu i **valjda** potonju pamet za koju je naš narod davno odredio pravo mesto", rekao je Radulović.
342. **Istina je da** sve žene kriju godine, ali Lu nema mere.
343. Činjenica je da u javnosti postoji fama o potkupljivosti agencija za ispitivanje pulsa javnog mnjenja.
344. Ako bi se **slučajno** u nekoj poemi pravila aluzija na Rutu i njeno skupljanje klasja...
345. i mnogim bi vladarima bilo teško provoditi dane (dani su, **sva je prilika**, duži na dvoru nego na drugim mjestima) da nisu imali svog lakrdijaša da se smiju s njim.
346. Ako nisam taj naslov zadržao, to je u prvom redu stoga što sam se pobojavao da bih mogao **eventualno** pružiti arguente (naravno ne svoje; Ridove) onima koji i inače love u mutnom.
347. Intervencija vlasti svešće se na jedan formalni zapisnik i, **eventualno**, ako se za to ukaže potreba, na ispitivanje nekih svedoka
348. Kako je Jovana na specijalnom režimu kad idemo u školu, to znači da se **eventualno** vidimo za vikend.
349. Ni u petak pre podne mi nije nedostajala komunikacija, možda **eventualno** Internet komunikacija, ali ni na jednu adresu nije stiglo ništa.
350. Poezija je ono što se ne kazuje, ono što se ne može reći. Ni o sebi ni o drugima. To mogu **eventualno** da kažu proza i esej.
351. Mogu **eventualno** da slavim na taj dan svoj poslednji službeni leš, u stvari ni to, bio je drugi dan slave.
352. U Meksiku je, **naravno**, nastavila po starom.
353. **Nije valjda** da moj komšija nema građevinsku dozvolu
354. Ono što se potom zbiva nije sasvim jasno, ali **po svoj prilici** središnja područja zvezde kolabiraju do nekog veoma gustog stanja kao što je neutronska zvezda

355. Mislim da ćete vi **po svoj prilici** više patiti od nas dve; vaša osećanja su se manje pomirila sa promenom nego moja
356. **Sva je prilika** da nikada neće doznati da li je tu posredi kretanje bezumnih kosmičkih zveri...
357. Srećom, nije bio u pitanju teroristički napad poput onih u britanskoj prestonici već, **sva je prilika**, jedan od uobičajenih beogradskih obračuna .
358. To su bile jedine stvari u sobi koje, **reklo bi se**, nikad nisu ni pipnute.
359. Da li je to ono što je od nje, od svog remek - dela, očekivao? **Moglo bi biti**. Nije siguran.
360. To posebno vrijedi za razne ugovore koje **možebiti** potpišete u ovom razdoblju
361. Mirnim tonom je rekao : - Neće me dočekati aplauzom, *to je sigurno* .
362. Ljudi se ljudima hrane, **to je istina**, velika riba jede malu ribu, istina živa, ali postoje i mirne lagune...
363. Veoma je simpatičan - tebi bi se posebno dopao, a i ti njemu, **sigurna sam**.
364. **Dakako**, pored ovakvog prikazivanja uloge robota , postoje i druga , koja ove metalne naprave više...
365. Ona je sve te gadne stvari, **dakako**, ovde već imala prilike da vidi, ali spoj, spoj je bio neverovatan.

Modalni adverbijali za izražavanje evidencijalnosti

366. Da ti **slučajno** ne misliš da će te Sajfert uzeti za ženu?
367. A onaj čičica napustio, **izgleda**, potpuno voćarsku radnju i sad je neka vrsta vodiča, možda i gospodara pokrenutih svetova.
368. ...za razliku od Mareja kojeg je **očigledno** stigao umor posle napornog i uzbuđljivog duela protiv Rodžera Federera .
369. Kako razgovarati sa osobom koja **očito** ima neki bipolarni poremećaj, ne znam šta je drugo u pitanju. (preuzeto sa https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2023&mm=03&dd=10&nav_category=167&nav_id=2301093)
370. Možda je voleo grofa Vitgenaua, ne kao čoveka, **jasno**, već kao nekoga ko je mislio slično njemu - Šmetauu.
371. On to nijedanput nije porekao; to su mu, **navodno**, saopštili i njegovi gurui iz sna.
372. Oni koji su **tobože** bili goloruki narod bili su naoružani, i krenuli na ljude koji nisu prekršili zakon. (preuzeto sa <https://www.novosti.rs/vesti/politika/1061604/vucic-nasilju-protestima-oni-koji-toboze-bili-goloruki-zapravo-bili-naoruzani>)
373. Remi se nasmeši , kao da ga uopšte ne čudi što je Langdon, **naizgled** slučajno , odabrao baš to utočište .
374. Dvadeset i osmog marta srećno sam se vratio kući i **naizgled** sve našao u najboljem redu.
375. **Kažu** da je Ruso dvaput sebe portretirao na toj slici.
376. **Prema njegovim rečima**, revolt naroda zbog nepoštovanja njegove volje izražene na saveznim izborima je opravdanje...
377. Ministarstvo pravde će, **prema saznanjima Tanjuga**, organizovati overu potpisa.
378. odstranjivali organi
379. **Prema izvorima u Hagu**, može se očekivati da će apelaciono veće suda o Šešeljevoj žalbi odlučivati u hitnom postupku.
380. Očigledno je da je siromaštvo poodavno zakucalo na vrata mnogih ovdašnjih porodica

381. Mediji su lobirali kod sudije Huana Merčina da dozvoli pristup kamerama na suđenju, a predlogu se usprotivio Trampov pravni tim, jer bi to, **kako navode**, „stvorilo cirkusku atmosferu na suđenju". (<https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-65172518>)
382. **Kako Tanjug javlja**, ja te volim. (Lajanje na zvezde)

Deontički modalni adverbijali

383. Naš fudbal, **definitivno mora** da se suoči sa realnošću.
384. Ali mislim da **sigurno treba** raspravljati o sledeće dve važne stvari.
385. Pritom, u datom slučaju posredi su i akademski, moralni standardi koji se **bespogovorno moraju** poštovati. (<https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/slucaj-mali-mora-nanovo-licni-stav-profesora-pravnog-fakulteta/>)
386. Ono što se **bezuslovno mora** izbegavati jeste baš ono što obično igra vodeću ulogu u građansko - avangardističkoj teoriji.
387. Kritičar **definitivno ne sme** da bude produžena ruka marketinga jednog pozorišta i upravnika.
388. O tome u kakvom su nam stanju bazeni, koliko su nam jake lige, kako je s parama **verovatno ne treba** da se troše reči.

Dinamički modalni adverbijali

389. Dobre kolegice **definitivno mogu** popraviti i najteži dan na poslu.
- 422) On **verovatno može** da podigne taj sto sam.
- 423) On **izgleda može** da pobedi bilo koga kad naumi.

BIOGRAFIJA AUTORA

Dragana Janković rođena je 29.19.1988. u Beogradu. Osnovnu školu završila je u Ostružnici, OŠ „Karađorđe“, kao đak generacije, nakon čega je upisala Filološku gimnaziju u Beogradu, koju je završila sa odličnim uspehom 2007. godine. Osnovne studije na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu upisala je 2007. godine, a iste završila 2011. godine sa prosečnom ocenom 9,22. Iste godine upisuje master studije na Filološkom fakultetu, koje završava sa prosečnom ocenom 9,67 i odbranom master rada pod nazivom *Kontrastivna analiza igra reči u reklamama na engleskom i srpskom jeziku*, čime stiče zvanje Profesor engleskog jezika i književnosti – Master. Doktorske studije upisuje 2012. godine, takođe na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, na modulu *Jezik*. U toku akademskog školovanja objavila je sledeće radove: *Gramatičke kategorije vremena i vida kao izrazi modalnosti*, *Filolog*, 2014, 5(9), 165 – 173, *Neki načini prenošenja značenja određenog i neodređenog člana sa engleskog na srpski jezik u prevodima dela Roalda Dala „Gospodin Botibol“*, *Lipar*, XVI/58/2015 i *The Analysis of the Epic Poem of the Kosovo Cycle Car Lazar i Carica Milica and its Translation into English*, *BELLS90 Proceedings*, Vol 1, 2020.

Kao profesor engleskog jezika radila je u Institutu za strane jezike od 2012. godine do 2022. godine, gde je bila koordinator centra i organizator različitih dešavanja, poslednje od kojih je bilo debatno takmičenje na nivou Beograda.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора ДРАГАНА ЈАНКОВИЋ

Број досијеа 12012/11

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА МОДАЛНИХ АДВЕРБИЈАЛА
ХЕНГЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација ни у целини ни у деловима није била предложена за стицање дипломе студијских програма других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 12.4.2023.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора ДРАГАНА ЈАНКОВИЋ
Број досијеа 12012/Δ
Студијски програм Језик, књижевност, култура
Наслов рада КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА МОДАЛНИХ АДВЕРБИЈАЛУ У ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
Ментор Др ИВАНА ТРБОЈЕВИЋ - МИЛОШЕВИЋ

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 12.4.2023.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА МОДАЛНИХ АДВЕРБИЈАМА У
ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду, и доступну у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла:

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 12. 4. 2023.

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.